

מהדורה מתוקנת 20.6.2004

ממחאה

למה פכה

מהדורה שנייה ומתוקנת

עקיבא אור

הקדמה

ספר זה מבוסס על שש הרצאות שנתתי בחנות הספרים "סלון מזל" (מרכז להפצת מידע לשינוי חברתי בתל-אביב) בקיץ 2002 לבני נוער שהגיעו מסיבות שונות לביקורת המשטר ופעילים לשינוי המשטר.

ההרצאות נועדו לספק להם מידע על המאבקים לשינוי המשטר שהתחוללו במאה ה-20. רובם לא ידעו דבר על מאבקים אלה.

חשוב להכיר את מאבקי העבר כדי להבין שמאבקים לשינוי משטר אינם תגובה מקרית וחולפת לעוולות של משטר אלא קטע בתהליך היסטורי מתמשך - להחלפת המשטר. הספר נועד לעורר את חשיבתו העצמית של הקורא על תהליכים כאלה.

ספר נכתב בשפה פשוטה כדי לאפשר לקורא שלא רכש השכלה גבוהה להבין את הנאמר. אפשר להסביר פוליטיקה והיסטוריה בשפה פשוטה, ועדיף לעשות כך. בעיות פוליטיות - גם אלה שקשה לפתור אותן - הן די ברורות. הן נובעות מניגודים בין שאיפותיהן של קבוצות שונות של אנשים. תיאור הקבוצות ושאיותיהן מבהיר את הבעיות. מי שמציג בעיות פוליטיות בשפה מסובכת אינו מבין אותן, או מסבך אותן בכוונה כדי לנצלן למטרותיו.

נמנעתי מדיון בפרטים כדי להבליט את התמונה הכללית. עיסוק בפרטים מביא לכך שמרוב עצים לא רואים את היער. קהל היעד שלי אינם אקדמאים, או אינטלקטואלים, אלא הם **פעילים** במאבקים פוליטיים, רובם בשנות העשרים לחייהם. מאבקי העבר אינם ידועים להם. הם אינם יודעים שהם חוליה בשרשרת של מאבקי דורות קודמים באותו מאבק.

יש ללמוד מהישגי - וכישלונות - העבר. מי שלא יעשה זאת ישקיע הרבה זמן ומרץ "להמציא את הגלגל מחדש". מי שמכיר את מאבקי העבר רוכש ידע שיועיל לו בעתיד ויחסוך לו חזרה על טעויות שכבר נעשו.

קהל היעד של הספר פעיל במאבקי מחאה נגד עוולות המשטר הקיים. זה חשוב. אך מחאה - גם כשהיא מצליחה - משאירה על כנו את המשטר שיוליד עוולות נוספות. כאשר בית ישן הופך למסוכן אין טעם לתקנו - יש להקים במקומו בית חדש. כאשר משטר הופך למיושן אין טעם לתקנו - יש להקים במקומו משטר חדש. המאבק נגד המשטר חייב להתקדם ממחאה - **למהפכה**. מהפכה פירושה **החלפת יסודות** ולא תיקונים - כלומר - הקמת משטר **חדש** במקום המשטר הישן. אך איזה משטר חדש יש להקים? ומדוע משטר כזה ולא אחר? הספר מתאר משטר חדש המסוגל לשמש חלופה למשטר הקיים, ותכנית פעולה להקמתו.

עקיבא אור, תל-אביב 2003

התוכן

4	1. החברה והיחיד.
20	2. ערכים ותהליכים.
32	3. המהפכה התעשייתית, מרכס, והסוציאליזם.
54	4. השביתה בצרפת ב-1968 והדמוקרטיה הישירה.
84	5. זהות, יהדות, משבר היהדות, ציונות, ישראליות.
104	6. הסכסוך הציוני – פלשתיני.

החברה והיחיד

חברה

מרגרט תאצ'ר, רה"מ השמרנית של בריטניה בשנות ה-80 אמרה:

" אין דבר כזה - "חברה", יש רק אנשים "

ולכן – לדעתה - אין מקום לבעלות החברה על תחבורה ציבורית, שירותי בריאות, מערכת החינוך, האנרגיה, מפעלי תעשייה, בנקים, והכל חייב להיות בבעלות של אנשים פרטיים.

לפי תאצ'ר נכון גם לומר ש: **" אין דבר כזה - "צבא", יש רק חיילים".**

זו כמובן שטות אבל היא מבהירה שגם דברי תאצ'ר הם שטות.

אך דברי תאצ'ר מעוררים את השאלות: מהי "חברה"? ומהו "יחיד"?

היתכן "יחיד" בלי "חברה"? או "חברה" בלי "יחידים"? ומה הקשר בין "חברה" ל"יחיד"?

העובדה שאנו חיים בחברה נראית לרבים כדבר "מובן מאליו" או "טבעי". אך היו הומינואידים בעבר שלא חיו בחברה.

מדוע ה"מובן מאליו" וה"טבעי" לא קרה להם?

אצל הומינואידים "חברה" איננה תוצר "טבעי" ובוודאי לא "מובן מאליו". היא אינה הכרחית כדי לשרוד. אפשר

לשרוד בלעדיה. **רוב בעלי החיים שורדים מבלי ליצור חברה.**

"חברה" איננה חפץ שאפשר לגעת בו אלא היא קבוצה בעלת תכונות מסוימות.

יש לי תריסר חתולים בבית, אך הם אינם מהווים חברה, לא מפני שהם בע"ח אלא כי כל אחד מהם פועל בנפרד ללא

תיאום עם האחרים, אין הם נוהגים לפי כללים מוסכמים על כולם ואין ביכלתם לפעול במשותף. כדי שקבוצה של

יחידים תהווה "חברה" – חייבים כל האנשים בקבוצה לציית לאותם כללים ("חוקים") להיות מסוגלים להחליט מה

תעשה כל הקבוצה ולפעול למימוש ההחלטות. אין צורך שכולם יסכימו לכל החלטה, יכול להיות רוב ומיעוט, אך יכולת

להחליט - ולממש - החלטות הנוגעות לכל הקבוצה היא הכרחית. בלי ציות לכללים מוסכמים על כולם ובלי יכולת

להחליט – ולממש – החלטות, אין חברה.

בטבע יש חברות של בעלי חיים, למשל נמלים, דבורים, צרעות, וגם – פילים, וכלבי-בר.

חקר חברות כאלה הוא נושא מרתק למחקר. אין לזלזל בחקר חברה של טרמיטים למשל. יש ספר מרתק בשם

"The Soul of an Ant" ("נשמתה של נמלה") שכתב דרום-אפריקאי בשם יוג'ין מאריי לפני 100 שנה. הוא חי

בטבע, ליד קן טרמיטים, ניזון ממה שמצא בטבע, התבונן וחקר את חיי הטרמיטים, ספר מומלץ. אך יש הבדל בין

חברה של בני-חווה לחברה של חרקים. בחברות של נמלים ודבורים, החיברות - כלומר היכולת לפעול ביחד, נקבע

על ידי הפיסיולוגיה, לכן אין הם יכולים להתנהג אחרת מכפי שהם מתנהגים. על אותו גירוי יגיבו תמיד באותה

תגובה. הם כמו מכונה המופעלת מבחוץ לפי כללים מסוימים ואין ביכלתם לשנות זאת. אצל האדם המצב שונה.

במינוח מתחום המחשבים אפשר לומר שאצל נמלים החיברות מקובע בחומרה (**Hardware**), ואילו אצל האדם

החיברות נובע מתוכנה (**Software**). זהו הבדל מהותי כי תוכנה אפשר לשנות ולכן האדם יכול לשנות התנהגות

מבלי לשנות את מבנהו הפיסיולוגי. האדם יכול ליצור התנהגויות שונות (להגיב בצורות שונות על אותו גרוי) ליצור

חברות שונות, וגם לא ליצור שום חברה.

אצל הומינואידים הפיסיולוגיה איננה מכתובה את הסוציולוגיה. אצל החרקים החברתיים – כן.

העובדה שכרגע רוב בני-חוזה חיים בחברות אין פירושה שכך יהיה תמיד. אם חלילה תפרוץ מלחמה אטומית ורוב המין האנושי יושמד, לא תישאר "חברה". אולי ישארו יחידים פה ושם. האם ישונו ויתארגנו מחדש כחברה? אולי, אך אין הכרח שכך יהיה. אצל האדם חיברות נובע מחינוך וחינוך, לא מהפיסילוגיה. החיברות האנושי אינו תורשתי, אלא מונחל - ונרכש. הומינואיד אינו חייב לחיות בחברה, העובדה שהוא חי כך היא מקרית, כבע"ח יכולנו לשרוד גם בלי להפוך לחברה. בע"ח רבים שרדו זמן רב יותר מהאדם מבלי ליצור חברה.

רבים מחפשים הסברים ביולוגיים לתופעות סוציולוגיות. יש נטייה להסביר תופעות חברתיות בנימוקים ביולוגיים, כתוצר "הטבע" (למשל - שהחיברות הכרחי לשם הישרדות). **זו טעות.** סוציולוגיה אינה נובעת מביולוגיה וניסיונות להסבירה כך מכוונים כמעט תמיד להצדיק מצב קיים ולהתנגד לשינוי חברתי. רבים התנגדו לביטול העבדות בטענה שהיא "טבעית" כי העבד נחות - ביולוגית - מבעליו. גם את אי-השוויון (במשכורות, ובזכויות) בין נשים לגברים בחברה מנסים להצדיק על סמך השוני הביולוגי בין גברים לנשים. שוני ביולוגי אינו מכתוב שוני חברתי. **ביולוגיה איננה מכתובה סוציולוגיה.** לאחרונה התברר כי השוני הביולוגי בין בני-חוזה קטן בהרבה מכפי שנראה לעין. ממצאים חדשים בחקר ה-DNA מלמדים כי כל בני המין האנושי החיים כיום מוצאם מחברה קטנה אחת (ויש אומרים מאישה אחת!) שחייתה באפריקה לפני כ-200 אלף שנה. אי אפשר להסביר שוני בין חברות כנובע משוני גנטי כי מבחינה גנטית כל בני המין האנושי הם כמעט זהים אך מבחינת סדרי החברה יש ביניהם שוני רב. מסתבר שחברה איננה תוצאה של הפיסילוגיה של האדם ואפילו לא תוצאה הכרחית של ההיסטוריה שלו. אצל הומינואידים החברה היא מותרות ולא צורך חיוני להישרדות, היא יצירה בלתי הכרחית. הומינואידים יכלו - ויכולים - לשרוד כמו בעלי-חיים אחרים ששרדו בלי ליצור חברה. אדם שלא גדל בחברה דומה יותר לבעל-חי, יתכן שמצב זה יחזור, אין וודאות שמצב נוכחי יתקיים גם בעתיד. הכל יכול להיות אחרת. למשל אחרי מלחמה אטומית.

החיברות שלנו, כלומר המעבר מיצור שחי לבדו בטבע ליצור שחי בשיתוף עם אחרים, הוא אמצאה שמונחלת על ידי תודעה ולא על ידי תורשה. חיברות אינו תורשתי, אלא נלמד. חברה היא אוסף של יחידים המסוגלים להחליט - ולפעול - כיחידה אחת לשם השגת מטרה משותפת, אבל היא גם יותר מזה. היא אוסף יחידים החיים יחד לפי כללים שהם יצרו, שיש להם הסבר משותף למציאות, לחיים, ל"קיום". הסבר זה נוצר על ידי התנסות, ושפה. שפת דיבור היא לא רק כלי תקשורת. זה רק חלק מתיפקודה. שפת דיבור היא גם כלי חשיבה ומעצבת את הצורה בה אנו מבינים - וחווים - את המציאות.

יש להיזהר מגישה האומרת: '**המציאות קיימת ללא תלות באדם, היא נקלטת בחושים, מועברת על ידי העצבים למוח הקולט את המידע מהעצבים כסרט צילום במצלמה**'. זה הגיוני. מדוע להיזהר מכך? כי גישה זו איננה מבדילה בין **מציאות** - לבין **תיאור** המציאות. אלה הם שני דברים שונים לחלוטין. **מציאות** קיימת בלי תלות במי שמתאר אותה, אך **תיאור** המציאות - להבדיל מהמציאות עצמה - תלוי במי שמתאר. המציאות עצמה היא דבר אחד - **תיאור** המציאות הוא דבר אחר. רוב האנשים אינם מבחינים בשוני זה. הם מתייחסים למוח כאילו הוא סרט צילום הקולט מידע המועבר מהחושים. לפי השקפה זו תודעת האדם ושפת הדיבור הם "**צילום**" העולם החיצוני על ידי החושים והמוח. אך כיצד בדיוק "מצלם" המוח את המציאות?

אם נעקוב למשל אחר מידע חזותי הנקלט בעין ניווכח כי ברשתית העין הופך האור המגיע מבחוץ, למטעני חשמל הנעים לאורך עצב הראיה אל מרכז הראייה במוח. כבר בעצב הראיה לא קיימת "תמונה" אלא קיימים רק מטעני חשמל הנעים אל המוח. התמונה הפכה **למטעני חשמל**. אבל מוחנו (לא עינינו) מראה לנו תמונה ולא מטעני חשמל!

כיצד הפכו מטעני החשמל מחדש ל"תמונה" לאחר שהגיעו למוח?

למדע אין הסבר כיצד זה קורה! כל מה שאתם שומעים על נושא זה מוטל בספק. אין לאיש מושג כיצד הופך המוח מטעני חשמל לתמונות, לתחושות, למחשבות, ולתגובות. אינכם מאמינים? תשאלו מדענים! חקר המוח כיום עוסק עדיין במיקום – כלומר אם כואבת לך האצבע הקטנה, היכן במוח זה גורם לפעילות חשמלית מוגברת. אך אין הסבר כיצד הופכים מטעני החשמל הנעים בתוך סיבי העצבים ל"מידע".

כיצד הופך המוח מטעני החשמל המגיעים אליו מהרשתית ל"תמונה"?

האם זה קורה כמו במסך המחשב? איש אינו יודע. אם למשל אני "רואה" עץ, אור מהעץ נקלט על הרשתית ונע כמטעני חשמל למוח. כיצד מרכיב המוח ממטעני חשמל אלה "תמונה" של העץ?

מי "מסתכל" בעץ? האם ה"מסתכל" הוא חומרה או תוכנה? על מה "מסתכל" המסתכל?

על מטעני חשמל? מהו המבנה של פעולת ה"הסתכלות"? מהו המבנה של ה"מסתכל"?

מהו המבנה של ה"תמונה"?

כיצד "מסתכלים" מטעני חשמל שהם ה"מסתכל" על מטעני חשמל שהם ה"תמונה"?

על שאלות אלה אין לחוקרי המוח שום תשובה (בין אם הם עוסקים בפיזיולוגיה או בפסיכולוגיה).

יתר על כן, רובם אינם שואלים שאלות כאלה.

לידיעתכם - בעולם החיצוני אין צבעים, יש רק גלים אלקטרו-מגנטיים בעלי אורכי-גל שונים. כל חומר שאור פוגע בו בולע גלים מסוימים ופולט גלים מסוימים. כיצד הופכים גלים שונים ל"צבעים" שונים במוח? מדוע – ואיך – אנו מפרשים אורך גל מסוים כ"אדום" ולא כ"כחול"?

גם על כך אין למדע תשובה. מחוץ למוח, בטבע, אין צבעים, יש רק שחור, לבן, וגווני אפור.

רק מוחנו הופך גלים אלקטרו-מגנטיים ל"צבעים". מדענים הסיקו מניסויים כי חיות הן עיוורות-צבעים ומבחינות רק בשחור/לבן וגווני אפור. לפי כל הניסויים שנערכו בתחום זה "צבע" הוא אמצאה אנושית ולא משהו שקיים בפני עצמו ב"טבע". ניסויים מלמדים שבע"ח רואים אור וחושך, שחור ולבן, וגווני אפור. אך לא צבעים. יש משקפי פולארואיד (אור מקוטב) ופילם פולארואיד בעלי רגישות לתכונה שנקראת "קיטוב האור". העין (או המוח) שלנו אינם רגישים לקיטוב האור אך בעלי חיים, יונים ודבורים, מבחינים בו. כך **שלא כל ה"מציאות" מצטלמת במוחנו**. העולם החיצון יוצר בעצבים מטעני חשמל שנעים לאורך סיבי העצבים אל המוח. פעם חשבו כי המוח **"מצלם"** את המציאות כמו סרט צילום. **גישה זו הופרכה**. כיום הדעה הרווחת היא שהמוח אינו סביל כסרט צילום הקולט אור אלא הוא פועל על מטעני חשמל המגיעים אליו ובורא מהם תיאור. במוח יש פעילות הבראת תיאורים שונים ובוחרת באחד מהם.

אין לאיש מושג איך זה קורה אך יש עובדות מהן אפשר להסיק שלא מדובר ב"צילום המציאות".

הרי כמה דוגמאות: אצל בע"ח יש שני מינים - זכר ונקבה. אפשר לבדוק זאת לפי אברי המין השונים. אילו פעל המוח כסרט צילום הייתה מציאות חיצונית זו מצטלמת במוח ומופיעה בשפה. ובאמת, ברוב השפות יש זכר/נקבה. אך **בפרסית אין זכר/נקבה**. כלומר, יש שפה שאין בה "צילום" של תופעה חשובה בטבע. בפרסית שמות עצם ותוארים

אינם בזכר/נקבה. ופרסית היא שפה שמדברים כמה מיליוני בני חווה. אם אתם מכירים פרסי שאלו אותו איך הוא מתמודד עם הבעיה ששפתו אינה מבחינה בין זכר/נקבה. אם משהו שקיים במציאות לא מופיע בשפה (הבדלי מין בשפה הפרסית), ומשהו שקיים במוחנו אינו קיים במציאות (צבעים) אזי המוח לא פועל כסרט צילום. כי **צילום מצלם מה שיש במציאות ורק מה שיש במציאות**. צילום אינו גורע ואינו מוסיף - פרטים למציאות. אך מוחנו גם גורע וגם מוסיף פרטים למציאות. זה מפרך את הדעה הנפוצה שהמוח רק "מצלם" את המציאות וגם מעורר שאלות שלא נדון בהן כאן. נעבור כעת לפעילות אחרת של המוח – לשפת הדיבור.

רוב האנשים חושבים במלים (אם כי יש אוטיסטים שחושבים בתמונות) כאשר החשיבה היא מילולית מעצבת שפת דיבור לא רק התקשרות ביו אנשים אלא גם את החשיבה עצמה ואת הצורה בה אנו חווים את המציאות. כי שפה כוללת פירוש למציאות. זה קורה בלי שאנו מודעים לכך.

שני חוקר שפה שחקרו נושא זה הם אדוארד ספיר, ובנימין לי וורף, ממכללת M.I.T בארה"ב. ספיר היה אחד מגדולי הבלשנים בעולם וחקר שפות רבות. וורף (תלמידו של ספיר) היה תחילה מהנדס חשמל וחוקר הצתות מטעם חברות ביטוח. כאשר בעל עסק שנשרף תבע פיצוי מחברת ביטוח, נשלח וורף לבדוק אם הייתה הצתה בזדון. בחקירתו פיתח רגישות מיוחדת לניסוחים בהם תיארו אנשים את חוויותיהם. הוא עזב את הביטוח והחל ללמוד בלשנות ב M.I.T. כשחקר את שפת ההופי הבין שהיא שונה, ויצרת תמונת-עולם יחודית. הוא גילה את הקשר בין שפת ההופי לבין חשיבתם והשקפת-עולמם.

אך קשר זה קיים בכל שפה! וורף כתב על שפת ההופי:

" בשפת ההופי אין מלים, צורות דקדוקיות, מבנים או ביטויים, המתייחסים ישירות ל"זמן", ל"עבר", ל"הווה", ל"עתיד", או לפרק זמן, לאריכות זמן . . . בקיצור – בשפת ההופי אין שום התייחסות מפורשת או מובלעת - ל"זמן" ולמרות זאת שפת ההופי מסוגלת להתייחס ולתאר כהלכה (מבחינה תועלתית ותפקודית) את כל התופעות ביקום. לדעתי יהיה זה מוטעה להניח שלמרות זאת חשיבת בני ההופי מכילה איזשהו מושג אודות זרימת "זמן" או שהאינטואיציה שלהם מספקת להם מידע אודות ה"זמן". . . כשם שיתכנו הרבה גיאמטריות לא אוקלידיות שכולן נותנות תיאור מצוין של צורות במרחב כך יתכנו תיאורים שונים של היקום, כולם בעלי תוקף, שאינם כוללים את מושגי ה"מרחב" ו"זמן" שלנו. תורת היחסות המודרנית היא דוגמה מתמטית לכך ושפת ההופי היא דוגמה לשונית. "

". . . שפת ההופי מעדיפה שימוש בפעלים בניגוד לשפתנו המעדיפה שימוש בשמות עצם. שפתם הופכת את המשפטים שלנו אודות עצמים למשפטים אודות אירועים".

(מודל היקום של אינדיאנים באמריקה", בספר "Language, Thought, Reality" M.I.T. 1956)

רוב האנשים אינם מודעים לכך שעצם חלוקת המלים ל"שמות עצם" ו"פעלים" מבוססת על הנחה (ללא הוכחה) של "מרחב" ו"זמן" מופרדים זה מזה. אם תשאלו אנשים מהו "מרחב" ומהו "זמן", ומה היחס ביניהם, יענו רובם משהו כמו: 'ה"מרחב" הוא מעין מיכל (בלי דפנות) בעל שלושה ממדים (אורך, רוחב, גובה) בו נמצאים כל העצמים. וה"זמן" הוא מעין זרם בלתי נתפס בחושים כי אי אפשר למשוש, לראותו, לשמעו או להריחו, אך הכל זורם יחד איתו מן העבר

דרך ההווה אל העתיד. ובאשר לקשר שבין "מרחב" ל"זמן" - הם מופרדים זה מזה. "מרחב" לחוד ו"זמן" לחוד. כך חווים רוב האנשים את המציאות.

אבל לפי תורת היחסות של איינשטיין (בעיבוד שנתן לה מינקובסקי) נכון יותר להניח "מרחבזמן" מאוחד בו השניים ארוגים זה בזה כי זה נותן תיאור טוב יותר לתופעות הפיזיקה מאשר "מרחב" מופרד מ"זמן".

זה מנגד ל"היגיון" המקובל. אך מדוע "היגיון" להניח שהמרחב מופרד מהזמן? כי דקדוק המחלק מלים ל"שמות עצם" ו"פעלים" החדיר לחשיבתנו את ההנחה (הבלתי מוכחת) שהמרחב מופרד מהזמן. כי "שמות עצם" מייצגים "מרחב", ו"פעלים" מייצגים "זמן" (כי לפועל יש "עבר", "הווה", "עתיד") וחשיבה ב"שמות עצם" ו"פעלים" מניחה מראש מרחב מופרד מזמן.

לעומת זאת שפת ההופי לא מתארת "פעלים" של "עצמים" אלא "אירועים".

לכל מילה בשפת ההופי יש שני סוגי סיומת המתארים את אופי האירוע.

למשל, המילה "פרח" בתוספת סיומת א' מתארת את האירוע הבא:

"ראיתי עלי פרח נפתחים וראו זאת גם אנשים אחרים."

זה דומה למה שאנו קוראים "עבר" וגם למה שאנו קוראים "אובייקטיבי".

מדוע? כי סיומת א' מציינת שהאירוע כבר התרחש (כי חווייתי אותו) וגם שהאירוע הוא "אובייקטיבי" כי לא רק אני (ה"סובייקט") חווייתי אותו אלא גם אחרים חוו זאת (שימו לב ש"אובייקטיבי" בשפת ההופי הוא מה ש"נחוה על ידי אחרים" ולא מה ש"קיים בלי תלות בחווה").

אך למילה "פרח" אפשר להוסיף סיומת ב' ואז משמעות המלה היא: **"אני יודע מנסיוני כי יש אפשרות שפרח זה**

יפתח את עליו אך אפשרות זו טרם התממשה, ואחרים טרם חוו אותה"

זה דומה למה שאנו מכנים "עתיד" ו"סובייקטיבי". כי מדובר באירוע שטרם התרחש, אך עשוי להתרחש, ואפשרות זו ידועה לי, אך טרם נחוותה על ידי אחרים. להופי יש שני סוגי "אירועים". יש אירועים שנחו ויש אירועים שיכולים להיות נחווים. הסיומת מבהירה לשומע באיזה אירוע מדובר. אולי אתם חושבים שאנשים המשתמשים בשפה מוזרה כזאת לא יצליחו לתפקד במציאות הממשית אבל כפי שאמר וורף **"שפת ההופי מסוגלת להתייחס ולתאר כהלכה (מבחינה תועלתית ותפקודית) את כל התופעות ביקום"** ולפי תורת היחסות של איינשטיין (שעמדה במבחן ניסויים רבים) שפת ההופי מתארת את המציאות יותר נכון משפה המפרידה "עצמים" מ"פעלים". גם שילוב המושגים "סובייקטיבי" עם "עשוי להחיות" (כלומר "רשות היחיד") ו"אובייקטיבי" עם "נחוה" (כלומר "רשות הרבים") חוסך הרבה בלבול. להופי יש "אירועים" ולא "זמן", ואין "אובייקטיביות" בלי אנשים. הם חווים מציאות כ"אירועים" שנחו, או עשויים להיות נחווים.

מי שמניח שהמוח "מצלם" את המציאות ועל סמך "צילום" זה בונה מלים נפרדות ל"שמות עצם" ו"פעלים" משוכנע שמרחב וזמן מופרדים במציאות עצמה. לפי השקפה זו שפת ההופי "מצלמת" את המציאות בצורה מוטעית. זה מחייב תשובה לשאלה כיצד נוצרה טעות זו?

אם אותה מציאות "מצלמת" בשתי צורות שונות – אחת המתארת עצמים והשניה המתארת אירועים ושתי הצורות מאפשרות פעילות אנושית יעילה – מתקבלים שני "צילומים" שונים של אותה מציאות.

איזה מהם "נכון"? איך בודקים מה "נכון"? ואולי שניהם "נכונים"?

לפי תורת היחסות של איינשטיין ה"מרחבזמן" הוא מאוחד, ולכן שפת ההופי נותנת תיאור יותר נכון של המציאות משפתנו. אך יתכן ששפה איננה "צילום" המציאות אלא "ציור" המציאות. ציור אינו העתק סביל, אלא הוא תיאור פעיל. יתכן שאנחנו לא "מצלמים" את המציאות אלא "מציירים" אותה, לא "מעתיקים" אלא "מתארים" אותה (גם בדקדוק של השפה). השקפה זו נותנת תשובות לשאלות שהשקפת "צילום" המציאות מתקשה להשיב עליהן. סביר שאנחנו קולטים גירויים ו"בוראים" מהם תיאור. אך המציאות עצמה אינה כופה עלינו תיאור – או "ציור" – מסוים. היא קובעת תנאים שכל תיאור חייב למלא. אך תנאים אלה מאפשרים תיאורים שונים. אנחנו – כמו צייר – בוחרים כיצד לתאר את המציאות.

כאשר שלושה ציירים מציירים אותו אדם נקבל שלושה ציורים שונים. הציור חייב לייצג את האדם כך שנוכל לזהותו, אך אותו אדם אפשר לצייר בציורים שונים שכולם מאפשרים זיהוי. המציאות אינה מכתובה ציור יחיד שהוא ה"אמת". תפיסת השפה כ"ציור" המציאות משחררת את החשיבה משליטת השפה. תפיסת השפה כ"צילום" המציאות משעבדת את החשיבה לשפה. שפת דיבור איננה דבר "מובן מאליו". זה אולי "מתקבל על הדעת" אך זו טעות. בכלל, רצוי להיזהר מכל מה שנראה "מתקבל על הדעת", מאד להיזהר, כי מה שנראה "מובן מאליו" מתגלה תכופות בחקירה כבלתי מובן ובלתי מתקבל על הדעת. ה"מובן מאליו" חומק מביקורת ומה שמתקבל ללא ביקורת שולט בנו. שפה היא כלי תקשורת – וחשיבה – הכולל בתוכו פירוש למציאות וקובע גם את האופן בו אנו חווים את המציאות (ולא רק "מבינים" אותה).
כאן נניח לדין בחשיבה ונחזור לדון בחברה.

נוסף לשפה יש לכל חברה גם "תרבות". במונח זה אינני מתכוון למוסיקה, ספרות, שירה, או פיסול, אלא למה שהאנתרופולוגים קוראים באנגלית **Culture**. מונח זה מציין "תמונת עולם" של חברה מסוימת – וגם את טקסיה, אמונותיה, ומוסדותיה. יש להיזהר במילה "תרבות" ולא לפרשה כ"אמנות".
בשביל אנתרופולוג "תרבות" פירושה "תמונת-עולם".

"תרבות" איננה רק מילולית, היא כוללת טקסים כמו: ברית מילה, בר-מצווה, חתונה, חגים.
היא כוללת סידורים ממוסדים של החיים, מבנה המשפחה, מבנה השלטון. שום דבר בחברה אינו "טבעי" או "מובן מאליו", כדי להבין זאת יש לראות חברות שונות, ולהשוות את הטקסים והמוסדות שלהן עם הטקסים והמוסדות שלנו, בלי לסווג את השונה כ"פרימיטיבי".

חלק גדול מהאנתרופולוגיה המודרנית נברא באנגליה. האנגלים כבשו חלקים גדולים באפריקה ואסיה ורצו להבין את המנטליות של האנשים שם – כדי לשלוט בהם. לאנגלים לא הייתה גישה ביקורתית לתרבות האנגלית. הם ראו אותה כפיסגת ההתפתחות האנושית. כדי להבין "תרבות" צריך להשוותה לתרבויות שונות. תרבות שונה יש לחקור לא כדי לנצלה אלא כדי להבין איך אחרים מציירים את המציאות, איזה "הנחות יסוד" הם מניחים. רק אם נבין זאת נוכל להבין את "הנחות היסוד" שלנו, את היחוד של הצורה בה התרבות שלנו מציירת את המציאות. אסור לדרג תרבות שונה כי דירוג נעשה לפי קריטריון של החוקר וכך מונע להבין מדוע התרבות החוקרת בחרה דווקא בקריטריון זה ולא באחר. דירוג מונע הבנה. מי שאינו מבין את האחר לא יבין את עצמו. האנגלים לא הבינו זאת. הם דרגו את כל התרבויות על סולם אחד שבראשו היתה כמובן התרבות האנגלית. שלבי הסולם (וההתפתחות) היו כלי העבודה שתרבות/חברה ממציאה. מדוע ? כי האנגלים המציאו – במאה ה-19 את מנוע הקיטור, את הרכבת, הנול המכני, מנוע החשמל, וגם – את האנתרופולוגיה. האנתרופולוגיה קיימת בערך מ-1850 (והרכבת – מ-1830) הם החלו לחקור שבטים

ותרבויות, כדי לבדוק איך אחרים מגדלים ילדים/יבולים/בעלי-חיים, איזה אמונות/דתות/כלים יש להם. האנתרופולוגיה שפותחה באנגליה נבעה משאיפה לנצל חברות אחרות.

הם חקרו אותן כדי להשתלט עליהן.

מי החליט, ועל סמך מה, שכלי העבודה שחברה מסוימת מיצרת הם הקריטריון לדרוג חברות?

מדוע בכלל צריך לדרג חברות? הרי אפשר תמיד לעשות השוואות בינהן מבלי לדרג אותן.

אנתרופולוגיה זו דירגה את התרבויות השונות - כמו שלבי סולם - לפי קנה מידה יחיד ל"מפותחות" יותר ו"מפותחות" פחות ואפילו ל"נחשלות". ה"מפותחות" ביותר היא כמובן התרבות המדרגת, האנגלית, כי היא בנתה כלים הכי משוכללים. דרוג זה קבע שהאחרים הם "נחשלים" ו"פרימיטיביים" כי כלי העבודה שלהם פחות משוכללים. הם סיווגו את כל התרבויות לפי כלי העבודה שהן בונות. זה היה קנה המידה הקובע באנתרופולוגיה הקלאסית. אבל בתחילת המאה ה-20 החלה להתפתח אנתרופולוגיה שונה בארה"ב. בעיקר על ידי נשים אמריקאיות, שהחלו לחקור שבטים אינדיאנים בארה"ב. האינדיאנים הובסו סופית על ידי הלבנים בערך ב-1890, כשני עשורים לאחר השלמת מסילת הברזל שחצתה את יבשת ארה"ב מניו-יורק לסן פרנציסקו (1869). הם הובסו מבחינה צבאית ושוכנו בשמורות. הם לא קיבלו אזרחות אמריקאית ונחשבו לאוכלוסיה עוינת ו"פרימיטיבית". מסילת הברזל איפשרה ללבנים להגיע לכל מקום. הם השתלטו על שטחי האינדיאנים והממשלה האמריקנית הפרה את כל הסכמיה הקודמים עם האינדיאנים כי הלבנים רצו את הקרקעות שהרכבת איפשרה גישה אליהם.

עד 1840 ישבו המהגרים מאירופה ב 10% משטחה של ארה"ב, בעיקר ליד חוף ים או נהר. מעט מאוד מהגרים התישבו בשטחים רחוקים מים או נהר. מדוע? כי לפני הופעת הרכבת אדמות רחוקות מים או נהר לא היו שוות פרוטה כי אי אפשר היה לשווק מהן תוצרת חקלאית.

עד 1900 עסקו 90% מאוכלוסית העולם בחקלאות אך בלי רכבת אי-אפשר היה לשווק תוצרת חקלאית ממקומות רחוקים מים או נהר. לכן רוב הלבנים לא גרו במקומות רחוקים מים או נהר ולא גירשו אינדיאנים מאזורים אלה. אך המסילה מניו-יורק לסן-פרנציסקו (1869) שינתה את כל זה. ערך הקרקעות עלה כי רכבות יכלו להגיע לכל מקום. רק אז, בין 1870 ל-1890 חיסלו סופית את האינדיאנים. לאינדיאנים לא היה סיכוי מבחינה צבאית. שבטים רבים הושמדו, אך לא כולם. התנהגות ממשלת ארה"ב כלפי האינדיאנים הייתה מחפירה. כרתו עמם הסכמים - והפרו את כולם. עד מלחמת העולם השנייה לא היו האינדיאנים אזרחים בארה"ב. הם חיו שם לפני המהגרים מאירופה אך נחשבו לאויבים ו"פרימיטיביים".

בתחילת המאה ה-20 החלו אנתרופולוגים בארה"ב לחקור את תרבויות האינדיאנים, הם חיו עם אינדיאנים, למדו את שפתם ומנהגייהם. חלק מהאנתרופולוגים הללו היו נשים ולדעתי כשרונן נבע מכך שבתור נשים שדוכאו בחברה גברית פיתחו רגישות לדיכוי ולכן הבינו את האינדיאנים טוב יותר מהגברים. זו גם הסיבה לאמפטיה שחשו נשים לבנות לשחורים. זה לא היה על רקע מיני כפי שהגברים הלבנים דימינו, אלא נבע ממצב הדיכוי בו נמצאו השחור והאישה הלבנה. מי שסובל דיכוי יודע מה מרגיש מדוכא אחר. אך המדכא אטום לכך. נשים אנתרופולוגיות (רות בנדיקט, רות בונזל, מרגרט מיד) לא רצו לנצל את האינדיאנים אלא להבין אותם וקלטו דברים שאנתרופולוגים אנגלים, שחקרו חברה "פרימיטיבית" כדי להשתלט עליה - לא היו רגישים להם ולא יכלו לקלוט.

אם אתה רוצה להבין מישהו כדי להשתלט עליו זה יוצר אצלך גישה סלקטיבית, כי יש דברים שלא תהיה רגיש להם ולא תבחין בהם. רק מי שרוצה להבין את האחר מתוך אהדה, ללא שיפוט, יכול להבין את תפיסת המציאות של האחר. אחת מגדולי האנתרופולוגים הייתה רות בנדיקט שכתבה ספר מפורסם בשם - **"Patterns of culture"**

("תבניות של תרבות"). אם אינכם מתכוונים לעסוק באנתרופולוגיה ("חקר האדם") אך ברצונכם לקרוא ספר אחד בתחום זה, אני ממליץ על ספר זה שנכתב לפני 70 שנה. אציין רק, בלי להיכנס לפרטים, שרות בנדיקט הבהירה כי דירוג תרבויות לפי סולם חד-ממדי ל"מפותחות" ו"נחשלות" כשקנה המידה ל"קידמה" הוא כלי העבודה שתרבות מייצרת, הוא מוטעה ומטעה. אי אפשר לדרג תרבויות שונות לפי קנה-מידה אחיד כי קנה המידה עצמו נובע ממסכמות של תרבות מסוימת ושימוש בו הוא שרירותי. "תרבות" היא תמונת עולם שחברה ציירה לעצמה כדי לפרש את העולם ולהתמודד עמו.

מדוע לדרג תרבויות כמו שלבי סולם ולא כמו ענפי עץ? מדוע תפיסת העולם שלי היא ה"נכונה"? "תרבות" – ושפה – היא כח יוצר, היא יוצרת את מבנה הבתים, את חיי המשפחה, את היחס לילדים, לכל אלה אין תבנית "נכונה" יחידה לפיה יש לדרג תרבויות ל"מפותחות" ו"נחשלות". כל סידור נובע מתרבות שיצרה אותו. כל תרבות מחליטה מה "נכון" ומה "לא נכון", מה "אמת" ומה "לא אמת" מה "יפה" ומה "מכוער". הערכת תרבות אחת מנקודת ראותה של תרבות אחרת הוא מעוות, כי הערכה זו משתמשת

בקנה המידה של התרבות המעריכה וחסרה רגישות ליחודה של התרבות הנחקרת. אין קנה מידה אובייקטיבי לבדיקת תרבויות, כי כל קנה מידה הוא תוצר של תרבות מסוימת. רבים אומרים: "אך בכל זאת יש עובדות ביולוגיות בסיסיות, כמו המוות, שהוא "רע" מעצם טבעו ולא מפני שתרבות קבעה זאת. לפחות דבר בסיסי כמו המוות חייב להתפרש כ"רע" בכל התרבויות". זו טעות. יש תרבויות בעיניהן המוות הוא רע – כי פירושו קץ שאין אחריו כלום, אך יש תרבויות הרואות במוות שער לעולם אחר שרק בו מתחיל הקיום האמיתי. במצרים העתיקה ראו במוות שער לעולם אחר, טוב יותר. אין קריטריון אובייקטיבי לשום עובדה, כל קריטריון הוא סובייקטיבי, לא מבחינה אישית אלא מבחינה תרבותית. זה נכון גם לגבי כל קנה מידה ל"אמת", ל"יפה", ל"מכוער", ל"מועיל". רבים מדברים על "קידמה" ורוצים "להתקדם",

אך היכן זה "קדימה"? ומדוע זה "קדימה"? בתרבות אחת "קדימה" זה אריכות ימים, בשניה – כושר גופני מירבי, בשלישית – שלוה רוחנית. ברביעית – סגידה מתמדת לאל. אין הגדרה "אובייקטיבית" ל"קידמה".

יש להזהר מהטעות הנאיבית של שימוש בקריטריונים ביולוגיים. אומרים "לחיות 80 שנה זה יותר טוב" מלחיות 30 שנה". לא בכל תרבות. היו תרבויות שהאידיאל שלהן היה למות צעיר במיטב הכושר ולהגיע לשיא של הישגים מבלי להיכנס לקטע של דעיכה, ניוון, זיקנה. הסקת "ערכים" מתוך הביולוגיה היא טעות נפוצה.

ביולוגיה לא מכתובה ערכים. ב"טבע" אין ערכים אלא יש רק דחפים. ערכים יש רק בחברות של בני-חווה. כל תרבות ממציאה פירוש משלה לעולם וקני מידה ל"טוב/רע" ל"מועיל/מזיק", ל"יפה/מכוער", כלומר – את ערכיה. הטבע והביולוגיה אינם קובעים זאת. בטבע אין "טוב/רע", "יפה/מכוער", "מועיל/מזיק". הטבע אדיש לכל אלה, גם לחיים ולמוות. אין קנה מידה "טבעי".

רות בנדיקט הדגישה זאת ועל כך אנו חייבים לה תודה. היא שחררה אותנו מהתפיסה הנאיבית לפיה יש למדוד את כל התרבויות לפי סרגל אחד. אם התרבות שלי המציאה סולם לדירוג תרבויות לא פלא שאני נמצא בראשו. ולא פלא שהאחרים נמצאים מתחתי. אפשר כמובן לדרג תרבויות אך כל דירוג מעיד על המדרג לא פחות מאשר על המדורג. כיום כבר לא מקובל באנתרופולוגיה להסתכל על תרבות אחת כשיא הקידמה, ועל אחרות כ"נחשלות". ובאשר למונח

"נחשל" כדאי לזכור שיש הבדל בין המציאות לבין תיאור המציאות, וכל תיאור מלמד על המתאר לא פחות מאשר על המתואר. זה יוצר את הבעייה הפילוסופית הידועה כ"בעיית השיפוט הערכי".

אין זאת אומרת שיש להימנע מלשפוט תרבות אחרת או נוהג מסוים בה. אפשר – וצריך – לעשות זאת אלא שיש להודות בכך שהשיפוט הוא סובייקטיבי. למשל, הרבה תרבויות מדכאות נשים. לדעתי יש להוקיע זאת. אין פסול בהוקעת זו. אך ההוקעה תיבחן לא על סמך קריטריון "אובייקטיבי" אלא על סמך התמיכה שתקבל מהנשים בתרבות המוקעת.

כמה תרבויות יש ? בערך 4000, די קרוב למספר השפות השונות.

לפי הערכות שונות יש בערך 4000 שפות שונות וכל אחת צמודה לתרבות מסוימת (או לכמה תרבויות, כמו השפה האנגלית למשל) אבל "תרבות" היא יותר משפה, היא כוללת דברים שהשפה לא טיפלה בהם (יחסי גברים/נשים, יחסי הורים/ילדים, טקסים, ארכיטקטורה, ספורט).

בגלל הקפיטליזם והמכונות שהתפשטו ברחבי העולם קשה כיום לפגוש תרבות שונה לגמרי מהתרבות המערבית. הכלים שתרבות אירופה מייצרת התפשטו בעולם ולכן גם מי שמגיע היום לפאפואה יתקל בתרבות שקלטה הרבה מתרבות אירופה. בעולם המודרני השתלטה התרבות האירופית שיצרה כלים

ועשתה את החיים נוחים יותר מבחינה פיזית. תרבות זו מטשטשת ומוחקת תרבויות אחרות. כדי להבין את נושא התרבות בכלל צריך לחקור תרבויות שונות לפני טשטוש זה. גם בטשטוש עצמו – ובמניעיו - צריך לדון. בישראל למשל, דוגמא לאדם שאינו מבין את יחודה של כל תרבות הוא חיים חפר, שאמר לא מזמן על יוצאי מרוקו שהם "מפגרים" שבאו לארץ "מתקדמת". זה מגוחך, הוא רואה בתרבות שלו קריטריון לכל התרבויות האחרות. הוא משוכנע שהתרבות המרוקאית "פרימיטיבית". מי שביקר במרוקו וראה איזה בתים בנו במרקש, בפז, מי שידע איזה בישול מורכב הוא הבישול המרוקאי, אינו יכול שלא להתפעל מהתייחסות של התרבות שיצרה יצירות אלה. הם לא בנו רכבות, אז מה? תסתכלו על האמנות שלהם, על הספרות, על השירה, היא שונה משלנו, אך שוני אין פירושו פיגור, יש הבדל בין "מפגר" ל"שונה". לומר על מישהו שהוא "מפגר" זה שיפוט ערכי. לפי מה זה נקבע, ומדוע ?

פעם לא הבדילו בין "שונה" ל"מפגר". היום מבדילים.

אי אפשר לסווג חברות באופן "אובייקטיבי". כי אין קנה מידה "אובייקטיבי" לסיווג. מהו "אובייקטיבי" ? הרי לכל חברה יש קנה מידה משלה. היו נסיונות לסווג חברות לפי כלי עבודה שהן מייצרות. זה התבטא גם בסידור המוצגים במוזיאונים אנתרופולוגיים.

במוזיאון האנתרופולוגי של פיט-ריברס באוקספורד (המוזיאון האנתרופולוגי הראשון בעולם) סודרו המוצגים לפי כלי העבודה. יש שם ערמות של קשתות, גרזנים, סכינים, כלי ציד, כלי דיג, מכל אזור ושבת ברחבי האימפריה הבריטית. הבריטים שלטו עד 1947 ב- 20% מכדור הארץ. באטלסים שלט הצבע הוורוד, צבע האימפריה הבריטית. הבריטים אספו מוצגים מתרבויות ברחבי האימפריה והציגו אותן במוזיאון. בוויכוח על סידור המוצגים במוזיאון יש שתי גישות :

1. האחת אומרת : לסדר לפי כלי העבודה.
2. השניה אומרת : לסדר לפי תרבויות.

הגישה השניה טוענת כי העובדה שתרבות המערב מצטיינת בהמצאת כלים גורמת לה לראות את האדם כיצור שיחודי הוא המצאת כלים, ואת בני תרבות המערב כאנשים הכי מפותחים כי הכלים שלהם הכי משוכללים. האם לכן יש לסווג את כל החברות בעולם לפי הכלים שהן מייצרות?

לא, מוצגים יכולים להיות מסודרים לפי תרבויות. כל תרבות – ומוצריה.

זה יועיל להבהרת יחודה של כל תרבות ולהבהרת השוני שבין התרבויות השונות.

יש מוזיאונים מסודרים לפי כלים ויש – לפי תרבויות. כיום מקובל לסדר מוזיאון אנתרופולוגי לפי תרבויות ולא לפי כלים. כשהמוצגים מסודרים לפי כלים נוצר רושם של ערבוביה ("סלט"). כשהם מסודרים לפי תרבויות נוצר רושם של שוני ("סנדוויץ") אך לא של ערבוביה. רק הבנת יחודה של תרבות אחרת מאפשר לנו להבין את יחודה של תרבותנו, כלומר את התנהגותנו, מניענו, ושיקולינו. עובדה זו בלבד היא כבר נימוק כבד-משקל בזכות החיפוש אחר יחודה של כל תרבות.

תרבות המערב היא כיום במשבר כי רבים במערב הבינו שיותר מהר, יותר מכונות, יותר נוחיות פיזית, זה לא תמיד "יותר טוב". תרבות המערב לוקה בתופעות לוואי של מתח, עצבנות, בדידות, זיהום סביבתי-ביולוגי-נפשי, בתוספת חרדה משואה אטומית/כימית/בקטריולוגית. רוב האנשים בחברות מתועשות עצבניים ומתוחים בהרבה מאנשים בחברות בלתי מתועשות בהן אין כמעט חולי-נפש. בארה"ב נזקקים 10% מהאוכלוסיה לאישפוז בבתי-חולים לחולי נפש. האם זה "יותר טוב"? אם נשתמש באחוז חולי הנפש בחברה כמדד לאיכות החיים יתברר שהתרבויות האירופיות נחותות מתרבויות האינדיאנים. ואם יטען מישהו שזה קנה מידה פסול, נדרוש ממנו להסביר מדוע. אין מדד יחיד לדירוג תרבויות כי כל

מדד מיצר על ידי תרבות מסוימת ולכן הוא שרירותי. ברגע שנבין זאת נפתח ביקורתיות כלפי התרבות שלנו ונוכל להשתמש בה בלי שהיא תישלוט בנו. הבנה אוהדת של תרבות אחרת היא המפתח להבנת התרבות שלנו. בלי להבין את השונה לא נבין את השוני ולכן לא נבין את היחוד שלנו. רק מי שמבין שוני בלי לשפוט אותו יכול לומר: תרבות אחרת פותרת בעייה מסוימת בצורה אחת והתרבות שלי פותרת אותה בצורה שניה. הבה נברר מדוע. בירור כזה מוביל להבנת החברה והתרבות שלנו, שעיצבה אותנו, וכך – להבנת עצמנו. רק מי שמכבד את השונה בלי לראותו כ"מפגר" יוכל להבין את עצמו "מבחוץ".

בכל חברה יש תכונה שאפשר לקרוא לה "אטימות". כלומר, חוסר-יכולת לראות דברים מנקודת ראות שונה. זה איננו מקרי. אם כל נקודת ראות היא "בסדר" אי אפשר להעריך שום דבר, כי כדי להעריך צריך להעניק משקל יתר למשהו (בלי להפוך זאת ל"אמת מוחלטת"). לכן בכל תרבות מתקשים רוב האנשים (לא כולם) להבין תרבות שונה. זוהי האטימות או הסגירות. אין צורך לחפש דוגמאות רחוקות, חיים חפר אטום לתרבות המרוקאית כי אינו מסוגל להעריכה אלא בקריטריונים שלו שלדעתו הם "האמת" היחידה והסופית. הוא תופס את ה"אמת" של התרבות שלו כמוחלטת ולא כיחסית. לרוב האנשים - ברוב החברות - יש גישה דומה.

יש כמובן אנשים חריגים שרכשו יכולת להבין אחרים, אבל הרוב הגדול מתקשה להבין חברה אחרת אלא בקריטריונים שלו. לכן אינו יכול לראות את עצמו "מבחוץ", כלומר "להבין" את עצמו. רוב הישראלים לא מבינים את התרבות הערבית ורוב הערבים לא מבינים את התרבות הישראלית. "אטימות" נובעת מחרדה, מהחשש שה"אמת" שלי איננה "אמת מוחלטת".

אלה שינסו להבין את התרבות הישראלית יתקלו בקושי נוסף כי החברה הישראלית נוצרה ממהגרים מחברות שונות. כמו החברות באוסטרליה, בארה"ב, בקנדה. הבנת תרבות של חברת מהגרים היא קשה. אם באים מיליון איש מחבש, עם מנהגיהם ומושגיהם ואחריהם באים מיליון מהגרים מרוסיה עם מנהגיהם ומושגיהם, נוצרת תרבות שהיא סנדוויץ' - או סלט. כך היא לפחות כל עוד רוב המהגרים חיים. רק כאשר דור המהגרים מת הופכת התרבות המקומית, עם יחוד משלה, לדומיננטית. אתם שנולדתם בישראל - אינכם יהודים, וגם לא רוסים (אפילו אם הורכם באו מרוסיה) ולא אתיופים, ולא מרוקאים, התרבות שלכם שונה. לא מפני שזה "טוב" אלא מפני שהחוויות שלכם שונות מאלה של הרוסים. בישראל מתהווה "ישראליות". לא רק הערבים אינם מבינים אותה אלא גם רוב הישראלים. מי שגדל בישראל מגיל 6 ועד גיל 16 התנהגותו עוצבה כאן. יש לו יחוד ישראלי.

חברת מהגרים קשה להבנה. קל יותר להבין שבט אינדיאני באמזונה או את החברה היאפנית שהתפתחו מאות שנים ללא הגירה מחברות אחרות. זה יצר הומוגניות שאיננה קיימת בחברת מהגרים. קל יותר להבין חברה הומוגנית מאשר חברה הטרוגנית של מהגרים מחברות שונות, המדברים שפות שונות ומקיימים מנהגים שונים. הרמן מלוויל, בספרו "מובי דיק" (1851) נתן תיאור ספרותי של חברת המהגרים האמריקאית. צוות הספינה "פיקוד" הרודפת אחרי הלווייתן הלבן "מובי דיק" מייצג את חברת המהגרים האמריקאית בתקופתו של מלוויל. לכל איש צוות ב"פיקוד" יש תמונת-מציאות משלו, ושאילות משלו. תמונת העולם של רב-החובל אחאב (השואף להקריב הכל כדי לצוד את "מובי דיק") שונה מתמונת העולם של זורק הצלצל האינדיאני קוויקואג (השואף להיות ראוי לאבותיו) וגם מתמונת העולם של הימאי האמריקאי ישמעאל (השואף לחוות הרפתקאות ולהרוויח כסף). בחברת מהגרים אין תמונת עולם משותפת לכולם. החברה הישראלית כיום היא עדיין חברה הטרוגנית. היא טרם הפכה ל"ישראלית". "ישראליות" היא רק תרבות אחת מני רבות כאן. רבים בישראל עוצבו בתרבויות זרות. לכן החברה הישראלית קשה להבנה. אם הייתם נולדים בברזיל בשבט שחי באמזונה 1000 שנה עם אותם מנהגים, טקסים ושפה, הייתם בני חברה שתרבותה הומוגנית. בישראל מנסים ל"קבץ תרבויות", ואומרים, למשל: "עולי רוסיה צריכים להבין את עולי אתיופיה, ועולי אתיופיה צריכים להבין את עולי רוסיה" מדוע?

"כי אחרי הכל כולנו יהודים". "יהודים"? לכו ל"מאה שערים" ותראו אנשים לבושי שחורים עם פאות שמתייחסים לכל חילוני כאל "גוי" שאין לו מושג מה "באמת" קורה בעולם, והם משוכנעים שרק הם מכירים את ה"אמת". אלה יהודים למהדרין. לא רק בעיני עצמם אלא גם בעיני אחרים, לא רק כיום אלא מאות שנים. כל אדם דתי (כולל נוצרים ומוסלמים) בטוח לחלוטין שה"אמת" שלו היא – ורק היא – האמת. אצל רוב הדתיים - בכל דת - האטימות מגיעה לשיא. האם זה הדגם שעלינו לשאוף אליו? אך נניח לחברה ונעבור לדון ביחיד.

היחיד

"תרבות" אינה מרחפת באוויר, היא לא ענן, היא חייבת להיקלט במוחם של אנשים, אם לא נקלטה במוחם של אנשים החברה מתפוררת. כל חברה צריכה לכן "לתכנת" את אלה הנולדים בה כדי שהחברות, כלומר תמונת העולם של אותה חברה, יקלט במוחו של הדור הבא.

זה קורה בכל חברה. התנהגות ההורים (המשמשת מודל לחיקוי) ופעילות החינוך, הם הכלים לתיכנת הדור הבא כך שתמשיך את החברה הנוכחית.

התרבות המערבית רואה ביחיד משהו נפרד מהחברה, שנוצר מעצמו. בסוציולוגיה ובפילוסופיה המערבית מקובל לראות את היחיד כניצב מול החברה, כישות שהאינטרס שלה מנוגד לאינטרס החברה. מדוע?

כי בחברה המבוססת על אנוכיות יש לחברה צרכים משלה וליחיד צרכים משלו. דוגמא פשוטה, בעת מלחמה החברה אומרת "טוב למות בעד ארצנו" אך קפיטליזם מחנך לאנוכיות והיחיד אומר "טוב לחיות בעד עצמי". זה יוצר ניגוד בין טובת היחיד לבין טובת החברה,

ניגוד זה תופס מקום מרכזי בסוציולוגיה המערבית.

אך מנין הופיע "יחיד" זה? האם אדם נולד כ"יחיד"? האם יתכן "יחיד" ללא "חברה"? שאלה זו קיבלה תשובה במספר מקרים בהם נחטפו תינוקות על ידי חיות. יש מקרה מתועד משנות ה-20 של איכרים עניים בהודו שהשאירו תינוקת בצל עץ כשעבדו בשדה. זאבה שחיפשה מזון לגוריה חטפה את התינוקת למאורתה, גורי הזאבה לא טרפו את התינוקת והיא גדלה יחד עמם וינקה מהזאבה. מה קרה לה? היא לא התפתחה ל"יחיד", אלא לזאבה שמבחינה פיזיולוגית היא הומינואיד. מצאו אותה לאחר כמה שנים והביאו אותה לבית יתומים. היא לא הלכה על שתיים אלא רצה על ארבע במהירות רבה. כשהאירו בפנס על עיניה, הן זרחו כעיני חתול. היא יללה בלילות וכל הזאבים בסביבה ענו לה. היא ישנה ערומה בשלג מבלי לרעוד. למרות כל המאמצים לא הצליחו ללמדה לאכול עם מזלג וסכין או ללכת על שתי רגלים. היו שתיים כאלה, שנקראו אמלה וקמאלה, האחת בת 8 והשניה בת 6 כשנתפסו.

האיכרים ראו אותן רצות ביער כחיות מוזרות והזמינו ציידים לתפוסן. הציידים סיפרו שהזאבה לחמה בחרוף נפש להגן עליהן. הן נתפסו ונמסרו לגידול בבית-יתומים. בתמונת המחזור של הכיתה בבית היתומים קל לזהות את שתיהן. הן אינן מסתכלות למצלמה, ועיניהן אינן ממוקדות כעיני שאר התלמידים. מבטן בווה כמבט חיה. כבעל-חי הן היו נורמליות לגמרי. הן גדלו עם זאבים והפכו לזאבות (זה קרה ב-1928 ומתואר בספר – "ילדי-הזאב ממידנאפור") מעולם לא למדו להלך על שתיים. כשהוגש להן אוכל על

שולחן נעמדו ואכלו עם הלשון כמו כלב. הן חיו בשבי שנתיים או שלוש עד שמתו משפעת. בספרות מתוארים מקרים נוספים בצירוף צילומים. היה ילד במרוקו שגדל עם איילות והפך לאיילה (זה מתואר בספר בשם

"Gazelle Boy" שיצא בהוצאת Penguin). יש גם המקרה הידוע של קספר האוזר (Kaspar Hauser) בגרמניה בתחילת המאה ה-19. גרמניה הייתה מחולקת אז לממלכות קטנות ובכל אחת שלט מלך מקומי. אם נולד תינוק שהמלוכה הגיעה לו ניסו להרגו. בממלכה אחת מת המלך ובן דודו הפך, זמנית, למלך. אך המלכה הייתה בהריון ובנה נועד להיות המלך. כשנולד התינוק ציווה המלך הזמני ולהרגו כדי ששלטונו הזמני יהפוך לקבוע. הרוצח ריחם על התינוק וגידל אותו ביער בבידוד מוחלט. אך לא רצה שהילד יזהה אותו, לכן עד גיל 18 לא ראה הילד אדם. הוא לא למד לדבר או ללכת. כשהגיע לגיל 18 העביר אותו הרוצח בלילה לכיכר העיר הסמוכה ובבוקר מצאו אותו. הוא לא ידע לדבר וללכת (הליכה על שתיים איננה כושר מולד אלא נלמד). בעיר לא ידעו מה לעשות אתו, לא היו לו מושגי טוב ורע, הכל הפליא אותו. פרופסור אחד שרצה לברר אם המושג "אלוהים" מולד או נלמד אימץ אותו ותיחקר אותו. לימדו אותו לדבר ולחשוב. הוא חי כמה שנים עד שנרצח. כנראה שלמלך נודע מיהו. שוב התברר שילד שגדל מנותק מחברה איננו הופך ל"יחיד" אלא נשאר סוג של בעל-חי.

בתשובה לשאלה "מהו ה"יחיד" אשתמש בדוגמה שאינה קשורה כלל לאנשים:

יש לי כאן פנס לייזר – היום אפשר לקנותו כמחזיק מפתחות ב-20 שקל. לייזר הוא אור בעל אורך גל יחיד שכל גלי האור בו "צועדים בסך". אור לייזר מרוכז עד כדי כך שהאמריקאים שנחתו על הירח ב-1969 השאירו שם ראי מיוחד ומהארץ מכוונים פנס לייזר לירח והראי מחזיר את האור. אור הלייזר מגיע מהארץ לירח - ובחזרה - בלי להתפזר. זה

מאפשר מדידות שונות. אור רגיל לא יגיע מהארץ לירח ובחזרה מבלי להתפזר בדרך. אור לבן הוא תערובת של גלים רבים בעלי אורכי גל שונים.

באור לייזר יש רק אורך גל אחד והגלים מסודרים כמו חייילים הצועדים בסך.

זהו האור המרוכז ביותר שניתן לייצר ויש לו שימושים רבים ושונים.

אפשר להשתמש בו כדי לעשות צילום שנקרא "הולוגרמה". אם נצלם באור לייזר, כלומר אם נאיר חפץ באור לייזר ונקלוט את האור המוחזר על לוח זכוכית מרוח בחומר רגיש לאור זה, נקבל על הלוח תשליל. אם נסתכל על התשליל לאחר הפיתוח לא נראה תמונה אלא זכוכית אטומה. אך אם נאיר את התשליל באותו אור לייזר בו נעשה הצילום תופיע בחלל שלפני הלוח תמונה תלת-ממדית של החפץ שצלמנו. אם נסתובב סביב התמונה נראה את החפץ מכל צדדיו. חפצים שצלמנו כך נראים אמיתיים עד כדי כך שנדמה שאפשר לגעת בהם. הרושם הוא מדהים. כל המידע החזותי על החפץ - מכל הכיוונים השונים - נראה לעין. אבל יש משהו מדהים עוד יותר. אם לוח הזכוכית נשבר לרסיסים, וניטול רסיס קטן ונאיר עליו באור הלייזר, נקבל את כל התמונה! מטושטשת, אך בשלמותה. ככל שהרסיס קטן יותר התמונה מטושטשת יותר, ולהיפך - ככל שהרסיס גדול יותר התמונה ברורה יותר. אבל הרסיס הכי קטן מכיל את כל התמונה.

כל רסיס של התמונה מכיל את כל התמונה. זה מדהים, אבל זה באמת קורה.

כעת אני מגיע לנמשל שהוא הקשר בין היחיד ("האינדיבידום") לחברה שבה גדל. קשר זה דומה לקשר בין רסיס הולוגרמה להולוגרמה השלמה. בחברה - כמו בהולוגרמה - היחיד הוא רסיס המכיל את התמונה השלמה. יש פיתוי גדול לומר ש"החברה היא הולוגרמה" ושהיחיד הוא רסיס שלה, אך זה לא יהיה מדויק, כי חברה מסוגלת לשנות את עצמה, דבר ששום הולוגרמה אינה יכולה לעשות. ברור שלכל יחיד יש יחוד משלו. אין שני יחידים זהים זה לזה. אך כל יחיד בחברה מכיל במוחו גרסה של החברה שלו. הדימוי של רסיס המכיל את התמונה כולה הוא מועיל כי במוחו של כל יחיד קיימת החברה כולה, שפתה, מושגיה,

ערכיה, מוסדותיה, יחסי אנוש בה. יתכן שהם קצת מטושטשים, אבל הם קיימים בכל יחיד. החברה קיימת בתוך היחיד - ובאמצעות היחיד. במבט ראשון זה מפתיע אבל כשחושבים על זה קצת זה די מובן. אתם זוכרים את הסיפור על רובינסון קרוזו (המבוסס על מקרה אמיתי של מלח סקוטי בשם אלכסנדר סלקירק) שספינתו טבעה אך הוא ניצל והגיע לאי שומם בו מצא אדם שחור, הפך אותו לעבד וקרא לו "ששת". זה היה סיפור הרפתקאות (המבוסס על מקרה אמיתי) שנכתב לפני 400 שנה על יד דניאל דפו.

כאשר רובינסון קרוזו מגיע לאי השומם, הוא יחיד, רסיס של החברה הבריטית, אבל למעשה כל החברה הבריטית מגיעה לאי יחד איתו כי במוחו אצורים כל המושגים על טוב ורע, יפה ומכוער, מועיל ומזיק, שהיו קיימים אז בבריטניה. כולל המושגים על יחסים בין גברים לנשים, הורים וילדים, וכמובן השפה האנגלית, שכלל שפה היא תמונת-עולם שלמה. כל החברה הבריטית מגיעה לאי למרות שפיסית הגיע לשם רק יחיד. בכל חברה, ה"יחיד" הוא תוצר החברה בה גדל ונושא במוחו את כל מושגיה, אמונותיה, מוסדותיה. בדרך כלל לא במדויק אלא במטושטש. בשום חברה אי אפשר להפריד בצורה חדה בין היחיד לחברה. החברה מתוכנתת לתוך כל יחיד שגדל בה והוא מהווה "יחיד" (ולא סתם בעל-חי) רק תודות לתיכנות זה, להולוגרמה זו, שהיא תוצר החברה. אילו גדל במנותק מכל חברה היה הופך לזאב, לאיילה, כלומר - דומה למי שגידל אותו.

"יחיד" הוא תוצר של חיברות, כלומר הפיכת יצור ביולוגי לחלק מחברה שגידלה אותו. החיברות נבנה בחיקוי שהתינוק מחקה את הוריו, חבריו, ובבית-הספר. לכן טעות היא לראות את היחיד כניצב מול – וכנגד – חברה. בלי חברה אין "יחיד", ובלי "יחידים" אין חברה. הא בהא תליא.

תשובות לשאלות מהקהל

שאלה: מה זה "לחשוב"?

תשובה: המחשב מאפשר מבט חדש על הפעילות במוח. אך תוכנת מחשב לא "חושבת". היא רק מבצעת הוראות. "לחשוב" אין פירושו לבצע הוראות, או "להסביר". כי ל "ה-סביר" פירושו להפוך ל"סביר" את ה"בלתי סביר", לפרש את החדש באמצעות הישן. "הסבר" אינו מחדש, הוא מפרש את החדש באמצעות הישן. הוא עושה "רדוקציה" של החדש לישן. הפעילות המוחית שאני מכנה "חשיבה" היא התמודדות עם בעיה ובריאת פיתרון חדש שאיננו קיים עדיין, בריאת ידע חדש, מושג חדש. רוב האנשים "מסבירים" ולא "חושבים". הם מיישמים ידע ישן אך לא בוראים ידע חדש. "חשיבה" בוראת חידוש, מושג ושיקול חדש.

שאלה: שינוי בחברה צריך לבוא משינוי ביחיד. מה גורם לשינוי ביחיד?

תשובה: יש וויכוח על כך. יש גישה האומרת ששינוי היחיד גורם לשינוי החברה, ויש גישה האומרת ששינוי החברה גורם לשינוי היחיד. ברור ששינוי באחד גורם לשינוי בשני, הוויכוח הוא על השאלה מי כאן הסיבה ומי התוצאה. בלי להיכנס לוויכוח זה אדון בדינמיקה של השינוי עצמו, בין אם מדובר בשינוי היחיד ובין אם מדובר בשינוי החברה. יש שתי גישות. האחת אומרת, היחיד (או החברה) הוא ישות סבילה, כשהסבילה משתנה הוא מתאים עצמו לשינוי הסבילה. השניה אומרת – היחיד (או החברה) הוא ישות פעילה. כשהוא מקבל גירוי מהסבילה הוא מגיב באופן פעיל. יצירתי. שינוי הסבילה מתייב צורך בשינוי אך לא את מהות השינוי. מימוש הצורך שונה מחברה לחברה. עד לפני 150,000 שנה הייתה אירופה מכוסה קרח, ואז נסוג הקרח. שינוי כזה מאלץ כל בעל חי להתאים עצמו למצב החדש אבל צורת ההתאמה אינה נקבעת על ידי האילוף. תגובת האדם למצב חדש איננה מוכתבת על ידי המצב. כל יחיד וכל תרבות מגיבים לפי דרכם. הם בוראים תגובה. בריאה ספציפית אי אפשר להסביר. אפשר לתאר את התנאים שדחפו לבריאה אך לא מה שגרם דווקא לבריאה זו ולא לאחרת.

השאלה היא אם אנו רואים את האדם כישות סבילה המופעלת על ידי גירויים מבחוץ, או שאנו רואים אותו כישות פעילה הבוראת תגובות משלה לגירויים. אני, כפעיל לשינוי חברתי, מסרב לראות את האדם כסביל לכן הפירוש שלי למציאות מתנגד להסבר הרואה באדם ישות סבילה. תגובותינו בוראות חידושים, ביכולתנו להגיב בצורות שונות לתנאים חדשים. ברור שהגירוי הדוחף לבריאה בא תכופות מבחוץ (אגב – גם גופנו - והשקפותינו - הם "חוץ") אבל התגובה לגירוי היא בריאה יצירתית ולא תגובה מכנית. ההיסטוריה האנושית היא בריאת חידושים ולא תגובה סבילה לגירויים. אי-אפשר לחזותה מראש בוודאות של 100%. רק לאחר מעשה אפשר "להסביר" אותה (וגם זה רק באופן חלקי). המציאות מתייבה את תגובת הדבורה, לא את תגובת האדם. ההיסטוריה האנושית אינה דומה לשטיח שנפרש בהדרגה, אלא לשטיח בתהליך אריגתו. אפשר לארוג אותו בצורות שונות. רבים, גם מרכס, פילוסוף המהפכה, ניסו להסביר את ההיסטוריה כפריסת שטיח מקופל. אך להיסטוריה – להבדיל משטיח - אין תבנית מראש. איננו "פותחים משהו מקופל" אלא "בוראים תבנית". ביכולתנו לברוא אותה בצורות שונות.

שאלה: מה זה "נורמלי"?

תשובה: אשה אחת סיפרה לי שאביה היה נכנס למיטתה מגיל שבע ואונס אותה. היא גדלה כך וחשבה שזה "נורמלי", שזו ה"נורמה" ("נוהג מקובל"). כשהחלה לדבר עם חברותיה בבית-הספר הבינה שזה לא מקובל. כשבררה מה קורה אצל חברותיה הבינה שמה שקורה לה איננו בסדר. אילו לא ביררה מה קורה לאחרות, ונשארה עם חוויותיה הפרטיות, יתכן שהייתה ממשיכה לחשוב שאונס בת בידי אביה זה "נורמלי". האם אז הייתה צריכה להשלים עם מה שנחשב "נורמלי"? כמובן שלא. אם ה"נורמאלי" מעורר דחייה יש להתנגד לו גם אם התנגדות זו היא "בלתי נורמלית". תכופות מה שנחשב פעם "בלתי נורמלי" הפך במשך הזמן ל"נורמלי". בני-חוזה קובעים את הנורמה ואת ה"נורמה-לי" (השונה מתרבות לתרבות). אצל הבדואים גיהוק בתום ארוחה מקובל כמחמאה למארח, בגרמניה זה נחשב כחוסר נימוס וזלזול במארח. אפשר תמיד לבטל נורמה קיימת ולקבוע נורמה חדשה. לפני 150 שנה בפריז, כשהשחקנית שרה ברנהרד לבשה לראשונה מכנסי גבר, זה עורר שערוריה וגינויים חריפים, זה היה "בלתי נורמלי". כיום אישה שלובשת בגדי גבר נחשבת "נורמלית" לחלוטין. כל נורמה הייתה פעם "בלתי-נורמלית".

שאלה:מה זה "גישטלט"?

תשובה: לכל ישות הבנויה מחלקים שונים יש תכונה שאיננה תכונת החלקים עצמם, אלא היא תכונת הישות השלמה. למשל, מכונית היא יותר מסכום חלקיה, היא יותר מכל הזכוכית, המתכת, הבד, הגומי, הצמיגים, שיש בה. היא גם זה, אבל לא רק זה. החלקים עצמם אינם המכונית. למכונית כשלמות אחת יש מהות שאי אפשר להסיקה מהחלקים עצמם אלא רק מהאופן בו צורפו יחד לישות אחת - חדשה - "מכונית". ההקשר הכולל מעניק לחלקים משמעות חדשה. ההקשר הכולל נקרא "גישטלט" בגרמנית.

צירוף החלקים הנפרדים ליחידה אחת מוסיף משהו שאי אפשר להסיקו מתוך החלקים עצמם כי **"השלם הוא יותר מסכום חלקיו"**. זה נכון בתחומים רבים. גם חברה היא יותר מסכום כל היחידים שבה. זהות ה"יחיד" בתוך "חברה" שונה מזהותו ללא "חברה". החברה "מעצבת" את היחיד. לחברה יש דימוי עצמי המעניק לכל יחיד בה זהות כשייך לחברה זו. זהות זו אינה נובעת מהיחיד עצמו. היא נובעת מהחברה. יחודו של השלם הוא בכך שכיישות חדשה הוא יותר מסכום חלקיו, ה"יותר" הזה, המבנה הכולל - "גישטאלט" בגרמנית - מעצב את מהותו של כל חלק בשלם. השלם אינו ניתן למיצוי על ידי חקירת חלקיו (שצריך כמובן לחקורם). יש בו משהו נוסף שאיננו חלק כלשהו אלא הוא התכונה היחודית לשלם עצמו, "המבנה הכולל", "התבנית", האופן המיוחד בו החלקים השונים פועלים כיחידה אחת, זה ה"גישטלט", והוא המעניק זהות חדשה - יחודית - לחלקיו.

ערכים ותהליכים

ערכים

לכל חברה יש ערכים. "ערך" הוא עיקרון הקובע מה "טוב" ומה "רע". הוא קובע העדפה. ערך איננו אמצעי להשגת מטרה אלא קובע מה המטרה, הכל - חוץ מהערך - הם אמצעים להשגת מטרה. בהרצאה הקודמת הערתי שחברה של הומינואידים שונה מחברה של נמלים כי התנהגות הנמלה מוכתבת על ידי הפיסיולוגיה שלה. אך התנהגות האדם מוכתבת על ידי ערכיו. במינוח מתחום המחשבים אפשר לומר שהתנהגות חרקים מוכתבת על ידי חומרה (המבנה הפיסי) ולכן אי אפשר לשנותה. אך התנהגות האדם מוכתבת על ידי תוכנה (הוראות פעולה למבנה הפיסי) ולא על ידי חומרה ולכן אפשר לשנותה. גם כשאדם מגיב על אותו גירוי אין הוא מגיב תמיד באותה צורה, הוא יכול לשנות תגובה. אך נמלה תגיב תמיד באותה צורה על אותו גירוי. לא תמיד מחליף האדם תגובה אבל הוא יכול לעשות כך. היחיד החברתי יכול לבחור בין תגובות, לבחור כיצד להגיב. אין מצב בו הוא חייב להגיב בצורה מסוימת. רבים אומרים:

" אבל שום אדם לא יבחר להגיב בצורה שתגרום למותו", כלומר, למרות שיש אפשרות להגיב בצורות שונות אנשים יבחרו תמיד בתגובה שתציל את חייהם. לא בהכרח!

נעיין במקרה קיצוני שתיאר אריק שרון לפני 50 שנה, כשהקים את "יחידה 101": חייל תחת אש אויב מצא מחסה מאחורי סלע. הוא מקבל פקודה להסתער. כיוון שכל חייל רוצה להשאר בחיים יסרבו רוב החיילים לעזוב את המחסה ולהיחשף לפגיעה. אך המפקד רוצה שהם יסתערו. כיצד ישיר הצבא חיילים שמוכנים לסכן את חייהם? שרון אמר: 'בעת קרב רק מעטים יסתכנו' למען המולדת" אך רבים יעדיפו להסתכן מאשר להיחשב פחדנים בעיני חבריהם'.

לכן טיפח שרון את "רוח היחידה" ו"אחוות הלוחמים" בקרב חייליו כדי שבקרב יהיו מוכנים לסכן את חייהם. זו אגב הסיבה לטיפוח "רוח היחידה" ו"אחוות הלוחמים" בכל צבא בעולם.

זה הוכח כיעיל בהרבה משיכנוע החיילים ש"טוב למות בעד ארצנו".

זו דוגמה אחת מרבות לכך שהתנהגות חברתית אינה נקבעת על ידי דחפים ביולוגיים. הסברים ביולוגיים להתנהגות חברתית נפוצים מאוד אך הם מוטעים. כל מי שנאבק לשיוויון חברתי חייב לשלול הצדקות ביולוגיות לנוהג חברתי. המצדדים באי שיוויון חברתי (למשל בין גברים לנשים) תמיד מצדיקים אותו על סמך אי-שיוויון ביולוגי. המבנה הביולוגי של האדם הוא אחיד וקבוע (לפחות בטווח של מאה אלף שנים) אך התנהגות האדם החברתי שונה מחברה לחברה, ומתקופה לתקופה. אחידות איננה גורמת לשוני, קביעות אינה מסבירה שינוי. אצל האדם התנהגות נקבעת על ידי ערכים (שניתן לשנותם) לא על ידי נתונים ביולוגיים (שקשה לשנותם). האדם בוחר כיצד להתנהג, ה"טבע" אינו כופה עלינו התנהגות אחת ויחידה אלא מאפשר בחירה. התנהגות האדם החברתי איננה תוצאה של מסקנה (מנתונים ביולוגיים) אלא של החלטה (ערכית).

חשוב להבדיל בין החלטה למסקנה כי יש נטייה לטשטש את ההבדל ביניהן. לא במקרה. החלטה היא בחירה בין אפשרויות שונות והעדפת אחת מהן. כיוון שאפשר היה לבחור אחרת אחראי הבוחר/מחליט לתוצאות בחירתו. אך מסקנה יש רק אחת ואי אפשר לבחור באחרת. היא כפויה עלינו מתוקף ההיגיון ויש לקבלה גם אם אינה לרוחנו. לכן מי שמסיק מסקנה אינו אחראי לתוצאותיה כי הוא לא בחר בה. המסקנה נובעת מהנתונים וההיגיון (שאי אפשר להחליף) אך החלטה נקבעת על ידי ערכים (שאפשר להחליף).

להחליט אפשר תמיד אחרת אך להסיק אי אפשר אחרת. לכן המחליט אחראי לתוצאות החלטתו אך המסיק אינו אחראי לתוצאות מסקנתו. מי שרוצה להתחמק מאחריות יציג החלטתו כמסקנה.

החלטה גם אינה נקבעת על ידי מומחיות. לדוגמה, רופא מודיע לחולה שיש לו סרטן, ומוסיף:

"אם תנותח תמשיך לחיות אבל תצטרך לעבור טיפולים. אם לא תנותח תמות בקרוב".

הרופא הוא מומחה הבקי במידע שהחולה זקוק לו לשם קבלת ההחלטה. אך ברגע שהחולה קיבל את המידע, הוא - ולא הרופא - המחליט, כי מדובר בחייו, לא בחיי הרופא. החולה מחליט לפי העדפותיו, כלומר לפי שיקול ערכי ולא לפי שיקול הגיוני. חולה יכול למשל להחליט שכיוון שהניתוח מחייב קטיעה והוא יאלץ לחיות כנכה הוא מעדיף למות מאשר לחיות כנכה. אך חולה אחר באותו מצב יכול להחליט שהוא מעדיף לחיות עם קטיעה וטיפול למות. לא היגיון או נתונים קובעים את ההעדפה אלא ערכי המחליט. אנתרופוצנטריסט יעדיף כיום לא לשרת במילואים כחייל בשטחים אבל אנתוצנטריסט יעדיף לשרת. כי ציות לצוו התיצבות במילואים היא החלטה ולא מסקנה. אך הממשלה תציג את שירות המילואים בשטחים כמסקנה הנובעת מהצורך "להגן" על המולדת. הריב הערכי הוא על מה "מגינים" והאם יש להגן על כך.

כל חברה מחנכת לערכים. למשל, בשנות ה-30 וה-40 לימדו בבתי-הספר העממיים בארץ את נסיבות מותו של טרומפלדור בתל-חי (הלעיטו אותו ב"גירסה פטריוטית" של העובדות). וכל הילדים שינו את מה שטרומפלדור אמר - כביכול - לפני מותו: "טוב למות בעד ארצנו". מדוע? כדי שכאשר נצטרך לסכן חיינו במלחמה כדי שהחברה תמשיך לחיות לפי ערכיה, ננהג לפי עיקרון זה ולא לפי הדחף הביולוגי לשרוד. כך חינו גם בספרטה העתיקה. כיום מתנגדים רבים לחינוך כזה. אך האם הם היו מתנגדים אילו דובר בערכים אחרים, למשל בחופש? ומה בדבר אלה שסיכנו, ואף הקריבו, את חייהם במלחמה נגד הנאצים? האם טעו? הדעה כאילו יש קנה מידה מוחלט, "טבעי", ביולוגי - של

"שמירה על החיים בכל מחיר" אשר מכתוב לנו העדפה, היא מוטעית. העדפה נקבעת על ידי ערך עליון. ערך אינו אמצעי אלא קובע מטרה. התנהגות האדם החברתי (להבדיל מהומינאיד שחי לבד בטבע) נקבעת תמיד לפי איזשהו ערך. האדם הוא יצור שהתנהגותו איננה אוטומטית אלא נובעת מהחלטות. כל החלטה היא העדפה ואי אפשר להעדיף בלי ערך המכתוב מה להעדיף. הערך הוא המאפשר לאדם להחליט. האדם (החברתי) שונה משאר החיות כי בכל מצב הוא יכול לבחור כיצד להגיב. תמיד יש כמה אפשרויות. די בשתיים. הערך קובע איזה מהן עדיפה. הערך הוא הקריטריון לפיו נקבעת ההעדפה. נדמה כאילו יש הרבה ערכים אבל מסתבר שלא. את כל הערכים אפשר לסווג בחמש המחלקות הבאות :

1. **"אגו-צנטריזם"** - ("אגו" = ה"אני") הערך העליון הוא טובתי האישית. בעברית - אנוכיות. האנוכיות מעדיפה מה ש"טוב לי אישית". טובת ה"אני" היא הערך העליון. כל החברות המערביות מחנכות כיום לאגוצנטריזם, זה הערך העליון בקפיטליזם.
 2. **"אתנו-צנטריזם"**. "אתנו" - עם. הערך העליון הוא "טובת העם". בעברית - לאומיות. זו הנאמנות לקבוצה כלשהי. "טוב למות בעד ארצנו", בעד שבטנו/מלכנו/מולדתנו, וכו'.
 3. **"תיאו-צנטריזם"**. ("תיאוס" - ביוונית "אל") כלומר להעדיף מה ש"טוב בעיני האל". דוגמאות להעדפות תיאוצנטריות: "עקידת יצחק" או "חנה ושבעת בניה". בסיפור "עקידת יצחק" אברהם מוכן לשחוט את בנו למען האל. העדפה זו מנוגדת לאינטרס האישי של אברהם ("אגוצנטריזם") וגם למוסר ("אנתרופוצנטריזם"). כך גם בסיפור "חנה ושבעת בניה" בו מעדיפה חנה שבניה יומתו על "קידוש השם" בידי הרומאים ולא יסגדו לאילי הרומאים. "עקידת יצחק" הוא הסיפור העיקרי בתנ"ך. הוא מצהיר על הערך העליון של היהדות. אין זה משנה כלל אם הסיפור אמתי או לא, מה שקובע הוא שהתנ"ך מספר זאת כדוגמה חיובית להתנהגות המאמין היהודי ודורות של יהודים הסכימו - ומסכימים גם כיום - לכך. סיפור זה גם מבהיר מדוע יהודי דתי מוכן לבצע מעשה בלתי מוסרי אם זו "מצווה", כי כיבוד רצון האל קודם לכל שיקול אחר, מוסרי, אישי, או לאומי. רוצח רבין חייך במהלך משפטו כי משפט ב"בית דין של מטה" נראה בעיניו מגוחך. כתיאוצנטריסט הוא בטוח שעשה את הדבר הנכון ו"בית דין של מעלה" יזכה אותו.
 4. **"אנתרופו-צנטריזם"**. ("אנתרופוס" - אדם). טובת האנושות היא הערך העליון. זו ה"אנושיות" או ה"מוסר" המעדיף את טובת האנושות, האדם באשר הוא אדם. זה הערך העליון בסוציאליזם ובנצרות, שהסמל העליון שלה - הצלב - מסמל אל המקריב את בנו למען האדם (ההיפך מ"עקידת יצחק"). הנצרות - אנתרופוצנטרית, היהדות - תיאוצנטרית.
- ב- 1970 נולד ערך עליון נוסף :
5. **"ביו - צנטריזם"**. ("ביו" = חי). טובת כל החי והצומח על פני כדור הארץ כערך עליון.

חמש מחלקות אלה כוללות את כל הערכים העליונים.

בתוך כל מחלקה כזאת יש שאלה נוספת, והיא : מהו "טוב" ?

אגוצנטריסט מעדיף מה שטוב לו אישית. אך מהו "טוב" בעיניו? האם "טוב" הוא עושר מרבי? ידע מרבי? בריאות מרבית? אושר מרבי? אלו שאלות חשובות, אך משניות. השאלה הראשונית: "טוב למי?" קודמת, כי אין טוב סתמי, יש טוב לי, טוב לעמי, טוב בעיני האל, טוב לאנושות, טוב לכל החי על פני כדור הארץ. שכל אחד מהם שולל

את היתר. ערכים הם אכסכולוסיבים מעצם מהותם, כי הם מכתבים העדפה ולהעדיף אפשר רק דבר אחד, לא שניים.

כדי להמחיש עובדה זו אספר לכם מעשה אמיתי, מזעזע, שסופר לי על ידי שלושה עדי ראיינה שונים שהיו נוכחים בעת המעשה (אך לא הכירו זה את זה):

בשנת 1933, כשהנאצים הגיעו לשלטון בגרמניה, הם הקימו את מחנה הריכוז הראשון בדכאו, ליד מינכן. זה לא היה מחנה השמדה אלא מחנה כליאה. זה היה שש שנים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. כיום משמש המחנה כמוזיאון. בדכאו כלאו הנאצים לא רק יהודים (שנכלאו רק לאחר פרוץ המלחמה) אלא את אויביהם העיקריים – הקומוניסטים הגרמנים. לפני שהנאצים הגיעו לשלטון התחולל בגרמניה מאבק בינם לבין הקומוניסטים. כשניצחו הנאצים כלאו את מנהיגי הקומוניסטים בדכאו. כשפרצה המלחמה (1939) כלאו בדכאו גם יהודים, פולנים, והמחנה הלך וגדל. כל בוקר נערך במחנה מיפקד אסירים בו הקריא המפקד את הוראותיו והסוהרים לקחו את האסירים לעבודה. לאחר 12 שנים, יום לפני שהאמריקאים נכנסו לדכאו (29/4/1945) הודיע המפקד במיפקד: **"מחר יגיעו לכאן האמריקאים ואתם תשחררו"**. לאחר מכן ציווה על קומוניסט גרמני צעיר ויהודי זקן לעמוד לפניו ואמר לקומוניסט: **"קח את אקדחי והרוג את היהודי הזקן ואניח לך. סרב – ואהרוג אותך"**. הקומוניסט סירב והמפקד ירה בו במקום והרגו לעיני כל.

כיצד הייתם אתם נוהגים אילו הייתם במצבו של הקומוניסט? כיצד הייתי אני נוהג?

אני מקווה שהיה לי אומץ להחליט כמוהו, אך אינני יכול להיות בטוח בכך כי לא עמדתי במבחן. זו דוגמה ברורה לכך שערך הוא תמיד בלעדי. או שאתה אגוצנטרי או שאתה אנתרופוצנטרי. לעתים שוני בין ערכים קובע חיים ומוות. במקרה שתיארת, אם אתה אנתרופוצנטרי אתה אומר לעצמך: **'דורשים ממני להרוג אדם חף מפשע, אם לא אהרוג אותו, יהרגו אותי, אני מעדיף למות מאשר להרוג אדם חף מפשע'**. אך אם אתה אגוצנטרי אתה אומר לעצמך: **"האדם שעלי להרוג ימות ממילא בקרוב, וחיי הם בכל זאת הדבר החשוב לי ביותר, אז למרות שאני עושה מעשה בלתי מוסרי, אני מעדיף להרוג מאשר ליהרג"**. הקומוניסט אולץ לבחור, וכיוון שקומוניזם הוא אנתרופוצנטרי העדיף ליהרג מאשר להרוג. אפשר לטעון שבחר כך כי לא יכול היה לחיות עם רצח על מצפוני, ולכן הוא אגוצנטריסט. אך לאגוצנטריסט לא היו נקיפות מצפון לאחר הרצח כי מבחינה אגוצנטרית ההחלטה הנכונה היא להרוג את היהודי. רק אנתרופוצנטריסט לא היה יכול לחיות עם מצפוני כי רצח זה פסול מבחינה אנתרופוצנטרית. זה מקרה קיצוני, אבל למעשה כל העדפה דומה למצב זה כי היא נקבעת על ידי ערך אחד בלבד כי אי אפשר להעדיף שני דברים. הבחירה אינה תמיד בין אגו-לאנתרופו-צנטריזם. היא יכולה להיות בין אגו-לאנתרופו-צנטריזם (טרומפלדור) או בין אנתרופו-לתיאו-צנטריזם (עקידת יצחק).

הנקודה שרציתי להבהיר היא שכאשר יש ניגוד בין שני ערכים (ניגוד בין נאמנויות) אי אפשר להיות נאמן לשניהם כי הכרעה היא העדפה ולהעדיף אפשר רק דבר אחד, לא שניים.

בחיי יומיום רוב האנשים מחליטים לעתים לפי ערך אחד ולעתים לפי ערך אחר, אבל יש רגעים בחיים ("רגע של אמת") בהם אדם נאלץ להבהיר לעצמו מה בשבילו בבחינת "יהרג ולא יעבור", כלומר - איזה ערך מנחה אותו. האם הוא אגו-, תיאו-, אנתרופו-, אתנו-, או ביו- צנטריסט.

ערכים אינם משהו ערטילאי, יש להם השלכות מידיות בפוליטיקה. אצל היחיד ואצל הציבור.

היתה פעם מפלגה, **השניה בגודלה בישראל**, בשם "מפלגת הפועלים המאוחדת" – מפ"ם, מה ששרד ממנה כיום זו "מרץ". למפ"ם היה עיתון בשם "על המשמר" שנסגר ב-1994, כי אנשים חדלו לקנות אותו. בראש עמוד א' ב"על המשמר" נדפסה יום יום סיממת מפ"ם:

" לצינות, לסוציאליזם, לאחוות עמים ". בואו ונבדוק אותה מבחינה ערכית :

"צינות" היא אתנוצנטרית – טובת העם היהודי היא הערך העליון שלה. אך "סוציאליזם" הוא אתרופוצנטרי – כי מטרתו היא טובת האנושות כולה. סיממת מפ"ם ניסתה לגשר בין שני ערכים עליונים : בין טובת העם היהודי כערך עליון, לבין טובת האנושות כערך עליון. כלומר להעדיף אתנוצנטריזם **וגם** אתרופוצנטריזם. כעת תארו לעצמכם חייל שהתחנך בתנועת נוער של מפ"ם אשר ב-1948 נכנס לכפר פלשתיני עם פקודה לגרש משם נשים, ילדים, וזקנים, ולהרוס את הכפר, לפי איזה ערך עליו להחליט מה לעשות ? האם עליו לנהוג כאנתרופוצנטריסט (לא לגרש) או כאנתנוצנטריסט (לגרש) ?

לא המצאתי בעייה זו, זה הנושא של הסיפור המפורסם ביותר בישראל ב-1950 - "סיפור חרבת חיזעה" של ס. יזהר. כל חברי תנועות הנוער השמאליות בארץ התווכחו בלהט על סיפור זה שתיאר לבטים מוסריים של חייל ישראלי בכפר פלשתיני בדרום, קרוב למה שמכונה כיום אשקלון, (את הפלשתינים גירשו משם ב-1952, לאחר - ובלי קשר - למלחמת 1948, כי ישראל לא רצתה כפרים פלשתינים סמוך לרצועת עזה). בישראל סיפרו שתושבי מג'דל-איסקלון - שצה"ל החתים אותם על "הסכמה" - החליטו "מרצונם החופשי" לעבור לעזה ולהפוך לפליטים. כך גם הסביר זאת נציג ישראל באו"ם אבא אבן.

" סיפור חירבת חיזעה " מתאר מחלקה של צה"ל נכנסת לכפר בו נותר זקן עיוור, ואישה עם ילד, והחיילים אומרים להם " יאללה, לעלות על המשאיות" ושולחים אותם מעבר לגבול. החיילים רק "ממלאים פקודות" (מזכיר לכם משהו?) הם אומרים לעצמם: " פה נקים מגרש משחקים, שם נבנה בית ספר, שיכונים, נשכן בהם עולים, נקלוט עליה" וכו', ו" הערבים האלה זה בסך הכל לכלוך. נטאטא אותם". אבל חייל אחד מתלבט. הוא תוהה: " מה אני עושה? מנשל איכרים מאדמתם? נשים וילדים מבתיהם? הרי אני נוהג ככובש, כקולוניזטור. הרי למדתי שזו התנהגות פסולה". יש אצלו עימות בין אתנוצנטריזם לאנתרופוצנטריזם והוא מתקשה לבחור ביניהם. הוא תקוע בשאלה: לפי איזה ערך עלי לנהוג? הוא רוצה לבחור בנאמנות למוסר האנושי אבל זה מתנגש בנאמנות הלאומית. מפ"ם אמרה לו לבחור גם בצינות וגם בסוציאליזם אבל מה לעשות כאשר צריך לבחור בין צינות לבין סוציאליזם? מה לעשות כאשר נאמנות לאומית נוגדת נאמנות אנושית ? כיצד לנהוג בערבי זקן ועיוור ? כמו בכל זקן עיוור שלא פגע בי או ככובש בנכבש? "סיפור חירבת חיזעה" (שהיה מבוסס על עובדות) גרם זעזוע לנוער החילוני בישראל. בתנועות הנוער של השמאל הציוני - שדגלו בצינות וגם בסוציאליזם - פרצו ויכוחים סוערים על סיפור זה. חברי מפ"ם ניצבו שוב ושוב בפני מצבים בהם נאלצו לבחור בין מוסר אנושי לבין "טובת העם היהודי", בין סוציאליזם לצינות. מפ"ם רצתה לאחוז בשניהם. זה היה יחודה. אך חברי מפ"ם התקשו לחיות בקונפליקט מתמיד בין שתי נאמנויות. וכשהתברר להם שאי אפשר לבחור גם במוסר וגם בצינות, בחרו רובם בצינות.

מיעוט קטן העדיף "אחוות עמים". ומפ"ם ? היא נשחקה ונשכחה.

ערכים מکتביים העדפות וקובעים התנהגות ומכיוון שאי אפשר להעדיף שני דברים אי אפשר לדבוק בשני ערכים. המפעל הציוני מראשיתו, ומעצם מהותו, הוא מפעל התנחלות של מהגרים בארץ מיושבת על ידי עם אחר, שרובו איכרים. המהגרים – שבאו להקים מדינה שתעניק זכויות להם - נתקלו בהתנגדות מצד האוכלוסייה המקומית,

ובמצבים שאילצו אותם לבחור בין נאמנות לאומית לנאמנות אנושית, כי מבחינה אנושית יש לנהוג כלפי ערבי כמו כלפי יהודי.

לי היה ברור כבר ב-1952 שמפ"ם תישחק בגלל הטפתה לנאמנות לשני ערכים. אנשי מפ"ם חיו בעימות תמידי בין שתי נאמנויות – לאומה ולאנושות. כל פעם שאולצו לבחור ביניהן בחרו רובם בנאמנות לאומה. מפ"ם התפרקה והפכה למר"צ. המיעוט שהעדיף נאמנות לאנושות הצטרף למפלגה הקומוניסטית או נשר לגמרי מהפוליטיקה. כיום יש מפלגה אחרת שסוגדת לשתי נאמנויות, לשני ערכים עליונים - המפד"ל. המפלגה הדתית - לאומית. במפד"ל הניגוד הוא בין נאמנות לאל לבין נאמנות לאומה.

במערכת הבחירות, ב-1999, הציבה המפד"ל שליטי פרסומת עם סיסמת הבחירות שלה :

" המפד"ל - נותנים את הנשמה למדינה " למדינה ? אדם דתי נותן נשמתו למדינה? למשהו חילוני? יהודי דתי

חייב להקדיש את נשמתו/נאמנותו אך ורק לאל, לא לעם, לא לארץ לא למדינה.

יהודי דתי חייב לתת את הנשמה אך ורק לאל, לא לשום דבר אחר. כנאמר בדיברה הראשונה: **"לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני"**. "אלוהים אחרים" זה לא רק עשתורת, הבעל, זיאוס, או יופיטר, אלא כל מושא לסגידה - כולל העם היהודי ומדינת ישראל. מבחינת הדת היהודית כל אלה הם מעשי אדם והסוגד להם סוגד לאלילים. בתנ"ך מסופר על קורח ועדתו, שכאשר משה לא ירד מהר סיני, באו לאהרון ואמרו לו "כל העדה כולה קדושים" כלומר העם היהודי הוא "קדוש". מה אומר התנ"ך על כך ?

הוא מספר שהאדמה פצתה את פיה ובלעה את קורח ועדתו. תשובה חדה וברורה.

מה יעשו אנשי המפ"דל ש' **נותנים את הנשמה למדינה** כשהמדינה תעשה דבר מנוגד לאמונתם הדתית? כאשר

למשל בג"ץ ירשה פתיחת חנויות ותחבורה ציבורית, בשבתות.

האם ישארו נאמנים למדינה או יעדיפו להשאר נאמנים לאל ?

גורל המפ"דל יהיה כגורל מפ"ם. היא תעלם תוך כמה שנים. מדוע ?

כי חבריה יתעייפו מעימות תמידי בין נאמנות לאל לנאמנות למדינה.

זה קורה לכל מי שדוגל בשתי נאמנויות, בנאמנות לשני ערכים.

בשנות ה-60, בקיבוץ "גבעת השלושה", שחבריו דגלו ב"אחוות עמים" וקיבלו ערבים לעבודה בקיבוץ, התאהבה בת קיבוץ בערבי ורצתה להתחתן איתו. אסיפה כללית של חברי הקיבוץ הודיעה לה: ' **אם תתחתני איתו לא תוכלי להישאר בקיבוץ. עליך לבחור בין בעל ערבי לבין חברות בקיבוץ** '. עזב הזוג את "גבעת השלושה" והלך לקיבוץ הכי שמאלני במפ"ם בשעתו – "גן שמואל" ליד חדרה. גם שם דנה אסיפה כללית של חברי הקיבוץ בבקשת הקיבוצניקית והצעיר הפלשתיני להצטרף לקיבוץ כחברים. הפלשתיני היה חבר מפ"ם, סוציאליסט, דיבר עברית שוטפת והביע רצונו לחיות בקיבוץ ולגדל ילדיו בקיבוץ.

חברי "גן-שמואל" דנו בעניין לילה שלם ולבסוף התקיימה הצבעה שקבעה - ברוב קטן - לא לקבלם.

שום קיבוץ בישראל לא קיבל ערבים כחברים. לא במקרה.

הקיבוצים דגלו בסוציאליזם, בשוויון זכויות לכל בני-חווה אך התנגדו לממש זאת בביתם, כי היו ציונים.

חברת משק תתחתן עם ערבי? שניהם יצטרפו לקיבוץ? לא אצלנו.

התנועה הקיבוצית, בכל שנות קיומה, סירבה לקבל ערבים כחברים לקיבוצים.

מדוע? משיקול ציוני, כי הערך העליון של התנועה הקיבוצית היה "אינטרס העם היהודי" לא "אינטרס האנושות". השמאל הציוני דגל גם באנתרופוצנטריזם (סוציאליזם) וגם באתנוצנטריזם (ציונות) אך ברגע האמת, ברגע ההכרעה, בחרו רוב אנשי השמאל הציוני (לא כולם) בציונות.

כרנים ב"השמאל בישראל" שוכחים תמיד לציין שמדובר בשמאל ציוני. שמאל המעדיף נאמנות לאומית הוא שמאל לאומי, לא שמאל נטו. שמאל כזה נאמן קודם כל לעמו ומדינתו, ורק אח"כ, לאדם.

גם המפלגה ה**נאצית** נקראה "המפלגה הלאומית **סוציאליסטית** של פועלי גרמניה". הנאצים ראו עצמם כשמאל **לאומי** לכן החליטו שהצבע האדום - המסמל את מעמד הפועלים - יהיה צבע הדגל שלהם.

בדרום-אפריקה, בעת שלטון הגזענים הלבנים שם, שלטו כמיליון מתנחלים לבנים על 8 מיליון שחורים ושללו מהם את הזכות להצביע בבחירות. רוב הלבנים היו אתנוצנטרים ותמכו בשלטון הגזעני. ב-1922 פרצה שביתה במכרות הזהב שם. בעלי המכרות רצו לקבל שחורים לעבודה אך העובדים הלבנים התנגדו לכך. הם טענו שהשחורים יקבלו שכר נמוך וזה יוריד את שכר העובדים הלבנים ופתחו בשביתה שדרשה לא לקבל שחורים לעבודה במכרות. סיסמת השובתים הייתה: "פועלים לבנים בכל הארצות – התאחדו" (נגד השחורים) כחיקוי לסיסמת השמאל בעולם: "פועלי כל הארצות – התאחדו" (נגד בעלי ההון).

במקום לדרוש ששכר העובדים השחורים ישווה לשכר העובדים הלבנים, נקטו בגישה גזענית.

כיצד הגיבו מפלגות ה"שמאל" בדרום-אפריקה? הן תמכו בשובתים! מדוע? כי חששו להפסיד בוחרים (ורק ללבנים הייתה זכות בחירה). אך המפלגה הקומוניסטית של דרום-אפריקה סירבה לתמוך בשביתה שדרישותיה גזעניות. היא נוכחה כי הפועלים הלבנים בדרום-אפריקה הם גזענים וכיוון שהמאבק העיקרי הוא נגד הגזענות יש להתבסס על העובדים השחורים ולא על העובדים הלבנים. שיקול זה הביא לכך ש 70 שנה לאחר אותה שביתה ניצחה מפלגה זו במאבקה, הביסה את שלטון הגזענים הלבנים שם, ונלוסון מאנדלה, קומוניסט שישב 27 שנים בכלא, הפך לראש ממשלת דרום-אפריקה ולנשיאה.

"שמאל" שאינו נאבק נגד אתנוצנטריזם אינו "שמאל". ה"שמאל" הציוני הוא אתנוצנטרי.

גורל ה"שמאל" הציוני יהיה כגורל הציונות, כלומר כגורל הגזענים הלבנים בדרא"פ.

גם אם בישראל ימשך המאבק נגד הציונות 200 שנה, הוא יסתיים בתבוסת הציונות.

תהליכים

חקר ה"מציאות" מלמד כי הכל נמצא בתהליך שינוי תמידי. הראשון שציין זאת היה הפילוסוף היווני הרקליטוס שחי כחמש מאות שנה לפני יו. כינו אותו "הרקליטוס האפל" כי רק קטעים בודדים מכתביו נמצאו ומשמעות חלק מהם אינה ברורה. מרעיונותיו ראוי לזכור שתי מילים: **Panta Rei** - "הכל זורם", כלומר הכל נמצא בתהליך שינוי תמידי. מייחסים לו את האמרה:

" אין אדם יכול להיכנס לאותו נחל פעמיים " מדוע? כי עד שנכנס בפעם השניה חלף זמן, ובזמן זה הנחל עבר שינוי. המים התחלפו, עפר נסחף מהגדה, הצמחיה גדלה בעוד מ"מ, גם האדם אינו אותו אדם כי תאים רבים בגופו מתו וחדשים נוצרו, כי כל שניה מתים אלפי תאים בגופו ונוצרים תאים חדשים. כך שכאשר האדם נכנס לנחל בפעם השניה הוא - והנחל - אינם זהים ב 100% למה שהיו כשנכנס בפעם הראשונה. השינויים הם זעירים אך בכל שניה חל שינוי באדם - ובנחל - ולכן הנחל אינו אותו נחל וגם האדם אינו אותו אדם. שניהם עברו שינויים. פילוסוף אחר

אמר: " אין אדם יכול להיכנס לאותו נחל אפילו פעם אחת" מדוע ? כי מרגע שדרכה כף רגלו בנחל ועד שנכנס כולו השתנה הוא - וגם הנחל.

דבר אחד הוא להבין שהמציאות היא תהליך שינוי תמידי, דבר אחר הוא **לחנות** אותה ככזאת. רוב בני-חוה חווים את המציאות כ"אירועים" לא כ"תהליך". יש הבדל מהותי בין לחוות את המציאות כ"אירוע" לבין לחוות אותה כ"תהליך". ניקח למשל את הסכסוך הציוני-פלשתיני, ישראלים רבים שחווים פיגוע פלשתיני באזרחים ישראלים קובעים עמדה לגבי הסכסוך לפי אירוע זה ומתייחסים מפשרה עם הפלשתינים. איך אפשר להתפשר עם מי שעושה פיגוע כזה ? אך הסכסוך איננו אירוע זה או אחר אלא תהליך הנמשך מאה שנים. פגיעה באזרחים בלתי לוחמים (שיש לגנותו בכל תוקף) הוא פרי הזעם נגד הכיבוש הישראלי. מי שחוה את הסכסוך כתהליך יודע שבסופו של דבר הוא יסתיים בפשרה למרות כל האירועים הקשים במהלכו. שום פיגוע לא ימנע פשרה. אך מי שחוה הכל כ"אירוע" מתייחס מפשרה.

"תהליך" איננו "סדרת אירועים" כי "סדרה" יכולה להיות תוצאת מקריות וסדרת "אירועים" בלי קשרים ביניהם היא עירבוביה ללא רציפות. שורת "אירועים" איננה מחייבת קשר בין אירועים קודמים לאירועים עכשוויים. אך ב"תהליך" רוב האירועים מושפעים מאירועים קודמים ומשפיעים על אירועי העתיד. ב"תהליך" יש קשר בין אירועי העבר, ההווה, והעתיד. גם כאשר שינוי מקרי משפיע על תהליך (כמו למשל מוטאציות על תורשה) הוא לא משבש אותו לגמרי. בדרך כלל תהליך נמשך למרות שינויים מקריים. במוזיקה הודית יש כלי שנקרא "סרוטי" המשמיע צליל קבוע ורציף לאורך כל המנגינה. צליל זה יוצר רציפות במנגינה למרות כל האילתורים והשינויים בה. מי שחוה את המציאות כתהליך דומה למי שמקשיב לצליל ה"סרוטי". צריך לזהות את מבנה התהליך (זה לא תמיד קל). אך כאשר מזהים מבנה זה הופכת המציאות למובנת ואפשר לחזות את התפתחותה בקווים כלליים. לעומת זאת ראיית המציאות כאוסף של "אירועים" יוצרת תמונת מבולבלת שאיננה מאפשרת תחזיות. לראות את המציאות כתהליך זה "לעשות סדר בבגן". מי שמצא סדר יכול לחזות את השלבים הבאים בתהליך. לעתים מוצאים קשר פנימי בתהליכים פוליטיים אך תחזיות המבוססות עליו מתבדות. במקרה כזה יש לחפש קשר פנימי אחר. "קשר פנימי" בתהליך פוליטי איננו מבוסס תמיד על התבונה האנושית. לפעמים קשר שמבוסס על חרדות בלתי הגיוניות של ציבור נותן תחזיות נכונות בפוליטיקה בעוד שתחזית המבוססת על תגובה הגיונית - מתבדה. במקרים כאלה יש להעדיף קשר שנראה בלתי-הגיוני על פני קשר המניח תגובות הגיוניות. אסור להניח שכל תהליך אנושי מונע על ידי התבונה.

שינויים כמותיים, ושינויים איכותיים.

כאשר סיר עם מים עומד על האש עולה חום המים. אם החום עלה מ-20 מעלות ל-30 מעלות זהו שינוי כמותי. חום המים עלה אך איכותם כמים לא השתנתה. השינוי הוא בטמפרטורה - ובכמות החום שהמים מכילים. אולם כאשר הטמפרטורה מגיעה ל-100 מעלות היא פוסקת לעלות גם כשהסיר נשאר על האש. כל תוספת חום כעת הופכת את הנוזל לאדים. המים עוברים שינוי איכותי כי אדי מים מתנהגים אחרת מאשר נוזל, אפשר לדחוס אותם, בעוד שנוזל אינו דחיס. המעבר ממצב צבירה נוזלי (איכות א') למצב צבירה גזי (איכות ב') הוא שינוי איכותי לא כמותי. יש להבדיל בין שינוי כמותי לשינוי איכותי. אך לעתים שינוי כמותי (עלית הטמפרטורה) גורם לשינוי איכותי (ממוצק לנוזל או מנוזל לגאז). מי שלא מבין את ההבדל (והקשר) שבין שינוי כמותי לשינוי איכותי יסתבך בסתירות. לדוגמה - אדם שמרויח שקל אחד הוא עני, גם אם ירויח עוד שקל - ישאר עני, תוספת כמותית של שקל אחד איננה משנה את מצבו

כעני. אך שקל ועוד שקל יצטברו בסוף למיליון שקלים בעוד שלפי השיקול ש"תוספת של שקל איננה משנה את עונו" האיש נשאר עני כי שקל אחד לא משנה את המצב "עני". אלא מה, בשלב מסוים שינוי כמותי יוצר שינוי איכותי והאיש הופך ל"עשיר". הצטברות של שינויים כמותיים יכולה ליצור שינוי איכותי. למים יש שלושת מצבי צבירה: מוצק (קרח), נוזל (מים), גז (קיטור). בטמפרטורה של אפס מעלות יש מעבר מאיכות אחת לשניה, ממוצק לנוזל. הקרח הופך לנוזל עקב הוספת חום למים. זה קורה שוב ב-100 כשהנוזל הופך לגז. שינויים כמותיים יכולים לגרום לשינוי איכותי. לא רק בטבע - גם בחברה, וגם בתודעתו של האדם. יש להבחין בין שינוי כמותי לשינוי איכותי. חשוב עוד יותר להבין שבשלב מסוים שינוי כמותי יכול לגרום לשינוי איכותי.

שינויים פנימיים ושינויים חיצוניים.

יש שינויים חיצוניים ויש שינויים פנימיים. דוגמה לשינוי חיצוני: כל היושבים כאן משוכנעים שחדר זה בו אנו יושבים כרגע הוא במצב מנוחה. אם אמחא כף פעמיים, בזו אחר זו, אזי בין שתי מחיאות הכפיים, חדר זה - וכדור הארץ - עבר 32 ק"מ במסלולו סביב השמש. מדוע ?

כי כדור הארץ נע במסלול סביב השמש במהירות של 32 ק"מ בשניה, ומקומו בחלל השתנה. זו דוגמה לשינוי חיצוני שהשפעתו עלינו - בדרך כלל - זניחה. אנחנו כבר לא באותו מקום בחלל הבינוככי בו היינו לפני שנייה. כשכדור הארץ נע סביב השמש, השמש עצמה נעה במהירות של 300 ק"מ בשניה סביב מרכז הגלקסיה שלנו ("שביל החלב"). גם זו דוגמה לשינוי חיצוני. אפשר לשאול: ומה בדבר הקיר הזה, גם הוא משתנה? כמובן! כל פיסיקאי יודע שהאלקטרונים הנעים סביב גרעיני האטומים במולקולות של החמרים מהם בנוי הקיר משנים מקומם ללא הרף. ובכל אטום קופצים האלקטרונים ממסלול אחד לשני וגם גרעיני אטומים משתנים. כל חלקיק באטום הוא ישות דינמית, שמבנהו או מקומו משתנה ללא הרף. החומר ממנו בנוי הקיר הולך ומתפורר ובעוד 10,000 שנה הקיר הזה יהיה אבק, לא מפני שנפלה פצצה אלא בגלל שינויים במבנה האטומי והמולקולרי של המלט, הלבנים, הטיח.

תכופות נדמה לנו שדבר לא השתנה כי השינוי איטי מאוד, אך כל הזמן הכל עובר שינוי. שינוי חיצוני לא משנה את מהות הישות העוברת שינוי אך שינוי פנימי משנה את מהותה. זה קורה גם למנטליות האנושית, למשל כשאדם משנה את אמונתו, השקפותיו, או ערכיו. בפוליטיקה השינויים הרלבנטיים הם שינויים פנימיים, בערכים, בהשקפות, בסמכות, וכו'. האדם שחקר דינמיקה של שינוי רעיוני, ובדק כיצד מתרחש שינוי כזה, היה הפילוסוף הגרמני היגל שחי בתחילת המאה ה-19. הוא הכניס את רעיון השינוי לפילוסופיה וניסח דינמיקה של שינוי רעיוני (אותה כינה "דיאלקטיקה"). שינוי רעיוני מתחיל ברעיון חדש שהוא כינה - "תיזה". כלומר רעיון בסיסי. אך תיזה חדשה (רעיון חדש) תיתקל תמיד בהתנגדות מצד תומכי התיזות הקיימות. כל חידוש רעיוני יתקל - בהכרח - בהתנגדות מצד רעיון ישן. כשמפיע רעיון חדש נוצר עימות בינו לבין הישן. ההתנגדות לחידוש יוצרת תיזה נגדית - "אנטי-תיזה". כתוצאה מעימות בין תיזה לאנטי-תיזה נוצרת סינ-תיזה - כלומר תיזה שלישית שהיא מיזוג בין התיזה לאנטי-תיזה. לדינמיקה הזאת קרא היגל - "דיאלקטיקה". כל שינוי רעיוני חל כתהליך דיאלקטי של "תיזה - אנטי-תיזה - סינ-תיזה".

השינויים החשובים לנו - במנטליות האנושית, בחברה, במשטר - חלים כתהליך דיאלקטי. הנצרות למשל היא סינ-תיזה שנוצרה מהמאבק בין היהדות לפגאניות. כאשר איבדה הדת היוונית/רומית את השפעתה החלו היוונים והרומאים לחפש תחליפים בדתות המזרח. אחת מאלה הייתה תורתו של ישו בעיבודו של

שאל התרסי ("פאלוס") שהתפשטה ליוון ורומא ונרדפה כ- 300 שנה עד שהקיסר קונסטנטין (מייסד קונסטנטינו-פוליס) הפך אותה לדת רשמית של האימפריה הרומית. שקיעת הדת היוונית תוארה בספר "ארבעת השלבים של הדת היוונית" של גילברט מאריי. ישעיהו לייבוויץ העיר כי הנצרות היא "שלב חמישי בדת היוונית". הנצרות כפי שהיא כיום איננה רק התיזה של ישו אלא היא סינתזה בין התיזה המונותאיסטית של היהדות לבין האנטי-תיזה הפוליתאיסטית של הדת היוונית. ה"תיזה" של היהדות היא תיאוצנטרית ומונותאיסטית (סגידה לאל אחד כמטרת החיים) בעוד שה"אנטי-תיזה" הפגאנית היא פוליתאיסטית ואתרופוצנטרית (סגידה לאלים רבים שמטרתה להועיל לאדם). ה"סינתזה" שנוצרה במאבק בין יהדות לפגאניות היא הנצרות, שהיא אתרופוצנטרית ופסבדו-מונותאיסטית ("שילוש קדוש" - "האב-הבן-רוח-הקודש" שהוא ישות אחת). באירופה חוגגים את יום הולדתו של ישו סביב עץ אשוח שאין לו קשר לישו או ליהדות, זהו שריד מפולחן העצים הפגאני שהיה נפוץ באירופה. כזה הוא גם פולחן הקדושים הנוצרים (שהוא שריד מהפוליתאיזם). הנצרות איננה פגאניות וגם לא יהדות אלא היא סינתזה של שתיהן שעוצבה בתהליך דיאלקטי של מאבק בין התיזה היהודית לאנטי-תיזה הפגאנית.

הפיזיקאי ליאו שילארד, שהמציא את "תגובת השרשרת" המאפשרת ניצול אנרגיה אטומית, העיר פעם שכל רעיון חדש – גם במדע – מעורר תמיד התנגדות ועובר שלושה שלבים עד קבלתו:

בשלב הראשון התגובה לרעיון חדש היא - **"שטויות"**. בשלב השני היא הופכת ל: **"שמענו זאת, אין בכך כל חדש"**. בשלב השלישי היא הופכת ל: **"תמיד אמרנו כך"**.

צריך תמיד להיות מוכן מראש לכך שרעיון חדש יתקל תחילה בהתנגדות. זה צפוי.

שינויים פנימיים הם החשובים מבחינתנו. תחילה חייבת להיות תיזה, רעיון חדש.

למשל - "אקולוגיה". כשבאתי לאנגליה ב-1964 רוב האנשים לא ידעו מה פירוש "אקולוגיה".

מי שנתקל במלה זו חיפש את פירושה במילון. ב-1974 הפכה דאגה ל"איכות הסביבה" לאופנה, כולם שכחו שמלה כמו "אקולוגיה" הייתה בלתי מובנת לכולם לפני 1970. גם זו דוגמה לשינוי.

היה הוגה דעות סוציאליסטי בשם פרידריק אנגלס, חברו של מארכס, שב-1870 כתב מאמר על הזיהום

במנצ'סטר, שם החל התיעוש. זה המאמר הראשון נגד זיהום תעשייתי. אך מי שמע עליו ?

תאורה חשמלית קיימת בסך הכל 120 שנה. כולם שוכחים שלפני 1880, משך 5000 שנות היסטוריה לא הכירה האנושות תאורה חשמלית. כולם השתמשו באש.

כיום תאורה חשמלית "מובנת מאליה" אך לפני 120 שנה היא הייתה מעבר לדמיון.

הכל נמצא בתהליך שינוי תמידי והחדש נתקל תמיד בהתנגדות הישן, כתוצאה מעימות זה נוצרת מציאות חדשה. אין זה מעגל שחוזר על עצמו אלא בריאה מתמדת של חידושים. רצף השינויים שאני מדבר עליו לא מחזיר אותנו לנקודת המוצא כי מופיעות בו ישויות חדשות. האדם בורא ישויות חדשות. אי אפשר לעשות רדוקציה טוטאלית של החדש לישן, "להסביר" את החדש על ידי הישן. עם זאת לא כל תהליך כפוף לדינמיקה דיאלקטית של תיזה-אנטי-תיזה-סינטזה. תהליך התפתחות בעלי החיים בטבע ("פילוגנזיס"), כפי שאנו מבינים אותו כיום בעקבות דארווין, נובע משינויים מקריים בקוד הגנטי ("מוטאציות") המאפשרים לבעלי חיים לפתח מוטאציות שאחדות מהן מתאימות לשינויים מקריים בסביבה. קשה לתאר זאת כ"מאבק". זה דומה יותר לחילחול נזל דרך מסננת. יש תהליך שינוי אך לא דיאלקטי.

ובאשר לשינוי בפוליטיקה – הנה תיזה חדשה: הבה נשנה את הסידור הנוכחי לקבלת החלטות עבור כל החברה, במקום סידור בו האזרחים בוחרים קומץ נציגים אשר מחליט הכל בשביל כולם נכניס סידור חדש בו יש לכל אזרח זכות להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה. כלומר, כל האזרחים יבחרו מדינות ולא נציגים. ברור ש"תיזה" זו תיתקל בהתנגדות מצד ה"אנטיטיזה" ורק לאחר מאבק תקום ה"סינטיזה".

הערה על "טבע האדם"

בישראל אין יודעים כי באירופה הצפונית סובלים רבים מתחושה מתמדת של בדידות. כשבאתי לאנגליה ב-1964 ושמעתי אנשים מדברים על **Loneliness** לא הבנתי במה מדובר. ל"חיפושיות" יש שיר ידוע על אלינור ריגבי בו חוזר שוב ושוב המשפט **'All those lonely people'**. כלומר "כל האנשים הבודדים הללו". תהיתי: מדוע תחושת הבדידות כה נפוצה עד שיש להקדיש לה שיר מיוחד? מהי בדידות זו שכולם מדברים עליה? בהדרגה התברר לי כי רוב הבריטים, הגרמנים, הצרפתים, השוודים, הנורווגים, הפינים, סובלים באופן קבוע מתחושת בדידות. תחילה חשבתי שהכוונה לכך שאין להם חברים והם חשים בודדים. אך בהדרגה התברר לי שכאשר אנגלי מדבר על **Loneliness** הוא לא מתכוון לבדידות פיזית. הוא חש בודד גם כשהוא בקרב משפחתו. לא הבנתי מהי בדידות זו, חשבתי שרק מי שנמצא בבדידות פיזית סובל מהרגשת בדידות. במשך הזמן התברר לי שרבים חשים בודדים גם כשהם מקיימים יחסי מין. תהיתי מדוע. כשבאתי לאנגליה לא הייתה לרוב משפחות הפועלים מכונת כביסה. רק המעמד הבינוני, שקיבל משכורת חדשית, יכל לקנות מכונה – בתשלומים. הפועלים קיבלו משכורת שבועית ולא יכלו להתחייב בתשלומים. לכן היו בכל רחוב ראשי מכבסות שירות עצמי, שתמורת מטבע איפשרו שימוש במכונת כביסה. בכל יום ב' בבוקר באו הנשים למכבסות והשאירו את התינוק בעגלה מחוץ לחנות. הופתעתי לראות שהתינוקות ישבו שעות לבדם מבלי להוציא הגה. ראיתי זאת בחזית כל מכבסה ופאב (שאסור להכניס אליו ילדים). בכל מקום באנגליה בו ראיתי תינוקות יושבים לבדם הם שתקו. זו הייתה חידה בעיני כי בישראל תינוק שהושאר לבדו צורח ואנשים מחפשים את הוריו ומתפלאים "איך זה משאירים תינוק לבד?".

אך מה לשתיקת התינוקות ולבדידות? לא תיארתי לעצמי שיתכן קשר כלשהו בין השניים. יום אחד ביקשה ממני ידידה להיות נוכח בלידת בנה בבית חולים שאיפשר לידה לפי שיטת ליבויר הצרפתי. שיטה זו מתמקדת בתינוק ומשתדלת להקטין את הטראומה של המעבר מהרחם לעולם החיצון. ליבויר הציע לידה באור עמום, בלי רעש, בלי לטטור לתינוק כדי שיתחיל לנשום, עם הרבה ליטופים והרגעה. הוא הציע להניח את התינוק באמבט מים פושרים כדי להקל עליו את תחושת המשקל. הלידה הייתה חוייה מרגשת עבורי. כשנולדה בתי ב-1960, לא היה נהוג שבעל יהיה נוכח בלידה. אך באירופה ב-1978 זה כבר היה מקובל. אני ממליץ לכל גבר להיות נוכח כשבת זוגו יולדת. זו חוייה גדולה, וסיוע גדול ליולדת. לאחר הלידה ביקרתי את ידידתי במחלקת היולדות. היה זה בית חולים ישן, מ-1930, בו כל היולדות נמצאות באולם אחד, כעשרים יולדות לאורך כל קיר. ברגע שנכנסתי לאולם חרשו אזני. כל התינוקות בכו ללא הרף. הרעש היה בלתי פוסק. שאלתי את ידידתי מדוע כולם בוכים. היא הסבירה לי שאמהותיהן של היולדות, שבאו לביקור, אמרו להן: "אל תניקי את התינוק כשהוא בוכה כי כך ישתלט על חיך. הניקי מהיום הראשון רק בשעות קטנות מראש".

תינוק בוכה כי מציק לו משהו, רעב, גז בבטן, כאב, חרדה. הבכי הוא איתות מצוקה. אם אין עזרה ימשיך לבכות. התינוק קורא לעזרה. אך בחברה תעשייתית, כשהנשים עובדות, אינן תמיד פנויות. לכן נשים רבות מטפלות בתינוק "לפי השעון" ולא לפי בכיו.

כשבאתי לביקור למחרת נמשך הבכי, וכך ביום שלאחריו, וגם ביום הרביעי או החמישי לאחר הלידה. אך לבסוף כל תינוק מתיימש ומשתתק. תהיתי מה קורה לתינוק כזה מבחינה רגשית? קרוב לוודאי שאינו "חושב", אך הוא בוודאי "מרגיש". ומה הוא מרגיש? הוא מרגיש שאין איש נענה לבכיו, לבסוף הוא מתיימש, חדל לבכות, ומפסיק לצפות לעזרה. כשהבנתי זאת (14 שנה לאחר שתהיתי מדוע התינוקות באנגליה שותקים) מצאתי את התשובה לחידה. התינוקות שותקים כי אולפו מימם הראשון שאיש לא יגיב לבכיים. הם חוו – מימם הראשון – שאיש לא יתחשב במצוקתם ו"הסיקו" (רגשית) שהם "לבד" בעולם. מהחוויה הממשית של אי הענות לבכי מיד לאחר הלידה צמחה תחושת הבדידות. יש הרואים בבדידות את "מצבו הקיומי של האדם" ומשוכנעים שזו מהות "המצב האנושי"

(**"THE HUMAN CONDITION"**). אנגלים רבים "הסבירו" לי: **"האדם נולד לבד, ומת לבד, ואלה הם החיים"**. כשענית להם: **"בישראל, יוון, איטליה, ספרד, ובארצות ערב, בכל מקום בו אמהות מניקות תינוק כאשר הוא בוכה ולא לפי השעון, רוב האנשים אינם יודעים בדידות מהי"** הסתכלו עלי כעל שוטה שאינו מבין מה "באמת" קורה בחיים. רובם משוכנעים עד היום (וימשיכו בכך עד מותם) שתחושה מתמדת של בדידות היא תוצאה הכרחית של אינוש ההומינואיד.

לפי השקפה זו הבדידות (ותחושה מתמדת של בדידות) היא מהותו הרגשית ה"אמתית" של "הקיום האנושי". איזה בזבז של חיי הרגש. עצוב, מזיק, מיותר.

יש להתייחס בחשדנות לכל דעה הקובעת "החיים הם כך וכך". כמעט תמיד זו דעה פרטית של יחיד על חייו הוא. למשל, מי שאומר **"החיים הם בדיחה עצובה"** מעיד בזה שכך הוא חווה את חייו וכך הוא חי אותם - רגשית. אחרים חווים את החיים כהרפתקה מרתקת, או כהכנה ל"חיים שלאחר המוות" או כסבל מתמשך, או כהזדמנות לחוות אושר, יופי, אהבה, הישגים.

במקום לדבר (ולחשוב) בהכללה על החיים עדיף לדבר (ולחשוב) על חיים ספציפיים.

אל תדבר על "החיים" אלא על חיך, זה עשוי להוביל מרחמים עצמיים - לביקורת עצמית.

המהפכה התעשייתית, מארכס, והסוציאליזם.

מנוע הקיטור הראשון נבנה בסוף המאה ה-18. אך המהפכה התעשייתית שהכניסה שינוי עצום בחיי האנושות קיבלה תאוצה רק עם המצאת הרכבת (1804-1829). הוגה הדעות החשוב ביותר, והמשפיע ביותר, שדן במהפכה זו ובהשלכותיה החברתיות היה קרל מרקס. רעיונותיו הלהיבו המוני אנשים והובילו למהפכות ברוסיה, בסין, באפריקה, בקובה. גם בארצות בהן לא פרצו מהפכות הייתה לרעיונותיו השפעה עצומה. כדי להבין את הסיבות לכך יש להבין את המהפכה התעשייתית אך לשם כך צריך להבין את אירופה **לפני** המהפכה התעשייתית. לכן נתבונן תחילה באירופה שלפני 400 שנה, ברוסיה, באוסטרו-הונגריה, בספרד, בצרפת, באנגליה או בגרמניה. מה היה אז מבנה החברה? היו בה שלושה מעמדות: איכרים, אצילים, ועירוניים. האיכרים היוו 95% מהאוכלוסייה. האצילים – 0.1%, והעירוניים כ- 5%.

האיכרים עיבדו את האדמה באופן ידני, מכונות לא היו קיימות. אין קומביין, אין טרקטור, אין מכונות, אין חשמל. הם חרשו בשור או סוס או משכו את המחרשה בעצמם. הם עבדו יום יום, מזריחת השמש עד שקיעתה, בקיץ ובחורף, בלי משכורת, בלי פנסיה, בלי חופשה שנתית, בלי חופשת מחלה. רובם לא הגיעו לגיל 45. אין מערכת חינוך, אין שירותי בריאות, אין בתי חולים, רוב האיכרים לא ידעו קרוא וכתוב. הם לא היו טיפשים. רובם היו פיקחים אך לא ידעו קרוא וכתוב. רובם לא ראו עיתון או ספר כל חייהם. הספר היחיד שאחדים הכירו היה התנ"ך כי הכומר הקריא אותו בכנסייה. לרובם לא היה כסף או חשבון בנק. בנקים היו רק בערים. אמצעי התחבורה היו סוסים ועגלות. רוב האיכרים לא הרחיקו כל חייהם יותר מ-30 ק"מ מהמקום בו נולדו. האדמה לא הייתה שייכת להם, אלא לאצילים, שהיו 0.1% מהאוכלוסייה.

האצילים חיו בארמונות פאר עם עשרות חדרים, מקושטים בציורים, שטיחים, ריהוט יקר, מוקפי גנים ענקיים, עם צוות של עשרות משרתים. היה להם רכוש רב כי כל האדמות היו בבעלותם.

העירוניים (כ- 5% מהאוכלוסייה) גרו בערים מוקפות חומה - "בורג" בערבית. כך למשל פטרבורג נקראת על שם הצאר פטר הגדול, יקטרינבורג – על שם הצארית קטרינה, אדינבורג – על שם אדין, זלצבורג – מ"זלץ" (מלח), וכו'. לתושבי עיר קראו "בורג-נים" כי גרו ב"בורג". זה לא היה כינוי גנאי אלא ציון עובדה – ומנטליות. חומת הבורג הגנה על הבורג-נים משודדים - ומהאצילים. הערים היו קטנות ומנו כמה עשרות אלפים. בעיר גרו שני סוגי תושבים, רובם אומנים המייצרים כלים, בגדים, נשק, חנוונים, וכו'. ומיעוטם סוחרים שעסקו בקניה/מכירה, ושלטו בעיר. הכלי העיקרי של הסוחרים היה הכסף. היו להם כספים. הם הללו אותם וגבו דמי שימוש ("רבית"). הם המציאו את הבנקים, את הצ'קים, את כסף הנייר, איגרות החוב, את הביטוח, את המניות ואת שוק המניות (הבורסה). הם הללו כסף לאצילים – ולמלך - שנזקקו לכסף כדי להחזיק צבא פרטי.

העיר הייתה מרכז המסחר ונבנתה ליד נהר, ים, או צומת דרכים. בערים רבות היה נמל ואוניות. המסחר היה במזון, בחיטה, בצמר, בתבלינים, בבדים ובגדים, בפחם, בכלי נשק. האיכרים שילמו לאציל חצי מהיבול תמורת השימוש באדמה והוא מכר זאת לסוחרים בעיר. לאצילים היו שטחי אדמה עצומים. היו להם זכויות-יתר רבות כמו למשל "זכות הלילה הראשון", המרשה לאציל לבוא לכל כפר בבעלותו ולחייב כל בתולה העומדת להינשא לשכב איתו תחילה. אציל יכל לדרוש שכפר יספק לו חיילים. רוב האצילים נלחמו זה בזה. הם החזיקו צבאות פרטיים ונזקקו לכסף כדי לממן אותם. הם השתמשו בכספים שלוו מהסוחרים בעיר. אין בחירות!

לעירוניים ולאיכרים לא הייתה שום אפשרות להשפיע על החלטות פוליטיות. רק לאצילים הייתה אפשרות להשפיע (לא להחליט) בפוליטיקה. הם קבעו מי מהם יהיה "מלך". הם כינו אותו "ראשון בין שווים". הם היו ה"שוים" (בסמכויות) והוא היה הראשון בסמכות. רק המלך החליט החלטות פוליטיות. רוב הפוליטיקה עסקה בתככים בחצר המלך, בהחלפת מלך, במלחמה, וכו'. כל מלך נלחם באצילים או בחלק מהם. האצילים התכנסו ב"בית הלורדים" כדי לדון בפוליטיקה. באנגליה "בית הלורדים" וארמונות האצילים עדיין קיימים. כדאי לבקר בהם. כל זה לא היה קיים בחברה האמריקאית, האוסטרלית, הקנדית, והניו-זילנדית שנוצרו על ידי מהגרים ולא היו מחולקות לאצילים-עירוניים-איכרים. בארצות אלה אצילים - אם היו - נזקקו לתמיכת הציבור כדי לשלוט. באירופה הם שלטו על סמך מוצאם מבלי להתחשב בעירוניים ובאיכרים. עד מלחמת העולם הראשונה שלטו משפחות האצילים ברוב אירופה (לא בצרפת בה חוסלו במהפכה). האצילים לא התחתנו עם עירוניים, כי זה היה מתחת לכבודם, הם התחתנו רק זה בזה. גם העירוניים התחתנו רק בינם לבין עצמם ולא עם האיכרים כי זה היה למטה מכבודם. במאה ה-17 וה-18 פרצו באנגליה וצרפת מהפכות שהעבירו את השלטון הפוליטי מהאצילים לעירוניים. אח"כ, במאה ה-20 הרסו שתי מלחמות העולם, בעיקר הראשונה, את מבנה החברה והשלטון במדינות שהפסידו - גרמניה, רוסיה, טורקיה, ואוסטרו-הונגריה. האצילים הודחו מהשלטון והאצולה איבדה את סמכותה - ורכושה. לכן ברוסיה, באוסטריה, בטורקיה, בגרמניה, ובאיטליה קשה למצוא כיום אצילים, אך בבריטניה הם עדיין קיימים כי בריטניה ניצחה בשתי מלחמות עולם והאצילים החזיקו במעמדם ורכושם - אך לא בשלטון הפוליטי. לכל מעמד הייתה - ויש גם כיום - השקפה משלו על החיים והעולם.

פגשתי באנגליה אנשים מהאצולה. (זה נדיר כי הם מעטים) והופתעתי לראות עד כמה גישתם לחיים שונה מזו של העירוניים והאיכרים. האצילים רואים את העולם כחדר צעצועים, ואת חייהם - כמשחק. אין להם שאיפות "לחסוך", "להתקדם", "להצליח". הם בזים לעירוניים. הם בזים לשאיפה להתעשר. (זה מתואר בסיפורי הסופר הצרפתי הגדול באלזאק). סיסמת האצולה היא: "הכבוד מחייב". כבוד ונאמנות חשובים לאצילים הרבה יותר מעושר. רק העירוניים רואים את החיים כתהליך צבירת עושר, כמסלול "התקדמות" (המכונה "קאריירה") אך בעיני האצילים החיים הם בילוי. כל עיסוק יכול לשמש בילוי. רצונך להיות מהפכן? מרגל? סופר? מנהיג? נזיר? מדען? חוקר ארצות? בבקשה, בעיני האצולה הכל הוא בילוי ולא אמצעי מחיה. הם מבליים ולא איכפת להם מה אחרים חושבים עליהם. הם אדישים לכך. רבים מהם מתנהגים בצורה חריגה. יש להם סובלנות למוזריות. הם אינם מגנים מוזרות. הם לא

שואפים ל"הצלחה", להגיע לפיסגת החברה, כי הם בטוחים שהם הפיסגה. כיצד הגיעו לשם? תשובתם מסתמכת על ה"טבע", על הסוסים, שבגידולם עסקו. הם טיפחו – והרביעו - סוסים. ביכולתם לדבר שעות על סוסים, על ריחם, זיעתם, עורם, אפיים, יפיים, מהירותם, אצילותם. הם משוכנעים שחברה היא תוצר הטבע כמו עדר סוסים, ושהבדלים בין אנשים, כמו בין סוסים, נקבעו בתורשה. את השוני בינם לשאר האוכלוסייה הם רואים כשוני בין סוסי מירוץ לסוסי עבודה. הם סוסי המרוץ, וכל השאר – סוסי העבודה. הם משוכנעים ש"חברה" היא תוצר ה"טבע" והמעמד החברתי עובר בתורשה. מי שנולד לאצילים יהיה אציל, ומי שנולד לאיכרים יהיה איכר. כי תורשה אי אפשר לשנות (הנדסה גנטית הייתה נראית להם כמדע בדיוני). שנים רבות הסכימו כולם, (גם העירוניים, והאיכרים שחיו את חייהם לפי הגישה "אדם לעמל יולד") להשקפה שהאצילים נולדו לבלות – וגם לשלוט.

אך העירוניים החלו לטעון שמעמדו של אדם נקבע לפי הישגיו ולא לפי מוצאו. זה התאים לשאיפתם "להתקדם", כלומר להתעשר. לעירוניים "התקדמות" ו"הצלחה" פירושה התעשרות. לכל "מעמד" היה גם ספורט מועדף: לאצילים - מירוץ סוסים. לאיכרים (שרובם הפכו עובדי תעשייה) – כדורגל (התמודדות בין קבוצת). ולעירוניים – טניס (התמודדות בין יחידים).

המנטליות השלטת ב"מערב" כיום - השאיפה להתעשר/להתקדם/להצליח, האנוכיות והתחרותיות, איננה מה"טבע". מקורה בסוחרים, לא באומנים, לא באצילים, וודאי לא באיכרים. במהפכה התעשייתית הפכו רוב האיכרים לפועלי תעשייה. לפועלי התעשייה באירופה יש מנטליות קבוצתית, הם מדברים - וחושבים - במושגים של "אנחנו" יותר מאשר במושגים של "אני".

הם מבדילים את עצמם מהעירוניים בביטוי: **US AND THEM**, כלומר "אנו והם". "אנו" זה פועלי התעשייה, "הם" זה העירוניים (ה"בורגנים" תושבי ה"בורג"). העירוניים מאמינים ב"לחסוך"/"להתקדם"/"להצליח". השאיפה להצלחה מקורה בסוחרים הערים. לאיכרים לא היה לאן להתקדם כי חייהם – טיפול בבעלי חיים, חריש, זריעה, קציר - סבבו לפי מעגל עונות השנה הקובעות את חיי הצמחים ובעלי החיים. חיי האיכרים הם מאמץ תמידי. "אדם לעמל יולד" היא השקפתם.

האצולה – חוותה את החיים כבילוי והייתה אדישה לכל האחרים. בעיני האצילים העולם הוא חדר משחקים. זו מנטליות שכיום כמעט לא נתקלים בה. לאצילים אין ענין "לחסוך", אין לאן "להתקדם", ואין צורך "להצליח", כי להיוולד אציל זו פיסגת ההצלחה החברתית. באנגליה היה לי ידיד מהאצולה שסירב לשרת בצבא שיש לו נשק אטומי. כתחליף הוצע לו לעבוד במכרות הפחם. הוא הסכים. הוא אהב את הכורים, את העבודה, וגם היה חבר במפלגה הקומוניסטית. אחרי שנתיים קרתה לו תאונת עבודה במכרה והוא הפך לנכה ורותק לכיסא גלגלים. מעולם לא התלונן על מר גורלו. הוא המשיך לבלות גם בכיסא גלגלים. הוא קיבל פנסיה חודשית מאיגוד הכורים. כשהגיעה הפנסיה לא הפקיד אותה בבנק אלא ערך מסיבה לחבריו ובזבז בערב אחד את הפנסיה עבור חודש שלם. הוא היה אדיש ליום המחרת, וגם לחובות בבנק. הוא התחתן עם ישראלית חניכת "השומר הצעיר" שאהבה אותו מאוד אך לא את גישתו לחיים, את חוסר הדאגה ליום המחרת. היא דאגה למחר, למשכורת, לחשבון הבנק והטלפון, לתשלום שכר הדירה. הוא היה אדיש לכל אלה. זה לא נבע מאישיותו אלא מתרבותו.

האיכרים – שהפכו במהפכה התעשייתית לפועלי תעשייה – חיו מהיד אל הפה. משבוע לשבוע. עד היום מקבלים

פועלי בריטניה שכר **שבועי** במזומן ("**wages**") ולא שכר **חודשי** בצ'ק ("**Salary**").

משך 1400 שנה הייתה החברה באירופה מורכבת מאצילים, איכרים, ועירוניים. כולם חשבו שכך יהיה תמיד. אך המהפכה התעשייתית הרסה מבנה זה ואת המנטליות שלו. החברה בה אנו חיים כיום נוצרה על ידי הסוחרים, לא על ידי האצילים, ובוודאי לא על ידי האיכרים.

בעיני הסוחרים הכל הוא "סחורה" כלומר – אמצעי לחליפין. כל חייהם סובבים סביב עניין אחד - לקנות בזול ולמכור ביוקר, להרוויח. רוב התנהגותם היא התחזות. יש להם צורך כפייתי להיראות מהוגנים (כי "לקנות בזול ולמכור ביוקר" כרוך באונאת המוכר והקונה), חשוב להם להתחזות ל"תרבותיים" (כי הרדיפה אחר רווח אינה משאירה להם זמן לתרבות) התנהגותם היא הצגה שנועדה ליצור תדמית אמינה שתשכנע אחרים. איכפת להם מה אחרים חושבים עליהם (כי אם יחשבו עליהם רעות לא יסחרו איתם). יש להם שאיפה כפייתית "להתקדם" ו"להצליח" כלומר להגדיל את עושרם. לאיכרים אין לאן "להתקדם" כי חייהם סובבים לפי עונות השנה. האצולה מבלה בהווה ואדישה לעתיד. המלכים עסקו בתככים ומלחמות והטילו מסים על העירוניים כדי לממן אותן. במאה ה-17, כשנמאס לסוחר ה"בורג" לממן את מלחמות המלך הם הודיעו לו: לא נשלם מסים בלי שתהיה לנו זכות להחליט מה עושים בכספי המסים.

הם הכריזו: **No taxation without representation**, אין מסוי בלי ייצוג!

במלים אחרות: לא נשלם לך מסים אם לא תאפשר לנציגינו להשתתף בהחלטות מה לעשות בכספי המסים. (כעבור 120 שנה דרשו המהגרים באמריקה אותה דרישה מהמלך הבריטי וכשהוא דחה אותה הם פתחו במלחמה העצמאות האמריקאית). המלך דחה את דרישת העירוניים ופרצה מלחמה בינו לבינם. המלך ראה עצמו כשליט מטעם האל כי הכנסייה הסמיכה אותו לשלוט בטקס ההכתרה בכנסיית ווסטמינסטר – טקס שקיים עד היום. בטקס זה מניח ראש הכנסייה את הכתר על ראש המלך ומודיע לכולם שזה המלך כי זה רצון האל. כיום זו הצגה לתירים אבל זה מלמד מה היו פני הדברים בעבר. באנגליה אפשר לראות את שרידי העבר הזה כי הם לא נמחקו. בטורקיה, באוסטריה, ברוסיה ובגרמניה הם נמחקו במפלה במלחמת העולם הראשונה. בצרפת הם נמחקו במהפכה. ואילו בחברות מהגרים, כמו באמריקה, באוסטרליה, בקנדה, בדרום-אפריקה, ובניו-זילנד, לא היו מלכים או אצילים כי מהגרים פותחים דף חדש בחיים בארץ אליה היגרו ומתנגדים להענקת זכויות או סמכויות על סמך מוצא.

כשפרצה המלחמה בין המלך לעירוניים באנגליה, חשבו כולם שהמלך ינצח כי חייליו היו מקצוענים. אך לעירוניים קם מנהיג בשם אוליבר קרומוול שהקים צבא ("New model army"). שניצח את המלך והאצילים ב-1644. זו הייתה מהפכת הבורגנים הראשונה בעולם. מהפכת העירוניים. הם הוציאו את המלך להורג (כי אילו נותר חי היו האצילים מנסים להחזירו לשלטון). הקימו בית נבחרים, ערכו בחירות (שרק גברים בעלי רכוש הורשו להשתתף בהן), בחרו נציגים שהחליטו מה תעשה המדינה ומה לעשות בכספי המסים. הם אסרו על המלך להיכנס לבית הנבחרים. איסור זה קיים עד היום. למלך הבריטי יש סמכות להודיע על פתיחת בית הנבחרים אך אסור לו להיכנס לתוכו, ואסור לו להשתתף בפוליטיקה. כל שנה יש טקס "פתיחת הפרלמנט" בו המלכה אומרת: "מותר לפרלמנט להתחיל בדיונים" אך היא אינה נכנסת לתוכו. כי למלך אסור לעסוק בפוליטיקה. הפרלמנט נקרא "בית הפשוטים" **House of the Commons** (הם "פשוטים" כי אין להם יחוס מלידה כמו לאצילים) אין בו תמונות, אין ריפוד לכסאות, אין קישוטים. הכל חסכוני. לעומת זאת באולם בו יושבים האצילים ("בית הלורדים") הכיסאות מרופדים בקטיפה ויש תמונות וקישוטים. כל אציל זכאי – בלי להיבחר - להשתתף בדיונים ובהצבעות בבית הלורדים, בגלל מוצאו. בתקופת המלוכה שימש בית הלורדים כמועצה מייעצת למלך. מלך שלא רצה להסתכסך עם רוב האצילים קיבל את דעתם. בבית הלורדים מונחת לפני היושב-ראש כרית בגודל ארבעה מטרים מלאה צמר כבשים כדי להזכיר לדוברים שחובתם לדאוג לאצילים המגדלים כבשים. המונח "דם כחול" מסמל את האצולה. "דם אדום" מסמל את "הפשוטים" (לכן דגלי

הפועלים היו תמיד אדומים). "דם לבן" מסמל את הכמורה. הדגל הצרפתי למשל ("כחול-לבן-אדום") מסמל מדינה של האצולה (כחול), הכמורה (לבן) והפשוטים (אדום). בכל התקוממות, או מהפכה, בצרפת, היו המהפכנים קורעים מהדגל את החלק הכחול והלבן ומשאירים רק את האדום, כדי להביע התנגדות לשיתוף עם האצולה והכמורה. גם היטלר בחר באדום לצבע הדגל הנאצי כי טען שהוא מייצג את העם הפשוט, ולא את האצילים או הסוחרים.

ב-1789 פתחו תושבי הערים והאיכרים בצרפת במהפכה נגד שלטון האצילים. הם הרגו את רוב האצילים וביטלו את המלוכה. אך באנגליה לא הרגו העירוניים את האצולה כי העדיפו פשרה. הסיבה? חיסול יריב, או השפלתו, מאריכה סכסוך. מי שרוצה לבסס ניצחון חייב לוותר על חלק מהשגיו כדי להשיג פשרה עם יריביו כי פשרה פירושה שהמנוצח משלים עם מצבו החדש ולא ילחם להחזרת המצב הקודם. העירוניים באנגליה עשו פשרה עם האצולה, הם נישלו את האצילים מהשלטון אך השאירו להם את האדמות, כך ביססו את שליטתם. את המלך ערפו (1649) כדי למנוע מאבק להחזרתו לשלטון. אך את גופת קרמוול הוציאו מהקבר ותלו אותה בפומבי כדי לפייס את האצילים ואף הסכימו להמליך מלך חדש בלי סמכויות פוליטיות. כינו זאת "רסטורציה" כלומר "החזרת" המצב הקודם. אך "החזרה" זו הייתה חלקית כי המלך והאצילים לא קיבלו סמכות פוליטית. כך ביססו הסוחרים את מעמדם, סיימו את הסכסוך עם האצילים, הפכו לקובעי המדיניות, התעשרו, והחלו להשקיע כסף בהרפתקאות כמו מכונת הקיטור.

למרות שהעירוניים כבשו את הזכות לבחור נציגים ולקבוע מדיניות הם מנעו זכות זו מנשים, ומחסרי רכוש. מי שאינו בעל רכוש לא הורשה לבחור. גם כיום יש מדינות בהן מי שאינו בעל רכוש אינו יכול לבחור. בשווייץ עד לפני כמה שנים נשים לא יכלו להצביע.

עד מלחמת העולם הראשונה (1914-1919) לא הייתה זכות בחירה לנשים בשום מדינה.

רק לאחר המלחמה קיבלו נשים זכות הצבעה.

הסופרז'יסטיות (סופרז' = זכות הצבעה) נאבקו 50 שנה עד שקיבלו זכות להצביע בבחירות.

גם נשים רבות התנגדו לזכות הבחירה לנשים! שינוי פוליטי מתחיל תמיד ממיעוט. הרוב תומך בקיים ומתנגד לשינוי - גם כשהשינוי לטובתו. רק לאחר מלחמת העולם הראשונה, ומאבק שנמשך שנים רבות, כבשו הנשים בבריטניה את הזכות להשתתף בבחירות.

רוב הבתים באנגליה היו מוסקים בפחם. כשגדלה האוכלוסיה במאה ה-18 העמיקו את המכרות כדי להפיק יותר פחם. אך כשמכרה עמוק יותר מצטברים בו יותר מים, כי הגשם מחלחל לאדמה. צריך להוציא את המים מהמכרות. רבים עסקו בכך. בעלי המכרות חיפשו דרך זולה לניקוז המים. הם ניסו לעשות זאת עם סוסים, מנופים, מעליות, דליים. לבסוף מצאו שהכי זול להרתיח מים במיכל גדול עם מכסה הדוק שיתרומם בלחץ האדים. כשהתרומם המכסה התיזו מתחתיו מים קרים. האדים התקררו והמכסה שקע. למכסה שהתרומם ושקע חיברו מוט שהפעיל משאבה ששאבה את המים מהמכרה. זה היה מנוע הקיטור הראשון. דודי הקיטור הראשונים היו עשויים מלבנים ועמדו ליד מכרות פחם. הם הפעילו משאבות ששאבו מים מהמכרות.

במהרה הוכנסו שכלולים: בנו דוד מברזל שפעל בלחץ גבוה כמו סיר לחץ. הוא היה קטן - ונייד. סוחר אחד הציע פרס למי שיבנה עגלה מונעת בקיטור ולא בסוסים. רבים אמרו שזה בלתי אפשרי. אך ביום הדרוש הופיעו חמש עגלות מונעות בקיטור והתחרו במרוץ. עגלה בשם **Rocket**, שהמציא אדם בשם סטיבנסון, הגיעה ראשונה וזכתה במרוץ (1829). כך נולד הקטר הראשון. כאשר חיברו לקטר קרונות נוצרה רכבת. הרכבת שינתה את החיים באנגליה - ובעולם. לראשונה בהיסטוריה יכלו המוני אנשים וכמות עצומה של סחורות לעבור במהירות מרחקים גדולים. שום עגלה לא יכלה להשתוות לרכבת. אמצאת הרכבת היא ליבת המהפכה התעשייתית. מיד הוקמו מפעלים ליצור פסי-

רכבת, קטרים, קרונות, דוודים. בנו מכונות קיטור להפעלת נולי אריגה, אוניות, משאבות. בריטניה הייתה הארץ הראשונה שעברה תיעוש. שם המציאו ובנו את המכונות הראשונות. תחילה – דודי קיטור ומשאבות לניקוז מכרות, אח"כ רכבות, אח"כ מכונות לייצור בד, מכונות לייצור מכונות. עד אז טוו בד בבית, במשפחות של אורגים, זה היה יקר ואיטי. נול מונע בקיטור יצר המון בד בזמן קצר ובמחיר נמוך. האריגה הידנית חוסלה והאורגים איבדו את פרנסתם. אחדים ניסו לשבור את נולי הקיטור אך זה היה קרב אבוד מראש. הוקמו מאות בתי-חרושת ואלפי איכרים החלו לעזוב את הכפרים ועברו לערים כדי לעבוד בבתי-החרושת. חיי מיליוני איכרים השתנו ללא הכר כי בשדה עובד האיכר לבד, אך בבית חרושת עובדים רבים זה ליד זה כשעבודת האחד תלויה בשני. איכר עובד רק ביום, אך בית חרושת עובד 24 שעות והפועלים עובדים במשמרות, יום וליל. איכר הולך לשדה לבדו אבל לבית-חרושת צועדים אלפי עובדים. המונים החלו לעבוד במשותף. העבודה עצמה השתנתה ודרשה מיומנות. מרכז ראה שעבודה בתעשייה גורמת לשינוי במנטליות וביחסי אנוש והבין שתהיינה לכך תוצאות חברתיות ופוליטיות. המאה ה-19 היא המאה של המעבר מייצור ידני לייצור במכונות. בה החל התיעוש ובעקבותיו בא שינוי כביר בחיי האדם. גם כיום חיינו משתנים בהשפעת המחשב, הטלביזיה, ההנדסה הגנטית, הפלאפון, הלווינים, וטיסות החלל, אך השינוי הגדול מעבודה ידנית לעבודה במכונות חל בין 1830 ל-1900. המכונות שינו לא רק את היצור אלא את האדם – והחברה. מרכז הבין עוד דבר שרוב בני זמנו לא הבינו: יצור **במכונות** - להבדיל מיצור ידני - משפיע על חברות שלמות. משתי סיבות: ראשית – החברה הופכת מחברה חקלאית לחברה תעשייתית. רוב המפרנסים הופכים מחקלאים לעובדי תעשייה או שירותים, והעסקתם – או אי העסקתם – משפיעה על כל החברה. שנית - מכונות מייצרות כמויות עצומות של תוצרים המציפים את השוק המקומי והעולמי. אך בעל עסק מודרך על ידי שיקול יחיד - להגדיל את רווחיו ואינו מתחשב בתוצאות שגורם היצור שלו לכל החברה. כדי להרוויח הרבה צריך לייצר הרבה, אך יצור ללא הגבלה יוצר עודפים שאין להם קונים ואז צריך לצמצם יצור ולפטר עובדים, זה יוצר אבטלה. מובטלים לא קונים מוצרים. זה יוצר משבר כלכלי. כך יוצרת בעלות פרטית על בתי-חרושת ובנקים משברים בלתי פוסקים במשק. במקום ליצור שפע תמידי נוצר משבר תמידי - עודפים, אבטלה, מצוקה כלכלית, שביתות, ולבסוף - מהפכות. מרכז הבהיר שרק בעלות החברה כולה על הייצור התעשייתי תוכל למנוע משברים כי היא תשאף להטיב עם החברה כולה בעוד שבעלות פרטית שואפת רק לרווח פרטי.

דבר דומה אפשר לומר כיום גם על הנשק האטומי שתוצאותיו קטלניות מעבר לגבולות מדינה אחת. אסור שסמכות להשתמש בנשק כזה תהיה בידי מדינה אחת, כי כל מדינה דואגת רק לעצמה אך שימוש בנשק אטומי יכול לגרום אסון למדינות רבות לכן דרוש פיקוח רב-לאומי על נשק זה.

מרכז נולד בגרמניה ב-1818 וב-1848 עבר לאנגליה וחי בה עד מותו ב-1883. בגרמניה למד פילוסופיה, והעריך את הפילוסוף הגרמני היגל. כחילוני שלל את בריאת האדם בידי אל והסכים עם דארווין שהאדם התפתח מהקוף. אך הוא תהה מה גרם לאדם להתפתח בצורה שונה מכל שאר בעלי החיים? בעת המהפכה התעשייתית באנגליה ראה את השינוי העצום שגרמו המכונות ליחיד ולחברה והסיק מכך שגם בעבר גרם שינוי כלי העבודה לשינוי היחיד והחברה. כיום אנו יודעים שלאנוש היו שלבים קודמים – מעבר מהליכה על ארבע להליכה על שתיים ששיחררה שתי גפיים לפעילות חדשה, שימוש באבנים לניפוץ עצמות, המצאת שיטה ליצור אש, ביות חיות וגידול צמחי מאכל. אך אין

ספק שהשלב של המצאת כלים, היה משמעותי. מרכז הסיק מכך שהמצאת כלי עבודה הוא מה שגרם לאדם להתפתח בצורה שונה משאר החיות. אך מהו "כלי" ?

יש דוברים שמשמשים בענף כדי לרדות דבש. אך ענף אינו "כלי". שני ענפים שחוברו בצורה שאינה קיימת בטבע הם "כלי". להמציא "כלי" פירושו לברוא במודע משהו חדש - ושימושי - שאינו קיים מעצמו. האדם הוא החיה היחידה שעושה זאת וזה גרם להתפתחותו השונה מזו של שאר החיות. בהתבוננו במהפכה התעשייתית ראה מרכז כי שינוי בכלי העבודה גורם לשינוי המנטליות ואורח החיים של ממצאי, בוני, ומשתמשי, הכלים החדשים. הוא ראה כיצד השתנו האיכרים שהפכו לפועלי תעשייה. הוא ראה כיצד השתנה יחסם לטבע, לאדם, לחברה, למשפחה. גם יחסים בין גברים לנשים, בין שולטים לנשלטים, השתנו לגמרי. אורח החיים השתנה. יצור - ושימוש - בכלים חדשים, יוצר יחסים חדשים בין בני אדם. כלי עבודה חדשים משנים את חייו, עבודתו, הרגליו, של האדם ואת ה"הולוגרמה" שלו (ר' הרצאה ראשונה) ולכן - את החברה. בתקופתו של מרכז הייתה נטייה להסביר מצוקה כלכלית כ"הכרח טבעי". כומר בשם מאלטוס טען שאנשים מתרבים מהר יותר מאספקת המזון והמלחמות והמגיפות "מקזזות" את מספר האנשים ו"מתאימות" אותו לכמות המזון. לפי גישה זו מצוקה כלכלית נובעת מכך שגידול מזון מפגר אחר גידול האוכלוסייה. מרכז לעומתו טען שמצוקה כלכלית איננה נובעת ממחסור במשאבים אלא מחלוקה אנוכית של משאבים, ובעיקר - מבעלות פרטית על אדמות ובתי-חרושת.

מאז המהפכה התעשייתית אי אפשר להמשיך ללעוס מנטרות כמו "אין חדש תחת השמש", "מה שהיה הוא שיהיה", כי פועל העובד עם מכונה שונה מאיכר החורש עם שור. פועל עם טרקטור יכול לייצר יותר חיטה מאלפי איכרים במצריים העתיקה. כל התיאוריות המסורתיות כמו "אדם לעמל יולד", התבדו. שינוי אופן הייצור גורם לשינוי החברה והיחיד, להגדלת הזמן הפנוי מייצור, ולשינוי יחסי הסמכות. כי נוצרים יחסי סמכות חדשים, ואנשים מתיחסים זה לזה בצורה שונה. אך יש מיעוט שנהנה מהמצב הקודם ומסרב לשנותו. לכן פורצות מהפכות. מהפכות אינן "אי סדר" כפי שטוענים תומכי כל משטר קיים, אלא הן "שינוי סדר". הן משנות את עקרונות המשטר. הן מקימות משטר חדש התואם את המצב החדש שנוצר עקב שימוש בכלים חדשים. מהפכה היא לידה של חברה חדשה. גם כשתינוק נולד יש דם וכאבים אבל לידה היא תופעה חיובית. כך גם מהפכה. "מהפכה" איננה "הפיכה" שרק מחליפה שליטים ואדישה לרווחת הרוב בחברה. במהפכה קם משטר חדש הפועל לרווחתו הכלכלית והפוליטית של הרוב בחברה. מי עדיין תומך כיום ברעיון ששלטון נובע מתורשה? בודדים. אך לפני 150 שנה, בתקופתו של מרכז, הרוב חשב כך. כיום מסכימים רבים עם מרכז (בלי לדעת זאת) ששינוי כלי העבודה גורם לשינוי האדם, החברה, והמשטר. ברור ששליטי המשטר הנוכחי רוצים להמשיכו, אך המשתמשים בכלים חדשים רוצים משטר חדש, כי נוצרה אצלם מנטליות חדשה. זה רעיונו של מרכז.

בארכיאולוגיה קדם-היסטורית אנו מוצאים שלדים מלפני הופעת הכלים. מתברר מהם כי בעבר הרחוק חי האדם כשאר בעלי החיים, ליקט פירות וצד בעלי חיים. רק ב"מהפכה החקלאית" למד האדם לגדל צמחים במקום ללקט אותם והפך מנווד לחקלאי. כך נוצרו, לראשונה, עודפי מזון ובוטל הצורך לעסוק בחיפוש תמידי אחר מזון כשאר החיות. שום בעל חי, פרט לאדם, לא טמן זרע באדמה כדי לגדל צמחים. גידול מזון יצר עודפי מזון שאיפשרו עיסוקים אחרים, בניית ערים, מקדשים, ופירמידות. רק כשיש עודפי מזון אפשר להעסיק אלפים בבניית פירמידות. האדם החל לביית בעלי-חיים וחדל לצוד אותם. כשאפשר לגדל חיה ולאכול אותה נחסך המאמץ הכרוך בציד. בשלב מאוחר יותר החלו אנשים להחליף ביניהם תוצרת חקלאית. תחילה החליפו מוצר במוצר. חיטה תמורת צמר. כאשר גדלו הכמויות החלו להשתמש בסמלים המייצגים ערך. כך הומצא ה"כסף". תחילה היו אלה פיסות מתכת. אך במשך הזמן

הפכה המתכת לסמל. במקום לסחוב שקי צמר או חיטה הביאו חופן מתכת (מטבעות). זה הקל על החליפין והרחיבם. כאשר גדל המסחר הפך גם שימוש במטבעות מתכת למסורבל. לכן החלו להשתמש בנייר עליו נאמר: "אני מתחייב לתת כך וכך ק"ג של מתכת כסף למי שימסור לי פתק זה".

זה שימש תחליף למתכת. כדי למנוע מכל אדם לכתוב פתקים כאלה הוחלט שרק המלך יכתוב אותם. על שטרות הכסף באנגליה הדפיסו תמונה של המלך ותחתיה נדפס: "אני מתחייב לתת חצי ק"ג של מתכת הכסף למי שיביא לי נייר זה". זה הודפס על כל שטר כסף באנגליה עד ימינו. כדי להרחיב את החליפין עוד יותר צריך היה לשחרר את ה"ערך" מהחומרות, מהמשקל. התהליך התפתח במהירות וכיום אין גם צורך בשטרות נייר (שהדפסתם ותחזוקתם היא מטרד) ואנו משתמשים בכרטיס מגנטי. תולדות ה"כסף" הן דוגמה לתופעת ה"ניכור" שמארכס דן בה. "ניכור" הוא פועל שפירושו "להפוך לנוכרי", לזר, לבלתי מוכר. באנגלית קוראים ל"ניכור" – **Alienation (Alien = זר)** ובגרמנית – **Entfremdung (Fremd = זר)** כלומר "להפוך לזר". מרכס רצה להבהיר שאמצעי שהאדם יצר הופך למטרה, והאדם סוגד לה כאילו היא כוח זר. הכסף, שנועד להקל על החליפין, הפך למטרה שהחליפין משרתים אותה. במקום שהכסף ישרת אנשים, אנשים הפכו למשרתי הכסף. הכסף הפך לכוח זר ולכן הוא שולט באדם. מושג ה"ניכור" מועיל כי הניכור קיים תמיד כאשר אמצעי שהאדם יצר הופך למטרה. והאדם משתעבד לה. למשל: כל הדתות, הכנסיות, המפלגות, המנהיגים והמשטרים, הם דוגמאות לתופעת הניכור. כולם נוצרו על ידי האדם ונהפכו לאדוניו, למושאי סגידתו. האדם הפך עבד ליצירותיו כי חדל לראותן כיצירותיו והחל לראותן ככח זר. אמצעים הפכו למטרות והאדם השתעבד להם.

מרכס הבהיר גם את המושג "סחורה". אם אני מייצר בגד כדי ללבוש אותו הוא איננו "סחורה". אך אם אני מייצר אותו כדי להחליף אותו במשהו אחר הוא הופך ל"סחורה". לא רק דברים פיזיים הופכים ל"סחורה" אלא גם דברים מופשטים, כמו "ידע". בעבר לא רכשו ידע כדי למכור אותו אלא כדי לדעת, להבין. היום ידע הוא סחורה. כל מה שמשמש לצורך חליפין הוא סחורה. גם העתיד הפך לסחורה שאפשר למכור/לקנות/להחליף בשוק הקרוי "בורסה". היום רוכשים (ומוכרים) זכויות לקנות חיטה בעוד 20 שנה. למרות שהחיטה טרם נזרעה. הזכות לקנות משהו בעתיד הפכה לסחורה.

לא פלא שחברה שנוצרה על ידי סוחרים לוקה ב"מיסחור החיים". רבים חושבים שזה "נורמה-לי". למעשה זו נורמה של סוחרים. לא של איכרים ולא של אצילים. אנחנו חיים בחברה ותודעה שעוצבו על ידי סוחרי העיר, ה"בורג", ולכן גם אנו הופכים הכל ל"סחורה". נושא נוסף שמרכס דן בו הוא הקשר בין 'חומרי' ל'רוחני' באנושות.

"חומרי" הוא כל מה שיש לו תכונות פיזיקליות: משקל, מקום, תאחיזה. לעומת זאת ל"רוחני" אין תכונות פיזיקליות. לרעיונות, לרצון, למושגים, אין משקל ואין הם תופסים מקום.

במינוח של מחשבים: "חומרי" הוא "חומרה" ו"רוחני" הוא "תוכנה". במחשב התוכנה נפרדת מחומרה, אך אצל האדם הם קשורים זה בזה. פילוסופים רבים ראו את החלק הרוחני בחיי האדם כמעצב את החלק החומרי. אך מרכס להיפך: שלא הרוחני מעצב את החמרי אלא להיפך החומרי מעצב את הרוחני. יש כמובן השפעה הדדית ביניהם. הרוחני משפיע על החומרי ולהיפך, אך לפי מרכס החומרי הוא הדומיננטי. לכן חקר מרכס את הכלכלה ולא את המנטליות האנושית כי לדעתו כלי העבודה (ומה שהם מייצרים) הם הבסיס לחברה ולתודעה, למוסר ולפוליטיקה, המעוצבים על ידי הבסיס החמרי. כשכלי העבודה הם שרירים, יש צורך בעבדים, ולכן קמו השקפות - ומשטרים -

שתמכו בעבודות. כשבעלי חיים הם כוח העבודה קם שלטון של בעלי אחוזות, וכשמופיעים בתי-חרושת הופכים בעליהם, והסוחרים, לשליטי החברה.

למרכס היתה ראייה שהקיפה את האנושות כולה. לכן אמר על הקיום האנושי:

"לא ההכרה קובעת את ההוויה אלא להיפך – ההוויה קובעת את ההכרה"

כלומר, המציאות החומרית של האנושות מעצבת את המציאות הרוחנית שלה.

פעם הסכמתי עם מרכס בנקודה זו אך במשך השנים שיניתי את דעתי (זה נושא להרצאה נפרדת) אולם עצם החשיבה על הקשר בין המציאות החומרית של האדם למציאות הרוחנית שלו מזניקה את החשיבה לפסגה חדשה ממנה נראית ההיסטוריה האנושית בפרספקטיבה רחבה בהרבה.

למרכס הייתה עוד הערה מפורסמת (בהערותיו על הפילוסוף פואארברך): "הפילוסופים רק פירשו את העולם אך העיקר הוא לשנותו". אך הוא עצמו רק פירש מחדש את ה"עולם" (כלומר את החברה וההיסטוריה) ופרשנותו שינתה את העולם. מסתבר שגם פירוש יכול לגרום שינוי.

עצם הדיון ביחס שבין פירוש (המציאות) לשינוי (המציאות) מעורר לחשיבה.

העיון בתהליך ההתפתחות החמרית והרוחנית של האנושות הביא את מרכס למסקנה ששינויים בחברה (ובפוליטיקה) נובעים משינויים בטכנולוגיה. שינוי כלי העבודה (לא שאיפת מלך פלוני לנצח מלך אלמוני ולא "רצון האל") הוא שגורם לשינוי האדם והחברה. להשקפה זו הייתה השפעה עצומה בעולם. לרעיונותיו של מרכס קראו "מרכסיזם". הוא עצמו אמר "אינני מרכסיסט", והתכוון שדעותיו אינן "תורה מסיני". למרות זאת הפך ה"מרכסיזם" לדת חילונית, ולא במקרה. כי מרכס ניסח את רעיונותיו כתיאוריה מדעית לפיה לא אל, לא מלך, לא גיבור, אלא כלי עבודה חדשים, הם הגורם להתפתחות החברה. ב-1991, לאחר קריסת "ברית-המועצות", איבד המרכסיזם את השפעתו אך למרכס היו רעיונות רבים שגם דיון ביקורתי בהם מעורר לחשיבה. הוא חשב שאם יהפוך את הכלכלה למדע כמו כימיה או פיזיקה ימצא (מבחינה עיונית) פתרונות לרוב הבעיות החברתיות. לכן השקיע רוב זמנו בניסיון להפוך את הכלכלה למדע כמותי (המנסח יחסים בין כמויות ולא רק בין איכויות) ופירסם את השקפותיו בספרו הגדול "קפיטל" ("הון").

כל תיאוריה כלכלית חייבת לתת תשובה לשאלה – מה נותן ערך לסחורה? מרכס הבהיר שיש ההבדל בין "מחיר" סחורה לבין ה"ערך" שלה. "מחיר" נקבע על ידי השוק. ו"ערך"?

לכל דבר יש כמובן "ערך שימוש" המשתנה בהתאם לתנאים. במדבר צחיח יש לכוס מים "ערך שימוש" גדול יותר מאשר לשק מלט. אך הערך הקובע במסחר הוא "ערך החליפין" כי רוב המסחר מתנהל בתנאים תקינים ולא חריגים. בחליפין אדם נותן משהו ומקבל משהו בתמורה בתנאי ש"ערך" מה שנתן שווה ל"ערך" מה שקיבל. אך מה קובע את "ערך החליפין"? מרכס חשב ש"ערך חליפין" של סחורה נקבע על ידי זמן העבודה הנדרש ליצורה מבחינה חברתית. הוא כתב:

" בתוך כל המקריות והשינוי הבלתי פוסק של יחסי החליפין בין מוצרים, זמן העבודה החברתית הדרוש ליצורם כופה את עצמו עליהם כמו חוק טבע. כמו חוק הכובד הכופה את עצמו כשבית מתמוטט. קביעת גודל הערך [החליפין] על ידי זמן העבודה [הדרוש ליצור הסחורה] הוא לכן הסוד החבוי מתחת לתנודות בערכיהם היחסיים של סחורות".

(מרכס "קפיטל" כרך א', אנגלית, הוצ' מוסקבה 1954, עמ' 75)

גישה זו יוצרת בעיות חדשות כי זמן העבודה החברתית הנדרש ליצור סחורה מסוימת (איך שלא נחשב אותו, וגם זו בעייה) נקבע סופית בתום יצורה. אך כשמופיע למשל דגם חדש של מחשב בשוק פוחת ערך החליפין של כל מחשב

מדגם ישן (גם אם הוא חדש) בעוד שלפי מרכס הוא נקבע סופית בעת הייצור. במציאות "ערך חליפין" של מוצר משתנה למרות שזמן העבודה שהושקע ביצורו נשאר קבוע. תיאוריה לפיה "ערך חליפין" הוא קבוע נמצאת בסתירה למציאות. סתירה זו מלמדת שמרכס טעה בהגדרתו לערך החליפין. הבעיה "מה קובע 'ערך חליפין' של סחורה"? לא נפתרה ולכן "כלכלה" אינה "מדע" המבוסס על כימות אובייקטיבי.

כל הנסיונות לתת כימות אובייקטיבי לערך החליפין של סחורות בכלכלה – נכשלו. אך בלי כימות אובייקטיבי אי אפשר להפוך כלכלה ל"מדע". הניסיון של מרכס (**ושל "מדע" הכלכלה בכלל**) להפוך כלכלה ל"מדע", נכשל. מרכס אמר שכוח העבודה של העובד הוא "סחורה ככל סחורה אחרת" אך עובדים יכולים להילחם על ערך כוח עבודתם בעוד ששום סחורה אחרת אינה יכולה להילחם על ערכה.

מרכס הבדיל – בצדק – בין "מחיר" ל"ערך" אך התעלם מכך שלא רק "מחיר" כוח העבודה אלא גם ה"ערך" שלו נקבע על ידי יחסי הכוחות שבין עובדים למעבידים.

מרכס גם חשב שהתפתחות האנושות שקופה לחלוטין להיגיון. כלומר, שמבחינה עקרונית, אפשר לתת הסבר הגיוני לכל פרט בהיסטוריה ולחזות אותה מראש כמו שהמדע מסביר – וחזרה - את התפתחות השמש. אבל התפתחות האנושות לא דומה להתפתחות השמש. כי השמש "עוברת שינוי" אך האנושות "בוראת" שינוי. האדם איננו רק שחקן במחזה הקרוי "התפתחות האנושות" אלא הוא גם המחבר והמחזאי של "התפתחות" זו. מרכס ראה את התפתחות האנושות כתהליך מוכתב מראש על ידי "התפתחות אמצעי היצור" שאנשים מפתחים אותם בהכרח. כיום ברור שאין זה כך. "התפתחות אמצעי היצור" איננה גורם עצמאי כי אמצאות – ומימושן בקנה מידה חברתי - תלויות בשאיפותיהם וכוחם של אנשים שונים, ומעמדות שונים. שום דבר בהתפתחות זו אינו "הכרחי". טעותו של מרכס איננה רק ליקוי עיוני. יש לה תוצאות חברתיות חמורות. מי שמאמין שהתפתחות האנושות היא תהליך אובייקטיבי יחפש מומחים שבקיאות בחקר תהליך זה היא מקצועם ויעניק להם סמכות לסלק מכשולים המעכבים את התהליך. התוצאה? שלטון בו "מומחים לתהליך התפתחות האנושות" מחליטים הכל ומונעים מ-99% מהאזרחים כל גישה לשינוי החברה. במשטר כזה כולם מחכים ש"מומחים להיסטוריה" יחליטו מה לעשות. חברה כזאת חורקת כמו מכונה חלודה ולבסוף נעצרת. משטרים כאלה קמו – וקרסו - כי המומחים ל"תהליך ההתפתחות ההיסטורית" שיתקו כל יוזמה – וביקורת - של כל האחרים.

הניסיון של מרכס להפוך את הכלכלה וההיסטוריה למדע – הוליד דיקטטורה של מנהיגי מפלגה.

אך למרכס היו הרבה רעיונות סוציולוגים מועילים שערכם לא פג גם כיום וחשוב להכירם. הוא חזה שבעלות פרטית על אדמות/בתי-חרושת/בנקים תגרום למשברים כלכליים (אבטלה, עודף יצור, מצוקה כלכלית, וירידת ערך הכסף) כי כל בעל הון חושב רק על טובתו ולא על טובת החברה כולה ומעוניין רק ברווח הפרטי שלו. מרכס הבהיר כי בניגוד לדעה שמפיצים בעלי ההון כאילו השכר מנוגד **למחיר**, והעלאות **שכר** גורמות להעלאות מחירים הרי למעשה המחיר נקבע על ידי השוק ולא על ידי השכר, והוא כולל הוצאות יצור, שכר עובדים, ואת הרווח של בעל העסק. כאשר מחיר נקבע על ידי השוק גורמת הגדלת שכר העובד המייצר את הסחורה לא להעלאת מחיר הסחורה (שנשאר קבוע) אלא להקטנת ה**רווח של המעביד**. לכן רוצה מעביד לשלם לעובדיו שכר נמוך יותר (או להעסיק פחות עובדים) כדי להגדיל את הרווח שלו. הוא גם ירכוש מכונות שמעסיקות פחות עובדים כדי לשלם פחות משכורות. אך עובדים שמרוויחים מעט או מובטלים, אינם יכולים לקנות סחורות. באין קונים אין סיבה לייצר. היצור נעצר. השוק מוצף בסחורות שרוב האנשים אינם יכולים לקנות. כך נוצר משבר כלכלי. כדי למנוע משברים כלכליים

הציע מרכז שהבעלות על התעשייה, החקלאות והבנקים, תהיה בידי ממשלה (שתפעל לטובת כל החברה) ולא בידי אנשים פרטיים (העובדים רק לטובתם הפרטית). אך כלכלן בשם קיינס, שרצה להגן על הבעלות הפרטית, הציע שממשלה לא תהפוך לבעלת בתי-חרושת/אדמות/בנקים אלא "תציל את הקפיטליזם מהקפיטליסטים" בעזרת המסים והתקציב הממשלתי. למשל, אם יש אבטלה, תעניק הממשלה "דמי אבטלה" למובטלים או תיזום "עבודות ציבוריות" ותשלם שכר. המסים יממנו "דמי אבטלה" "הבטחת הכנסה" ו"עבודות ציבוריות" שהממשלה תיצור עבור המובטלים. זה יציל את הבעלות הפרטית - ואת המשטר - ממשברים ומהפכות. קיינס הציע שממשלה קפיטליסטית תתערב בכלכלה - כדי להציל את הקפיטליזם. קפיטליסטים רבים התנגדו לזה כי ראו בכל התערבות של ממשלה בכלכלה "סוציאליזם". אך כיום כל ממשלה מעורבת בכלכלה, רובן - כדי להגן על הקפיטליזם מאנוכיות הקפיטליסטים. קיינס אמר שאין צורך לייצר משהו מועיל. די "שיחפרו בורות וימלאו אותם". כשיש לאנשים הכנסה לא ירצו לשנות את המשטר. מאז נוקט כל משטר קפיטליסטי בשיטת קיינס. בימי מרכז לא התערבו ממשלות בכלכלה אך כיום כל ממשלה מתערבת בכלכלה: קובעת את גובה הרבית בבנקים, מדפיסה כסף, משלמת "דמי אבטלה", "הבטחת הכנסה", ופנסיות ממשלתיות, וגם יוזמת "עבודות ציבוריות", מזמינה מוצרים לצבא, לכל משרדי הממשלה, לכבישים בינעירוניים, לנמלי אוויר וים, למעוף לחלל, וכו'. ממשלה כיום היא הגורם החשוב ביותר בכלכלה. פעם חשבו שקפיטליזם זקוק למלחמות כדי ליצור ביקוש לנשק, ומקומות עבודה בתעשיית הנשק. כיום אין צורך במלחמות, אפשר לבנות טילי חלל, אוטוטרדות, וכך ליצור עבודה.

מרכז דן בגלובליזציה כבר לפני 150 שנה. הוא חזה שהקפיטליזם יחפש קונים ועובדים מחוץ לארצו ויהפוך את העולם כולו לשוק גדול אחד, ינצל משאבים וכוח עבודה זול בכל העולם וימכור את מוצריו בכל העולם. מרכז ראה בגלובליזציה קידמה כי היא מאחדת את האנושות.

ידידו הקרוב של מרכז, פרידריך אנגלס, היה הראשון שנתן דעתו על הזיהום התעשייתי והתריע על כך כבר לפני 130 שנה. עד 1960 הבינו רק מעטים שזיהום תעשייתי הוא אסון. רק מ 1970 ואילך החלו רבים להבין שזיהום תעשייתי הוא בעיה רצינית. אנגלס הקדים את כולם באזהרותיו.

לרעיונותיו של מרכז הייתה השפעה עצומה על מיליוני אנשים כי הוא היה הראשון שנתן הסבר למבנה החברה ולשינוי מבנה זה מבלי לייחס זאת למלך, לאל, או ל"טבע". ההסבר שנתן היה הגיוני ובנוי כפירמידה. בסיס ההסבר הייתה פילוסופיה שנקראה "מטריאליזם דיאלקטי". עליו נשענה תפיסת היסטוריה שנקראה "מטריאליזם היסטורי". על שני אלה נשענה כלכלה "מדעית", שגם נתנה הסבר לסוציולוגיה. בפיסגה, מעל לסוציולוגיה, ניצבה הפוליטיקה.

כל חלק במבנה רעיוני זה שימש בסיס לחלק שמעליו. המבנה כולו היה הגיוני, הסביר את המצב הנוכחי, חזה התפתחויות עתידיות (שרבות מהן התממשו) והעלה הצעות לתיקון המצב.

מבנה רעיוני זה נקרא "מרכסיזם" והיה מעין דת חילונית שהסבירה את העבר וההווה, צפתה את העתיד, הציעה מה לעשות, והבטיחה גן עדן. לא פלא שמיליוני אנשים בעולם האמינו בה.

מרכז ראה את המציאות החמרית כמעצבת עולמו הרוחני של האדם (להשקפה זו קוראים "מטריאליזם") ("מאטריה" - "חומר"). אבל הוא לא היה מטריאליסט פשטני. הוא הכיר ביחסי הגומלין בין החומרי לרוחני, אך את החומרי ראה כדומיננטי, כמעצב הרוחני. לכן גם ראה בכלכלה את הגורם הקובע את החוק והמוסר ולא להיפך. הוא היה מטריאליסט "דיאלקטי". רעיון ה"דיאלקטיקה" פותח על ידי הפילוסוף הגרמני היגל שראה את התפתחות החברה

כתהליך הנובע ממאבק בין כוחות מנוגדים. חידוש נוצר מתוך מאבק בין ניגודים. מרכז יישם את רעיון הדיאלקטיקה למאבק שבין המעמדות בחברה ובין הצד החומרי לרוחני באנושות, ובהיסטוריה.

יש כמובן השפעה הדדית ביניהם אך לפי מרכז החומרי קובע את הרוחני ולא להיפך. שניהם משפיעים זה על זה ומכך מתפתח החדש. לפי מרכז שינוי חומרי (למשל – כלי עבודה חדשים) גורם לשינוי רוחני (למשל – יחסי אנוש חדשים). מרכז שלל תיאוריות לפיהן רצון אל או מלך קובע את התפתחות החברה והאדם. הוא דן בתהליך המניע את ההיסטוריה האנושית כולה, לא ממשלה או שליט זה או אחר.

להשקפת מרכז יש שימוש גם בעידן המחשב כי מנטליות של משתמשי מחשבים שונה מזו של פועלי תעשייה. המחשב – כמו מכונת הקיטור - שינה את האדם. השקפותיו ותגובותיו של עובד מחשבים שונות מאלה של פועל בבית-חרושת, וגם מאלה של איכר. כלים חדשים מייצרים מנטליות חדשה וחברה חדשה. זה בסיס השקפתו של מרכז. הוא הדגיש גם כי כל חברה מחולקת למעמדות: בעולם העתיק עבדים - ובעלי עבדים, בימי הביניים איכרים - ובעלי אחוזות, בעידן המכונות עובדים - ובעלי בתי-חרושת. בעידן המחשב עובדי ומשתמשי מחשב – ומנהלי חברות היי-טק. בין מעמדות יש ניגודים ומאבקים כי כל מעמד שואף להגדיל את חלקו בעושר שהכלים מניבים. יש מעמדות השואפים לעצב את כל החברה בדמותם. המאבק המעמדי אינו רק על הכנסה אלא גם על דמות החברה. על זהותה. על מהות ה"אנושיות".

לפי מרכז המאבק העיקרי בחברה בת-זמננו הוא בין השכירים לבעלי ההון. "לשכיר" אין מה למכור זולת יכולתו לבצע עבודה מסוימת. הוא גם בעל תודעה חברתית הנובעת מעבודתו עם אחרים. "בעל הון" הוא בעל תודעה אנוכית. יש לו "הון" והוא משתמש בו להפקת רווח פרטי. כל דבר יכול להפוך ל"הון". דירה היא "הון" כשמוכרים או משכירים אותה. כל מה שאפשר להפיק ממנו רווח הוא הון. מיעוט של בעלי אדמות, בתי-חרושת, ממון, מתפרנס מ"הון" אך רוב האנושות מתפרנס מיכולתו לבצע עבודה כלשהי.

בחברה התעשייתית כלי העבודה (המכונות) משפיעים על כל החברה כי עובדים בהם המוני אנשים, ותוצרתם משפיעה על חיי המונים. אך הבעלות עליהם היא פרטית, כלומר, בעל הון יחיד, או קבוצה קטנה של בעלי הון, קובעת גורל מיליוני אנשים לפי שיקול יחיד - רווח פרטי. זה גורם משברים בחברות שלמות. לכן הציע מרכז שבעלות על כלי העבודה תהיה חברתית ולא פרטית. הוא הסביר שבעלות פרטית מובילה בהכרח למשברים כלכליים, למצוקה, למלחמות, ולמהפכות. ובאמת, בארה"ב פרץ ב- 1893 משבר כלכלי גדול שנמשך עד 1898 וב- 1907 פרץ שם עוד משבר כלכלי גדול שנמשך עד 1908.

ב- 1929 פרץ בארה"ב המשבר הגדול ביותר בתולדות הקפיטליזם שרק מלחמת העולם השנייה גרמה להפסקתו. המשבר ב- 1929 פרץ ב"יום ששי השחור" 25 באוקטובר, כששוק המניות בניו-יורק קרס. רוב המניות איבדו את ערכן. ארה"ב, שהפכה במלחמת העולם הראשונה למעצמה התעשייתית הגדולה בעולם, שקעה במשבר עמוק. בתי-חרושת נעצרו, מליונים פוטרו, אלפים התאבדו. האבטלה הרקיעה. זה גרר משבר כלכלי בעולם כולו שנמשך עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. בגרמניה, שתעשייתה הייתה השלישית בגודלה בעולם (אחרי ארה"ב ובריטניה) היו 10% מהעובדים מובטלים. היטלר הבטיח להם שאם יצביעו עבורו יסדר להם עבודה. רבים עשו כך. כשנבחר היטלר ב- 1933 לרה"מ הוא סידר להם עבודה - בתעשיית הנשק. יצור נשק - והמלחמה שהיטלר החל בה - גרמו ליצור נשק בארצות אחרות ולבסוף - למלחמת עולם. זה הפסיק את המשבר הכלכלי כמו שמרכז חזה עשרות שנים מראש. כדי למנוע משברים ומלחמות הנגרמים מבעלות פרטית הציע מרכז בעלות ממשלתית על אמצעי היצור. הוא כתב ספר מפורסם בשם – "הקפיטל - ביקורת הכלכלה המדינית". עצם הרעיון של כלכלה "מדינית" היה חדש לרוב

האנשים. כל בעל הון התעניין רק בכלכלה הפרטית שלו, בעסקיו ורווחיו, אך מרכז דן בכלכלת החברה כולה. תחזיתו שבעלות פרטית תגרום למשברים שיובילו למלחמות בהן יהרגו מיליונים התאמתה. היא התאמתה במלחמת העולם הראשונה (20 מיליון הרוגים) וגם במשבר של 1929 שהסתיים רק בגלל מלחמת העולם השנייה (60 מיליון הרוגים).

מרכז נולד בגרמניה אך חי רוב ימיו בלונדון בה מת בגיל 65. תמיד היה שקוע בחובות (חמותו נהגה לשאול "מתי כבר יפסיק לכתוב על כסף ויתחיל להרוויח כסף?") מעטים קראו את ספריו בימי חייו אך החלו לקרוא אותם אחרי מותו כשפרצו המשברים הכלכליים כפי שחזה מראש ופרצה המלחמה הגדולה ביותר עד אז (1914-1918) בה השתתפו כמעט כל המדינות בעולם ובה קרסו שלוש אימפריות בנות מאות שנים (שרבים האמינו שתעמודנה לנצח). מה גרם למלחמת העולם הראשונה?

התשובה קשורה במהפכה התעשייתית. בריטניה הייתה המדינה הראשונה שעברה תיעוש, שם החלה המהפכה התעשייתית. שם, לראשונה בהיסטוריה, עברו רוב התושבים לגור בערים ולא בכפרים (מ-1845). זה מסמן מעבר ממשק חקלאי למשק תעשייתי. בצרפת זה קרה רק ב-1945. בריטניה החלה למכור מכונות לכל העולם והקימה אימפריה עולמית בה מכרה את תוצרתה וממנה קנתה חומרי גלם. אימפריה זו כללה את הודו, אוסטרליה, קנדה, ומדינות באסיה אפריקה ודרום-אמריקה. גרמניה החלה בתיעוש אחרי בריטניה והפכה למדינה התעשייתית השנייה באירופה. גם ארה"ב החלה בתיעוש אך הפכה למדינה התעשייתית הגדולה בעולם רק בעת (ובגלל) מלחמת העולם הראשונה. מ-1837 עד 1901 הייתה ויקטוריה מלכת בריטניה לכן נקראת תקופה זו "התקופה הוויקטוריאנית". בתקופה זו הייתה בריטניה פיסגת המדע, התיעוש והתרבות בעולם כולו. הסיפור הבא ממחיש את רוח המהפכה התעשייתית והתקופה הוויקטוריאנית:

בעת בניית מסילת הברזל מלונדון לנמל בריסטול התקיימה אסיפת בעלי מניות שמימנו את הבנייה. הם רצו לשמוע פירוט על הוצאות הבנייה. כששמעו את הפירוט קם אחד מהם וטען שאפשר היה לקצר את המסילה ולחסוך בהוצאות. המהנדס שבנה את המסילה, איסמברד ברונל, ענה שלדעתו דווקא כדאי להאריך את המסילה עוד יותר. כולם התפלאו מה כוונתו שהרי המסילה הגיעה לנמל בריסטול שאחריו נמצא הים. ברונל ענה שכדאי לבנות אוניה מונעת בקיטור שתאפשר לנוסעי הרכבת להמשיך בנסיעה מנמל בריסטול ועד נמל ניו-יורק. כולם צחקו. אחרי האסיפה ניגש אחד הנוכחים לברונל ושאל אותו אם התכוון לכך ברצינות, ברונל השיב בחיוב. השואל התלהב והחל לגייס כספים לבניית האוניה. כשאסף את הסכום הביאו לברונל, שבנה את האוניה. היא הפליגה לניו-יורק כפי שהבטיח. לתעשייני וסוחרי גרמניה התברר שהשוק הגרמני קטן מדי עבור תוצרת בתי-החרושת בגרמניה. הם החלו לחפש שווקים בעולם. אך בכל מקום אליו הגיעו מצאו שהבריטים כבר באו לשם לפנייהם והרשו רק לסחורות בריטיות להיכנס. גם יצרני גרמניה רצו מושבות. הבריטים התנגדו. הם שלטו בים - ובסחר העולמי - בעזרת אוניות המלחמה שלהם (המטוס טרם הומצא) ובנו אוניות מלחמה מונעות בקיטור שלא היו תלויות ברוח. צי המלחמה הבריטי היה הגדול והחדש בעולם, בעזרתו שלטה בריטניה בים. מי ששלט בים שלט במסחר - ובעולם. ב-1898 החליטה גם ממשלת גרמניה לבנות אוניות מלחמה חדישות, מונעות בקיטור. הבריטים הודאגו מכך והגדילו את הצי שלהם. כשהגרמנים המשיכו בבניית אוניות מלחמה ראתה בכך ממשלת בריטניה עילה למלחמה. רוב ספרי ההיסטוריה טוענים שהמלחמה פרצה בגלל רצח יורש העצר האוסטרי על ידי מתנקש סרבי. אך לא זה גרם לבריטניה להכריז מלחמה אלא התחרות הכלכלית בין בעלי ההון הבריטים לבעלי ההון הגרמנים. הגרמנים בנו אוניות מלחמה חדישות כדי לרכוש שליטה בים - ובמסחר. ממשלת בריטניה ראתה בזה איום על עליונותה הימית.

התחרות בין הקאפיטליזם הבריטי לקאפיטליזם הגרמני היא שגרמה למלחמה. גרמניה לא שאפה לכבוש את בריטניה, ובריטניה לא שאפה לכבוש את גרמניה. הן לחמו על שליטה בים וכיבוש מושבות. הן לחמו על חלוקת אזורי השפעה בעולם.

המלחמה החלה באוגוסט 1914 וכולם היו בטוחים שתסתיים תוך 4 חודשים. אך היא נמשכה 4 שנים. תחילה היו כל העמים אחוזי להט לאומי. מי שהתנגד למלחמה הוקע כ"בוגד". אך כעבור שנתיים נמאס לחיילים מהמלחמה. אנשים החלו להקשיב למתנגדי המלחמה. אלפי ספרים וסרטים תיארו מלחמה זו, אף אחד מהם לא תאר (ולו רק בצורה דמיונית) דיוני ממשלה המחליטה לפתוח במלחמה. אין סרט או ספר המתאר דיוני ממשלה המחליטה לפתוח במלחמה. זה מלמד משהו על סופרים/מחזאים/במאים.

המלחמה הקודמת באירופה הייתה בין בריטניה לרוסיה (1850) והתנהלה בדרום רוסיה, בחצי האי קרים. גם היא נבעה מהתנגדות ממשלה בריטית לבניית אוניות מלחמה חדשות ברוסיה. בין מלחמת קרים (1850) למלחמת העולם הראשונה (1914) הומצא נשק חדיש:

מכונת הירייה, הפולטת 300 כדורים בדקה!

מכונת הירייה שינתה לגמרי את המלחמה. באירופה השתמשו בה לראשונה במלחמת העולם הראשונה. היא בלמה כל התקפה צבאית. סוסים שדהרו מול אויב נהרגו לפני שהגיעו אליו, וכך גם החיילים שתקפו רגלית. כל ההתקפות נבלמו על ידי מכונות ירייה שהרגו אלפי חיילים. שום צד לא יכל להשיג הכרעה.

בקיץ 1916, בקרב בריטי-צרפתי אחד נגד הגרמנים באיזור הסום, נהרגו מיליון וחצי חיילים!

הקרב הסתיים ללא הכרעה. כל צבא התחפר ושום צד לא יכל להשיג ניצחון. החיילים ישבו 4 שנים בחפירות וכשיצאו להתקפות נטבחו שוב ושוב על ידי מכונות הירייה. הצבאות נעצרו ואיש לא ראה סוף למלחמה. כולם לקו בייאוש. ספרים רבים נכתבו על מלחמה זו. הפציפיזם (התנועה נגד מלחמות) נולדה אז (וכך גם תנועות "דאדא" וה"סוריאליזם" באמנות, שתיארו את המציאות כאבסורדית) כל צד חיפש דרכים לנצח. הגרמנים המציאו גז חרדל והפעילו אותו נגד הבריטים. הבריטים המציאו מסיכות גז ואת הטנק כדי להגן על חייליהם ממכונות הירייה. הטנק היה קופסת פלדה בה ישבו חיילים. גם מטוסים הופיעו לראשונה במלחמה זו אך שימשו לתצפית, לא להפצצה. רוב החיילים היו איכרים. גיוסם השבית את החקלאות וגרם למחסור במזון, ובהדרגה - לרעב. התנגדות למלחמה החלה רק ב-1916/17.

ארה"ב לא הצטרפה למלחמה ב-1914. אך כשנדע (ב-1917) כי גרמניה ביקשה ממקסיקו לתקוף את ארה"ב ולסבכה במלחמה מקומית כדי למנוע שתילחם באירופה, הצטרפה ארה"ב למלחמה נגד גרמניה. בפלשתינה לחמו הבריטים בתורכים ללא הצלחה עד שהגנרל אלנבי סלל מסילת ברזל לאורך חוף הים ממצרים לפלשתינה והביא אספקה לצבאו שצעד עם הרכבת (1917). רק אז החלו הבריטים לנצח. רק בסוף 1917 הם כבשו את ירושלים. בתחילת 1917 החלו חיילים רוסים באירופה לערוק מהחזית.

הם נטשו את החזית באלפיהם והחלו ללכת ברגל הביתה. הם צעדו מאות קילומטרים גם כשקציניהם ירו בהם. לנין, מנהיג המפלגה הקומוניסטית ברוסיה, אמר: "החיילים הצביעו ברגליהם" וראה בעריקה הצבעה נגד המלחמה. אך למעשה היא הייתה הרבה יותר מזה - היא הייתה תחילתה של מהפכה.

כי כאשר המוני חיילים חדלים לציית לקציניהם - למרות הסיכון שיוצאו להורג - קורסת סמכות הפיקוד בצבא. קריסה זו היא סימן לקריסת סמכות השלטון בחברה. הצבא הרוסי - והמשטר - החלו להתפורר. החיילים/איכרים שערקו

מהמלחמה חזרו לכפריהם, ירו בבעלי האחוזות, חילקו ביניהם את האדמות והחלו לעבד אותן בעצמם. זה היה ספונטאני לגמרי. שום מפלגה לא יזמה זאת.

רוסיה הייתה ארץ של 150 מיליון תושבים מהם היו 130 מיליון איכרים שלא ידעו קרוא וכתוב. בערים חיו כ- 20 מיליון תושבים – רובם פועלי תעשייה, השאר היו סוחרים, פקידים, אומנים. היה בית-נבחרים ("דומה") אך השליט היה המלך, ה"צאר". בפברואר 1917 פרצו בפטרבורג בירת רוסיה הפגנות נגד הרעב והמלחמה. חיילים ושוטרים ירו במפגינים והרגו רבים מהם. זה עורר הפגנות מחאה.

הצאר אולץ להתפטר וקמה ממשלה זמנית בראשות מהנדס בשם קרנסקי. זו הייתה המהפכה הראשונה ב- 1917. קרנסקי הודיע שיכבד את התחבובות ממשלת הצאר, וימשיך במלחמה. אך העם לא רצה להמשיך במלחמה ונותר בלתי מרוצה. לנין, מנהיג השמאל המהפכני שחי בגלות בשוויץ. חזר לרוסיה. הוא ראה שהעם אינו מרוצה והודיע שאם יבחרו בו הוא יקים ממשלה שתכרות מיד שלום עם גרמניה ותפסיק את המלחמה. החיילים רצו שלום, תושבי הערים רצו מזון, האיכרים רצו אדמה. לנין הבטיח שימלא דרישות אלה. הציבור התאכזב מקרנסקי שסירב להפסיק את המלחמה. אנשים הקימו וועדים לניהול חיי יומיום. בערים הקימו העירוניים וועדי רובע והתעלמו מהעירייה. בצבא הקימו החיילים וועדי חיילים והתעלמו מהקצינים. האיכרים הקימו וועדי איכרים והתעלמו מבעלי האחוזות, והעובדים בבתי-החרושת הקימו וועדי עובדים שהתעלמו מבעלי המפעלים והחלו להפעילם בעצמם. הוועדים קמו בכל מקום ורבים צייתו להם. מעטים צייתו לממשלה. נוצרו שתי רשויות: ממשלה ווועדים. לנין הצהיר:

1. מפלגתי תפסיק את המלחמה.

2. מפלגתי מסכימה שהוועדים ישלטו בחברה: "השלטון - לוועדים".

הוא אמר זאת בנאומים, באסיפות, ובכרזים (כי עדיין לא היה רדיו). רוב האוכלוסייה רצה בכך. האיכרים באו אל לנין ושאלו: מה עמדתך ביחס לאדמות שהחרמנו מבעלי האחוזות? הם גם שאלו את קרנסקי אותה שאלה והוא ענה להם כי יש לכבד את החוק וההחרמות אינן חוקיות. אך לנין ענה להם בשתי מלים: "האדמה - לעובדיה"! מיד תמכו בו 130 מיליון איכרים. לנין תמך בהחרמת האדמות – זכה בתמיכת האיכרים, הוא תמך בשלום מידי עם גרמניה – זכה בתמיכת החיילים ותושבי הערים, הוא תמך בניהול בתי-החרושת בידי העובדים – זכה בתמיכת העובדים. רוב העם – והוועדים - תמכו במדיניותו. לכן כאשר קרא לנין לוועדי החיילים לאסור את ממשלת קרנסקי לא הייתה כמעט התנגדות. 95% מהעם הסכימו לכך. כשלנין אסר את שרי ממשלת קרנסקי פרצה המהפכה השנייה, מהפכת אוקטובר 1917. במהפכה זו לא נשפך דם כי רוב החיילים, רוב תושבי הערים, רוב האיכרים, ורוב העובדים, תמכו בלנין. הוא הקים ממשלה חדשה, ומיד הציע שלום לגרמניה. זה עשה רושם כביר בעולם כולו. חיילים אנגלים, גרמנים, וצרפתים, שנתקעו 3 שנים בחפירות, התרשמו עמוקות ממהפכה שהוציאה את רוסיה מהמלחמה והקימה משטר ללא עשירים ועניים, משטר בו האיכרים (לא האצילים) הם בעלי האדמות והעובדים (לא בעלי ההון) הם בעלי בתי-החרושת. העולם כולו נדהם.

עניי כל העולם זקפו קומתם. הם הרגישו שהם כוח פוליטי. לראשונה בהיסטוריה קם שלטון ששם קץ למלחמה והקים משטר ללא עניים ועשירים. מהפכת אוקטובר עשתה רושם כביר בעולם. היא הלהיבה את החיילים הגרמנים, הבריטים, הצרפתים, בחפירות, שמנהיגיהם המשיכו במלחמה, וגם את האיכרים חסרי האדמה, את פועלי בתי-החרושת, ואת חסרי הרכוש ברחבי העולם, ועוררה בהם תקווה לחיים טובים יותר – בלי עוני ומלחמות. בעקבות המהפכה נוסדו בארצות רבות מפלגות קומוניסטיות ששאפו למהפכות דומות בארצותיהן. ממשלות בריטניה, צרפת,

וארה"ב חששו – בצדק - שהצלחת המהפכה הרוסית תגרום לרבים בעולם לשאוף למהפכות כאלה בכל ארץ. לכן החליטו לחסל את המהפכה ברוסיה. בעלי הון ברחבי העולם החלו במאבק נגד המהפכה. זה היה מאבק צבאי, כלכלי, ורעיוני, על בעלות. כי המהפכה ברוסיה העבירה את האדמות, בתי-החרושת, והבנקים, מבעלות פרטית לבעלות ממשלתית.

בעלי אדמות, בתי-חרושת, ובנקים, התנגדו - ומתנגדים גם כיום - לכל פגיעה בבעלותם. לכן נכון לומר **המאה ה-20 היא המאה של המאבק בעד ונגד המהפכה ברוסיה ושלב ראשון במאבק בעד - ונגד - ניהול החברה בידי כל אזרחיה וניהול מקומות העבודה בידי כל עובדיהם.**

המאבק נגד המהפכה החל מיד למחרת המהפכה. ב-1918, פלש צבא אנגלי, צרפתי, ואמריקאי לרוסיה כדי להחזיר את שלטון הצאר על כנו (רוב ההיסטוריונים מעלימים זאת). אך רוב העם תמך במהפכה והתנגד לפולשים. תוך חצי שנה גורשו הפולשים מרוסיה. לאחר מכן (ב-1919) מצאו ממשלות בריטניה, צרפת וארה"ב גנרלים מצבא הצאר, וסיפקו להם כסף ונשק. הגנרלים הקימו ברוסיה צבא ("הלבנים") והחלו במלחמה נגד ה"אדומים" (תומכי המהפכה). ליאון טרוצקי הקים את "הצבא האדום" שב-1921 ניצח את ה"לבנים". תיאור ספרותי יפה של תקופה זו תמצא בספר "דוקטור ז'יוואגו" של בוריס פסטרנאק.

המשטר החדש קרא לעצמו "ברית-המועצות" ("מועצה"="וועד") והתיימר שהוא שלטון של וועדי פועלים, איכרים, חיילים. אך למעשה ביטל לנין את סמכויות הוועדים והפך את הנהגת מפלגתו ("פוליטבירו") לשליט יחיד. הוא יסד "דיקטטורה של הפוליטבירו" (גם ממשיכי דרכם של לנין וטרוצקי כיום מציעים להקים משטר כזה כחלופה לקפיטליזם). שלטון ה"פוליטבירו" הרס את המהפכה. היא לא נהרסה מבחוץ, על ידי אויביה, אלא מבפנים, בידי לנין וטרוצקי שדיכאו בנשק את שובתי קרונשטדט (1921), שדרשו מלנין לקיים את הבטחתו – "כל השלטון לוועדים" (המהפכנית אמה גולדמן תיארה שבייתה זו בפירוט בספרה "לחיות את חיי").

מבקרי לנין בשמאל הזהירו אותו שהחברה ברוסיה אינה בשלה למהפכה סוציאליסטית כי רוב האוכלוסיה הם איכרים ולא פועלי תעשייה. האיכרים מתנגדים לבעלות ממשלתית על אדמות. לנין ידע זאת. הוא ציפה שפועלי התעשייה בגרמניה, באנגליה, ובצרפת יעשו מהפכות דומות. כמרכסיסט ראה לנין בפועלי התעשייה את הציבור המהפכני שיקים בכל אירופה (ואח"כ בעולם כולו) משטר בו בעלות על בתי-חרושת, אדמות, ובנקים היא בידי החברה כולה. אך ברוסיה רק 5% מהאוכלוסיה היו פועלי תעשייה, 90% היו איכרים שרצו אדמה - ושלום, ולא בעלות ממשלה על אדמות. פועלי התעשייה ברוסיה היו מיעוט קטנטן. רוב תושבי רוסיה תמכו בלנין כי רצו שלום. לנין ידע שהאיכרים יתנגדו למשטרו אם ילאים את אדמותיהם. הוא ציפה למהפכות בארצות תעשייתיות, בעיקר בגרמניה. ובאמת, ב-1918 פרצו גם בגרמניה ובהונגריה מהפכות שמו קץ למשטרים שם - ולמלחמת העולם הראשונה. אך המהפכה בגרמניה לא ביטלה בעלות פרטית בכלכלה והמהפכה ההונגרית הובסה. בעקבות הצלחת המהפכה ברוסיה הקימו מהפכנים בארצות שונות מפלגות דומות. הם שאפו ליסד משטרים המבטלים בעלות פרטית על אדמות, בתי-חרושת, ובנקים. לנין אירגן (ב-1919) את כל המפלגות המהפכניות בעולם באירגון-גג ("האינטרנציונל הקומוניסטי" ובקיצור "קומוינטרן") כדי לתאם את הפעילות המהפכנית בקנה מידה עולמי. ה"קומוינטרן" היה האירגון המהפכני האדיר ביותר בהיסטוריה. אך לנין הבין שמהפכות נוספות אינן צפויים לפרוץ בעתיד הקרוב וברית-המועצות תיאלץ להתמודד לבדה

עם קשייה. זו הייתה אכזבה גדולה, והשאלה הבודעת הייתה - מה לעשות במצב בלתי צפוי זה? כיצד לבנות – לראשונה בהיסטוריה - משטר של בעלות ממשלתית על בתי-חרושת, אדמות, ובנקים, בארץ של 130 מיליון איכרים שאינם יודעים קרוא וכתוב?

לנין החליט שהמשימה הראשונה היא תיעוש - להפוך את רוסיה מארץ חקלאית לארץ תעשייתית. להקים תחנות חשמל, בתי-חרושת, רכבות, טרקטורים. אך מנין להשיג כסף לחמרים ושכר עבודה? בריטניה, צרפת, גרמניה, וארה"ב, שהתאמצו לחסל את המהפכה במלחמה - ונכשלו, החליטו לחסלה בחרם כלכלי ואסרו לקנות/למכור לה סחורות או להלוות לה כספים. הם רצו להרעיבה, להרוס את כלכלתה. הם סירבו להכיר במשטר החדש (ארה"ב הכירה בו רק ב-1933). המחסור בכספים בלם את מדיניות התיעוש של לנין שנאלץ לעבור ל"מדיניות כלכלית חדשה" (1921). הוא הרשה לאיכרים להביא תוצרתם לערים ולמכור אותה בעצמם (במקום שהמדינה תקנה מהם את התוצרת ותמכור אותה לעירוניים במחירים שהיא קבעה). בוכארין (סגנו של לנין) אמר לאיכרים: "תתעשרו".

קומוניסטים רבים התנגדו לכך (כי לא רצו שיהיו עשירים ועניים בחברה) אך לא הייתה ברירה. האיכרים החלו למכור את תוצרתם בעצמם - ולהתעשר. אז הטילה עליהם הממשלה מסים, ובכספי המסים החלו לבנות תחנות חשמל, בתי-חרושת (לרכבות, לטרקטורים, למכונות) וגם סכרים, מסילות ברזל. רוסיה החלה בתיעוש כביר ומהיר. אך ב-1924 מת לנין וסטלין שהשתלט על המפלגה שם קץ ל"מדיניות כלכלית חדשה". והכריז ב-1928 על "תכנית חמש השנים" של הלאמת האדמות, הקמת חוות חקלאיות ממשלתיות ("קולחוזים") והכריח 125 מיליון איכרים לעבוד בהן. מי שסירב נשלח למחנה ריכוז ועבד שם. מדיניות זו הרסה את החקלאות, גרמה לרעב, ולמותם של כ-5 מיליון איכרים. כשחלו שיבושים בתיעוש ערך סטלין משפטי שקר, האשים רבים בחבלה, ושלח אותם למחנות ריכוז. המונים הפכו לעובדי כפייה. כל האוכלוסייה הייתה בפחד. מי שאחר 10 דקות לעבודה נאסר ל 10 שנים. התיעוש נמשך בקצב מהיר וב-1938 כבר הייתה רוסיה מעצמה תעשייתית שיצרה יותר טנקים בשנה מאשר גרמניה של היטלר.

סטלין השתלט גם על ה"קומינטרן" ושינה את מדיניותו מעידוד מהפכות סוציאליסטיות בכל העולם לעידוד התמיכה במשטרו. הוא חשש שתמיכה במהפכות תעודד מדינות קפיטליסטיות לפעול נגד ברית-המועצות לכן שאף ל"סטטוס-קוו" עם הקפיטליזם. הוא התנגד לכל מי שפעל למהפכה סוציאליסטית בארצו, ותכופות רצח אותם. הוא החליף את הסיסמה "מהפכן הוא מי שפועל למען מהפכה בארצו" בסיסמה חדשה - "מהפכן הוא מי שמגן תמיד ובכל מקום על ברית-המועצות". המשמעות הפוליטית של החלפה זו הייתה ויותר על מהפכות כדי לבסס את ברית-המועצות. טרוצקי, סגנו של לנין במהפכת אוקטובר התנגד למדיניות זו. סטלין גירש אותו מהמפלגה הקומוניסטית וב-1929 גם מברית-המועצות. טרוצקי קרא ל"מהפכה מתמדת" בעולם כולו. הוא היה משוכנע שהקפיטליזם לעולם לא ישלים עם קיום ברית-המועצות שכלכלתה שוללת בעלות פרטית ומבוססת על בעלות ממשלתית. הוא העריך שרק מהפכות סוציאליסטיות נוספות יוכלו להבטיח את קיום ברית-המועצות. סטלין התנגד לכך וב-1940 שלח מתנקש שהרג את טרוצקי במקסיקו. ב-15 למאי 1943 הכריז סטלין על פירוק ה"קומינטרן".

ב-1929 קרסה הבורסה בניו-יורק וארה"ב נכנסה למשבר כלכלי עמוק שהסתיים רק ב-1940 כשארה"ב החלה לייצר נשק וציוד צבאי לצרכי מלחמת העולם השנייה. המשבר הכלכלי בארה"ב גרם למשבר כלכלי בכל הארצות הקפיטליסטיות. אלפי מפעלים נסגרו ומיליוני פועלים הפכו למובטלים. בגרמניה היה כ-10% מכח העבודה מובטל.

מצב דומה היה באנגליה, צרפת, איטליה, ואוסטריה. אך בבריית-המועצות פעל היצור בקצב אדיר ולא הייתה אבטלה. פריחה זו של הכלכלה הממשלתית מול משבר הכלכלה הפרטית חיזק את השמאל בכל העולם. הממשלות הקפיטליסטיות חששו שאזרחיהם יעדיפו בעלות הממשלה בכלכלה פני בעלות פרטית בכלכלה. כששליטי בריטניה, צרפת, וארה"ב, ראו שהחרם הכלכלי שהטילו על ברה"מ לא הרס את המשטר שם החליטו להשתמש בגרמניה כדי להרוס אותו.

ב-1933 הגיע היטלר לשלטון בגרמניה לאחר שהבטיח לחסל את האבטלה. הוא באמת חיסל אותה כשהחל לייצר נשק לשיקום הצבא הגרמני. הוא הצהיר על שאיפתו לכבוש את רוסיה ורצה לנצל את משאביה ולהפוך את תושביה לעבדי גרמניה. זה התאים לשאיפות ממשלות בריטניה, צרפת, וארה"ב. היטלר ידע זאת וניצל זאת. ממשלות אלה הירשו לו להקים מחדש את הצבא הגרמני ואת תעשיית הנשק הגרמנית למרות שלאחר מלחמת העולם הראשונה אסרו על גרמניה להחזיק יותר ממאה אלף חיילים או לבנות צי מלחמתי וחיל-אוויר. שליטי המדינות הדוגלות בבעלות פרטית על אדמות, בתי-החרושת, ובנקים, רצו שהיטלר יחסל את המשטר החדש ברוסיה שביטל בעלות פרטית על אדמות, בתי-חרושת, ובנקים. לכן לא התערבו כשהיטלר הקים מחדש את הצבא הגרמני. הם גם לא התערבו לטובת ממשלת המרכז-שמאל שנבחרה בספרד ב-1936 כשבעלי האדמות בספרד, הכנסייה והצבא שם, התנגדו לממשלה החדשה ופתחו במרד נגדה. גנרל ספרדי בשם פרנקו פלש לספרד ממרוקו (שהייתה תחת שלטון ספרדי) עם חיילים מרוקאים ופתח במרד נגד הממשלה החוקית. היטלר ומוסוליני סיפקו לפרנקו טנקים ומטוסים אך ממשלות בריטניה וצרפת סירבו לעזור לממשלה החוקית והטילו איסור על משלוח נשק מארצותיהם אליה. הם חששו שניצחון ממשלה שמאלית בספרד יעודד תמיכה בשמאל גם אצלן. סטלין סיפק לממשלת ספרד נשק כדי שתרשה לו לפעול שם. הוא חשש שניצחון שמאל עצמאי בספרד יעודד שמאל עצמאי בתוך בריית-המועצות ויסכן את שליטתו בתנועה המהפכנית בעולם. אנשי סטלין רצחו אלפי אנרכיסטים, טרוצקיסטים, וקומוניסטים עצמאיים בספרד. המלחמה בספרד נמשכה שלוש שנים. ב-1939 הביס פרנקו את הממשלה החוקית והקים בספרד דיקטטורה שנמשכה כ-36 שנים. מרד הימין, הצבא, והכנסייה, בספרד, נגד ממשלת מרכז-שמאל חוקית וסירוב ממשלות בריטניה וצרפת לסייע לממשלת שמאל חוקית מול מרד שהיטלר ומוסוליני תמכו בו מבהיר את כל הפוליטיקה של המאה ה-20. רבים הבינו אז שמלחמת ספרד הם המבוא למלחמה בכל אירופה. המאבק ניטש לא בין מדינות אלא בין מעמדות. בין תומכי כלכלה ממשלתית לבין תומכי כלכלה פרטית.

כשהיטלר דרש לספח לגרמניה את "אזור הסודטים" (דוברי הגרמנית) בצ'כוסלובקיה, הסכימו לכך ממשלות צרפת ואנגליה ("הסכם מינכן", ספטמבר 1938) למרות שהבטיחו לצ'כוסלובקיה להגן עליה. היסטוריונים מערביים טוענים ש"הסכם מינכן" הוא "פיוס" היטלר, אך למעשה נועד ההסכם ליצור מלחמה בין גרמניה לבריית-המועצות שתמכה בצ'כוסלובקיה. רבים אמרו אז: "**בריטניה וצרפת השליכו את הכבש הצ'כי לפני הנמר הגרמני כדי שיטרוף את הדוב הרוסי**". סטלין ידע שבריטניה וצרפת רוצות ליצור מלחמה בינו לבין היטלר לכן הציע להיטלר הסכם אי-התקפה. זו לא הייתה ברית צבאית אלא התחייבות לא לפתוח במלחמה. להפתעת כולם הסכים היטלר וחתם עם סטלין על "**הסכם מולוטוב-ריבנטרופ**" (אוגוסט 1939). עשרה ימים לאחר חתימת הסכם זה פלש היטלר לפולין וכבש חצי ממנה. סטלין כבש את החצי השני. בריטניה וצרפת - שהיו להן הסכמי הגנה עם פולין - נאלצו להילחם נגד היטלר. כך שיבש סטלין את תכנית המערב לדחוף את היטלר למלחמה נגד "בריית-המועצות".

תוך שבועות כבש היטלר את הולנד, בלגיה, וחצי צרפת (**שנכנעה לו**). בריטניה לבדה המשיכה להילחם נגדו. ביוני 1941, שנתיים לאחר "הסכם מינכן", מימש היטלר את תכניתו המקורית ופלש לרוסיה.

תוך **5 חדשים** הגיע צבאו עד מוסקבה ולקח בשבי **2 מיליון** חיילים רוסים. כולם חשבו שמוסקבה תיכבש ורוסיה תיכנע. אך אזרחי ברית-המועצות התאוששו, ובמאמץ אדיר של ארבע שנים הדפו את הנאצים לגרמניה, וכבשו אותה. עיקר המאבק נגד הנאצים היה של "**הצבא האדום**". ל"ברית-המועצות" היו במלחמה זו כ-20 מיליון הרוגים! בעוד שכל אבידות המערב לא עלו על חצי מיליון הרוגים.

לגרמנים היו כ-5 מיליון הרוגים, רובם בחזית הרוסית. מספרי ההרוגים מעידים על מהות המלחמה. מלחמת העולם הראשונה הייתה מלחמה של ממשלת ההון הבריטי נגד ממשלת ההון הגרמני על אזורי שליטה בעולם אך היא גרמה למהפכה ברוסיה שהפילה את ממשלת בעלי האדמות שם והקימה משטר שחיסל את שלטון ההון, וקרא לחיסול שלטון ההון בכל העולם.

מלחמת העולם השנייה נועדה לחסל את המשטר ב"ברית-המועצות" אך הפכה אותה למעצמה בעלת צבא היבשה החזק ביותר בעולם. בתום המלחמה היו לברה"מ 2 מיליון חיילים ו-10 אלפים טנקים. צבא זה היה גדול פי כמה מכל צבאות ממשלות בעלי ההון ("המערב") ביחד ויכל לכבוש את כל אירופה בשבועיים. שליטי ה"מערב" פחדו מכך אך חששו מ"מלחמה חמה" נגד ברה"מ ולכן לחמו בה "מלחמה קרה" שכללה פיתוח נשק אטומי, תעמולה, ריגול, מירוץ חימוש, והתערבות צבאית אמריקאית נגד כוחות שמאל מקומי בקוריאה (1950-1953), בקובה (1961), בווייטנאם (1965-1973), ובאפגניסטאן (1978-1986).

ה"מלחמה הקרה" נמשכה עד קריסת "ברית-המועצות" (1991). בהתחשב בעובדות אלה אפשר לומר כי: **המאה ה-20 (מאז מהפכת אוקטובר 1917 ברוסיה ועד קריסת המשטר שם ב-1991) היא המאה של מאבק בין תומכי כלכלה פרטית לבין תומכי כלכלה ממשלתית.**

המשטרים הקפיטליסטים חששו מ"יצוא מהפכות" מ"ברית-המועצות" אך המהפכה נהרסה כבר ב-1921, לא מבחוץ אלא מבפנים, כשלנין ביסס את משטרו נגד הנסיונות להפילו. לנין הרס את המהפכה כשסירב להעביר את השלטון לוועדי העובדים, החיילים, והאיכרים, (כפי שהבטיח) והפך את מפלגתו לשליט יחיד. לפני המהפכה הכריז לנין: "**כל השלטון לוועדי העובדים, החיילים, והאיכרים**" לכן תמכו הוועדים במהפכה. אך מיד לאחר המהפכה סירב לנין להעביר את השלטון לוועדים כי לא סמך עליהם.

ב-1918 ביטל לנין את הכינוס הארצי של וועדי הפועלים, האיכרים, והחיילים, מכל רוסיה - בפטרבורג. לו התקיים כינוס זה הוא היה מייצג את רצון העם כולו ומי שמתנגד לו היה מתנגד לרצון העם. לנין ידע זאת. אך סירב להעביר את השלטון לידי כנס של וועדים, רובם של איכרים, שרצו להיות בעלי אדמותיהם והתנגדו לבעלות ממשלתית על האדמות. לנין רצה להקים "דיקטטורה של עובדי התעשייה" כדי למנוע החזרת המשטר הקודם, אך מעמד עובדי התעשייה ברוסיה היה קטן וחסר ניסיון פוליטי. לכן הקים לנין דיקטטורה של מפלגתו, יותר נכון של מנהיגי מפלגתו. הוא סמך רק על מנהיגי מפלגתו, והפך אותם לשליטי המפלגה - והמדינה. רוצה לוכסמבורג, מנהיגת השמאל המהפכני בפולין וגרמניה, הגיבה במאמר בשם "המהפכה ברוסיה" בו הזהירה את לנין ששלטון מפלגה אחת יהפוך לרודנות וטרור, לא רק נגד אויבי המהפכה אלא גם נגד תומכיה, נגד העם, ונגד חברי מפלגה שלא יסכימו ב-100% עם מנהיגי המפלגה. היא כתבה: "**הדמוקרטיה הגרועה ביותר עדיפה על הדיקטטורה הטובה ביותר**" ("המהפכה ברוסיה" ר' לוכסמבורג, 1918). לנין יסד דיקטטורה של מנהיגים במפלגה - ובמדינה.

מ-1921 נאסר קיום סיעות בתוך המפלגה. אסור היה להשמיע ביקורת כלשהי על מדיניות ההנהגה. סטלין, הממונה על אנשי מנגנון המפלגה שקיבלו משכורת (בניגוד לחברי השורה שפעלו בהתנדבות) הפך (ב-1928) לשליט המפלגה - ולפאראנאיד. כל מי שסיפר עליו בדיחה נשלח למחנה ריכוז. נחקק חוק המתיר **עונש מוות מגיל 12**. אלפי קומוניסטים, כולל מקורבי לנין כבוכארין, ראדק, ריקוב, קמינייב, זינבייב, הוצאו להורג. גם מפקדי הצבא והמשטרה החשאית נאסרו ונרצחו. המשטרה אסרה והרגה בלי משפט. מיליונים נאסרו - והוצאו להורג - בלי משפט. בסוף תלו את התליינים - כדי למחוק עקבות.

הרעיון של מרכס שממשלה – לא אנשים פרטיים – תהיה בעלת האדמות, בתי-החרושת, והבנקים, הוליד דיקטטורה של פקידי מפלגה ומדינה. הפקידים לא היו בעלי רכוש והרווחים לא נכנסו לכיסם. אך הם **שלטו** ורק הם החליטו את כל ההחלטות הנוגעות לחברה כולה. אפילו מברשות השניים בכל "ברית-המועצות" תוכננו על ידי שני פקידים במשרד התכנון הארצי ("גוספלן") במוסקבה. כל יוזמה אישית דוכאה. כל שיר, סיפור, ומחזה היה כפוף לצנזורה ממשלתית. לפקידי מנגנון השלטון ("נומנקלטורה") היו חנויות מיוחדות ואזורי מגורים מיוחדים. הם חיו בתנאים טובים בהרבה משאר האזרחים. נוצרה בעייה שמרכס לא חזה. התברר ששלטון נובע מסמכות להחליט עבור אחרים. סמכות זו אינה נובעת רק מבעלות על רכוש. היטלר וסטלין לא היו בעלי רכוש. סמכותם להחליט נבעה מתפקידם במפלגת השלטון, ומתקונן מפלגת השלטון שהעניק למנהיגיה סמכות בלעדית. כל עוד תמכו רוב חברי מפלגת השלטון בתקנון זה, התקיים מבנה השלטון וסמכות השליטים. התקנון קבע מי מוסמך להחליט. בכל מפלגה קומוניסטית רק ה"פוליט-בירו" ("משרד פוליטי") של המפלגה (שמנה בין 5 ל-15 אנשים) מחליט על מדיניות. כל שאר חברי המפלגה חייבים לממש את החלטות ה"פוליט-בירו". ה"פוליט-בירו" בוחר "מזכיר כללי" שהוא למעשה דיקטטור ומחליט את כל ההחלטות הפוליטיות. בעלות ממשלתית על המשק שיפרה את מצבו הכלכלי של רוב העם אך לא חיסלה משברים ומצוקה. התברר כי משברים בפוליטיקה נובעים מכך שקומץ מחליט את כל ההחלטות הפוליטיות. זה המצב לא רק במדינה אלא גם בעבודה, במשפחה, בבית-הספר, בבית-חולים, בעיריה. בכל תחום בחברה יש קומץ שמחליט ורוב שכפוף להחלטות. כאשר נשללת מהרוב זכותו להחליט על גורלו נוצרת **מצוקה פוליטית**. בעלות הממשלה על בתי-החרושת האדמות והבנקים לא פותרת מצוקה זו אלא **מחריפה אותה**. היא יוצרת דיקטטורה של פקידי מפלגה ומדינה. ראינו זאת ברוסיה, בפולין, יוגוסלביה, בולגריה, רומניה, הונגריה, קובה - וסין. קומץ של פוליטיקאים מחליט הכל (במדינה, במפלגה, בעבודה, בעירייה) ומכל שאר האזרחים נשללת האפשרות להציע, לדון, ולהצביע בכל החלטה הקובעת את גורלם. האזרחים הופכים למתוסכלים. כל יוזמה וביקורת - נעלמות. היעדר ביקורת גורם לריבוי החלטות שלטון שגויות. אך הציבור מתוסכל גם כשהן נכונות.

שיטת הנציגים הופכת את הפוליטיקה **לתחרות בין תכנים**, ואת המנצחים בתחרות - לשליטים.

במשטר נציגים, המומחיות העיקרית הדרושה כדי להגיע לשלטון – ולשלט - היא מומחיות **בתכנים**. בפוליטיקה יש שני סוגי משברים - אלה שנובעים מאנוכיות קבוצתית ("אתנוצנטריזם") ואלה שנובעים מאנוכיות אישית ("אגוצנטריזם").

משברים מהסוג הראשון יעלמו כאשר **אנתרופוצנטריזם** יהפוך לערך עליון של הרוב. משברים מהסוג השני יפחתו במידה ניכרת (גם אם לא יעלמו לחלוטין) כאשר יקום משטר בו יש לכל אזרח זכות להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה הנוגעת לחייו. במשטר כזה אין קומץ שמחליט ורוב שכפוף להחלטות אלא כל האזרחים מציעים, דנים - ומחליטים - כל החלטה פוליטית. האזרחים עצמם מציעים, דנים, ומצביעים בעד מדיניות - לא בעד נציגים. למשטר כזה קראו, לפני 2500 שנה, "דמוס-קרטיה" (ביוונית "דמוס" - עם, "קרטיה" - שלטון) כי

הדמוס עצמו החליט את כל ההחלטות הפוליטיות. כיום משטר כזה נקרא "דמוקרטיה ישירה" כי האזרחים קובעים את המדיניות והחוקים ישירות - בלי נציגים.
האם רוצים כיום רוב האנשים דמוקרטיה ישירה? ואם כן - האם אפשר לממשה?
הפרק הבא דן בשאלה זו.

השביתה הכללית בצרפת ב-1968 ודמוקרטיה ישירה

במאי 1968, בקמפוס נאנטר של אוניברסיטת פריז, שהו מספר בנים בשיכון הבנות לאחר השעה המותרת בתקנות. אם-הבית דיווחה על כך להנהלה שהישעתה את הסטודנטים מלימודיהם. חברי המושעים באו להנהלה ומחו על כך. כאשר ההנהלה דחתה את בקשתם להחזיר את המושעים ללימודים התישבו התלמידים במשרד ההנהלה וסירבו לפנותו. המנהל הזמין משטרה שעצרה כמה סטודנטים. בתגובה הפגינו חבריהם ברחובות פריז ודרשו לשחרר את העצורים. המשטרה המיוחדת לפיזור הפגנות (C.R.S) מצוידת בקסדות, מגינים, אלות, וזרנוקי מים, החלה לפזר

את המפגינים באלימות. הסטודנטים עקרו לבנים מהכביש, והשליכו אותן על השוטרים. הם הקימו בריקדות מגדרות ברזל. כך פרצו קרבות בין מפגינים לשוטרים שנמשכו כשבוע. כל ערב הראתה הטלביזיה שוטרים מכים באכזריות סטודנטים ועוברי אורח. פנים שותתות דם של צעירים מילאו את המסך. סטודנטים מהשמאל הלכו למפעל המכוניות 'רנו' וקראו לעובדים להצטרף להפגנות. בתוך המפעל התפתח ויכוח בין עובדים צעירים למבוגרים. הצעירים אמרו:

"נמאס לנו לראות שוטרים מכים בני נוער". הזקנים אמרו: **"בעוד חמש שנים הסטודנטים הללו יהיו הבוסים שלכם. מה לכם ולהם?"** היו לי חברים בין הסטודנטים שחילקו כרוזים בכניסה לבית החרושת "רנו". הם סיפרו לי שתחילה לא הייתה שום היענות מצד העובדים.

ההפגנות - ואלימות המשטרה - נמשכו. למראית עין היו כולם אדישים לכך. אך כעבור שבוע החלו עובדים צעירים מ"רנו" להצטרף להפגנות הסטודנטים. שאלתי ידיד (דני כהן בנדיט) שהיה שם, מה גרם לעובדים הצעירים לבוא לעזרת הסטודנטים? הוא ענה שהם לא עשו זאת ממניעים פוליטיים ולא בגלל הכרוזים אלא בגלל אלימות המשטרה שראו בטלביזיה. נמאס להם לראות כל ערב בחדשות הטלביזיה את המשטרה מכה צעירים כמוהם.

מנהיגי האיגודים המקצועיים שסירבו לתמוך בסטודנטים אמרו **"תביעות הסטודנטים אינן ענינם של עובדים"** אך כשנמאס לעובדים הצעירים לראות משטרה מכה צעירים כמותם הם הצטרפו להפגנות הסטודנטים למרות התנגדות האיגודים המקצועיים. זו הייתה נקודת מפנה בשביתה.

במפעל ענק כמו "רנו" עובדים אלפי עובדים בכל משמרת. מספר העובדים הצעירים אינו עולה על 20%. אך די ש-1% מהעובדים ייעדרו מפס היצור - כדי שהיצור יעצר. כמה עובדים הלכו לעזור לסטודנטים? אולי 200 מתוך 10,000 עובדים. אך ככל שמפעל גדול יותר הוא פגיע יותר. בפס יצור יש לכל פועל תפקיד מדויק. אם אינו ממלא אותו לא יכול הפועל שלידי להמשיך בייצור. כאשר נטשה קבוצה קטנה של עובדים צעירים את פס הייצור כדי להצטרף למפגינים נעצר כל הפס כי שאר פועלי הפס לא יכלו להמשיך בעבודה. המפעל כולו, על אלפי העובדים בו - הושבת.

למחרת יצאו העיתונים בכותרות: **"מפעל 'רנו' בשביתה - העובדים תומכים בסטודנטים"**. אותה שעה עדיין היו 90% מפועלי "רנו" אדישים למאבק הסטודנטים. אך כתוצאה מהשבבת 'רנו' פרצו שביתות בכל ערי צרפת, במרסיל, בליון, בבורדו ובכל מקום בו נודע ש'רנו' בשביתה. עובדים ברחבי צרפת אמרו - 'אם "רנו" בשביתה - גם אנחנו בשביתה' וכל צרפת נעצרה.

9 מיליון (!) פועלי יצור שבתו (משך 20 יום). הם שבתו למרות שכל האיגודים המקצועיים וכל המפלגות התנגדו לשביתה! ומבלי להעלות דרישות כלכליות! המפלגה הקומוניסטית, ששלטה באיגוד המקצועי הכי גדול בצרפת, (S.F.O.). קראה לחבריה לא לשבות ולמרות זאת הצטרפו רוב פועלי צרפת לשביתה. אפילו הזונות הצטרפו לשבותים. מי שמזלזל בכך אינו מבין ששביתת זונות היא סימן מובהק למידת הכעס על המשטרה והשלטון. כי לזונות אין קופת שביתה, אין איגוד מקצועי, אין משכורת מובטחת, אם אינן עובדות בלילה אין להן מה לאכול בבוקר, והסרסורים ינו אותן. נדיר מאוד שזונות שובתות, נדיר עוד יותר שהן תומכות בשביתה של אחרים. אם עשו זאת - כעסן היה רב. זה מלמד על הכעס הכללי בחברה. הסטודנטים התרשמו מאוד משביתת הזונות והפגינו עם שלטים: "הזונות איתנו". כך פרצה השביתה הכללית הגדולה ביותר בהיסטוריה - לא במפעל אחד, לא בענף אחד אלא בכל המפעלים ובכל הענפים בכל צרפת. **שביתה שלא דרשה העלאות שכר או שיפור תנאי עבודה!** כל זה אירע ללא יוזמת מפלגה כלשהי **או איגוד מקצועי כלשהו!** המפלגות והאיגודים, התנגדו לשביתה וקראו לעובדים לחזור

לעבודה. אך איש לא חזר לעבודה. הייתה זו תופעה מדהימה וחסרת תקדים, במיוחד כי פרצה בעת שגשוג כלכלי! לו פנה מישהו ב-1 למאי 1968 לכל צרפתי המכיר היטב את החברה הצרפתית, לכל סוציולוג, לכל אקדמאי, לכל מהפכן, בשאלה: "האם לדעתך יש סיכוי שתפרוץ בקרוב שביתה כללית בצרפת?" היו כל המומחים עונים: "לא! כי המשק במצב שיגשוג וצמיחה – ואין שום סיכוי שתפרוץ שביתה כללית". ובכל זאת, תוך שבועיים פרצה שביתה כללית שהפתיעה את כולם. גם את השובתים עצמם. מדוע פרצה השביתה? ומדוע הופתעו כולם מפריצתה? כי כולם הניחו ששביתות פורצות רק בגלל מצוקה כלכלית - אבטלה, ירידת שכר, ירידה הערך הממשי של ההכנסה. אך במאי 1968 בצרפת לא הייתה אבטלה, או גל התייקרויות, או אינפלציה, להיפך, הייתה תעסוקה מלאה ועליה ברמת החיים. מי שחשב ששביתה פורצת רק בגלל מצוקה כלכלית לא ראה סיבה לשביתה. ובכל זאת פרצה שביתה כללית. כולם תהו מדוע?

מסתבר שגם מצוקה **פוליטית** (שמרכסיסטים מתעלמים ממנה) היא מניע חשוב. מצוקה פוליטית נובעת מכך שלאנשים אין אפשרות להשתתף בדיונים ובהצבעות על החלטות הקובעות את חייהם, בהחלטות הנוגעות למדינה, לעבודה, ולכל תחום בחיים. לדוגמה, אם תושבים תובעים להקים רמזור במקום בו קרו תאונות אך העירייה מתעלמת מכך, או נוקטת בסחבת, ויש תאונה חדשה בה נהרג אדם, סביר שרבים יהיו ממורמרים ומתוסכלים. מקרים כאלה קורים יום יום בחברות מודרניות והולידו מניע חדש בפוליטיקה המודרנית - שאיפת אזרחים להשתתף בהחלטות הקובעות את חייהם. למשל, הסטודנטים בנאנטר, ובכל אוניברסיטה, דרשו להשתתף בגופים הקובעים את תקנות האוניברסיטה. מי החליט - ובאיזו סמכות - שאת תקנות האוניברסיטה יקבעו ממונים מטעם השלטון, ולסטודנטים אסור להשתתף בקביעת תקנות אלה?

כיום יש בכל מקום עבודה, לימודים, מגורים – קומץ שמחליט הכל ורוב שכפוף להחלטות בלי יכולת להשפיע עליהן. השביתה של מאי 1968 קראה תגר על סידור זה. אלה שתמיד רק צייתו להחלטות תבעו להשתתף בהחלטות. הם לא רק דרשו זאת אלא הקימו אלפי "וועדי פעולה", והחלו להחליט. פתאום צו, בכל רובע מגורים, בכל מקום עבודה, בכל בית-ספר, באופן ספונטני, ללא הוראה מבחוץ, "וועדי פעולה" שהחלו לארגן אסיפות, להחליט החלטות, ולנהל את חייהם בעצמם. כך למשל, בבתי-ספר, בבתי-חולים, ואפילו בבתי-חולים לחולי נפש קמו "וועדי פעולה" של מטופלים-רופאים-אחיות. והחלו להחליט על שינויים בנוהלים. בכל מקום קמו וועדים. אדם ישב בביתו או בעבודתו ולפתע דפק מישהו בדלת והזמין אותו להצטרף לוועד זה או אחר שהוקם. בכל מקום עבודה (לא רק בבתי-חרושת אלא גם בבנקים, חברות ביטוח, בעיריות, בצבא, וגם במשטרה) קמו וועדי עובדים שאיש לא אירגן מבחוץ. סיסמה חדשה התפשטה כמו אש בקוצים: "**ניהול עצמי!**".

משמעותה: כל מי שמבצע פעילות מסוימת זכאי להשתתף בהחלטות עליה! המבצעם יחליטו מה לעשות, איך לעשות, ומתי לעשות. לאנשים נמאס שמישהו אחר מחליט במקומם כיצד יתנהלו חייהם. במהלך השביתה החלו הצרפתים, שבדרך כלל אינם אוהבי זרים, ואינם מסייעים זה לזה, לעזור אחד לשני, לחייך. כל האווירה בצרפת השתנתה. השתררה אווירת פסטיבל, חיוכים, ורצון טוב. נוכחתי באסיפה אחת של שובתים בפריס כסטודנטים מבית ספר לאמנות באו והציגו בפני השובתים פוסטרים הקוראים לתמוך בשביתה. השובתים והסטודנטים דנו ביחד בכל פוסטר והעלו שאלות והצעות לשיפורים. הסטודנטים קיבלו את ההצעות, שינו את הפוסטרים, ולמחרת באו להראות את התוצאות. הדיון היה חברי, ענייני, מועיל ומהנה לשני הצדדים. תופעה זו - של סטודנטים המנהלים דיון עם שובתים על עבודות אמנותיות - לא הייתה חריגה. היא איפיינה את האווירה הכללית בשביתה. עיתונאים שכתבו מאמרים נגד השביתה נתקלו בתופעה חדשה - פועלי הדפוס קראו את המאמר ואמרו:

"המאמר מתנגד לשביתה – לא נכין לדפוס מאמר שתוקף אותנו. שהעיתונאי יכין אותו לדפוס בעצמו". איש לא אסר על העיתונאי לכתוב או להדפיס את מאמרו אך איש לא יכל להכריח שובתים להדפיס מאמר שתוקף אותם.

נשיא צרפת, הגנרל דה-גול, (שהציל את כבוד צרפת במלחמת העולם השנייה כשהמשיך להילחם בנאצים לאחר שממשלת צרפת נכנעה להם) נבהל, וברח בחשאי מפריז – לגרמניה.

איש בממשלה לא ידע לאן נעלם הנשיא. מסוף מלחמה השניה היה בגרמניה צבא צרפתי, אנגלי, רוסי, ואמריקאי. דה-גול רצה להעביר חיילים צרפתיים מגרמניה לצרפת כדי לכבוש את פריז ולחסל את השובתים. הוא בא לגנרל מאסי (תומך ישראל, שלחם נגד לוחמי החירות האלג'יראים והובס כשאלג'יריה הפכה לעצמאית) וביקש שיסייע לו לכבוש את פריז. אך החיילים הצרפתיים (אותו נוער כמו הסטודנטים) הקימו "ועדי פעולה" בצבא והחליטו לא לדכא סטודנטים. הגנרלים החליטו דבר אחד והחיילים החליטו דבר אחר. התוצאה? החלטת החיילים בוצעה. מדוע?

כי כאשר החיילים מחליטים, הם קובעים מה יתממש, שהרי הם מבצעי ההחלטות.

הכח הממשי הוא תמיד בידי מבצעי החלטות לא בידי מחליטי החלטות. למחליטי החלטות יש כח רק אם מבצעי החלטות מציינים להם. כאשר מבצעי החלטות חדלים לציית נעלם כוחם של מקבלי החלטות. החיילים היו אותו נוער כמו הסטודנטים. הם תמכו בסטודנטים וסירבו לדכא אותם. כשרוב החיילים סירבו לציית למפקדיהם איבדו הצבא והממשלה סמכות - ושלטון. כי שלטון מבוסס על ציות הנשלטים לשולטים. בלי ציות זה לא יכולות החלטות השליטים להתממש. אז נחלצה המפלגה הקומוניסטית להצלת המשטר. תחילה יצאה נגד השביתה. אך כשהתברר למנהיגי המפלגה שקומוניסטים רבים יעזבו את המפלגה אם היא תמשיך להתנגד לשביתה החליטו המנהיגים לשנות תכסיסים. הם הכריזו על תמיכה בשביתה והחלו לנהל מו"מ עם ראש הממשלה פומפידו כדי להעלות את שכר השובתים, בלי שהשובתים דרשו זאת! מנהיגי הקומוניסטים הציעו לממשלה לחתום הסכמי עבודה חדשים שיעניקו לעובדים העלאות שכר והגדלת החופשות ואז תפעל המפלגה להפסקת השביתה (כלומר, הם הציעו לממשלה לשחד את שובתים) הממשלה הסכימה וחתמה הסכמי עבודה חדשים, שנודעו כ"הסכמי גריןל". מנהיגי הקומוניסטים באו לשובתים, הודיעו להם על ההסכם החדש, וקראו להם לחזור לעבודה. להפתעת כולם ענו השובתים: "**איננו רוצים פרוסה יותר גדולה מהעוגה הכלכלית, אנו רוצים לנהל את המאפייה**". תשובה זו הבהילה את מנהיגי כל המפלגות וכל האיגודים המקצועיים שראו בה - בצדק - איום על עצם קיומם כי ניהול עצמי שם קץ לניהול באמצעות נציגים. המפלגה הקומוניסטית הצרפתית, וכל המפלגות הפוליטיות בעולם (שכינו את השביתה בשם "התפרעות סטודנטים") נבהלו. כי כאשר האזרחים עצמם מחליטים את ההחלטות הפוליטיות הופכים נציגי האזרחים למיותרים. במיוחד פחדו שליטי "ברית-המועצות". כי אילו הבינו אזרחי "ברית-המועצות" מהו "ניהול עצמי" - ודרשו זאת - היה זה קץ המשטר שם. הפוליטיקאים היו הופכים למיותרים. כשאזרחים עצמם מחליטים מה תעשה החברה הופכים נציגיהם למיותרים. פוליטיקאי מחליט בשביל ציבור אך כשהציבור בא ואומר – תודה, אנחנו נחליט בעצמנו – הופך הנציג למיותר. אפילו במשטרת צרפת היו שוטרים שסירבו להמשיך לדכא את ההפגנות. ידידים מרוסיה סיפרו לי כי הטלביזיה שם הראתה תמונות מההפגנות ומהשביתה בצרפת אך הקפידה לתאר את השביתה כ"**בריונות של סטודנטים**". במערב - ובישראל - כינו את השביתה "**מרד הסטודנטים**" והעלימו את העובדה ש תשעה מיליון! עובדים שבתו 21 ימים ודרשו "ניהול עצמי". התקשורת העלימה 9 מיליון עובדים שובתים. אל גלין על התקשורת, העלמותיה מלמדות על הבהלה שתקפה פוליטיקאים ברחבי העולם וגם - את בעלי אמצעי התקשורת - וכל מקומות העבודה. השביתה נמשכה כשלושה שבועות ואח"כ - בהדרגה - החלו העובדים לחזור לעבודה. לאחר 6 חודשים חזרו רוב פועלי צרפת לעבודה. המעבידים החלו ליישם שיטות יצור חדשות שהעניקו לעובדים יותר

סמכויות. כך למשל במפעל "וולבו" בשבדיה ביטלו את פס הייצור והחלו לייצר מכוניות בצוותים, כל צוות בנה מכונית מראשיתה ועד השלמתה (כדי להקטין תיסכול).

מדוע לא הצליחה שביתה זו לממש את מטרתיה?

שביתה זו הייתה התפרצות ראשונה של מניע חדש בפוליטיקה. היא האירה, כמו ברק לפני סערה המלמד מה עומד להתחולל, מהפכות מסוג חדש: מהפכות נגד מצוקה פוליטית ולא רק נגד מצוקה כלכלית.

השביתה נכשלה כי האמצעים למימוש מטרתיה לא היו קיימים. גם אילו סילקו פועלי 'רנו' את ההנהלה וניהלו את המפעל בעצמם (איש לא יכול לעשות זאת טוב יותר מהם) עדיין נותרה בעיה עיקרית: כיצד לנהל את המדינה כולה על ידי כל אזרחיה? זו הבעיה הניצבת בפני מהפכת הניהול העצמי. ב-1968 לא הייתה שום אפשרות לעשות זאת כי כדי לנהל מדינה שלמה צריך לקבל החלטות יומיות. כיצד יחליטו מיליוני אזרחים החלטות יומיות? כיצד ידונו בהחלטות? כיצד יספרו קולות? ב-1968 לא היו מחשבים אישיים, גם לא כרטיסים מגנטיים ופלאפונים. בלי כלים כאלה אי אפשר לספור מיליוני קולות תוך דקות כדי לברר מה רצון הרוב.

פועלי מפעל יכולים לנהל אותו בעצמם. אבל איך ינהלו מיליוני אזרחים את המדינה כולה?

"לנהל" פירושו "להחליט". כיצד יחליטו מיליוני אזרחים מה תעשה המדינה כולה?

כיצד יעלו הצעות להחלטה? כיצד ידונו - לפני ההחלטה - על ההצעות השונות?

לשאלה זו לא הייתה תשובה ב-1968. לכן נאלצו השובתים בצרפת לחזור בהדרגה לעבודה. האם בזה נסתם

הגולל על הרעיון של הקמת חברה של "ניהול עצמי"? בהחלט לא!

הרצון להשתחרר משליטת קומץ מקבלי החלטות לא נחלש, אלא התחזק.

במהלך השנים שחלפו מאז 1968 חלה מהפכה מדהימה באמצעי התקשורת האלקטרונית.

אמצאת הכרטיס המגנטי, המחשב האישי, האינטרנט, הפאקס והפלאפון, שלא היו קיימים ב-1968, פותחו במהירות

מסחררת ושינו את עולמנו ללא הכר. הקושי הטכני העיקרי שהשובתים בצרפת לא יכלו להתגבר עליו ב-1968

אינו קיים עוד בימינו. מה היה קושי זה?

אם רצוננו במשטר בו לכל אזרח יש זכות להציע, לדון, ולהצביע, על כל החלטה פוליטית, עלינו לפתח טכנולוגיה למימוש זכות זו, כלומר, יש להמציא כלים שמאפשרים למיליוני מצביעים להציע, לדון, ולהצביע, על החלטות פוליטיות.

רבים חושבים שזה בלתי-אפשרי. האומנם? הרי כולנו "מצביעים" יום יום בבנק ובסופרמרקט! כל שימוש בכרטיס מגנטי הוא "הצבעה"!

המשתמש בכרטיס "מצביע" מה ברצונו לעשות. תוצאות ההצבעה עוברות למחשב מרכזי המצרף מיליוני הצבעות לסכום יחיד - תוך שניות. אך מדוע שנחליט רק בעינינו האישיים? מדוע שלא נצביע בכרטיס מגנטי על תקציב

המדינה? תוך שעות יכולים מיליוני אזרחים להצביע בכרטיס מגנטי בעד/נגד הצעה תקציב המדינה. תוך שניות אפשר לברר איזה אחוז באוכלוסיה רוצה בהצעה כלשהי, ואיזה - מתנגד לכך. אם נוסיף לזה את האפשרות לקיים

וויכוח ציבורי בטלביזיה על הצעות החלטה יתברר שכל מה שעושים 120 נציגי האזרחים בכנסת יכול להיעשות בטלביזיה ובכספומטים על יד האזרחים עצמם. זה הרבה יותר זול, הרבה יותר דמוקרטי, וישים קץ לשחיתות

שמשטר נציגים מוליד בהכרח. משטר בו כל אזרח זכאי להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה פוליטית הוא

"דמוקרטיה ישירה". במשטר כזה אין בחירות ואין "כנסת" כי האזרחים עצמם הם הכנסת, הם מחליטים מה תהיה המדיניות.
הבה נתבונן במשטר זה מקרוב.

אוטונרכיה (דמוקרטיה ישירה)

מהי הפוליטיקה ?

רבים עוסקים בה אך מעטים נותנים את הדעת על מהותה.
מפלגות, בחירות, פרלמנט, ממשלה, אינם "פוליטיקה", כל אלא הם כלים לקבלתן, ומימושן, של החלטות העוסקות בשאלה אחת - **מה על החברה כולה לעשות ?**
הפוליטיקה היא כל הכרוך בקבלת החלטות עבור חברה שלמה - ומימושן.
הפוליטיקה סובבת סביב שלוש שאלות :

1. **מי מחליט** (את ההחלטות המחייבות חברה שלמה) ?

2. **מהו תוכן ההחלטות ?**

3. **מי מממש את ההחלטות ?**

לדיון בשאלה הראשונה ניקח כדוגמא את המשטר במצריים העתיקה (שהתקיים כ- 3000 שנה בעוד שאנו חיים במשטר שקיים בסך הכל כ- 300 שנה).

במצריים העתיקה אדם אחד, ה"פרעה", החליט את כל ההחלטות הנוגעות לחברה כולה.
לכל שאר אזרחי מצרים לא הייתה שום נגיעה בפוליטיקה ושום אפשרות להציע, לדון, ולהחליט, החלטות כאלה. אחד החליט הכל עבור כולם. המשטר היה בנוי כפירמידה, בפיסגה עמד מחליט יחיד. מתחתיו הייתה שכבה אחר שכבה של מבצעי החלטות. ככל שהשכבה הייתה נמוכה יותר היו בה יותר מבצעי החלטות עם פחות סמכויות. זהו ה"משטר". כלומר ה"מערכת לקבלתן ומימושן של החלטות המחייבות חברה שלמה". יש מערכות ("משטרים") בהם יחיד מחליט הכל בלי שותפים ויש משטרים בהם יש חבורה של מחליטים.
בגרמניה הנאצית היטלר לבדו החליט על המדיניות. ממשלתו הייתה רק גוף לביצוע החלטות, לקבלת החלטות ביצועיות אך לא החלטות הקובעות מה לעשות (החלטות "מדיניות").

ברוב מדינות ה"מערב" כיום בוחרים האזרחים **נציגים** שמחליטים במקומם מה תעשה החברה כולה. במשטר נציגים מותר לאזרחים להחליט רק מי יחליט עבורם.

אך לפני 2500 שנה, באתונה, הומצא משטר אחר לגמרי. כל אזרחי העיר החליטו את כל הנוגע לעירם. באותה עת העיר הייתה מדינה. היה לה צבא, צי, ואזורים חקלאיים שהשתרעו סביבה. לערים כאלה קראו 'פוליס'. כל מה שנוגע לכל ה"פוליס" נקרא "פוליטי" והתעסקות בענייני ה"פוליס" נקרא "פוליטיקה". זה המקור למונחים כמו **POLICY** כלומר "מדיניות" ו **POLICE** כלומר "משטרה" (הכח החמוש המגן על המשטר). כל המינוח הפוליטי נולד ב"פוליס" היוונית לפני 2500 שנה. בערים יווניות שונות היו משטרים שונים אבל לפני כ- 2500 שנה הוקם ב"פוליס" של אתונה משטר בשם "דמוס-קרטיה" כלומר "שלטון העם" (ביוונית "דמוס" פירושו כל אזרחי הקהילה, "קרטיה" פירושו שלטון), מכאן בא המושג "דמוקרטיה". אין לזה שום קשר למה שקרוי כיום "דמוקרטיה". באתונה לא היו בחירות. האזרחים לא בחרו נציגים. הם לא בחרו אנשים שיחליטו בשביל אחרים. האזרחים עצמם קבעו את החוקים והמדיניות.

האזרחים מינו אנשים **לביצוע** החלטות, אך הם עשו זאת **בהגרלה** לא בהצבעה! יש אומרים: 'החלטות פוליטיות באתונה התקבלו רק על ידי גברים חופשיים, לנשים ולעבדים אסור היה להשתתף בהצבעות'. זה נכון, וברור כי יש לתקן ליקוי זה כיום. אבל משטר יש לשפוט בהשוואה למשטרים אחרים **בתקופתו** ולא בהשוואה למשטרים שקמו אלפי שנים אחריו. ההשוואה הנכונה היא בין המשטר באתונה לפני 2500 שנה לבין המשטר במצריים או בסין **באותה תקופה**. בשום מקום בעולם העתיק לא הייתה זכות בחירה לנשים ולעבדים. מבחינה זו אתונה לא הייתה חריג. אך מבחינת הגברים **החפשיים** היא בהחלט הייתה חריג, כי במצרים או בהודו גם לגברים חפשיים לא הייתה זכות החלטה.

בכל העולם העתיק לא הייתה לשום אזרח סמכות להחליט החלטות פוליטיות. רק באתונה יכל **כל** אזרח להציע, לדון, ולהחליט - **בכל** רגע - כל החלטה פוליטית. לפני כל החלטה התנהל דיון פומבי על ההחלטה. היו החלטות ודיונים **שחובה** הייתה להשתתף בהם. חובה זו נקראה 'פרהסיה' ומכאן המונח העברי 'פרהסיה' כלומר פומביות.

כאשר כל אזרח זכאי להחליט מה תעשה החברה (או ה"פוליס" כולה) נוצרת "פוליטיקה" כלומר דיון בענייני החברה כולה. אז גם נולדה הפילוסופיה. לשאלה: במה עוסקת הפילוסופיה? יש תשובות שונות. אין הסכמה בנושא. לדעת פילוסופיה היא חשיבה ביקורתית על החשיבה, כלומר דיון ביקורתי במושגי יסוד ובשיקולי יסוד. פילוסופיה היא ביקורת החשיבה. לדוגמה, כשמישהו טוען ' **טוב למות בעד ארצנו** - שואל מישהו אחר למה זה "טוב"? למי זה טוב? ומהו "טוב"? מכאן מתפתח דיון ביקורתי על מושגי יסוד והנחות יסוד - זו הפילוסופיה.

אין זה מקרה שמצריים העתיקה לא יצרה פילוסופיה. מצריים הייתה המעצמה האדירה ביותר בעולם העתיק, משטר זה בנה פירמידות ושלט 3,000 שנה אבל פילוסופיה לא יצרו שם. מדוע? כי לא היה שם ויכוח ציבורי על העדפות פוליטיות ורק לפרעה הייתה סמכות להחליט אותן.

דיון ביקורתי בחשיבה מתחיל רק כאשר האזרחים עצמם קובעים חוקים ומדיניות. מדוע? כי אז מתחיל ויכוח ציבורי - וביקורת - על העדפות. העדפה מחייבת שיקול של "מה יותר טוב?" אבל "טוב" מהו? למי זה טוב, ומדוע זה "טוב"? דיון בשאלות אלה מוביל לביקורת מושגי יסוד וגם לשאלה "מדוע אני חושב כך ולא אחרת?" ו"מה זה 'לחשוב'?" זו לא שאלה פשוטה. שיקולים כאלה הולידו פעילות חשיבתית הקרויה 'פילו-סופיה' (אהבת החכמה). למעשה זו חשיבה ביקורתית על החשיבה עצמה. עיסוק זה נולד יחד עם הדמוקרטיה הישירה. אקדמאים רבים מתפלאים: 'מה

הקשר בין דמוקרטיה לפילוסופיה?

הרי דמוקרטיה עוסקת בבעיות המדינה ופילוסופיה עוסקת בבעיות החשיבה, מה הקשר ביניהם?!

יש לשאול אותם:

האם מקרה הוא שהפילוסופיה והדמוקרטיה נוצרו יחד, באותו זמן, ובאותו מקום?

ומדוע לא נוצרו במצריים, או בסין?

ואם הקשר בין הדמוקרטיה לפילוסופיה ביוון לא היה מקרי מה מהותו של קשר זה?

אך לא רק פילוסופיה אלא גם "תיאטרון", "טרגדיה", ו"קומדיה", נולדו באותה עת באתונה.

כולם נוצרו כתוצאה מהוויכוח **הציבורי** על השאלה מה צריכה החברה לעשות.

הוויכוח הציבורי על החלטות פוליטיות דחף להתפתחות החשיבה, היצירתיות, המדע, האמנות.

משטר זה החזיק מעמד בערך 400 שנה ונהרס מבחוך, על ידי מלחמה.

ובאשר לשלוש שאלות היסוד בפוליטיקה: מי מחליט? מה תוכן ההחלטה? מי מבצע?

התשובה לשאלה "מי מחליט" - הוכרעה במאבקים בהם נהרגו רבים. אני מזכיר זאת כאן במלים ספורות אך במציאות, כדי לעבור ממשטר של שליט יחיד למשטר בו ציבור קובע מדיניות, נדרשו מהפכות, מלחמות, והרבה הרוגים.

המהפכה הבריטית (1644), הצרפתית (1789) ומלחמת העצמאות האמריקאית (1776) פרצו כולן בגלל מחלוקת בשאלה זו. גם תשובה לשאלה "מי יחליט מה יהיה בפלשתינה?" הוכרעה במלחמה ב-1948.

מאבק העם הפלשטיני, והאינתיפאדות, הן על מהות התשובה לשאלה זו.

מי שעונה לשאלה "מי מחליט?" בתשובה: "כל האזרחים" אומר למעשה: לכל האזרחים יש, בכל רגע, סמכות פוליטית שווה. זה מוביל אותנו לדיון ב'שוויון'. מהו "שוויון" בפוליטיקה? ברור שאין שני אנשים השווים זה לזה בתכונותיהם הגופניות והרוחניות. יש אי-שוויון במבנה הביולוגי בין כל שני יצורים בטבע. דרישה לשוויון פוליטי אינה אומרת "כל האנשים שווים" כי אין שני אנשים השווים בכל תכונותיהם. היא אומרת "למרות השוני בין אנשים חייבת להיות לכולם זכויות פוליטיות שוות" כלומר, אסור ששוני בין אנשים יגרור שוני בזכויות פוליטיות.

לאיזה זכויות מתכוונים? מה בדיוק הן "זכויות פוליטיות"?

הסוציאל-דמוקרטיה הבריטית, תנועת ה"לייבור", אמרה ש"שוויון" פירושו 'שוויון בהזדמנויות', כלומר, לכל אזרח מגיעה הזדמנות שווה להתקדם בחיים ולכן הממשלה תעניק טיפול רפואי וחינוך בסיסי בחינם לכל האזרחים. ה"לייבור" הנהיגו ביטוח בריאות כללי, וחינוך כללי (כולל אוניברסיטה) על חשבון הממשלה. נוסף לכך העניקו לסטודנטים מענק מחיה (שאינו צורך להחזירו) מהממשלה. היה זמן שמענק זה ניתן גם לסטודנטים מרחבי האימפריה הבריטית.

לעומת זאת הקומוניזם דרש שוויון בבעלות על אמצעי הייצור. כלומר כל האדמות, התעשייה, החנויות והבנקים היו בבעלות ממשלתית. שליטי ברית-המועצות לא היו בעלי רכוש, שום אדמה או מפעל לא היה שייך להם. גם לא לפקיד כלשהו. האדמות לא היו שייכות לאיכרים אלא למדינה. אך במשטר זה היה אי-שוויון עצום בסמכות ורמת חיים בין פקיד הממשלה לבין העם. הפקידים החליטו הכל וקנו בחנויות מיוחדות והעם לא החליט דבר ועמד בתור ללחם.

שני סוגי השוויון הללו - שוויון בהזדמנויות ושוויון בבעלות - לא מנעו מצוקה כלכלית ופוליטית.

השוויון הבסיסי, הקובע כל שוויון אחר, הוא השוויון בסמכות להחליט החלטות פוליטיות, החלטות עבור החברה כולה, רק שוויון זה מאפשר כל שוויון אחר.

כאשר לכל אזרח, יש בכל רגע, סמכות להחליט כל החלטה פוליטית, יכולים האזרחים להחליט על כל שיויון אחר. אך כל קומוניסט יתנגד לכך ויתעקש כי: "רק מנהיגי המפלגה הקומוניסטית מוסמכים להחליט על מדיניות המדינה". הקומוניסטים מחזיקים בדעה זו גם כיום. לכן אין זה מקרה שבכל מדינה בה שולטים קומוניסטים אין לאזרחים סמכות להחליט החלטות פוליטיות, זה נכון גם בתוך כל מפלגה קומוניסטית. רק למנהיגי המפלגה מותר להחליט על מדיניות המפלגה, לא לחברי השורה במפלגה. הקומוניסטים טוענים שהם בעד שיויון, אך הם מתנגדים לשיויון העיקרי - השוויון בסמכות להחליט החלטות פוליטיות.

יש הרבה נימוקים נגד שיויון זה - חוסר מידע, חוסר יכולת, אנוכיות אישית, וכו'. גם הפילוסוף אפלטון התנגד לשיויון זה, הוא טען שרק החכמים יחליטו על המדיניות. האם לחכמים צריכות להיות יותר סמכויות פוליטיות מהאחרים? רבים חושבים שכן. אך החלטה היא העדפה ונובעת מערכים ולא ממומחיות.

ובאשר לשאלה השלישית: "מי מבצע את ההחלטה" ?

נניח שאזרחי עיר חיים במשטר של דמוקרטיה ישירה ורוצים להקים בית-חולים חדש. נניח שקיבלו את כל המידע הדרוש והחליטו לבנות אותו. החלטה מסוג זה היא העדפה ואינה מחייבת מומחיות. אך ביצוע ההחלטה, והבנייה עצמה היא עניין טכני. לשם ביצוע החלטות טכניות דרושה מומחיות בנושא הנדון. רוב האזרחים אינם מהנדסי בניין ואין להם עניין לרכוש ידע של מהנדסי בניין. כיוון שביצוע מחייב ידע טכני יש למנות אנשים בעלי ידע זה לניהול הביצוע. באתונה מינו לשם כך בעלי מקצוע (לפעמים עבדים) והמינוי נעשה בהגרלה, לא בבחירות. הם ערכו רשימה של כל המומחים לנושא הנתון ומתוכם הגרילו אחדים לביצוע ההחלטה.

מדוע בהגרלה? משתי סיבות: 1. הגרלה (תחת פיקוח) מונעת שחיתות כי אין מועמדים ואין מקום למאמצים להעדיף מועמד על משנהו. 2. הגרלה מבססת את עיקרון השיויון כי לכל מועמד יש סיכוי שווה להיבחר. אם אדם שמונה לתפקיד מעורר ביקורת ממנים אחר בהגרלה חדשה. משטר שליט יחיד המחליט הכל הוא פשוט בהרבה אך משטר כזה, למשל במצרים העתיקה, לא הוריש לנו - ולא יכול היה להוריש לנו - משהו משמעותי כיום ואילו אתונה הקטנה הורשה לנו את הדמוקרטיה, הפילוסופיה, התיאטרון, הפוליטיקה, ההיסטוריוגרפיה, ועוד חצי תריסר עיסוקים, שכולם משמעותיים בחיינו גם כיום. כך שלמרות כל הביקורת על אתונה, ולמרות 2500 שנה שחלפו מאז, אנו כיום עדיין נהנים מפירות הדמוקרטיה האתונאית. לדוגמה, בהיסטוריוגרפיה, כלומר - בתיאור ההיסטוריה. במצריים ציינו (על עמודי זיכרון, בקברים ובמקדשים) את הישגי המלך, אבל לא ציינו וויכוחים, וחילוקי דעות, כי בפוליטיקה במצריים לא היו וויכוחים, שליט יחיד החליט הכל בלי וויכוח. באתונה התווכחו בלי הרף על השאלות: למה כך ולא אחרת? מה "נכון" לעשות? מה זה "טוב"? למי זה טוב?

הוויכוחים הללו הולידו היסטוריוגרפיה שאיננה רק תיעוד אלא גם ביקורת וגם וויכוח. זה היפרה את החשיבה האנושית. זו דוגמה נוספת לפוריותה של דמוקרטיה ישירה. דמוקרטיה ישירה היא משטר בו יש לכל אזרח, בכל רגע, סמכות להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה פוליטית. זוהי הדמוקרטיה המקורית, אך כיוון שבימינו משתמשים (בטעות) במושג "דמוקרטיה" לציון משטר נציגים, צריך כיום להוסיף את התואר "ישירה" למונח "דמוקרטיה".

האם משטר כזה ניתן למימוש כיום? כן! זה נשמע דימיוני, בלתי אפשרי, בלתי ריאלי. בתשובה ברצוני לדון שוב בשביתה הכללית של מאי 1968 בצרפת שבמהלכה התברר שאנשים רוצים להחליט בעצמם על גורלם, גם על ניהול המדינה כולה, וגם על ניהול בית הספר, מקום העבודה, רובע המגורים, העירייה,

הבית, המשפחה. כיום רוצים רבים להשתתף בהחלטות הקובעות את חייהם בכל תחום של החיים. ב- 1968 קראו לזה "הפוליטיקה של חיי יומיום".

הדרישה צמחה מלמטה, מהציבור עצמו. שאיפה זו קיימת בכל ארץ ונובעת מסלידה מהפוליטיקה הנוכחית, כלומר מ"משטר הנציגים". זו תופעה עולמית.

באמריקה מאז 1960 כחצי מבעלי זכות הבחירה אינם משתתפים בבחירות. זוהי הצבעת אי-אימון במשטר הנציגים. ליד ביתי בלונדון כתב מישהו סיסמה: "אם בחירות היו יכולות לשנות משהו היו מוציאים אותן מחוץ לחוק". באנגליה זה בוודאי נכון.

לאחר כל מערכת בחירות נותרת הפוליטיקה אותה הצגה עם שחקנים אחרים. לרוב הבריטים נמאס מזה. בכל ארצות אירופה שוקלים רוב המצביעים נגד מי להצביע, לא בעד מי להצביע. לפחות 75% מצביעים נגד הגרוע ביותר ולא בעד הטוב ביותר.

באירופה חדלו מזמן להצביע בעד. הרוב מצביע נגד.

ברור שבארץ כמו בורמה, בה יש דיקטטורה צבאית, האזרחים יעדיפו בחירות ונציגים. אבל במערב נמאס לרוב האזרחים ממשטר הנציגים. זה מתבטא קודם כל במספרם של אלה שלא טורחים ללכת לקלפי. לא רק לאחרונה אלא ב- 40 השנים האחרונות. האחוז גבוה יותר בקרב צעירים. המצב בישראל שונה כי לישראל יש סכסוך פוליטי חריף ואנשים הולכים להצביע בגללו. אבל אם נסתכל במדינות שאין להם בעיות חריגות, כמו בריטניה, צרפת, איטליה, וגרמניה, בהן החברה פועלת פחות או יותר באופן תקין ללא סכסוכי גבולות, דתות, ומלחמות, במדינות אלה נמאס שיטת הנציגים על רוב הציבור. במשטר כזה אזרחים אינם בוחרים מדיניות אלא נציגים שיחליטו על מדיניות. לאחר הבחירות עושים הנציגים כרצונם ותכופות זה נוגד את רצון הבוחר. בין אם הוא מהשמאל או מהימין. האם בוחרים הליכוד תמכו בתקציב של סילבן שלום? האם בוחרים העבודה תמכו בביקור שרון ב"אל-אקצה"? בשני המקרים נקטו הנציגים במדיניות שרוב בוחריהם התנגדו לה.

לכן יש מקום לדרוש החלפת שיטה כדי לאפשר לאזרחים לבחור במדיניות ולא בנציגים.

פעילי דמוקרטיה ישירה חייבים לדרוש סמכות לכל אזרח לבחור מדיניות (ולהציע מדיניות).

הבה נהיה צנועים, נדרוש רק שכל האזרחים יצביעו פעם בחודש על החלטה פוליטית אחת, למשל על תקציב המדינה. במקום להצביע פעם בארבע שנים בעד מפלגה, נצביע פעם בחודש על מדיניות. למה לא? תחילה יאמרו רבים שזה שיגעון, איווולט וכו', אך כעבור כמה שנים תתקבל גישה זו על דעתם של רבים. מדוע? כי לרוב האזרחים נמאס ממשטר הנציגים, אך אין הם רוצים להחליפו בדיקטטורה. הם מחפשים חלופה יותר דמוקרטית, לא פחות דמוקרטית. דמוקרטיה ישירה היא הרבה יותר דמוקרטית ממשטר נציגים (היא יותר מדי דמוקרטית בשביל רוב אלה שחושבים עצמם לדמוקרטים) היא גם חסינה בפני שחיתות. ומה בדבר מפלגות? האם יש מקום למפלגות בדמוקרטיה ישירה? כמובן! כי מפלגה היא התארגנות אזרחים לצורך הפצת רעיון. זו יוזמה חיובית. אירגון להפצת רעיון הוא דבר חיובי. רק כאשר מפלגה הופכת למחליטה, לאירגון שלא רק מפיץ רעיונות אלא מחליט עבור אחרים, הוא הופך לדבר שלילי. בדמוקרטיה ישירה האזרחים עצמם מחליטים מה תהיה המדיניות, לא המפלגות. מפלגות יכולות לנסות לשכנע אזרחים לתמוך במדיניות כלשהי, אבל ההחלטה עצמה, בחירת המדיניות, חייבת להיעשות אך ורק על ידי האזרחים עצמם, באופן אישי, לא על ידי מפלגה או נציג כלשהו במצב זה אין פסול במפלגה.

למרות שרוב האנשים לא שמעו על דמוקרטיה ישירה רבים יבינו במהרה במה מדובר, ויתמכו ברעיון. אבל ברור שרבים יתנגדו לו בשצף קצף. מבחינה היסטורית הדמוקרטיה הישירה היא המשטר שעולה על הפרק כחלופה למשטר הנציגים ההולך ונמאס על כל אלה שחיים בו.

משטר הנציגים מיצה את עצמו. הוא החל בערך במהפכה הבריטית והצרפתית. כשתושבי הערים לא רצו שהמלך יבזבז את כספי המסים על מלחמות בלי להתחשב בדעתם. הם דרשו להיות שותפים בהחלטות על גודל המסים ועל השימוש בכספי המסים. המלך סרב, לכן פרצה ביניהם מלחמה וכשהעירוניים ניצחו הם בחרו נציגים והקימו בית נבחרים. כך הוקם משטר הנציגים הנוכחי הקרוי - בטעות - דמוקרטיה. אפשר להבין את הטעות, כי משטר הנציגים הוא "יותר דמוקרטי" ממשטר מלוכה. אך "יותר דמוקרטי" אין פירושו "דמוקרטיה". אי אפשר היה להקים דמוקרטיה ישירה במדינה של מיליוני אזרחים לפני עדן התקשורת האלקטרונית כי מיליוני מצביעים לא יכלו להתכנס ולהחליט בהרמת ידיים. לפני 300 שנה (ואפילו לפני 30 שנה) לא היו אמצעים טכניים המאפשרים דמוקרטיה ישירה.

ב-1968 לא היו כרטיסים מגנטיים, לא היו מחשבים אישיים, לא היו פלאפונים, לא היה אינטרנט. כל אלה הומצאו רק בסוף שנות השבעים. אסיפה כללית של מורים, הורים ותלמידים, יכלה לנהל בית-ספר, אבל כיצד יחליטו כל האזרחים על מדיניות החינוך הארצית?

במפעל בינוני יכולים כל העובדים לקבל החלטות בהרמת ידיים. אבל ניהול המדינה כולה בידי כל האזרחים זה דבר אחר. זה דורש מתן אפשרות לכל אזרח לדון, ולקבל החלטות.

מה הטעם בדיון אם אי-אפשר לקיים בתום הדיון הצבעה ולברר מיד מה תוצאותיה. ב-1968 מנע היעדר טכנולוגיה קבלת החלטות של מיליוני אזרחים, לכן אי אפשר היה להקים דמוקרטיה ישירה.

בצפון ספרד קיים מפעל בשם "מונדרגון" שמנוהל שנים רבות בידי כל העובדים. העובדים עצמם מחליטים את כל ההחלטות ולכן אין שם שביתות. יש להם מוצרים איכותיים והם הפכו לעיר שלמה עם בנק משלהם, מערכת בריאות משלהם, מערכת חינוך משלהם. מי שרוצה לעזוב יכול להסתלק בכל רגע. לכל עובד יש מנייה אחת בחברה. הם החלו ביצור הטיימתכת ואח"כ עברו ליצור מקררים, מחשבים. היום זהו אחד המפעלים המצליחים ביותר בספרד. ניהול המפעל הוא בידי העובדים. כל עובד בתורו חייב לשרת בהנהלה משך תקופה מסוימת. אין תוספת שכר בעד שירות בהנהלה. אלה שמונו להנהלה חייבים לבוא למפעל שעה לפני העבודה, לשמוע דו"ח ממומחים, ואח"כ לקיים דיון ולקבל החלטות. כשיש אפשרות להרחיב את המפעל ממזינים מומחים וכלכלנים מרחבי ספרד, כדי שיסבירו את האפשרויות ואח"כ ההנהלה מחליטה. לאחר ישיבת הנהלה, חוזרים חברי הנהלה למפעל וממשיכים לעבוד כרגיל מבלי לקבל פרוטה אחת על שירותם כמחליטי החלטות. העסק מתפקד מצוין.

אבל כיצד ינהלו כל האזרחים את המדינה כולה? ב-1968 לא הייתה תשובה לשאלה זו.

השביתה בצרפת נכשלה כי לא הייתה אפשרות לנהל את המדינה כולה כדמוקרטיה ישירה.

צריך לזכור שב-1968 לא היה מחשב אישי, פלאפון, או כרטיס מגנטי. היום המצב שונה לגמרי. כל האזרחים יכולים לדון, ולהצביע, על כל שאלה באמצעות האינטרנט, או באמצעות כרטיס מגנטי. אם נרצה - ואם לא נרצה - תוך כמה שנים יהיה לכל אחד כרטיס מגנטי ועליו דרכון, קוד לביטוח לאומי, קוד לביטוח בריאות, הכל יהיה בכרטיס אחד. עם כרטיס כזה אין שום בעיה לקבל החלטות ממיליוני אזרחים ולסכם אותן תוך דקות לסכום אחד. דיונים שלפני ההצבעה אפשר לקיים בטלוויזיה. כל משרד ממשלתי יפעיל ערוץ טלביזיה שישדר דיונים משך 24 שעות על כל הצעת החלטה. אזרח יוכל לטלפן לאולפן, לשאול שאלות, להציע הצעות, ולקיים ההצבעה באמצעות האינטרנט. שלושה סבבי דיון והצבעה יוקצבו לכל החלטה. כל הצעת החלטה תמוספר ואפשר להצביע באמצעות טלפון או מחשב. "1" בעד, "0"

נגד. אין קושי טכני לממש שיטה כזאת כאן ועכשיו. התקנת מערכת כזאת תעלה פחות ממחיר טייסת מטוסי קרב חדישים. כאשר מתברר שדמוקרטיה ישירה אפשרית מבחינה טכנית מעלים מתנגדיה את הנימוק הנפוץ ביותר נגדה - אדישות הציבור. "ראה את הציבור כיום, הרוב אנוכי ואדיש לגורל הזולת, עם אנשים כאלה תעשה דמוקרטיה ישירה? הרי כל אחד דואג רק לעצמו, ואינו מתחשב באחרים. דמוקרטיה ישירה תהיה ג'ונגל". שיקול זה נובע מתפיסת המציאות הנוכחית כמשהו קבוע. אך המציאות משתנה ללא הפסקה. "הכל זורם", הכל נמצא בתהליך שינוי תמידי. ראיתי זאת בצרפת במאי 68', כשהמאבק לדמוקרטיה ישירה גרם לשינוי באנשים. אנשים שמפגינים ומוכים על ידי שוטרים מתחילים לשאול שאלות - ולחשוב. אין דבר שמחנך אנשים יותר ממאבק. אנשים נגררים למאבק ועוברים שינוי. אדם נכנס למאבק אך יוצא ממנו שונה לחלוטין. ראיתי זאת גם בניו-יורק בימים הראשונים לאחר הפיגוע במגדלי התאומים ב-11.9.2002. יחסי אנוש של רוב תושבי ניו-יורק השתנו לחלוטין. אנשים החלו להתעניין באחרים ולעזור להם. להציע הסעה במכוניתם (שאיש לא עושה בזמנים נורמליים) להכין סנדביצ'ים ולחלקם בחינם, לאסוף ביגוד, תרופות, ולחלקם לנצרכים. מסתבר שאצל רוב האנשים יש מאגר עצום של רצון לסייע לאחרים, אך אורח החיים הקפיטליסטי הופך התנהגות כזאת ל"בלתי משתלמת". לכן חזר הרוב לסגנון התנהגות אנוכי ותחרותי של הקפיטליזם. בקפיטליזם מתנהגים כמו בקפיטליזם, ובדמוקרטיה ישירה - כמו בדמוקרטיה ישירה. כל משטר יוצר סגנון התנהגות בדמותו.

דרישה לדמוקרטיה ישירה לא תתקבל אצל כולם בזרועות פתוחות. היא תיתקל בהתנגדות נמרצת. כל בעלי משרות הניהול כיום, וגם רבים אחרים, יעדיפו למות מאשר להרשות משטר של דמוקרטיה ישירה. אין לכם שום מושג איזה התנגדות כבירה צפויה לתומכי הדמוקרטיה הישירה. מנהלי בתי-ספר לא יוותרו על משרותיהם רק מפני שתלמידים רוצים להשתתף בקביעת תוכנית הלימודים. בעלי עסקים לא יסכימו שעובדיהם יחליטו במקומם. תהיה התנגדות נמרצת שלעומתה ההתנגדות לסוציאליזם תיראה כחופשה שנתית. גבר מוסלמי לא יסכים שלאשתו תהיה סמכות שווה לו. בעולם המוסלמי (ובעולם האורתודוקסי היהודי) תהיה התנגדות נמרצת ביותר נגד דמוקרטיה ישירה במשפחה. רבים יעדיפו למות מלוותר.

לא אדון כאן בהתנגדות לשינוי כזה במדינה, במשפחה, בבית ספר, במקום העבודה כי כיום אנחנו עדיין לפני המאבק. מה שעומד על הפרק כיום איננו מאבק לדמוקרטיה ישירה אלא הפצת רעיון הדמוקרטיה הישירה. מבחינה היסטורית הגיע זמנה של הדמוקרטיה הישירה ועבר זמנו של משטר הנציגים. משטר נציגים נמאס על רוב האזרחים בעולם ה"חופשי" וממשיך להתקיים רק כי טרם נמצאה לו חלופה. החלופה קיימת - דמוקרטיה ישירה, אך רוב האנשים טרם שמעו עליה. כאשר אנשים יתחילו להבין שיש חלופה, תקום תנועה לדמוקרטיה ישירה ותחל תקופה היסטורית של מאבקים למימוש דמוקרטיה ישירה. במהלך מאבק זה ישתנו האנשים. מי שנלחם למען דמוקרטיה ישירה לא יכול להישאר אנוכי או אדיש. מאיפה באים כל האנשים האנוכיים והאדישים המהווים רוב בחברה הקיימת? הם לא נפלים מהשמיים וגם לא נולדים כאלה. המשטר הקיים מייצר אותם. כל משטר מייצר סגנון התנהגות אישית התואם אותו כי רק כך יכול המשטר להמשיך את עצמו. כיצד מייצר זאת המשטר? באמצעות הדרישות ל"הצלחה" שהוא יוצר. כל מי שרוצה "להצליח" במשטר מסוים חייב להתנהג לפי התנאים ל"הצלחה" שהמשטר יצר. מי שמתנהג בהתאם לתנאים הנדרשים "מצליח". כך גם בכל בית-סוהר. אסיר שמתאים עצמו לדרישות הסוהרים "מצליח". מי שאינו עושה כך אינו "מצליח" כך זה בחברה - ובכלל. יש כמובן יוצאים מהכלל, אך אני מדבר על הכלל. כל חברה מתכנתת את אלה החיים בתוכה כך שתוכל להמשיך להתקיים. הקפיטליזם מבוסס על אנוכיות ותחרותיות. הוא זקוק

לאגו-צנטריזם. מי שאינו אנוכי ואינו אדיש לגורל אחרים לא יצליח בקפיטליזם. קפיטליזם שאינו מייצר אנשים הנהגים באנוכיות ותחרותיות לא ימשיך להתקיים. הא בהא תליא.

תור כדי מאבק לדמוקרטיה ישירה ישתנו האנשים כי כל מאבק משנה - ומחנך - את אלה שמשתתפים בו. ד"ר אינה יכולה לתפקד עם אנוכיות ואדישות. מאבק איננו בהכרח עימות אלים או כוחני, הוא יכול להיות גם דיונים, ויכוחים וכו'. מאידך, לא הכל שלילי בעימות אלים כפי שאמר לי סטודנט אמריקאי ב-1968:

"אין שיעור טוב יותר בפוליטיקה מקבלת חבטה מאלה של שוטר" מדוע? כי המוכה מתחיל לתהות מדוע הוכה? ומתחיל לחשוב על דברים שלא מלמדים ב"מדעי" המדינה, כמו מהו תפקיד המשטרה במשטר? מהו "משטר"? כיצד נוצר "משטר" ומדוע? מדוע מתחלפים משטרים? לימוד באמצעות חוויה ישירה עדיף תמיד על לימוד מילולי. כדי להקים דמוקרטיה ישירה הכרחי להקים ארגון של פעילים שיפיצו את הרעיון. ארגון כזה לא יכול להיות בנוי כמפלגה רגילה, אסור שיהיה לו "מרכז" שיגיד לאנשים מה לעשות. הארגון עצמו חייב לפעול לפי עקרונות הדמוקרטיה הישירה כי הצורה בה מעבירים את המסר היא עצמה מסר. יש לתאם פעילויות של פעילי הדמוקרטיה הישירה. לשם כך יש להקים "וועדי דמוקרטיה ישירה" וגם "וועדת תיאום" לתיאום פעילות כל הוועדים. אך הצעות וועדת תיאום יכולות לשמש רק כהמלצות ולא כהוראות. התנהגות פעילי דמוקרטיה ישירה חייבת להיות ברוח הדמוקרטיה הישירה. אסור שאדם התומך בדמוקרטיה ישירה יתנהג בחיי יום יום, או במשפחתו, כשליט יחיד. מי שתומך בדמוקרטיה ישירה חייב להתנהג בחייו האישיים ברוח הדמוקרטיה הישירה, זו ההוכחה לכך שדמוקרטיה ישירה היא עבורו אורח חיים אישי ולא רק שיטה לקבלת החלטות עבור חברה שלמה. גם ה"פוליטיקה של חיי יומיום" חייבת להיות ברוח הדמוקרטיה הישירה. תנועה לדמוקרטיה ישירה איננה מבוססת על אוהדים אלא על פעילים. פעילים אלה חייבים להיפגש בקביעות וליזום פעילויות. עליהם לממן את פעילותם מכיסם, בלי תרומות מבחוץ. אם אין כסף עדיף שלא תהיה פעילות מאשר לקיימה בתרומות מבחוץ. אם הפעילות חשובה ימצא הכסף. מי שרוצה - יעשה, מי שלא רוצה - לא יעשה. התנועה לדמוקרטיה ישירה תנהל את המאבק לדמוקרטיה ישירה. היא תנהל מערכת הסברה, תארגן דיונים, תקשיב למה שאנשים אומרים, תסייע לשינוי עצמי. עם הזמן זה יתן תוצאות. לא ביום ולא בשנה. המאבק גם לא יברא גן עדן. אסור להיתפס לגישה משיחית. דמוקרטיה ישירה לא תפתור את כל הבעיות האנושיות. אבל היא תפתור הרבה בעיות בצורה חדשה ויש סיכוי שחלק גדול מהבעיות הקיימות כיום יעלמו, כי מקורן במשטר הנציגים עצמו. כיום יש פעילי דמוקרטיה ישירה באינטרנט אבל אין בשום ארץ ארגון של פעילים. פגשתי ביוון פעילים מכל העולם אך הם נפגשים בעיקר באינטרנט.

אפשר לממש דמוקרטיה ישירה במקום עבודה או בבית-ספר לפני הקמת דמוקרטיה ישירה במדינה כולה. אפשר להכניס אותה לפעולה בחיי יום יום בכל תחום בחיים. כאתגר כדאי לנסות לממש דמוקרטיה ישירה במקום קטן, ובהדרגה. יש להעלות את השאלה - מי מחליט? בכל מקום לימוד, בכל מקום עבודה, בכל מקום דיור. זה יכול לשמש צעד ראשון למאבק.

תשובות לשאלות מהקהל

ש: דמוקרטיה ישירה היא שלטון ריכוזי. שלטון כזה מוליד דיכוי של כל מי שאינו במרכז.
 ת: שלטון ריכוזי הוא שלטון שיש לו מרכז. מהו "מרכז"? זהו קומץ שמחליט עבור כולם. בדמוקרטיה ישירה אין מרכז כי כל האזרחים הם המחליטים. בשלטון ריכוזי אם מישהו משתלט על המרכז הוא שולט בכל מערכת קבלת ההחלטות. בדמוקרטיה ישירה זה בלתי אפשרי. גם אם משהו ישתלט על חלק מהאזרחים יש הרבה אנשים מסביב

שיכולים להמשיך לקבל החלטות ושום קומץ אינו מחליט בשביל אחרים. אתה אינך מבדיל בין "מרכז" לבין החלטות רוב.

אם אתה מתנגד להחלטות רוב עליך לומר זאת.

בדמוקרטיה ישירה אין הרבה בתי עסק בהם יחיד מחליט הכל. לכל עובד, בכל מקום עבודה, יש סמכות להשתתף בכל החלטה הנוגעת לעבודתו. אך אין מניעה שאנשים יקימו חברה ויתעשרו. אם אנשים מחליטים לוותר על זכותם להשתתף בהחלטות (למשל כשותפים בעסק שסיד משקיע יחיד) אין בכך פסול כל עוד נשמרת זכותם להחליט אחרת בכל רגע. בדמוקרטיה ישירה יש לכל אדם הזכות לא להשתתף בהחלטות וגם זכות לשנות החלטה זו בכל רגע.

התארגנות לדמוקרטיה ישירה היא דבר פשוט יחסית. נניח שתלמידים בבית-ספר רוצים לחלק ציונים למורים על איכות ההוראה. (ברוב בתי הספר אין אפשרות כזאת). לדעתי זו חוליה חיונית בכל מערכת הוראה. כי אם יש מורה גרוע אין כיום שום אפשרות לתלמידים לציין זאת ולשנות את המצב. אבל יש מורים שאינם טובים בהעברת החומר. תלמיד התומך בדמוקרטיה ישירה יכול לארגן כמה תלמידים בבית הספר ולדרוש שההנהלה תתחשב בדעות התלמידים לגבי איכות ההוראה של המורים. מאבק למימוש דרישה זו הוא מאבק לקידום דמוקרטיה ישירה ואפשר לנקוט בו מיד גם בלי שבמדינה תהיה דמוקרטיה ישירה. בכל מקום אפשר לדרוש סמכות להחליט. ין לדעת מראש היכן יפרוץ מאבק לדמוקרטיה ישירה. זה תלוי בפעילים.

הדעה שפוליטיקה היא עיסוק מושחת מעצם מהותו היא טעות נפוצה של אנשים החיים במשטר נציגים. אך השחיתות בפוליטיקה כיום נובעת משיטת הנציגים ולא מפוליטיקה בתור שכזו.

מדוע? כי מועמדים בבחירות רוצים להבחר ויעשו הכל לשם כך. הם יבטיחו הבטחות שאין ביכלתם לקיים (ויעלימו החלטות שעשויות להרגיז בוחרים). הם גם ישתמשו בכל צורה של שוחד לבוחריהם. מאידך, בוחרים יעשו הכל כדי להשפיע על נציגיהם להחליט לטובתם. כך נוצרת שחיתות. אילו מונו נציגים בהגרלה היה זה מחסל את השחיתות. הפוליטיקה עצמה אינה מושחתת או משחיתה. פוליטיקה היא קבלת החלטות עבור כל החברה. כיצד מחליטים היא שאלה אחרת. לא הפוליטיקה עצמה אלא שיטת הנציגים והבחירות היא המשחיתה.

יש פוליטיקה בלי שחיתות. בדמוקרטיה ישירה אפשר למנוע שחיתות אבל בשיטת הנציגים צריך לשחד. מי ששואף להבחר יהיה מוכן להשתמש בשוחד. יש בוחרים המוכרים את קולם, ויש נציגים שקונים קולות בצורות שונות. באסיפת מרכז הליכוד ב-1997 שאלה לימור לבנת:

" האם הצבענו "ליכוד" כדי לקבל ג'ובים? " והקהל ענה לה: **" כן! "**

בדמוקרטיה ישירה אין בחירות כי מינויים נעשים בהגרלה. כשאין בחירות אין את מי לשחד.

רוב האנשים כיום אינם מבדילים בין "משטר" לבין "פוליטיקה". כולם מניחים ש"פוליטיקה" זה בהכרח "משטר נציגים" וזו ה"דמוקרטיה". זו טעות ענק הנובעת מבורות מדהימה של כל הציבור (כולל אקדמאים, שופטים, ואינטלקטואלים).

דמו-קרטיה היא שלטון האזרחים עצמם, בלי נציגים. בדמו-קרטיה האזרח בוחר מדיניות, לא נציגים.

דמוקרטיה ישירה היא משטר המעודד את האזרחים לבדוק כל הזמן מחדש את דעותיהם. למשל, האזרחים צריכים להחליט: לנקוט מדיניות מסוימת או לא? נניח שהרוב החליט לנקוט בה אך התוצאה איננה מה שציפו ואפילו הפוכה מכך. זה מחייב את האזרחים לשקול מחדש את החלטתם. אחדים יאמרו: 'הצבעתי, אך נוצר ההיפך ממה שרציתי. אני מוכן להצביע אחרת בהצבעה חוזרת על החלטה זו'.

ביקורת שיקולים קודמים מעוררת חשיבה חדשה על הנושא. כאשר נציגים מחליטים האחריות לתוצאות ההחלטות היא שלהם ולא של האזרחים שבחרו בהם. ואם צריך להחליף משהו מחליפים נציגים אך לא ערכים. זה גורם להנצחת הבעייה.

יתרון נוסף של דמוקרטיה ישירה הוא שאין צורך להמתין למשבר כלכלי כדי לפתוח במאבק להחלפת משטר נציגים. מאבק כזה אקטואלי כיום בכל מקום, בכל זמן. רבים רואים במשבר כלכלי תנאי הכרחי לשינוי המשטר. לדעתם לא יתכן מאבק לשינוי משטר בתנאי שפע כלכלי כי רק מצוקה כלכלית תגרום לאנשים להיאבק לשינוי המשטר. אך דמוקרטיה ישירה היא תגובה למצוקה פוליטית ולא-יכולתו של היחיד להשפיע על מהלך חייו. מצב זה קיים כיום בכל מקום, גם בתנאי שפע כלכלי, ואין צורך להמתין למשבר כלכלי כדי לפתוח במאבק לשינוי המצב.

הצהרת הדמוקרטיה הישירה

**" האבסורד של כל החשיבה הפוליטית הוא בכך שהיא מנסה לפתור את בעיותיהם של בני אדם בעבורם בעוד שהבעיה הפוליטית היחידה היא בדיוק זו:
 כיצד יכולים בני אדם לפתח יכולת לפתור את בעיותיהם בעצמם "**
 (קורנליוס קסטוריאדיס, הקדמה כללית ל "כתבים פוליטיים וחברתיים" כרך א', הוצ' אוניברסיטת מינסוטה 1988 , ע' 21)

הקדמה

ההיסטוריה של החברה היא ההיסטוריה של המאבקים לחופש – ולשליטה.

"חופש" הוא מצב בו יחיד - או ציבור - חי בהתאם להחלטותיו.
 "שליטה" היא מצב בו יחיד - או ציבור - מחליט כיצד יחיו אחרים.
 חופש ושליטה בחברה נקבעים על ידי הפוליטיקה.
 "פוליטי" הוא כל מה שנוגע לכל החברה.

כל "פוליטיקה" עוסקת בשלוש שאלות: **מי? מה? איך?**

1. **מי מחליט? (מה תעשה החברה כולה)**

2. **מה להחליט?**

3. **איך לבצע החלטה?**

התשובה לשאלה הראשונה קובעת את מהות המשטר. כמעט בכל חברה מחליט קומץ קטן מה תעשה כל החברה. מי העניק לקומץ זה סמכות להחליט עבור כולם?
 סמכות קומץ המחליטים נוהעת בעיקר מבורותם הפוליטית של רוב האנשים בחברה אשר סבורים שיש מומחיות מיוחדת להחלטות.

אין מומחיות להחלטות!

החלטה היא העדפה. כל העדפה נקבעת על ידי ערך עליון, לא על ידי מומחיות.

ערך עליון קובע מה להעדיף. בלי ערך אי אפשר להעדיף.

יש חמשה ערכים עליונים וכל החלטה מבוססת על אחד מהם:

1. אגוצנטריזם - כלומר - אני מעדיף מה שטוב לי אישית.
2. אתנוצנטריזם - אני מעדיף מה שטוב לעמי - לשבטי - למדינתי - למולדתי.
3. אנתרופוצנטריזם - אני מעדיף מה שטוב לאנושות.
4. ביוצנטריזם - אני מעדיף מה שטוב לכל החי בטבע.
5. תיאוצנטריזם - אני מעדיף מה שטוב בעיני האל.

כל החלטה מתקבלת לפי אחד - **ורק לפי אחד** - מחמשת ערכים אלה. מדוע?

כי החלטה היא העדפה ואי אפשר להעדיף שני דברים. **להעדיף אפשר רק דבר אחד.**

בכל חברה כיום מחליט קומץ קטן מה תעשה כל החברה וכל שאר האזרחים חיים לפי החלטות של קומץ קטן שהוא בלבד מחליט/מעדיף מה תעשה החברה כולה.

למשטר כזה אין שום קשר לדמוקרטיה זהו משטר נציגים הקרוי כיום - **בטעות** - "דמוקרטיה". במשטר זה יש לאזרחים חופש להחליט רק מי יחליט עבורם, מי שחי לפי החלטות של אחרים אינו חופשי.

בדמוקרטיה מחליטים כל האזרחים מה תעשה כל החברה.

בדמוקרטיה אין בחירות ואין נציגים המחליטים עבור אחרים מה תעשה כל החברה כי בדמוקרטיה כל האזרחים - **לא נציגים** - מחליטים מה תעשה כל החברה.

בדמוקרטיה החלטות רוב **האזרחים** - לא נציגים - קובעות מה תעשה כל החברה.

רוב בני חווה רוצים להיות חופשיים, לחיות לפי החלטותיהם. אך אי אפשר להיות חופשי לגמרי כאשר חיים בשיתוף עם אחרים. חופש מלא יש רק למי שחי לבדו - מרצונו.

רוב בני חווה מעדיפים לחיות בחברה. כל חברה פועלת לפי החלטות המחייבות את כולם. בלי החלטות כאלה אין חברה. נדיר שכולם בחברה מסכימים להחלטה הקובעת מה תעשה כל החברה. ברוב המקרים תומך הרוב בהחלטה ומיעוט מתנגד לה אך מצייט לרוב. כך זה ברוב המדינות, המשפחות, מקומות העבודה, ומוסדות הלימוד.

המיעוט חי לפי החלטת הרוב ולכן אינו חפשי. אך כל עוד נשמרת זכותו להפיץ את דעותיו הוא יכול להפוך לרוב ולכן אי-החופש שלו הוא זמני. חופש מלא לכולם כל הזמן איננו אפשרי אפילו כאשר שניים בלבד חיים ביחד מרצונם. למרות זאת מעדיפים רוב בני חווה לחיות בחברה ולא כבודדים כי לחיים בחברה יש יתרונות רבים.

למרות שחופש מלא לכולם כל הזמן אינו אפשרי בשום חברה אפשר תמיד להגדיל את מידת החופש הקיים בכל חברה. למשל, כשנציגים **שנבחרו** על ידי האזרחים מחליטים מה תעשה כל החברה יש לאזרחים בה יותר חופש ממצב בו שליט יחיד שלא נבחר על ידי האזרחים (למשל – מלך) מחליט זאת.

"משטר" הוא מערכת לקבלת החלטות עבור כל החברה. ההיסטוריה של המשטרים היא ההיסטוריה של המאבקים לשינוי המשטר כך שיהיה בו יותר חופש לנשלטים.

המניע העיקרי למאבקים אלה היא שאיפת רוב האנשים לחופש,

רוב האנשים רוצים לחיות לפי החלטותיהם ולא לפי החלטות של אחרים.

מאבקים לשינוי משטרים הגדילו את החופש של רוב האזרחים במדינה, בעבודה, בלימודים, ובמשפחה. כיום יש לרוב האנשים בעולם יותר חופש מבעבר.

רבים מאמינים כי חופש מרבי בחברה קיים כאשר נציגים שנבחרו בבחירות מחליטים עבור החברה כולה.

זה היה נכון **לפני** שמחשבים יכלו לקלוט נתונים מטלפונים. כאשר מחשבים קולטים נתונים מטלפונים

אפשר להקים משטר בו **כל** אזרח זכאי להציע, לדון, ולהצביע **בכל** החלטה המחייבת את כל החברה.

משטר כזה הוא "דמוקרטיה ישירה".

קפיטליזם ? סוציאליזם ? קומוניזם ? אנרכיזם ?

כיום חיים רוב האנשים במשטר בו קומץ מחליט את כל ההחלטות החשובות במדינה, בעבודה, במשפחה, בלימודים, לפי שיקול **אגוצנטרי**. זהו הקפיטליזם. החלטות אלה קובעות גורלם של מיליונים. הקומץ

המחליט מודרך רק על ידי שאיפתו להגדיל את שליטתו - ורווחיו, לא את רווחת העובדים או החברה כולה. במשטר זה סובלים רוב האזרחים מתיסכול, מחלוקת, ומצוקה פוליטית או כלכלית. מצוקה פוליטית נובעת מכך שהמשטר מונע מרוב האזרחים להשתתף בקבלת החלטות הקובעות את חייהם. מצוקה כלכלית נובעת משאיפת המעבידים להגדיל את רווחיהם ושליטתם.

הנסיון להקל מצוקה כלכלית באמצעות "מדינת סעד" שתבטיח לכל אזרח חינוך וביטוח-בריאות על חשבון המדינה - נכשל. מדינת הסעד קיימת (ברוב מדינות אירופה) אך התסכול, המחלוקת, והמצוקה נמשכים. גם הניסיון למנוע תיסכול, מחלוקת, ומצוקה על ידי הקמת משטרים סוציאליסטים, שהלאימו את האדמות, המכונות, הבנקים והמסחר נכשל. כי כל החלטה עבור החברה כולה נתקבלה על ידי קומץ מנהיגי מפלגת השלטון ולכל שאר האזרחים לא הייתה שום אפשרות להשתתף בקבלת החלטות אלה. אלה היו דיקטטורות של מנהיגי מפלגה. רוב אזרחי המשטרים הללו מאסו בהם. כיום סולדים רוב האנשים מקפיטליזם - וגם מסוציאליזם.

איזו חלופה נותרה ? אנארכיזם ?

יש שלוש גירסות לאנרכיזם: 1. אישי 2. קהילתי 3. איגוד מקצועי.

1. אנרכיזם אישי אופייני למתבגרים בעת ביסוס עצמאות אישיותם. הוא דוגל בעיקרון: "רק אני אחליט על גורלי". אף אחד אחר לא יחליט עבורי". אנרכיזם אישי מסרב לציית להחלטות רוב. לכן אינו יכול להציע חלופה למשטר. משטר תלוי בציות כל האזרחים להחלטה גם אם מיעוט מתנגד לה. הערך העליון של אנרכיזם אישי הוא אגוצנטריזם. זה הופך אותו תכופות לריאקציוני בפוליטיקה.

2. אנרכיזם קהילתי דוגל במשטר של פדרציה של קהילות. כאשר החלטות הקהילה מתקבלות בהסכמה כללית (קונצנזוס) של כל חבריה.. מי שניסה להשיג הסכמה כללית בקבוצה של כמה עשרות יודע שזה תהליך קשה וממושך ביותר שבדרך כלל אינו ניתן למימוש, תמיד יש מיעוט המסרב לוותר על דעותיו. אי אפשר לנהל חברה מודרנית של מיליוני אזרחים בהסכמה כללית כי אי אפשר להשיג הסכמה כללית לכל החלטה ובוודאי לא בפרק הזמן הנדרש.. לכן אין לאנרכיזם הקהילתי הצעה מעשית לניהול חברה של מיליוני אזרחים לפי החלטות שהתקבלו בהסכמה כללית והוא מציע לפרק חברה כזאת לקהילות קטנות של עשרות אלפים, המאורגנות כפדרציה. בכל קהילה ובפדרציה עצמה תתקבלנה החלטות בהסכמה כללית. מה יקרה בעיר גדולה? כיצד יחליטו מיליוני תושביה על תחזוקה או בנייה של מערכת התחבורה, האנרגיה, הביוב, או הבריאות של העיר כולה? לאנרכיזם הקהילתי אין תשובה לבעייה זו.

3. אנרכיזם איגוד-מקצועי (סינדיקליזם) מציע שהאיגודים המקצועיים יחליטו את כל ההחלטות הפוליטיות. מדוע אזרח שאינו חבר באיגוד מקצועי אינו זכאי להשתתף בהחלטות על גורל החברה בה הוא חי? כיצד ינוהל האיגוד המקצועי עצמו? בהסכמה כללית? לפי החלטות נציגים? או לפי החלטת כל החברים באיגוד? האם בתוך האיגודים תתקבלנה החלטות ברוב קולות? אם איגודים שונים יחליטו החלטות שונות או מנוגדות - מה יחלט?

אנרכיסטים רבים רואים בציות להחלטות רוב "כפייה" שיש להתנגד לה ומתנגדים לציית להחלטות רוב. בעיניהם זו "כפייה"/"שלטון ריכוזי"/"דיקטטורה של רוב". הם מתנגדים לחברה של מיליוני אזרחים ולמשטר בו זכאי כל אזרח להציע, לדון, ולהצביע בכל החלטה פוליטית והחלטות הרוב מחייבות את המיעוט. מה נותר?

החלופה היחידה לניהול חברה תעשייתית מודרנית של מיליוני אזרחים בלי אי-השיוון הכלכלי של קפיטליזם, ובלי אי-השיוון הפוליטי של סוציאליזם, היא באמצעות דמוקרטיה ישירה בחברה, בעבודה,

בלימודים ובמשפחה. כלומר - באמצעות משטר בו זכאי כל אזרח להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה הנוגעת לכל החברה והחלטות הרוב מחייבות את כולם.

דמוקרטיה ישירה

המשטר הקרוי כיום "דמוקרטיה" הוא משטר נציגים ונוגד דמוקרטיה. בדמוקרטיה אין נציגים (ואין בחירות) כי כל האזרחים מצביעים בעד כל מדיניות וחוק. ה"דמוס - קרטיה" ("דמוס" - כל הקהילה, "קרטיה" - שלטון) הומצאה באתונה לפני 2500 שנה. ב"דמוס-קרטיה" הייתה לכל גבר חפשי זכות להשתתף בכל הצבעה על כל החלטה הנוגעת לכל הקהילה. האחראים לביצוע החלטות מונו ב-ה-ג-ר-ל-ה (לא בבחירות) והוחלפו כל שנה. כיום משמש המונח "דמוקרטיה" - בטעות - לתיאור משטר בו קומץ נציגים מחליט כל החלטה פוליטית (החלטה המחייבת את כל החברה). הצדקת משטר כזה נבעה מכך שהצבעה של מיליוני אזרחים וספירת קולות נמשכו זמן רב ואי אפשר היה לבצע זאת כל יום אך החלטות פוליטיות יש להחליט כל יום.

לכן הסכימו רוב האזרחים לבחור נציגים שיחליטו במקומם.

הסכמה זו איבדה את צידוקה בעידן התקשורת האלקטרונית. מדוע ?

כי כאשר מיליוני אנשים בעולם מחליטים כל יום, בכספומטים, וסופרמרקטים, מיליוני החלטות המצורפות מיד לסכום יחיד במחשב מרכזי של בנק או סופרמרקט, אין הצדקה לנציגים שיחליטו במקום האזרחים. בכל כספומט ובכל קופה בסופרמרקט יש מחשב המעדכן את החשבון בו בוצעה פעולה ומדווח עליה למחשב מרכזי אשר מצרף תוך שניה מיליוני החלטות לסכום יחיד ומאפשר למנהלי בנק לראות בכל רגע מאזן כללי של כל הבנק. מערכת כזאת יכולה לצרף מיליוני הצבעות פוליטיות לסכום יחיד ולאפשר לכל אזרח להצביע על כל החלטה הנוגעת לכל החברה.

כיום אפשר להצביע באמצעות שלט טלוויזיה או בהודעות sms בטלפון נייד !

קל לבנות תוכנה שתברר את זהות המצביע, את זכותו להצביע, ותחבר מיליוני החלטות. קבלת החלטות פוליטיות באמצעות טכנולוגיה אלקטרונית תאפשר לכל אזרח להשתתף בכל החלטה פוליטית. כל אזרח יוכל להציע הצעה לדיון, להשתתף בדיון הפוליטי ולהצביע בכל הצעת החלטה.

כיום קל מאוד לבדוק מיליוני החלטות ולצרפן לסכום יחיד תוך שניות ולראות מיד, ב"זמן אמתי" את תוצאות ההצבעה.. התוצאות יוצגו ברציפות בטלוויזיה וכולם יוכלו לראות תוצאות כל הצבעה. משטר בו כל אזרח זכאי להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה פוליטית, הוא "דמוקרטיה ישירה". במשטר כזה כל האזרחים זכאים להציע, לדון, ולהצביע בכל החלטה המחייבת את כל החברה. במשטר כזה אין מנגנון נפרד מהאזרחים אשר מחליט מה חייבים כל האזרחים לעשות.

האזרחים עצמם מציעים, דנים, ומחליטים מה תעשה כל החברה.

במשטר כזה רוב האזרחים חיים לפי החלטות שהם עצמם החליטו ולכן הם חופשיים. משטר כזה מבטיח שוויון פוליטי מירבי וחופש מירבי, לרוב האזרחים.

דמוקרטיה ישירה היא משטר בו יש לכל אזרח סמכות להציע, לדון, ולהצביע בכל החלטה הדנה בנושא
 : מה צריכה כל החברה לעשות?
 החלטות הרוב מחייבות את כולם.

אזרח אינו חייב להשתתף בכל החלטה פוליטית, אך יש לו סמכות לעשות כך. תקשורת אלקטרונית מאפשרת מימוש משטר כזה היום - כאן ועכשיו. משטר המבוסס על עיקרון זה הוא שלטון עצמי של הנשלטים. אין בו הפרדה בין שולטים לנשלטים כי הנשלטים הם השולטים. המחשבים אינם מחליטים שום החלטה. הם רק קולטים, מאחסנים, ומצרפים - תוך שניות - מיליוני החלטות לסכום יחיד. המחשבים מאפשרים לברר תוך שניות מה החליטו כל האזרחים. אמינותה של טכנולוגיה זו הוכחה בכל בנק בעולם עשרות שנים. כיום אי אפשר להפעיל בנק או סופרמרקט בלעדיה. אין קושי ליישמה להחלטות פוליטיות. ישומה להחלטות פוליטיות יבטל את הצורך בנציגים. אם כל האזרחים לא יכולים להשתתף בהצבעה יש צורך בנציגים שיעשו זאת במקומם. אך כאשר כל האזרחים יכולים להשתתף בכל הצבעה פוליטית אסור שנציגים יחליטו במקומם כי זה מעודד חוסר אחריות ושחיתות. במאה ה-17 וה-18 לחמו תושבי הערים באנגליה וצרפת נגד סמכות המלך להחליט כל החלטה פוליטית. סיסמתם הייתה: "אין מיסוי בלי ייצוג". כלומר, אם מלך רוצה שתושבי העיר ישלמו לו מסים עליו להתחשב בדעותיהם על השימוש בכספי המסים. מטרת המאבק הייתה לאלץ כל מלך לשתף נציגים של תושבי הערים בכל החלטה על מסים והשימוש בהם. המלך התנגד לכך, לחם נגד תושבי הערים - והפסיד. סמכויות המלך עברו לידי נציגים שנבחרו על ידי תושבי הערים. ב-1968 החל מאבק חדש נגד סמכות נציגים להחליט עבור מיליוני אזרחים. סיסמת המאבק החדש היא :
"אם אין זכות להצביע בעד או נגד החלטה אין חובה לציית לה".
 גם מאבק זה, שיהיה קשה וחרیف בהרבה מהמאבק נגד שלטון מלכים ישיג בסוף את מטרתו. בו יהיה לאזרחים יותר חופש מכפי שיש להם כיום. האזרחים עצמם - לא נציגים - יציעו, ידונו, ויצביעו, בעצמם על כל החלטה פוליטית. נשים לא תיוצגנה על ידי בעלים. עובדים לא ייוצגו על ידי איגוד מקצועי אלא יחליטו בעצמם כל החלטה הנוגעת לעבודתם. תלמידים לא ייוצגו על ידי הורים או מורים. כל אזרח יוכל להציע ולהצביע בכל החלטה הנוגעת למדינתו, למגוריו, לעבודתו, ללימודיו, למשפחתו.
כל ניסיון להקים משטר כזה יתקל בהתנגדות נמרצת ויוכל להתממש רק לאחר מאבק קשה שימשך שנים רבות. אך בסופו של דבר תקום דמוקרטיה ישירה במדינה, במגורים, בעבודה, בלימודים, במשפחה.

דמוקרטיה ישירה איננה ערובה לכך שהחלטותיה תהיינה חיוביות.
 היא עשויה להחליט החלטות שליליות (איך שלא נגדיר "חיובי/שלילי").

כך זה בכל משטר. יתרון הדמוקרטיה הישירה על משטר נציגים הוא במידת החופש שיש לרוב אזרחיה (החיים בהתאם להחלטותיהם) ביכולתם לשנות מיד כל החלטה, ובשיוויון בסמכות פוליטית של כל האזרחים.

בדמוקרטיה ישירה יכולים אזרחים להקים מפלגות כדי לשכנע אחרים לתמוך בהחלטה כלשהי. מפלגה שמנסה לשכנע אחרים תורמת לדמוקרטיה.

מפלגה שמחליטה עבור אחרים נוגדת את הדמוקרטיה.

אסור שמפלגה תהפוך למוסד שמחליט במקום כל האזרחים.

הוויכוח הפומבי על החלטות בו יכול כל אזרח להשתתף הוא עיקר הדמוקרטיה הישירה. הוא הכלי לפיתוח החברה - והאדם.

יש להבטיח זכותו של כל אזרח להשתתף בוויכוח על הצעות החלטה ויש למנוע שימוש לרעה בזכות זו. לשם כך יש לנסח חוקה שתאפשר לכל אזרח להעלות הצעה לדיון, להשמיע דעה בוויכוח על ההצעות, ולהצביע בעד הצעה. החוקה תסדיר בעיות הכרוכות בוויכוח פומבי של מיליוני אזרחים. אסור לקבוע חוקה זו מראש. רק אזרחי הד"י ינסחו אותה ויצביעו בעדה. עם זאת אפשר להעלות הצעות לחוקה גם לפני הקמת ד"י.

החוקה חייבת להגן על כל מיעוט מפני הרוב ולהבטיח שד"י לא תהיה "דיקטטורה של הרוב" או של אותו חלק בציבור שיש לו יותר פנאי לעסוק בענייני הציבור. אפשר להבטיח זאת על ידי חמשה עקרונות:

1. מיעוט זכאי להטיל ווטו על החלטות מסוימות, אך חובתו להציע הצעת פשרה.
 2. החלטות מסוימות תחייבנה רק את אלה שהצביעו בעדן לא מי שהצביע נגדן.
 - 1 החלטות מסוימות תתקבלנה רק ברוב מיוחס (של 60% או 70%).
 4. זכותו של כל מיעוט להביע כל דעה בפומבי אינה ניתנת לביטול.
 5. אם 2% מהאזרחים תומכים בהצעה יש להביאה לדיון בפני כלל האזרחים.
- כל האזרחים יחליטו על איזה החלטות להפעיל את הכללים 1, 2, 3.

עקרונות אלה - המגינים על כל מיעוט - ישכנעו את החוששים להמצא במיעוט בדמוקרטיה ישירה, לתמוך בה. תמיכה זו הכרחית לקיום דמוקרטיה ישירה.

אם לא יובטחו זכויות המיעוט בחוקה - ובמציאות - תהפוך דמוקרטיה ישירה לזירת מאבק בין מיעוט לרוב מאבק זה עשוי להרוס את המשטר. הקפדה על זכויות המיעוט והיחיד תסייע לדמוקרטיה ישירה להיות בת קיימא ומשטר שכל האזרחים תומכים בו ונהנים לחיות בו.

תשובות לביקורת

רבים סבורים כי אנשים רגילים אינם מסוגלים להחליט החלטות פוליטיות כי פוליטיקה היא מקצוע טכני וקבלת החלטות פוליטיות דורשת מומחיות מיוחדת.

אם יש מומחיות מיוחדת להחלטות פוליטיות מדוע אין אוניברסיטה בעולם מלמדת מומחיות זו? התשובה היא שקבלת החלטות פוליטיות אינה מומחיות כי "להחליט" פירושו "להעדיף" אפשרות אחת על פני אחרות ואין מומחיות להעדפות. העדפה היא "החלטה" ולא "מסקנה". "העדפה" זקוקה למידע אודות האפשרויות העומדות לבחירה, אך ברגע שמידע זה ניתן לא המידע אלא הערך העליון של המחליט הוא שקובע מה להעדיף. "העדפה" איננה ענין טכני אלא ערכי. היא נובעת מערך עליון. ערך זה אינו נקבע על ידי ידע, או היגיון, אלא על ידי חינוך. שום היגיון וידע לא יגרמו לאדם דתי להצביע בעד ביטול חינוך דתי. כדי "להעדיף" דרוש מידע על האפשרויות השונות העומדות לבחירה ועל תוצאותיהן. מידע זה יוכלו האזרחים לקבל מצוות מומחים שימונו בהגדרה ויפיעו בטלוויזיה ויענה לשאלות האזרחים. בהינתן מידע זה יוכל כל אזרח – בלי הכשרה נוספת - להחליט (להעדיף) באיזו אופציה לבחור. מי שסבור כי אדם רגיל אינו יכול לקבל החלטה פוליטית שקולה ואחרת בגלל חוסר מידע חייב לענות לשאלה: האם נשיא ארה"ב בקי בכל נושא עליו הוא מחליט? כמובן שלא! שום נשיא אינו מומחה לכל נושא עליו הוא מחליט. בחודש מרץ 1945 טרם היה לנשיא טרומן מושג כלשהו על הפצצה האטומית.

הוא אפילו לא ידע על קיומה. למרות זאת, בחודש יולי, שלושה שבועות לאחר שנודע לו על הפצצה האטומית הוא (והוא בלבד) החליט להטילה על הירישימה.

תחילה הזמין אליו מומחים ושמע את דעותיהם ולאחר מכן – החליט. החלטתו - ככל החלטה - לא נבעה מבקיאיותו בנושא וגם לא מניסיון קודם אלא רק מערכיו. טרומן היה אדם ממוצע לחלוטין. הוא לא היה גאון או בעל כשרון מיוחד. לכל אזרח נורמלי יש אותה יכולת כמו לטרומן. כאשר מומחים (שנבחרו בהגדרה מתוך כל המומחים לנושא) יפיעו בטלוויזיה, יסבירו לציבור הרחב את האפשרויות השונות ותוצאותיהן האפשריות, ויענו לשאלות הציבור, ירכשו האזרחים מידע הדרוש להחלטה.

בתום הדיון יוכלו האזרחים לקבל החלטה כמו טרומן. האם יחליטו כמוהו? זה תלוי בערכיהם, לא במידע שברשותם. אותו מידע מאפשר תמיד החלטות שונות.

כל מינוי בדמוקרטיה ישירה חייב להיעשות בהגדרה מתוך ציבור אלה שהנושא הנדון הוא מקצועם. מינוי בהגדרה ימנע שחיתות כי לכל מועמד יש אותו סיכוי להיבחר.

כשאין בחירות אין את מי לשחד ואין את מי להונות. התוצאה אינה תלויה באיש. בחירות מולידות שחיתות כי כל מועמד רוצה להכשיל יריבים, לרכוש מצביעים בהבטחות שאינו יכול לקיים, להעלים החלטות שאינן לרוח הבוחרים, ולאחר הבחירות – להתכחש למה שהבטיח. זה מושחת ומשחית אך זה נובע ממינוי נציגים בבחירות, לא מהפוליטיקה עצמה.

מינוי בהגרלה נותן סיכוי שווה לכל אזרח להתמנות לתפקיד ותואם את עיקרון הדמוקרטיה הישירה :
שיוויון פוליטי – כלומר : סמכות שווה לכל אזרח, להשתתף בכל רגע בכל החלטה הנוגעת לכל החברה.

יש סבורים כי כאשר לכל אזרח תהיה זכות להציע הצעות החלטה פוליטיות יהיה מספר עצום של הצעות שישתק את המערכת הפוליטית כי אי אפשר יהיה לדון בכולן. דעה זו מניחה שמספר הצעות ההחלטה נובע ממספר הזכאים להציע. זה מופרך כל יום בכל פרלמנט. בכנסת יש 120 נציגים אך מעולם לא הוגשו 120 הצעות החלטה על נושא כלשהו. הסיבה ? מספרן של הצעות ההחלטה אינו נובע ממספר בעלי הזכות להציע אלא מנושא ההחלטה. למשל, בהחלטה להאריך יום לימוד בבתי-הספר יכולה להיות החלטה לא להאריך, ושתיים או שלוש החלטות להאריכו בשעה, בשעתיים, או בשלוש. אך לא תהיינה 120 הצעות ואפילו לא 12. אפשר גם לקבוע מינימום קולות שהצעה שלא השיגה אותו תורד מסדר היום.

בכל משטר – לאחר שהוחלט "מי מחליט" - יש שני סוגי החלטות פוליטיות :

1. החלטות על מדיניות העונות לשאלה : מה צריכה כל החברה לעשות?

2. החלטות על ביצוע מדיניות העונות לשאלה : איך לעשות ?

הסדר הוא : מי ? - מה ? - איך ?

בדמוקרטיה ישירה כל אזרח זכאי להציע, לדון, ולהצביע, בכל החלטה על "מה לעשות"?

החלטה כזאת תלויה רק בהעדפותיו של אדם ונקבעת לפי הערך העליון של המחליט ולא לפי מומחיות. לכן זכאי כל אזרח להציע, לדון, ולהצביע בכל החלטה הקובעת מה צריכה כל החברה לעשות. אך החלטות על **ביצוע** מדיניות מחייבות ידע טכני ולמימושן יש למנות אנשים שהנושא הנדון הוא מקצועם. אנשים כאלה ימונו **בהגרלה** מתוך רשימת כל המומחים לנושא הנדון. מינוי **בהגרלה** מונע שאפתנות ושחיתות. רבים חושבים כי שחיתות היא תופעה הכרחית בפוליטיקה. **זו טעות.** שחיתות הכרחית רק כאשר קומץ (או יחיד) מחליט עבור כולם. מדוע ?

כי מי שאין לו סמכות להחליט מנסה לשחד את מי שיש לו כדי שיחליט לטובתו, ומי שיש לו סמכות להחליט ישחד כדי לזכות שוב בסמכות. אך כאשר לכל אזרח יש סמכות להשתתף בכל החלטה פוליטית צריך לשחד את רוב האזרחים וזה לא קל - ויקר,

זה יתגלה בנקל ואין ודאות שהשחד ישיג את מטרתו, לכן אינו מעשי.

מינוי **בהגרלה** מונע שחיתות - כי אי אפשר לדעת מראש תוצאות של הגרלה.

מינוי בהגרלה יבטל שחיתות הקיימת **בהכרח** בכל שיטת בחירות.

רבים סבורים שדמוקרטיה ישירה תהיה מסובכת בהרבה ממשטר נציגים. אין זה בהכרח כך. סיבוכים רבים במשטר נציגים נובעים מנציגים המסבכים בעיות פשוטות כדי להיבחר מחדש. בעיות פוליטיות רבות תהיינה פשוטות יותר בדמוקרטיה ישירה כי פתרון יקבע רק על ידי שיקולים הנובעים מהבעיה עצמה ולא

משיקולי נציגים שרוצים להבחר מחדש. גם אם יתברר שדמוקרטיה ישירה מורכבת יותר ממשטר נציגים ספק אם ישפיע הדבר על רוב האזרחים. משטר נציגים עצמו מורכב הרבה יותר מדיקטטורה בה שליט יחיד מחליט הכל בלי אופוזיציה וקואליציה. אך למרות פשטות הדיקטטורה מעדיפים רוב האזרחים משטר נציגים בו יש לאזרחים יותר חופש מאשר בשלטון יחיד. לרוב האזרחים החופש שיש להם במשטר חשוב יותר מאשר מורכבות המשטר.

דמוקרטיה ישירה חייבת להפריד החלטות על נושאים מקומיים מהחלטות על נושאים כלל-ארציים. האזרחים עצמם יקבעו איזה נושא הוא בעל אופי מקומי ואיזה בעל אופי כלל-ארצי. הפרדה כזאת תקטין התערבות חיצונית בחייהם של האזרחים וגם את מספר ההחלטות שעליהם להחליט.

יש מתנגדים עקרוניים לדמוקרטיה ישירה שיתנגדו לה גם לאחר שישתכנעו שאפשר לממשה. אלה הם אליטיסטים עקרוניים. הם מתנגדים עקרונית לשלטון ישיר של כלל האזרחים. הם רואים בדמוקרטיה ישירה "שלטון האספסוף" ומשוכנעים שהרוב יחליט החלטות הרות אסון לעצמם ולאחרים. אך טיעון זה תקף לא רק לגבי דמוקרטיה ישירה, אלא לגבי כל משטר. שליט יחיד יכול לקבל החלטות הרות אסון וכך שלטון נציגים/מומחים/פילוסופים. בשום משטר אין ערובה לכך שהחלטות לא תגרומנה לאסון. אך ככל שמספר המחליטים גדול יותר כך קטן יותר הסיכוי שגחמות אישיות, חרדות, ומשחקי כוח, ישפיעו על ההחלטות. החלטות שליט יחיד כפופות לגחמות של יחיד אך החלטות מיליוני מחליטים נובעות מגחמות מיליוני בני אדם ורבות מהן מנוגדות ומבטלות זו את זו. השפעת גחמה אישית על החלטות פוליטיות יורדת ככל שמספר המחליטים עולה. השפעת גחמות אישיות על החלטות פוליטיות בדמוקרטיה ישירה קטנה בהרבה מהשפעתן על החלטות בשלטון יחיד או במשטר נציגים.

אם החלטה גרמה לאסון במשטר נציגים נהוג להחליף נציגים שהצביעו עבורה אך לא ערכים שהינחו אותם. זה מסייע לקיבוע ערכים שהובילו לאסון. במקום להחליף ערכים מחליפים נציגים. האזרחים ממשיכים לנקוט בהעדפות הגורמות שוב ושוב לתוצאות שליליות ותולים את האשם בנציגים ולא בערך העליון שקבע את העדפותיהם.

בדמוקרטיה ישירה המצב שונה. ראשית, דמוקרטיה ישירה יכולה לבטל מיד החלטה שהובילה לתוצאות שליליות כי אין צורך להמתין לבחירות. שנית, אם החלטה גרמה לתוצאות שליליות יאלצו אלה שהצביעו עבורה לבחון מחדש את ערכיהם ואולי - לשנותם.

בדמוקרטיה ישירה אי אפשר להטיל אחריות על אחרים. מי שתמך בהחלטה שגרמה לאסון אינו יכול להטיל אחריות על נציגים ויאלץ לבחון מחדש את הערכים שגרמו לו להחליט כפי שהחליט. זה מניע לשינוי ערכים, ותורם לקידום התודעה והחברה.

דמוקרטיה ישירה היא יותר משיטה לקבלת החלטות עבור החברה כולה - היא כלי לחינוך ופיתוח האדם. כיום משוכנעים רבים כי אנוכיות, תוקפנות, ואדישות פוליטית, הנפוצים בימינו, הם "טבע האדם" שלא ישתנה לעולם. לדעתם בד"י תנוהל החברה על ידי רוב אגוצנטרי שיהפוך את החברה לג'ונגל של אנוכיות נטולת מעצורים. לכן הם מתנגדים לה. אך בשביתה הכללית הגדולה ביותר בהיסטוריה, במאי 1968 בצרפת, כאשר 9 מיליון עובדים שבתו 21 יום ודרשו "ניהול עצמי" (כלומר - ד"י) באלפי מקומות עבודה ומוסדות לימוד, חל שינוי בהתנהגותם. התפרץ המון רצון טוב, סולידריות, ונכונות לסייע לזולת. כל יחיד הושפע מהאווירה הציבורית. הקפיטליזם, המבוסס על אנוכיות, תוקפנות, תחרותיות, ואדישות פוליטית, מקרין תכונות אלה. מי שנולד במשטר כזה מתאים עצמו לאווירה הכללית כדי "להצליח" (במובן שהמשטר מעניק למושג זה) כך נוצרה השקפה הרואה תכונות אלה כ"טבע האדם". אך כל פרט מעוצב על ידי אווירה ציבורית בתוכה הוא גדל. אין "טבע אנושי" נצחי. אנוכיות, חמדנות, תוקפנות, תחרותיות, ואדישות פוליטית, שרבים לוקים בהן כיום, הם "טבע המשטר" ולא "טבע האדם".

הערך העליון של דמוקרטיה ישירה הוא **אנתרופו-צנטריזם** ולא **אגו- או אתנו-צנטריזם**. זה יצור אווירה של התחשבות בזולת כי כל משטר מעצב את מניעיהם של החיים בו - בדמותו. ד"י איננה רק שיטה לקבלת החלטות פוליטיות, היא גם אמצעי לפיתוח סוג אחר של מניעים: יצירתיות, אחריות, וסיוע לזולת. מניעים אלה קיימים אצל רוב האנשים אך משטר נציגים מדכא אותם בעוד שדמוקרטיה ישירה מטפחת אותם. מי שמחליט אחראי לתוצאות החלטותיו. רבים פוחדים מכך ומעדיפים שאחרים יחליטו במקומם. לכן הם מתנגדים לד"י. בעיה זו ידועה כ"מנוס מחופש" - ומבגרות. זו גישה של ילדים החרדים לאבד אהבת הורים בגלל החלטה שתכעיס אותם. מבוגרים הסובלים מגישה זו זקוקים לסיוע וטיפול. אפשר להתגבר על פחד מחופש ולרכוש גישה בוגרת בה מכיר אדם באחריותו לתוצאות החלטותיו ומעדיף להחליט בעצמו מאשר לחיות במצב בו אחרים מחליטים עבורו.

יש תומכי "דמוקרטיה ישירה" שאין להם הגדרה ברורה למושג זה. הם תומכים במשאלי עם ודורשים בקרה ציבורית על נציגים אך **מתנגדים** לעיקרון "**לכל אזרח זכות הצבעה בכל החלטה פוליטית**". הם תומכים בשלטון נציגים שעבר תיקונים מסוימים.

הם רוצים **תיקון** משטר נציגים, לא החלפתו (לכן נכון לכנותם "רפורמיסטים", כלומר "מתקנים") הם רוצים לעקור שחיתות, להרחיב סמכויות אזרחים, אך מתנגדים לדמוקרטיה ישירה. הם מתנגדים לשלטון ישיר של האזרחים ושואפים לתקן משטר נציגים. הם מתנגדי דמוקרטיה ישירה הנושאים את שמה לשווא ומתעים רבים מתומכיה. תומכי דמוקרטיה ישירה יכולים לפעול יחד עם בעלי גישה זו תוך הכרה בשוני בין הגישות וכיבוד הדדי של שוני זה. כאשר תיווצר אפשרות לממש דמוקרטיה ישירה תפרדנה הדרכים. אך עד אז יכולים אלה הרוצים לתקן משטר נציגים ואלה הרוצים לבטלו לקיים שיתוף פעולה ביניהם. שיתוף פעולה הוא אמצעי ולא מטרה. יש להפסיקו בסיוע תפקידו. אסור לנקוט אמצעים שמהותם נוגדת את המטרה.

יש להיזהר מהגישה של "המטרה מקדשת את האמצעים" כי כל אמצעי מעצב את מטרתו בדמותו. שום מטרה חיובית לא קודמה על ידי אמצעי שלילי. להיפך, מטרות חיוביות רבות הושחתו בגלל שימוש באמצעים שמהותם נוגדת את מהות מטרתם.

אופן הפצת מסר הוא חלק מהמסר.

אי אפשר לקדם דמוקרטיה ישירה באמצעים אנטי-דמוקרטיים.

גם באמצעי חיובי יש להשתמש רק כל עוד הוא משרת את מטרתו.

אמצעי שהופך למטרה הורס את מטרתו.

יש להיאבק בהתמדה נגד הנטייה המתמדת להפוך אמצעי - למטרה.

אסור שאמצעים יהפכו למטרות !

יש להזכיר לאליטיסטים כי בניגוד לביקרתו של אפלטון על הדמוקרטיה באתונה לפני 2500 שנה, דחה סוקרטס מורו את ההצעה להימלט מעונש המוות שגזרה עליו הדמוקרטיה האתונאית לאחר שאחדים מתלמידיו ניסו פעמיים להפילה בהפיכה אלימה והרגו מאות אזרחים. סוקרטס יכל להימלט מאתונה ולהינצל. הוא סירב לעשות זאת, הוא העדיף לציית לדין הדמוקרטיה גם כשדין זה קיפד את חייו. בהחלטתו זו הבהיר סוקרטס שגם כאשר החלטות הדמוקרטיה פוגעות בו הוא מעדיף אותה על פני כל משטר אחר ומסרב להימלט מגזר דינה.

עד היום נהנית האנושות כולה מהישגי הדמוקרטיה האתונאית בתחום הפוליטיקה, הפילוסופיה, האמנות, והמדע. ברור שגירסה מודרנית של דמוקרטיה ישירה איננה העתק הגירסה האתונאית אלא גירסה מעודכנת לתקופתנו של העיקרון לפיו זכותו של כל אזרח להשתתף בקבלת כל החלטה הקובעות מה תעשה החברה בה הוא חי.

דמוקרטיה ישירה תמנע שחיתות הנפוצה כיום בכל משטר נציגים. היא תעורר מעורבות האזרחים בחיי הקהילה והחברה בה הם חיים ותיצור אחריות ואיכפתיות של האזרחים לקהילה ולחברה. היא תעודד יצירתיות ורצון טוב כלפי אחרים בניגוד לאנוכיות ואדישות לזולת שמשטר נציגים מקרין. היא תשנה לא רק את החברה אלא גם את האישיות. היא תהפוך את ה"פרט" מאובייקט משועמם, אדיש, ואנוכי במשטר מושחת ומשחית, מנוכר ומנוכר, אנוכי ואדיש לסבל של אחרים, לאישיות פעילה המעצבת במודע חברה שטובת כל הקהילה, כל החברה, והאנושות כולה, היא מטרתה.

הצהרה זו נמצאת באתר האינטרנט:

www.kulanu-nahlit.org

מה לעשות ?

- לשם מימוש דמוקרטיה ישירה הכרחי להקים "תנועה לדמוקרטיה ישירה". כדי להקים תנועה כזאת יכול כל מי שתומך בדמוקרטיה ישירה לנקוט בצעדים הבאים:
1. למצוא אחרים המעוניינים בנושא ולדון עימם על דמוקרטיה הישירה.
 2. להקים "ועד לדמוקרטיה ישירה" בבית, בעבודה, בלימודים, ברובע המגורים, באינטרנט.
 3. ועדי דמוקרטיה ישירה ידונו בכל נושא הנראה להם, יממנו את עצמם, ויציעו פתרונות ברוח הדמוקרטיה הישירה לבעיות ממשיות העומדות על הפרק במקום בו הם עובדים.
 4. וועדי דמוקרטיה ישירה יפיצו את רעיון הדמוקרטיה הישירה בכל דרך, בתקשורת, בבית, בעבודה, בלימודים, בדפוס ובעל-פה.
 5. כל ועד ישמור על עצמאותו, יסייע להקמת ועדים חדשים, ויתמוך בהם.
 6. כאשר יקומו מספר ועדים יש לקדם שיתוף פעולה ביניהם ולקיים וועידות מחוזיות, ארציות ורב-לאומיות. יש להקים תנועה עולמית לדמוקרטיה ישירה לקידום הרעיון בעולם כולו ולקידום שיתוף פעולה, סיוע הדדי, הפצת מידע ותיאום פעילות ברחבי העולם.. תנועה לדמוקרטיה ישירה אינה מאורגנת כמפלגה רגילה בה קומץ מחליט עבור אחרים.
 7. לתנועה לד"י חייב להיות ועד לתיאום פעילות כל הוועדים אך החלטותיו הן בחזקת המלצות ואינן מחייבות את הוועדים השונים. כל וועד לדמוקרטיה ישירה זכאי להתעלם מהחלטותיו.
 8. לתנועה לדמוקרטיה ישירה אין מנהיגות אישית או קבוצתית. תנועה זו היא צורה עוברית של המשטר אותו היא שואפת להקים, ואמצעי להקמתו. כל אמצעי מעצב את מטרותו בדמותו וכל מטרה מעצבת אמצעים בדמותה. יחסים בין חברי תנועת לדמוקרטיה ישירה חייבים להיות אותם יחסים שהם רוצים לראות בין אזרחי דמוקרטיה ישירה. עקרונות הד"י חייבים להנחות גם את החיים האישיים. אסור שאדם הנאבק למען ד"י ינהג באופן לא-דמוקרטי בחייו האישיים.
 9. אם אפשר לממש דמוקרטיה ישירה בבית, ברובע מגורים, במוסד לימודי, באזור, במועצה מקומית, בעיריה, במשרד ממשלתי יחיד, וכו', יש לעשות זאת. אין צורך להמתין עד שד"י תמומש במדינה כולה. אם מימוש מקומי של דמוקרטיה ישירה אפשרי בלי תקשורת אלקטרונית יש לממשו. גם אם ניסיון כזה יכשל הוא יתרום לקחים לניסיון הבא.
 10. השתמש בהומור. בדיחה אינה רק הנאה, היא גם נשק פוליטי יעיל. פוליטיקה אינה חייבת להיות משעממת או קודרת. הצע פתרונות של דמוקרטיה ישירה לכל בעיה חברתית ופוליטית. אל תבקר את הקיים בלי להציע פתרון חלופי לבעיות שביקרת. פתח יצירתיות. אין להרתע מטענות "זה בלתי אפשרי". מומחים בעלי שם עולמי טענו ש"בלתי אפשרי" שהאדם יעוף, יגיע לירח, יבטל עקרות, ישנה את התורשה. כולם התבדו. מי שטוען בפוליטיקה שמהו "בלתי אפשרי" מתכוון בדרך כלל שזה "בלתי רצוי" לו. בדוק אם מי שטוען כי דמוקרטיה ישירה "בלתי אפשרית" רוצה בה.

יש להזכיר לאליטיסטים כי בניגוד לביקרתו של אפלטון על הדמוקרטיה באתונה לפני 2500 שנה, מורו של אפלטון, סוקרטס, נשפט ונדון למוות ע"י הד"י באתונה כי כמה מתלמידיו ניסו פעמיים להפיל את המשטר וגרמו לאלפי הרוגים. למרות שסוקרטס לא היה אחראי לכך ויכל להימלט מאתונה הוא החליט לקבל את גזר דינה של הדמוקרטיה הישירה ובכך הצהיר קבל עולם שהוא מעדיף לציית לדמוקרטיה גם כשפסק דינה מוטעה. הוא העדיף ציות לדמוקרטיה על פני חייו.

עד היום נהנת האנושות מפירות הדמוקרטיה האתונאית בתחום הפילוסופיה, האמנות, והפוליטיקה. דמוקרטיה ישירה תטפח מעורבות האזרח בחיי הקהילה והחברה בה הוא חי ותעורר אחריות ואיכפתיות לקהילה ולחברה. היא תיצור אווירת יצירתיות ורצון טוב כלפי אחרים בניגוד לאנוכיות ואדישות לזולת שמשטרי נציגים מקרינים. היא תשנה לא רק את החברה אלא את אישיות היחיד. היא תהפוך את ה"פרט" מאובייקט אדיש, משועמם, בודד ואנוכי במערכת פוליטית מושחתת, ומנוכרת, לסובייקט פעיל המעצב במודע חברה שטובת הכלל היא מטרתה.

הצהרה זו באנגלית נמצאת באתר האינטרנט:

<http://www.autonarchy.org.il>

זהות, יהדות, משבר היהדות, ציונות, ישראליות.

הקדמה

הרצאה זו מוקדשת לזכרו של אדם שבגללו התחלתי להתעניין בנושא. הוא נפטר ב-1998. שמו היה אוסוולד רופאיזן. פרטים נוספים עליו תמצאו בספרו של הלל זיידל "אדם במבחן" (הוצאת המחבר, דפוס מפא"י, ת"א 1971). פגשתי את רופאיזן בירושלים ב-1975 כשאספתי חומר על ספרי על בעיית הזהות היהודית כפי שהשתקפה בחקיקה בישראל.

הספר יצא לאור באנגליה ב-1984 תחת הכותרת **The Un-Jewish State**.

לאחר פטירתו של רופאיזן כתב "מעריב" ב-2.8.1998:

" אוסוולד רופאיזן, המוכר יותר בכינויו "האח דניאל" נפטר בסוף השבוע בגיל 76.

היום יובא למנוחות בבית-הקברות הלטיני שבכפר סמיר בחיפה. אוסוולד, יהודי ניצול שואה, שהתנצר במהלך מלחמת העולם השנייה, היה דמות מוכרת ושנויה במחלוקת, שלחם רבות למען ההכרה של הכנסייה הקתולית ביהדות. רופאיזן הגיע למנזר הכרמליטים בחיפה ב-1959 ובתחילת שנות ה-60 עורר סערה ציבורית כאשר עתר לבג"ץ ודרש שיכירו בו כיהודי לפי חוק השבות, למרות שהוא בן הדת הנוצרית. בג"ץ דחה את העתירה וקבע כי כיוון שרופאיזן המיר את דתו לא ניתן לרשום אותו כיהודי לפי חוק השבות. עד יומו האחרון לא הצטער על המרת דתו. בשנים האחרונות נהג לסייע למצוקותיהם של נוצרים אחרים, כמו אלה שעלו לישראל ולא יכלו להיקבר בבתי-הקברות שבה. בסוף השבוע שעבר חש בליבו. הוא הועבר לבית החולים רמב"ם, שם נפטר בסוף השבוע.

רופאיזן נולד בפולין ב-1922 למשפחה יהודית. הוא הצטרף לתנועת נוער ציונית והצטרף ל"הכשרה". תנועות הנוער הציוניות באירופה היו רוכשות שטח אדמה, מקימות חווה ומביאות לשם צעירים שעמדו להגר לפלשתינה כדי להכשירם לעבודה חקלאית. לאחר ההכשרה בחווה היגרו הצעירים לפלשתינה. קבוצה שהוכשרה יחד נקראה "הכשרה". הקשרים שנוצרו בין חבריה נשארו לכל החיים. רוב הקיבוצים בארץ הוקמו על ידי "הכשרות". את הידע החקלאי רכשו בחוות ההכשרה באירופה. רופאיזן היה חבר תנועת "הבונים" שהיתה תנועת הנוער של מפלגת בן-גוריון, ("מפלגת פועלי ארץ-ישראל" (מפא"י)).

ב-1939 פלשו הנאצים לפולין. הם החלו לרצוח יהודים ביריות, בגז פליטה של משאיות, אך מחנות השמדה החלו לפעול רק ב-1942. לפני כן רצו הנאצים לגרש את יהודי אירופה, ריכזו אותם בגיטאות וסימנו אותם במגן דוד הצהוב כדי שיקל לזהותם. הבנקים הקפיאו את חשבונות היהודים כך שלא יכלו למשוך כספים. נאסר עליהם להחזיק טלפון כדי למנוע קשר עם אחרים. אסור היה להחזיק רדיו ואסור היה להקשיב לשירות השידור הבריטי (B.B.C.) ששידר מלונדון משך כל המלחמה חדשות בכל השפות האירופיות. מי שנתפס מאזין לשידורים אלה הוצא להורג. כך ניסו הנאצים למנוע מאנשים מידע על הנעשה באירופה.

רופאייזן היה בן 18 כשהופיעו הנאצים בעיירה מיר בפולין וכינסו את כל היהודים בכיכר העיר. המפקד הנאצי נאם והודיע להם על התקנות החדשות, על החובה לתפור מגן דוד צהוב על בגדיהם, על איסור החזקת טלפון, וכו'. אך כיוון שלא ידע פולנית ורוב היהודים לא ידעו גרמנית נזקק למתרגם. רופאייזן התנדב לתרגם. בתום האסיפה מינה אותו המפקד למתרגם קבוע שלו ונתן לו מדים גרמנים. רופאייזן לא היה משתף פעולה ולא הפך פרו-נאצי. להיפך, כל פעם שנודע לו שהנאצים מתכננים רצח יהודים היה מזהיר אותם מראש. כך הצליחו רבים להימלט. הוא גם גנב נשק מהנאצים ומסר אותו למחתרת היהודית והפולנית. על כך היה צפוי לעונש מוות אילו נתגלה. לבסוף הלשין עליו יהודי לנאצים. הנאצים ערכו לו משפט ודנו אותו למוות. בלילה שלפני הוצאתו להורג הצליח להימלט. הוא ברח ליערות הסמוכים ומצא מנזר נטוש ובו שתי נזירות. הן החביאו אותו במרתף בו חי כחצי שנה. הוא סיפר לי זאת בירושלים ב-1975. בנעוריו היה חילוני אך במנזר התנצר. שאלתי אותו מדוע התנצר? הוא ענה שלא עשה זאת כדי להינצל מהנאצים. בחדרו במנזר מצא את "הברית החדשה". הנזירות הביאו לו אוכל אך נמנעו מכל קשר איתו. הוא היה מבודד ולא יכל לשוטט בחוץ. בלית ברירה קרא את "הברית החדשה", והשתכנע. הוא היה אדם הגון ותמים שהאמין באל פרסונלי היושב בשמיים ומשגיח על כל המתרחש על פני האדמה. הוא ביקש מהנזירות שיטבילו אותו כנוצרי ומיד לאחר מכן עזב את המנזר. הוא לא רצה לסכן את הנזירות ולא התנצר כדי להנצל מהנאצים. הוא הצטרף למחתרת אנטי-נאצית ביערות. בתקופה זו (1942-1943) כבר היו בפולין רבים שלחמו בנאצים כ"פרטיזנים". הם פוצצו רכבות, מכוניות צבא, הרגו חיילים גרמנים וכו'. רופאייזן הצטרף אליהם. יום אחד הופיע אדם שראה את רופאייזן במדי נאצי כשתירגם למפקד הגרמני והאשים אותו בשיתוף פעולה עם הנאצים. נערך משפט בו הסביר רופאייזן ששימש כמתרגם אך לא היה משת"פ ואף הציל אנשים והבריח נשק למחתרת. כיוון שלא נמצא עד לאישור דבריו הוא נדון למוות. ברגע האחרון לפני הוצאתו להורג הופיע אדם שאישר את דבריו וסיפר שרופאייזן הציל אותו. הוא שוחרר, הצטרף לצבא האדום ונלחם עד שנכנס לברלין כמנצח. לאחר המלחמה חזר לפולין אך כיוון שחש עצמו יהודי לפי לאומיותו ונוצרי לפי דתו לא חדל להיות ציוני ורצה להגר לישראל. הוא הצטרף כנזיר למסדר ה"כרמליתים" שמרכזם על הר הכרמל בחיפה. ב-1959 הגיע לנמל חיפה. לפקיד ביקורת הגבולות בנמל אמר שרצונו להתאזרח בישראל לפי חוק השבות.

חוק השבות אומר: "כל יהודי זכאי להיכנס לישראל ולהיות אזרח בה". אך מיהו יהודי?

החוק ענה: "מי שהצהיר בתום לב שהוא יהודי ייחשב כיהודי ולא תידרש הוכחה נוספת" (לפי ניסוחו הראשון של חוק השבות אין צורך בראיה נוספת). את "חוק השבות" ניסחו חילוניים שהחליטו כי מי שמצהיר בתום לב שהוא יהודי, יחשב ככזה ויוכל להיכנס לישראל ולהתאזרח בה. מדינת ישראל הוקמה כדי לממש חוק זה. ישראל היא מדינה שכל יהודי בעולם הוא אזרח בה.

כל שעליו לעשות הוא להצהיר על כך. בוויכוח על החוק הבהיר בן-גוריון כי חוק זה מכון כנגד ממשלות ישראליות שינסו למנוע מיהודים להכנס לישראל. פקיד משטרת הגבולות בנמל חיפה ראה לפניו נזיר נוצרי ולא הבין איך יכול נוצרי לטעון שהוא יהודי.

רופאייזן הסביר לו שהוא נוצרי לפי אמונתו הדתית אך יהודי לפי לאומיותו. הסבר זה מובן לכל אדם שאינו יהודי אך לא ליהודים ולא לפקיד משרד הפנים (שהוא בדרך כלל יהודי דתי).

כעת התעוררה בעיה משפטית: האם רופאייזן הוא יהודי ש"חוק השבות" תקף לגביו?

או, בניסוח אחר, האם הלאומיות היהודית של רופאייזן מאבדת את תוקפה בגלל התנצרותו?

הפקיד בנמל חיפה הרשה לרופאייזן להיכנס לישראל כתייר, אך לא מתוקף "חוק השבות".

בתגובה פנה רופאייזן לבג"ץ וטען שמשרד הפנים נהג בניגוד ל"חוק השבות". הוא דרש שהממשלה תנמק מדוע אינה מרשה לו להתאזרח בישראל מתוקף "חוק השבות". שר הפנים באותה עת היה בר-יהודה (מ"מפלגת הפועלים המאוחדת" (החילונית)) שאמר לרופאייזן כי הוא אישית מעריך אותו מאד ומוכן להעניק לו אזרחות מתוקף "חוק השבות" אך שרים אחרים בממשלה מתנגדים לכך וכן גוריון אינו רוצה שהקואליציה שלו תתפרק, לכן מתנגדת הממשלה לבקשתו. בר-יהודה הבטיח לרופאייזן שאם יבקש להתאזרח יאפשרו לו זאת, אך לא מתוקף "חוק השבות". הצעה זו נתקבלה לבסוף אך רופאייזן תבע את הממשלה לדין ודרש שתנמק את התנגדותה להתאזרחותו לפי "חוק השבות". במשפט התברר דבר מוזר:

לפי חוקי הדת היהודית ("הלכה") רופאייזן הוא יהודי למרות התנצרותו!

לפי ה"הלכה" יהודי שהתנצר הוא יהודי "חוטא" אך כיוון שה"הלכה" מגדירה כיהודי אדם שאימו יהודיה, וכיוון שמוצא האם אינו משתנה בגלל התנצרות ילידה, נשאר המתנצר יהודי למרות התנצרותו. אילו נהגה ממשלת ישראל לפי חוקי הדת היהודית ("הלכה") היה עליה לתת לרופאייזן אזרחות מתוקף חוק השבות. במשפט ישבו חמישה שופטים שהחליטו ברוב של שלושה נגד שניים **לא** להעניק לרופאייזן אזרחות מתוקף "חוק השבות". טענת הרוב הייתה:

' אילו הייתה מדינת ישראל מדינה שחוקיה הם חוקי הדת, כלומר ה"הלכה", היה רופאייזן זכאי לקבל אזרחות כ"יהודי" למרות התנצרותו, אך כיוון שישראל היא מדינה חילונית, ו"חוק השבות" הוא חוק חילוני, לכן דתו הנוצרית של רופאייזן מבטלת את לאומיותו היהודית '

חישבו לרגע על הנמקה זו. חוק **חילוני** פוסק כי **דתו** של אדם קובעת את לאומיותו!

חוק חילוני חייב להתעלם משיקול דתי אך בישראל דווקא החוק החילוני – לא הדתי – הוא שקובע כי דתו הנוצרית של רופאייזן מבטלת את לאומיותו היהודית.

חילוניות שקובעת זהות לאומית לפי דת היא חילונית דתית. דבר והיפוכו. חוק חילוני חייב לראות בדת עניין אישי שאין לו קשר לזהות לאומית. אך במדינת ישראל דווקא החוק החילוני פוסק כי דתו של אדם קובעת אם הוא "יהודי" מבחינה לאומית. סתירה זו עוררה את סקרנותי. התחלתי לחקור את מקורה. מחקירה זו צמח ספרי **The Un-Jewish State (ITHACA PRESS, LONDON, 1984)** המבוסס על פסקי הדין, ודיוני הכנסת, בנושא "מיהו יהודי?".

הראיון עם רופאייזן היה חלק מהמחקר שעשיתי לצורך כתיבת הספר.

רציתי לברר מדוע נזקקים יהודים **חילונים** לדת לשם קביעת זהותם הלאומית.

התברר לי כי ביהדות (להבדיל מהנצרות והאיסלם) הלאומיות שזורה בדת ואי אפשר להפריד בין השתיים. יהדות היא דת לאומית - ולאומיות דתית. אין - ולא תיתכן - יהדות חילונית.

רופאיזן הגיע למנזר הכרמליתים בחיפה וחי שם עד מותו. כששאלתי אם הציל רק יהודים אמר לי:

" עזרתי לכל מי שנרדף על ידי הנאצים, לא בדקתי מי יהודי ומי לא "

בשנותיו האחרונות טיפל בנוצרים בישראל שבגלל נצרותם התקשו למצוא בית-קברות לקבורתם. בישראל יש ל"חברא קדישא" מונופול על קבורה והיא אוסרת לקבור נוצרים בבית-קברות של יהודים, לכן רוב בתי-הקברות בישראל אינם מוכנים לקבור נוצרים. רופאיזן ערך לנוצרים וידוי לפני מותם, ומצא בתי-קברות המוכנים לקברם.

מאז פרשת רופאיזן, שפורסמה בהרחבה בעיתונות הישראלית והסעירה את כל הארץ, נוכחתי כי בעיית ה"זהות היהודית" מעסיקה רק את החילוניים. לדתיים אין בעיית זהות.

אילו שפט בית-המשפט הישראלי לפי החוק הדתי (ה"הלכה") היה רופאיזן נחשב ליהודי.

באיסלם יש הפרדה בין לאומיות ודת. ערבי שמתנצר אינו חדל להיות ערבי לפי לאומיותו. וצרפתי שמתאסלם אינו מקבל לאומיות חדשה ואינו חדל להיות צרפתי לפי לאומיותו. אבל יהודי שהתנצר (או התאסלם) מאבד - לפי החוק החילוני בישראל - את לאומיותו היהודית.

שורש הבעייה נעוץ בקשר שבין הדת ללאומיות ביהדות. הכנסת לא חוקקה חוק בענין זה כי חוק כזה היה מעמיק את הקרע בין דתיים לחילוניים. לכן השאירו לבתי המשפט לפסוק. בית המשפט אולץ להחליט אם אפשר להפריד בין דת ללאומיות ביהדות. הוא החליט שביהדות הדבר בלתי אפשרי ומי שהתנצר חדל להיות יהודי מבחינת השתייכותו הלאומית. זה הכעיס חילונים רבים בארץ שאמרו: 'אני חילוני, ורואה את עצמי כיהודי מבחינה לאומית. אין לשום בית-המשפט סמכות לקבוע שלאומיותי קשורה לדת כלשהי'.

זה מחייב אותנו לבחון מקרוב את הנושא של זהות לאומית, וזהות דתית.

זהות

במונח "זהות" אינני מתכוון למה שכתוב בתעודת הזהות האישית. לאדם יש זהות לאומית או דתית גם אם אין לו תעודת זהות אישית וגם אם לו עצמו אין מושג על זהותו. אגב בארצות רבות יש התנגדות ל"תעודת זהות". באנגליה ובאמריקה אין תעודות זהות. כשממשלה בריטית ניסתה להנפיק תעודות זהות קמה התנגדות נמרצת בפרלמנט וצירים רבים טענו

' פרטי האישיים הם עניני הפרטי והעברתם לידי משרד ממשלתי היא פגיעה בפרטיותי '.

רבים מתנגדים להעניק לשלטון מרכזי מידע אישי. תעודת זהות קובעת זהות רשמית אך לא זהות חברתית. זהותו הממשית של אדם, כלומר הדבר שמאפיין אותו, אינה נקבעת לפי תעודה, ולא לפי שמו, גם לא לפי פתק (או "טלאי צהוב") שהצמידו לו. סימונים מאפיינים אדם כמו שמספר של מכונית מאפיין מכונית. למעשה מכונית מאופיינת על ידי יכולתה והתנהגותה. כך גם האדם.

זהותו החברתית של אדם נקבעת לפי התנהגותו היומית, הרגילה, הבלתי-מחושבת. התנהגות זו נקבעת על ידי מבנה נפשי מסוים, שהוא ה"זהות". זהות מתבטאת בהתנהגות, לא בהצהרות. יש להבדיל בין זהות אישית לזהות חברתית – זהות אישית מבטאת את יחודו של יחיד בתוך ציבור מסוים. למשל במשפחתו. זהותו האישית של אדם במשפחתו קובעת מה מיוחד לו אישית ומבדיל אותו משאר בני משפחתו. באירופה רבים טרודים בחיפוש אחר זהותם האישית. הם מחפשים יחוד אישי ורוצים לדעת מה מאפיין אותם כשונים מהוריהם, מאחיהם, מאחיותיהם. הזהות שאני דן בה כאן היא זהותו החברתית של היחיד. זהות חברתית היא התנהגות האופיינית לכל האנשים בציבור מסוים. כל האנשים בציבור זה מתנהגים ומגיבים כך. למשל יהודי חרדי ב"מאה שערים" מתנהג ומגיב ככל היהודים החרדים האחרים בעולם.

הדיון שלנו בזהות מכוון לזהות החברתית ולא לזהות האישית. זהות אישית (שאני דן בה כאן) היא התנהגות האופיינית ליחיד מסוים ומבדילה אותו מאחרים בתוך אותו ציבור. אך זהות חברתית של אדם היא התנהגות אופיינית לציבור שלם, לא רק ליחיד. זהות זו אינה נקבעת לפי זהות האדם, וגם לא לפי הצהרותיו של האדם עצמו, אלא לפי התנהגותו היומית הרגילה, הבלתי-מחושבת של היחיד, ולפי תגובותיו, אשר זהות להתנהגותם ותגובותיהם של אחרים באותו ציבור. לא הצהרות - שלו או של אחרים - מגדירות את זהותו החברתית של אדם אלא תגובותיו, והתנהגותו הרגילה, הבלתי-מחושבת.

יהדות

מהי "זהות יהודית", מהי "יהדות" ?

במלים אחרות : איזה התנהגות יחודית יש לציבור שנקראת "העם היהודי" ? בשכונת "מאה שערים" בירושלים אפשר לראות אצל "חרדים" מהי התנהגות אופיינית ל"יהודים" בלבוש, באכילה, בחשיבה, בתגובות. כך התנהג כל יהודי בעולם עד שנת 1800.

כאשר חילונים בישראל אומרים: "אף אחד לא יקבע את זהותי, רק אני אקבע אותה". זה נשמע משכנע אך זו טעות. מדוע ? כי זהות הציבור שהיחיד משייך עצמו אליו איננה מוגדרת על ידי היחיד עצמו. חישוב לרגע על מועדון ספורט כמו "מכבי". כל אדם יכול להיות חבר במועדון "מכבי" אך חבר ב"מכבי" אינו קובע את זהות המועדון "מכבי". זהות זו נקבעה הרבה לפני שרוב חברי "מכבי" נולדו. למועדון "מכבי" יש זהות משלו, בלתי תלויה בחברי "מכבי". זהות המועדון נקבעה זמן רב לפני שאלה החברים בו הצטרפו אליו. זהות המועדון קובעת את זהות חבריו ולא הם קובעים את זהותו. זה נכון גם כאשר מדובר ב"עם", "שבט", או "גזע".

חילונים רבים אומרים: "רק אני אגדיר מהי יהדות בשבילי". זו טעות. אדם יכול להגדיר עצמו בכל דרך שירצה אבל אין לשום אדם סמכות להגדיר את ה"יהדות". מדוע ?

כי יהדות קיימת כבר 2000 שנה כזהות בעלת יחוד שנקבע בעבר ואין לשום אדם סמכות לשנותה. איש אינו מוסמך להגדיר מחדש "יהדות" כי יש לה תוכן שבא לביטוי בהתנהגותם היומית של כל אלה שנקראו "יהודים" בעולם במשך אלפי שנים. ל"יהדות" יש כבר הגדרה. תוקף ההגדרה נובע מכך שכל מי שנקרא "יהודי" בעולם התנהג לפיה אלפי שנים. כלומר, מיליוני יהודים הסכימו אלפי שנים שזו הגדרת היהדות. התנהגות יומית ממושכת זו של מיליוני יהודים היא המעניקה תוקף להגדרה. שום יחיד, ותהא חשיבותו אשר תהא, אינו שקול כנגד דורות של יהודים שהגדירו "יהדות" בהתנהגותם היומית שהיא התנהגות יומית לפי חוקי הדת היהודית: קיום ה"מצוות"!

על בקבוק משקה אפשר להדביק כל פתק שרוצים. אך קובע הנוזל עצמו ולא הפתק המודבק עליו. אצל האדם ה"נוזל" היא המנטליות הקובעת את ההתנהגות היומית הרגילה. להתנהגות "יהודית" יש שלושה סימנים המעניקים לה יחוד.

1. הסימן הראשון ביהדות (שאינו קיים באיסלאם ובנצרות) הוא הקשר בין הלאומיות לדת. היהדות היא דת לאומית ולאומיות דתית. ביהדות אין הפרדה בין השניים. מי שמתגייר מקבל לא רק את הדת היהודית. הוא גם הופך ל"בן העם היהודי". הוא מצטרף ללאום היהודי.

לא כך בנצרות ובאיסלם. צרפתי שמתאסלם אינו הופך לבן העם המוסלמי או הערבי. אבל צרפתי שמתגייר הופך לבן העם היהודי. רק ביהדות הדת מקנה לאומיות.

שאלה: מי קבע שהלאומיות היהודית היא דתית?

תשובה: טקס ה"בר-מצווה", ה"הגדה" של פסח, "יום כיפור", שכל היהודים מקיימים אותם.

כולנו מכירים את "ליל הסדר". אך מה חוגגים ב"ליל הסדר"? רוב החילונים (וגם דתיים רבים) מתקשים לתת תשובה ברורה. חלק אומר שחוגגים את "יציאת מצרים" וחלק: "מתן תורה". דתיים וחילונים חוגגים את "ליל הסדר" אך מעטים מבינים את משמעותו.

התשובה היא: ב"ליל הסדר" חוגגים את הולדת העם היהודי! זה יום ההולדת של העם היהודי! בפעם הבאה שתחגגו "ליל הסדר" קיראו בעיון את ה"הגדה", שימו לב לכל מילה, לכל מאכל ולכל טעימת מזון, לזהות השואל והעונה, ותראו שזה טקסט – וטקס – מתוחכם ביותר, "שטיפת מוח" רוחנית יעילה אשר חורטת בתודעת משתתפיה, במיוחד בצעיר הבנים (כמו שהזואולוג קונראד לורנץ "הטביע" התנהגות בגוזלי ברווזים) את ה"אמת" הבסיסית של ה"הגדה" שמה שהופך יהודים לעם היא הדת. לא מוצאם הביולוגי, לא שפתם, ולא היסטוריה משותפת אלא הדת - ורק הדת, קובעים מיהו יהודי. העם היהודי (והלאומיות היהודית) מאופיינים אך ורק על ידי הדת היהודית. לא על ידי מוצא ביולוגי, לא על ידי היסטוריה משותפת, וגם לא על ידי השפה העברית.

ומי אישר זאת במדינת ישראל? בית המשפט העליון במשפט רופאייזן. כלומר, הדבר נקבע לא רק כנורמה תרבותית אלא גם כסעיף בחוק החילוני.

2. הסימן השני ביהדות הוא התיאוצנטריזם שלה. (ר' "ערכים" בהרצאה השניה). ביהדות האל קיים לפני היקום, ובלעדי היקום. כנאמר: "בראשית ברא אדוני" כלומר, הבורא קיים לפני הראשית, לפני האדם

והיקום, ובלי האדם והיקום. ביהדות האל אינו תלוי באדם וביקום, הם תלויים בו. הערך העליון ביהדות איננו טובת האדם, אלא סגידה לאל. ביהדות, כל הקיים, כולל האדם והיקום, הם רק דוגמה ליכולתו של הבורא. האדם הוא דוגמה ליכולתו של האל. לפי היהדות יעודו של כל הקיים הוא להדגים את גדולת האל ותכלית הקיום האנושי היא סגידה לבורא העולם. הנצרות לעומת זאת היא אנתרופוצנטרית (ר' "ערכים" בהרצאה השניה) בנצרות האל קיים כדי לדאוג לאדם ולהצילו. האל קיים למען האדם, אך ביהדות האדם קיים למען האל. מי אומר זאת? סיפור עקידת יצחק בתנ"ך! מדוע מופיע סיפור זה בתנ"ך? כדי לחרוט בתודעת המאמין את העיקרון שנאמנות לאל קודמת לכל נאמנות אחרת, גם למוסר. כי הדת היהודית לא נועדה לשרת את האדם, אלא לאפשר לאדם לשרת את האל, ורק אותו. המבחן שהאל מציב למאמין כדי לבדוק למי הוא נאמן, היא נכונותו להקריב הכל - גם את בנו ואת המוסר - לאל. סיפור העקידה מופיע בתנ"ך כדי להמחיש (בדוגמה מרשימה) מהו תיאוצנטריזם.

עקידת יצחק היא הפרדיגמה המרכזית של היהדות. היא מבטאת את קבלת התיאוצנטריזם כערך עליון ושוללת אנתרופוצנטריזם, אתנוצנטריזם, ואגוצנטריזם. העקידה מבהירה את מהות היהדות: להיות יהודי פירושו לכפוף הכל - מוסר אנושי, אינטרס אישי, ואינטרס לאומי - לאל.

כאשר האל מצווה לעשות דבר בלתי מוסרי הסותר גם את האינטרס הלאומי, והאישי, יהודי חייב לעשות זאת. אברהם מוכן להקריב את בנו (למען האל) ויגאל עמיר - את רבין, וברוך גולדשטיין - עשרות מוסלמים (שני האחרונים עשו זאת למען העם, לא למען האל, וזה הופך אותם לעובדי עבודה זרה). לאיש מהם לא הייתה בעייה מוסרית. כי לפי דעתם הם פעלו לפי צוו האל. צוו האל מבטל כל שיקול אחר, כולל שיקול מוסרי (כלומר - אנתרופוצנטרי). זו משמעות הסיפור על עקידת יצחק.

לעומת זאת הסמל העליון בנצרות - הצלב - מסמל את מות בנו של האל כדי לכפר על פשעי האנושות. ישו, בן האל, נצלב כי האל הסכים להקריבו כקורבן כדי לכפר על פשעי האנושות.

ביהדות האב מוכן להקריב את בנו למען האל, בנצרות האל הקריב את בנו למען האדם.

היהדות היא תיאוצנטרית, הנצרות - אנתרופוצנטרית. זהו איפיון האמונות הללו גם אם יש מאמינים שאינם נאמנים לו. כעת אפשר להבין את המהפכה שעשה ישו. הוא רצה לתת פרשנות חדשה ליהדות אך למעשה יצר דת חדשה שהערך העליון שלה הוא אנתרופוצנטריזם. אפשר לומר שישו הוא אבי ההומאניזם. צדקו שופטי הסנהדרין שנידו אותו (עד היום אסור לחרדים לבטא את שמו והם קוראים לו "האיש ההוא") הם הבינו שתורתו איננה תיקון ליהדות אלא שינוי היהדות, ולמעשה - דת חדשה. אין שום אפשרות לגשר בין תיאוצנטריזם לאנתרופוצנטריזם (כי "להעדיף" אפשר רק דבר אחד, לא שניים) תיאוצנטריסט אינו יכול להיות אנתרופוצנטריסט. ביהדות "קדוש" פירושו "**מוקדש לאל**" לא לאדם. דברי הרב קוק (הראי"ה): "**תורת ישראל, עם ישראל, וארץ ישראל - חד הוא**" הם חילול קודש כמו דברי קורח בתנ"ך - "כל העדה קדושים" כי עיקר היהדות הוא "לא יהיו לך אלוהים אחרים על פני" וכל מושא להערצה פרט לאל הוא "אלוהים אחרים" וזה כולל גם כל עדה, את העם היהודי עצמו, וכמובן כל טריטוריה, כולל ארץ ישראל. לפי התנ"ך בלעה האדמה את קורח ועדתו. את תלמידי הרב קוק תבלע ההיסטוריה.

היהדות – תיאוצנטרית, ומי שאיננו תיאוצנטריסט איננו יכול להיות יהודי.

3. הסימן השלישי המבדיל יהדות מנצרות ואיסלם היא הפעילות הדתית היומית.

להיות "יהודי" פירושו לחיות את חיי היומיום כסגידה מתמדת לאל באמצעות קיום המצוות.

יהדות היא לא רק אמונה דתית אלא חיים של פעילות דתית יומית. היהודי חי את חיי היומיום כסגידה מתמדת לאל. הוא חי למען האל, לא למען עצמו. 613 ה"מצוות" הן הוראות דתיות שיהודי חייב לציית להן כל יום וכל שעה. לא למען עצמו אלא למען האל. יהודי אוכל מזון כשר לא מפני שזה בריא, אלא מפני שזה צו דתי שביצעו ממחיש שהוא אוכל לא למען עצמו אלא כפעילות של ציות – וסגידה – לאל. בנצרות אין דבר כזה. באיסלם יש חמש מצוות שהמאמין מבצע לטובתו הוא. ביהדות יש 613 מצוות שמעצבות את חיי היומיום של היהודי כסגידה מתמדת לאל. למשל, אסור ליהודי ללבוש בגד מבד ארוג מצמר וכותנה (זה "שעטנז"). מה טעם האיסור? הקפדה על האיסור מוכיחה שהמאמין מתלבש כפי שהאל דורש ולא כפי שנוח לו. אפילו דלת אסור לעבור בלי לנשק מזוזה בה טמונה מגילה המהללת את האל. יהדות היא חיים של סגידה בלתי-פוסקת לאל. היהודי חי את חיי היומיום שלו כהקרבת קורבנות בלתי פוסקת לאל. כל קיום מצווה הוא הקרבת קורבן. ביהדות היחס בין מאמין לאל איננו יחס של בן לאביו (כמו בנצרות) אלא של עבד לאדונו. יהדות היא דת של עבדים שחיייהם מוקדשים לסגידה לאדון שלהם ("אדוני"). זו מהות היהדות לא מפני שאני אומר כך אלא מפני שמשך אלפיים שנה חיו כל היהודים לפי המצוות יום יום. זו התנהגות יומית של כל יהודי בעולם משך אלפי שנים. יהודי חי את חיי היומיום שלו כקיום בלתי פוסק של צווי הדת, כלומר כסגידה מתמדת לאל, וכיוון שהתנהגות מעוצבת על ידי תודעה, תודעתו של מי שחי כך שונה לחלוטין מתודעתו של חילוני, שאיננו חי את חיינו כסגידה מתמדת לאל. פירוש הדבר שיהודי הוא לא מי שאמו יהודיה, ולא מי שנימול, ולא מי שמדבר עברית, ולא מי שהצמידו לו מגן דויד צהוב אלא מי שחי את חיי היומיום שלו לפי 613 המצוות, **ורק** מי שחי כך.

כאן קופצים החילונים ואומרים:

"אינני מקיים מצוות ובכל זאת אני יהודי" האומנם? ומה בדיוק עושה אותך ל"יהודי"?

150 שנה מנסים החילונים לתת תשובה לשאלה זו ואינם מצליחים. אין יהדות חילונית!

כל הנסיונות להגדיר יהדות חילונית פגומים מבחינה לוגית או היסטורית. ובאשר להגדרות פרטיות של אלה האומרים: "רק אני אגדיר את יהדותי" יש לומר להם: לשום יחיד, חילוני או דתי, לשום רב, לשום "מועצת גדולי תורה", אין סמכות לתת הגדרה פרטית משלו לזהות שכל היהודים חיו לפיה אלפי שנים. העובדה שבמשך אלפיים שנה חי כל העם היהודי – ורק העם היהודי – לפי ה"מצוות", היא שקבעה כי יהודי הוא מי שחי לפי המצוות. מי שחדל לקיים מיצוות – חדל להיות יהודי. מי שגדיר מחדש זהות שיש לה הגדרה מוסכמת משך 2000 שנה עוסק באונאה. או שזו אונאה עצמית או שזו אונאת הציבור, או שתיהן. מי שיכניס בירה לבקבוק 'קוקה קולה' יענש על ידי החוק. כי השם 'קוקה קולה' שייך למישהו לפי החוק.

השם "יהודי" שייך למקיימי המצוות אך אינו מוגן בחוק. מי שאיננו מקיים מצוות ורואה עצמו כ"יהודי" לא יקבל קנס כספי, אבל יקבל תסביך זהות שירדוף אותו ללא הרף וידחוף אותו למלחמות שכל מטרתן להגן

על זהות שבעליה חש שהיא מאוימת (מבפנים – גם כשבעליה אינו מאוים מבחוץ). במלחמות אלה כבר נהרגו אלפים. זה מה שקורה לחילונים המתעקשים שהם "יהודים". ניסיון החילונים להקים מדינה חילונית ל"יהודים חילונים" והמלחמות הנובעות מהמאמץ לקיים מדינה שתהיה חילונית ויהודית הם העונש על הניסיון (הכושל בהכרח) להגדיר מחדש זהות שיש לה הגדרה דתית ברורה משך אלפי שנים. יהדות הוגדרה כהתנהגות יומית לפי המצוות לא על ידי בית המשפט העליון, לא על ידי הרמב"ם, לא על ידי "מועצת גדולי התורה" לא על ידי רב ראשי או חכם יהודי. אלא על ידי טקס ה"בר-מצווה" והתנהגותם היומית של מיליוני "יהודים" משך 2000 שנות היסטוריה. אין יהדות אחרת. אל תבלבלו את עצמכם ואל תתנו לאחרים לבלבל אתכם. יהדות פירושה לחיות כל רגע בהתאם ל"מצוות". אין סוגים נוספים של יהדות. אפשר לפרש את המצוות אך שרוצים אך יש לקיים אותן. גם אם לא מבינים אותן. קיום המצוות יוצר סגנון חיים יומי שמהותו סגידה לאל. זהו התיאור-צנטריזם, מהות היהדות - לחיות את החיים כסגידה לאל. אין יהדות גנטית. זהות יהודית אינה עוברת בתורשה (אילו עברה בתורשה לא הייתה מתעוררת בעיית זהות ולא היה צורך להגדירה) היא גם לא נרכשת על ידי ניתוח באבר המין, או על ידי מוצא האם. היא נרכשת בהתנהגות. מי שלא מתנהג לפי המצוות אינו יהודי. זו היהדות (ועד שנת 1800 איש לא חלק על כך). היו אנשים בתימן בעלי עור שחום, ואחרים בפולניה בעלי עור לבן. זר לא היה רואה כל קשר ביניהם. אך כשנפגשו ידעו מיד, שלמרות השוני, שניהם יהודים. הכיצד? שניהם עשו לבניהם "ברית-מילה" "בר-מצווה", וחגגו את "ליל הסדר", שניהם צמו ביום כיפור, אמרו אותן תפילות באותו זמן, שמרו כשרות, וכו' וכו'. יחוד הזהות היהודית איננו בהיסטוריה שלה, ולא בשפתה, או בגנטיקה, אלא בהתנהגות יומית. מי שקיים מצוות ידע שהוא יהודי. העובדה ש-15 מיליון בני-חווה נהגו כך משך אלפי שנים היא הקובעת מהי יהדות. למי שחי כך אין שום משבר זהות. משבר זהות יש רק לחילונים המתעקשים על כך שהם יהודים.

משבר היהדות

משבר האמון בדת החל - **בכל הדתות** - בעקבות המהפכה הצרפתית ובמיוחד בעקבות המהפכה התעשייתית במאה ה-19. עובדה היא כי אין משבר באמונה באל במאה ה-9 או ה-10, וגם לא באפריקה או באסיה, אלא רק באירופה במאה ה-19. משבר האמונה בכל הדתות החל במאה ה-19 כאשר האנשים באירופה, ואח"כ בעולם כולו, החלו להשתמש במוצרי התעשייה.

מה גרם למשבר זה ? השימוש במוצרי התעשייה!

כלתוצר תעשייתי מבוסס על תיאוריה מדעית. תיאוריה מדעית מבוססת על העיקרון האומר ש:

רק הנחה שניתנת לבדיקה בניסוי או בחיזוי (שניתן לחזור עליהם) היא אמינה.

השימוש במוצר תעשייתי הוא הבעת אימון בעיקרון זה.

איש לא היה משתמש במוצר תעשייתי אם לא היה בטוח שהמוצר יפעל כמצופה.

אם תוצר פועל כמצופה הרי זה תודות לכך שהתיאוריה והפרקטיקה של יצורו נבדקו קודם בניסויים רבים. כך גם התיאוריה המדעית שתודות לה נברא המוצר.

אך אי אפשר לבדוק בניסוי או חיזוי את ההנחה שהאל קיים לכן הנחה זו איננה אמינה.

מי שמביע אימון בהנחה שרק מה שניתן לבדיקה בניסוי הוא אמין אך מאמין בדבר שקיומו אינו ניתן להוכחה בניסוי, יוצר ניגוד בין מעשיו לאמונתו. ניגוד זה שוחק את אמונתו. מי שממשיך להאמין באל עושה כך מסיבות פסיכולוגיות. הדת ממלאת עבורו צורך נפשי (כלומר הופכת ממטרה לאמצעי). בצדק כופרות הדתות במדע ויש שאוסרות ללמוד אותו. זה ביטוי לחולשה.

דת היא סגידה ממוסדת לשליט מופשט. אילו הייתה הדת בטוחה בקיום מושא סגידתה הייתה מאמצת את עקרון הבדיקה בניסוי או בחיזוי ולא מחרימה אותו. אך חרם הדתות על עיקרון הבדיקה בניסוי, נוסף להיותו ביטוי לחולשה, הוא גם בלתי יעיל, כי השימוש במוצרי התעשייה והשימוש היומי שכל הדתיים (בכל הדתות) המשתמשים בחשמל, במכונית, בטלפון, במטוס, ברפואה מודרנית, שטופים בו, הוא הבעת אמון בעיקרון הבדיקה בניסוי. יש סתירה מתמדת בין התנגדות הדת לעיקרון הבדיקה בניסוי לבין השימוש יומיומי במוצריה שהוא למעשה הבעת אימון בו. סתירה זו בין שלילת עיקרון הבדיקה בניסוי לבין השימוש המעשי במוצריה שוחקת אמינותה של כל דת. שחיקה זו מחריפה כשהדתות טוענות ש"אין חדש תחת השמש" ו"עולם כמנהגו נוהג" ואוסרות שימוש באמצעי מניעה במגע מיני, נוכח המציאות החדשה שעיקרון הבדיקה בניסוי יצר: נחיתה על הירח, היכולת המעשית להשמיד כל חי על פני כדור הארץ, להחליף אברים בגוף, ליצור יצורים שלא היו קיימים, (הנדסה גנטית) להתגבר על עקרות - ששום דת (ואל) לא הצליחו ליצור, יודע כל אדם כיום ש"יש חדש תחת השמש" ו"העולם יכול לנהוג כפי שלא נהג מעולם". אך הדתות ממשיכות לנהוג כפי שנהגו בעבר. זה הופך את כל הדתות לבלתי אמינות ובלתי רלבנטיות. זהו המשבר של כל הדתות. העולם בו רוב האנשים האמינו באל נמצא בתהליך חילון כאשר הרוב, במיוחד המשכילים, הופכים לחילונים.

המשבר הכללי של כל הדתות לא פסח על היהדות אך בגלל אופיה המיוחד (תלות הלאומיות בדת) הוא גרם למשבר בזהות הלאומית. עד בערך שנת 1800, כל מי שראה עצמו כיהודי קיים 613 מצוות. אך במהלך המאה ה-19 חדלו רוב יהודי אירופה לקיים את רוב המצוות. תוך מאה שנים, משנת 1800 ועד שנת 1900 באירופה, חדלו 80% מיהודי אירופה לקיים מצוות אך התעקשו שהם יהודים ומאז החלו לתהות על מהות יהדותם. משבר היהדות החל במהפכה התעשייתית באירופה ואח"כ התפשט למקומות אחרים. משבר זהות אינו יחודי ליהדות. כל תרבות מסורתית על פני כדור הארץ נמצאת כיום במשבר. אמינותה נפגעה, וזהותה פגומה.

"תרבות" מוגדרת על ידי תפיסת עולם יחודית, במיוחד על ידי טקסים. בעיקר – טקס החניכה. טקס זה מגדיר את התרבות. בטקס זה מודיעה התרבות לצעירים בתוכה שעד אז ראו עצמם כשייכים רק למשפחתם, שלמעשה הם שייכים לציבור גדול יותר – לשבט, לעם.

טקס החניכה מבהיר לחניך מה יחודי לציבור זה וממסד את הצטרפות החניך לציבור.

לכל ציבור יש טקס חניכה משלו. גם ליהדות. טקס החניכה של היהדות נקרא "בר-מצווה", כך מודיעה היהדות שיחודה הוא בקיום המצוות. "בר" פירושו "כשר ל-" או "מוכן ל-". בגיל 13 נער מוכן להבין ולקיים

את מצוות הדת. כלומר לחיות לפיהן. בתקופה ההכנה לטקס ה"בר-מצווה" לומד החניך כיצד לקיים את המצוות. כיצד לקרוא את פרשת השבוע בבית כנסת, כיצד להניח תפילין, מהי "נידה", כיצד לשמור כשרות ולקיים את כל יתר המצוות.

בטקס זה מצהירה התרבות היהודית עצמה שקיום המצוות הוא מהות היהדות. מי מצהיר זאת? הרמב"ם? הראי"ה? הרב הראשי? מועצת גדולי התורה? לא! היהדות עצמה מגדירה את מהותה באמצעות טקס ה"בר-מצווה". ברור שטקס זה הומצא על ידי מישהו. אך סמכות הטקס אינה נובעת מסמכות ממצואו אלא מכך שכל הקהילות היהודיות בעולם קיימו אותו משך 2000 שנה. עובדה זו פירושה שכל היהודים הסכימו משך 2000 שנה שטקס זה מגדיר את מהות היהדות. זה הדבר המעניק לטקס ה"בר-מצווה" את סמכותו כמגדיר יהדות.

מאחר שטקס ה"בר מצווה" מבהיר כי קיום המצוות הוא מהות היהדות אין שום רב ראשי, שום חכם, שום "מועצת גדולי התורה", מוסמך לקבוע אחרת.

יש אומרים "אבל הלל הזקן קבע שמהות היהדות היא "ואהבת לרעך כמוך". דעתו הפרטית של הלל איננה עמדת היהדות. אם אדם שונא את רעהו אך מקיים מצוות הוא חדל להיות יהודי? ומי שאוהב את רעהו ואינו מקיים מצוות גם הוא יהודי? הלל ניסה לטעון שיהדות היא גם אנתרופוצנטרית ("אהבת האדם") וטעה. היהדות היא תיאוצנטרית ואין שום אפשרות למזגה עם אנתרופוצנטריזם. יהדות היא חיים לפי ה"מצוות" לא "אהבת הזולת".

תרבויות אינן גמישות וניתנות לשינוי. לא רק אצל היהודים, אלא בכלל, גם אצל האינדיאנים באמזונה, בפפואה, בטימבורקטו, ובכל תרבות מסורתית. כל ניסיון לשנות תרבות הורס אותה.

לסיכום, מהות היהדות היא קיום המצוות. מי שמקיים אותן יודע שהוא יהודי ואין לו שום בעיית זהות. מי שאינו מקיים אותן איננו יהודי ואם הוא מתעקש שהוא יהודי הוא לוקה ב"תסביך זהות". הוא חש שקיומו (למעשה רק זהותו) מאויים, הוא חש כקרוב, כנרדף, ועוסק ללא הרף בנסיגות להגדיר את יהדותו.

אני מחזיק בידי שזיף ופלאפון. אתם וודאי תמהים מדוע? מה משותף לשזיף ולפלאפון? אין שזיף בלי עץ שזיפים וכל עץ צומח מגלעין שנטמן באדמה. כדי לגדל פרי יש לטמון זרע באדמה ולהשקותו. כשזרע נובט צומחים שורשים, גבעול, עלים, ופרחים, ולבסוף מבשיל הפרי. שזיף, ככל פרי, הוא תוצר סופי של תהליך שתחילתו בזרע.

כך גם פלאפון. פלאפונים אינם נופלים מוגמרים מהשמיים. כיצד נוצרו? כיצד הומצאו?

כחצד בנו אותם? מה גרם לאמצאה ולבנייה? מדוע פועל המכשיר בהצלחה?

פלאפון, כמו שזיף, הוא תוצאה סופית של תהליך ממושך. אך מהו "זרע" הפלאפון?

הזרע שהצמיח את הפלאפון (וכלתוצר תעשייתי אחר) הוא הנחה בסיסית שהומצאה לפני 350 שנה על ידי גלילאו באיטליה, אשר קובעת:

"רק הנחה שאפשר לבדוק בניסוי או חיזוי שניתן לחזור עליהם, היא אמינה"

זה העקרון עליו מבוסס (וממנו נובע) כל המדע המודרני, כל הטכנולוגיה המודרנית, כל מכשיר וכל מכונה. אם יבוא מישהו ויאמר שאת השזיף הזה ברא האל נדרוש ממנו להוכיח את ההנחה בדבר קיום האל בניסוי או בחיזוי שניתן לחזור עליהם. אם אי אפשר לערוך ניסוי כזה אזי ההנחה בדבר קיום האל איננה אמינה. עיקרון הבדיקה בניסוי או חיזוי סותר את האמינות של כל תרבות מסורתית. בתקופה בה לא נעשה שימוש יומי בעיקרון זה – או בתוצריו – לא הייתה לו השפעה ממשית על מיליוני אנשים אך ברגע שאנשים משתמשים במוצרי תעשייה הם תומכים בעיקרון. עצם השימוש במוצר תעשייתי הוא הודאה אילמת שעיקרון הבדיקה בניסוי או בחיזוי הוא בעל תוקף.

לפני 150 שנה לא השתמש איש בחשמל. לרוב האנשות לא היה מושג כלשהו על חשמל. בתחילת המאה ה-19 החל מיכאל פאראדיי לערוך ניסויים בחשמל. קלרק מאכסוול בנה תיאוריה המסבירה את תוצאות ניסויי פאראדיי. התיאוריה אומתה בניסויים רבים. כל שימוש בחשמל מבוסס על תיאוריה שנבדקה – ואומתה – בניסויים. לכן כל מי שמתמש במכשיר חשמלי מביע – בעצם השימוש – אמון בעיקרון הבדיקה בניסוי. בסוף המאה ה-19 טען מיליקן שחשמל בנוי מחלקיקים. הוא הוכיח זאת בניסוי – לכן קיבלו את טענתו. שימוש בחלקיקי חשמל ("אלקטרונים") הצמיח את כל מכשירי האלקטרוניקה (כולל רדיו וטלביזיה). כולנו משתמשים כיום בכלים שקיומם נובע מעיקרון הבדיקה בניסוי (או חיזוי) שניתן לחזור עליהם. המהפכה התעשייתית הפכה את תוצאות עיקרון הבדיקה בניסוי למרכיב יומי בחיי רוב האנשים בעולם. בכל העולם משתמשים בתוצרי עיקרון זה. המכונות היא תוצר תיאוריות הפיזיקה והכימיה שנבדקו באלפי ניסויים ונמצאו אמינות. כך גם המטוס, הטלפונים למיניהם, הרדיו, הטלביזיה, המחשב, הרפואה. מי מוכן כיום לוותר על כלים אלה? בודדים. אך שימוש בהם גובה מחיר. עיקרון הבדיקה בניסוי גרם משבר אמינות לכל אמונה שהנחותיה אינן ניתנות לבדיקה בניסוי או בחיזוי, ומעל לכל – בהנחה שקיים "אל", שיש "חיים לאחר המוות", שיש "גילגול נשמות". כל אלה אי אפשר לבדוק בניסוי. לכן כל ההנחות הללו אינן אמינות כי אינן ניתנות לבדיקה בניסוי. זה לא יגרום לאף מאמין בקיום אל לנטוש את אמונתו. אך מי שמאמין באל ומשתמש בחשמל, בטלפון, במכונות, במטוס, ברפואה מודרנית, חותר תחת אמינות אמונתו. **כי שימוש זה מביע אימון בעיקרון הקובע כי הנחת קיום אל אינה אמינה.**

מי שמאמין בקיום אל וגם מביע אימון בעיקרון לפיו אמונה זו אינה אמינה חי בסתירה מתמדת השוחקת את אמונתו (בדרך כלל מבלי שהוא מודע לכך). זה קורה לא רק ביהדות אלא בכל 4000 התרבויות המסורתיות בעולם. זה קורה למאורים בניו-זילאנד, לאינדיאנים באמזונה, לאבוריג'ינים באוסטרליה, ליהודים שומרי מצוות, למוסלמים, לנוצרים. השימוש היומי בתוצרי עיקרון הבדיקה בניסוי שוחק כל תרבות מסורתית. זה מסביר מדוע בשנת 1800 (לפני המהפכה התעשייתית) עדיין היו כל יהודי אירופה שומרי מצוות אך ב-1900, לאחר מאה שנות שימוש במוצרי התעשייה חדלו רובם לקיים את רוב המצוות. החילון החל לצבור תנופה במאה ה-19 כשעיקרון הבדיקה בניסוי החל להניב פירות (מוצרי תעשייה) שאנשים השתמשו בהם יומיום, ולא בשום תקופה אחרת. יתר על כן, רק במאה ה-19 החל משבר זה לפקוד אלפי תרבויות מסורתיות ברחבי העולם שהחלו להשתמש במוצרי התעשייה. יש תרבויות (כמו כת

ה"אמיש" בארה"ב) האוסרות שימוש במוצרי התעשייה. הן אוסרות שימוש בחשמל, במכונית, בטלפון. הבעייה שלהן היא שהצעירים נוטשים אותן. שימוש בתוצרי עיקרון הבדיקה בניסוי הוא הבעת אמון בעיקרון הבדיקה בניסוי כי בלעדיו לא היה המוצר קיים, או שלא היה פועל כמצופה. שימוש זה יוצר סתירה המערערת אמינות של כל תרבות מסורתית. לא שאנשים קמים בבוקר ואומרים ' אין אלוהים '. הם ממשיכים להניח ש"יש אלוהים" אך אוכלים פרי עיקרון הקובע כי רק הנחה שניתנת לבדיקה בניסוי היא אמינה. אך אין ניסוי או חיזוי המאפשר לבדוק קיום של אל. זה שוחק את אמינות האמונה. מי שמאמין בעיקרון אחד וחי לפי עיקרון הסותר אותו, חי בסתירה מתמדת. סתירה זו שוחקת בהתמדה כל תרבות מסורתית. ברור שאנשים יצדיקו לעצמם את אמונתם ורק דורות חדשים יחדלו להאמין, אך התהליך ההיסטורי הוא של שחיקת כל האמונות הדתיות. ירדת מספר המאמינים ברחבי העולם מאז המהפכה התעשייתית מוכיחה זאת.

מה קרה לאותם 80% יהודים שחדלו – במהלך המאה ה-19 - לקיים מצוות ?

רובם רצו להתבולל. הם המשיכו ללכת לבית-כנסת בשבת כמו הנוצרים ההולכים לכנסיה ביום א', כלומר כנוהג חברתי. אך דתם איבדה את אמינותה כהסבר למציאות והחלה למלא תפקיד חברתי ופסיכולוגי. מראשית המאה ה-19 יש תהליך חילון כללי בעולם (שפרצי "חזרה בתשובה" חולפים הן חלק ממנו). כיום רק 10% מהיהודים עדיין מקפידים על קיום כל המצוות. הרוב מתבולל בדרגות שונות. עד 1933 רק כ-3% מיהודי אירופה החילונים רצו לשמור על יחודם הלאומי כיהודים ולהקים מדינה יהודית - וחילוניות. אלה היו הציונים החילוניים. בין 1884 ל-1914 היגרו כ-5 מיליון יהודים מרוסיה לאמריקה. רק 5000 היגרו לפלשתינה. כלומר מכל אלף יהודים שהיגרו מרוסיה רק אחד היגר לפלשתינה והשאר – לאמריקה. לחילונים היתה בעיה: **כיוון** שלאומיות יהודית תלויה בדת אובדן האמונה הדתית פוגע בלאומיות היהודית. מה נשאר מ"לאומיות יהודית" בלי הדת היהודית? תסביך של " זהות יהודית ". החילוני מתעקש: " אני יהודי ! " אך כל מאמציו להגדיר "לאומיות יהודית" מסתיימים בכישלון.

הציונות החילונית

אחד מאלה שחוו משבר זהות היה תיאודור הרצל, מתבולל ווינאי שב-1894 הציע שכל הקהילה היהודית באוסטריה תתנצר בטקס פומבי בקתדרלת סטיפן הקדוש בווינה. הרצל היה עיתונאי שהוטרד מאפליית יהודים. לאחר המהפכה הצרפתית ניסח נפוליאון חוקה שהעניקה ליהודים שוויון זכויות. לפני כן היפלו החוקים בין יהודים לנוצרים ואסרו על יהודים לגור באזורים מסוימים, ולעסוק במקצועות מסוימים. חוקת נפוליאון ביטלה את כל האיסורים הללו אך לא הענישה על אפליה חברתית נגד יהודים. הרצל הוטרד מאפלייה זו. הוא היה חילוני שלא הכיר את הדת היהודית. הוא חשב שאם הקהילה היהודית תתנצר תעלם אפלייה חברתית נגדם כי הניח שאפלייה זו נובעת מגורם דתי. אולם כאשר סיקר כעיתונאי את משפט דרייפוס בפריז (1895) ראה שדרייפוס, קצין צרפתי ממוצא יהודי שהתנצר כדי לקבל דרגת קצין, הואשם אשמת שקר בבגידה. התנצרות דרייפוס לא ביטלה את האפלייה נגדו והרצל הסיק מכך שהסיבה לאפלייה

זו איננה דתית אלא לאומית, ויהודים נרדפים כי הם מיעוט לאומי. הוא הניח שכל מיעוט לאומי יסבול תמיד מאפלייה והציע שהיהודים יקימו מדינה בה יהיו רוב. זו נקודת המוצא של הציונות החילונית שמטרתה להפוך את היהודים ל"עם ככל העמים". הרצל אמר לגויים: ' **אם אינכם מאפשרים ליהודים להיות "אדם ככל האדם" בתוכם, אז הם יהיו "עם ככל העמים" לצדכם**'. הציונות החילונית היא תנועה להתבוללות קבוצתית. אך יהודים דתיים מתנגדים "להיות עם ככל העמים" שאיפתם היא להיות "עם אדוני", לכן התנגדו הדתיים לציונות של הרצל.

להרצל לא היה איכפת היכן תקום מדינת היהודים, הוא היה חילוני ולא רצה שרבנים ישלטו בעם היהודי. לא היה לו שום מושג מה יהפוך את המדינה היהודית ליהודית. הוא לא הבין שמדינה יהודית איננה יכולה להיות חילונית. הוא גם הציע ששפת הדיבור במדינה הציונית תהיה גרמנית. לא פלא שהוגה דעות כ"אחד העם" (אשר גינצבורג) מתח ביקורת קטלנית על "הציונות המדינית" של הרצל והציע במקומה הקמת "מרכז רוחני" (לא מדיני) בארץ-ישראל.

אני ממליץ לקרוא את "אחד-העם". יש לו מאמר מפורסם בשם "צרת היהודים ומדינת היהודים" בו הוא מבהיר כי "צרת היהודים" אינה הרדיפות אלא הניגוד שבין התרבות היהודית המסורתית (כלומר הדתית) לבין העולם המודרני. הוא מסביר כי "מדינת יהודים" לא תפתור בעייה זו כי מדינה חילונית לא תוכל ליצור זהות יהודית חילונית.

את הבעייה של "זהות יהודית חילונית" אי אפשר לפתור באמצעות הקמת מדינה חילונית. למעשה מדובר בבעייה כללית של כל התרבויות המסורתיות בעולם.

כל תרבות מסורתית שהחלה להשתמש בתוצרי תעשייה, כלומר בתוצאותיו של עיקרון הבדיקה בניסוי, התפצלה לשלושה פלגים: 1. "מסתגרים". 2. "מתבוללים". 3. "מסתגלים".

1. ה"מסתגרים" (בדרך כלל מיעוט) חוששים משימוש בתוצרי התעשייה ומשמרים תרבותם המסורתית.
2. ה"מתבוללים" (הרוב) להוטים אחר תוצרי התעשייה ומעונינים להתבולל כי הגיעו למסקנה שתרבותם המסורתית מבוססת על אמונות תפלות ואיבדה את משמעותה.
3. ה"מסתגלים" רוצים להשתמש בתוצרי התעשייה, וגם לשמור על יחודם התרבותי. הם מנסים לעדכן את תרבותם המסורתית ולסגלה לעולם המודרני.

גודל שלושת הפלגים הללו שונה מתרבות לתרבות. אך ההתפצלות לשלושה פלגים קיימת בכל תרבות מסורתית ברחבי העולם. גם ביהדות. החרדים ("מסתגרים") רוצים לשמור על המסורת ולמזער שימוש בתוצרי המערב (הם - כמו הדרוזים - אוסרים שימוש בטלביזיה). הם חרדים לטוהר התרבות המסורתית. אך כ- 75% מיהודי אירופה היו מתבוללים (עד עליית הנאצים לשלטון) ורק כ- 5% היו "ציונים" ("מסתגלים") שרצו להתאים את התרבות היהודית הדתית למציאות המודרנית. הציונות החילונית של הרצל היא נסיון לתת מענה לא רק לרדיפת יהודים אלא גם לבעיית זהותם הנהרסת על ידי החילון. בספרו "מדינת היהודים" אמר הרצל שהוא "מבין" את האנטי-שמיות והגיע למסקנה שאין לה תרופה. לדעתו

התגובה הנכונה לאפליית מיעוטים איננה מאבק נגדה אלא השלמה עמה. יש להגר, ולהקים מדינה בה המיעוט יהפוך לרוב. רוב של מה? של חילונים שאינם מקיימים מצוות ומתעקשים שהם "יהודים"? אך מה בדיוק הופך את החילונים האלה ל"יהודים"?

הציונות החילונית, חרף כל מאמציה ב-150 השנים האחרונות, לא הצליחה לתת תשובה לשאלה זו. היא נכשלה בפתרון בעיית הזהות היהודית החילונית. כישלון זה היה בלתי נמנע כי הציונות ניסתה לתת פיתרון פוליטי ("מדינה") לבעייה רוחנית ("משבר זהות רוחנית"). אך בעייה רוחנית זקוקה לפיתרון רוחני, לא פוליטי. אי אפשר להעניק תוכן חיובי ל"יהדות חילונית" כי יהדות וחילוניות סותרים זו את זו. המוני ציונים חילונים, סופרים, אקדמאים, ואנשי רוח בישראל, ערכו - וימשיכו לערוך - כינוסים כדי לפתור בעיה זו. זאת אחרי שהודיעו שוב ושוב בכינוסים קודמים שהבעייה נפתרה.

מדוע להכריז שוב ושוב שהבעייה נפתרה?

כי ה"פיתרון" עליו הודיעו בעבר הכזיב. כולם נכשלו - וימשיכו להיכשל - במאמציהם למצוא הגדרה חיובית ל"יהדות חילונית". כל הפרסומים, הסקרים, המחקרים, בתחום זה (שרבים הופכים אותו לפרנסה) נכשלו. לא תיתכן "יהדות חילונית". כי יהדות פירושה קיום מצוות הדת. מי שאינו מקיים מצוות אינו יהודי. הוא יכול להיות בודהיסט, ואפילו דתי, אבל לא יהודי.

"יהודי" הוא **אך ורק** מי שמקיים מצוות.

הציונות החילונית אומרת: 'נכון, קשה להגדיר זהות "יהודית חילונית" אך אין זה משנה דבר, כי שונאי יהודים רודפים גם אנשים שאינם יכולים להגדיר את יהדותם ולכן הם אלה המגדירים את היהודים'. כלומר, "יהודי" הוא מי ששונאי יהודים רודפים אותו. זו הגדרה ללא תוכן חיובי. היא מעניקה לשונאי יהודים סמכות להגדיר יהודי. זה עלבון לכל יהודי האומר: "להדוטי יש תוכן חיובי. אני מאמין בתנ"ך, מתפלל בבית כנסת, מקיים מצוות, שומר כשרות, והציונים אומרים לי ששונאי יהודים הם המגדירים את יהדותי?" כך שתשובת הציונות החילונית לשאלה "מיהו יהודי" היא עלבון ליהדות. לא פלא שהדתיים התנגדו לציונות החילונית של הרצל.

לפי הדתיים הגלות היא עונש מהאל לעמו שחדל לסגוד לו. עונש כפול: האל סילק עצמו מבית המקדש ואיפשר לרומאים להרסו. שנית, האל פיזר את היהודים בין העמים. הדתיים רואים את האל ("אלוהי צבאות") ככוח המניע את ההיסטוריה. הם מאמינים שיהודים חטאו לדברה הראשונה: "אנכי אדוני, אלוהיך... לא יהיו לך אלוהים אחרים על פני". "אלוהים אחרים" זה לא רק הבעל ועשתורת אלא גם עם, מדינה, דגל, שלטון, ממון, ובקיצור - הכל. חוץ מהאל. היהדות אוסרת לסגוד לדבר כלשהו (גם לא לעם היהודי) פרט לאל. אך הציונות סוגדת למדינה היהודית. הציונות החליפה את האל היהודי במדינה היהודית. היא סוגדת למדינה, לא לאל. גם לעם היהודי אסור לסגוד. בתנ"ך מסופר על קורח שאמר "כל העם קדושים" והאדמה ובלעה אותו. זו תשובה ברורה לכל הסוגדים לעם היהודי. גם ל"ארץ ישראל" אסור לסגוד. גם זה חטא (ומשיחיות שקר). לא פלא שבעיני חרדים כ"נטורי קרתא", כל ציונות (כולל ציונות דתית) היא משיחיות שקר. כי היא זונחת את התיאוצנטריזם. כל ציונות מנוגדת ליהדות ולכן הדתיים התנגדו

לציונות. בצדק. לדעתם רק כאשר יחזרו כל היהודים בתשובה יסלח להם האל ויקבצם מגלויותיהם, יביאם לארץ הקודש, יממש את תחיית המתים ויבנה מחדש את בית המקדש. חרדי המאמין בכך מזדעזע כשבא חילוני כהרצל, שהציע ליהודי אוסטריה להתנצר בפומבי ואח"כ מארגן תנועה להקמת מדינה "יהודית" - חילונית.

ומה בדבר המתבוללים? בישראל הוקמו ישובים יהודים עוד לפני שהרצל יסד את הציונות. "ראשון לציון", "רחובות", "עקרונ", "זכרון יעקוב", "ראש פינה", הוקמו 10 שנים לפני יסוד הציונות, וממונו על ידי "הנדיב הידוע" הברון אדמונד דה-רוטשילד, שהיה מתבולל ואנטי ציוני. כשהרצל בא לרוטשילד וביקש ממנו תרומה נענה בשלילה. עוד לפני שהרצל יסד את התנועה הציונית השקיע רוטשילד כ- 8 מיליון לירות אנגליות במושבות שיסד בפלשתינה, סכום שערכו כיום כביליון דולר. הוא עשה זאת לאחר גל פרעות ברוסיה שדחף חלק מיהודי רוסיה להגר. אחדים הגיעו לצרפת (רובם היגרו לאמריקה) והופעתם עוררה גל אנטישמיות. רוטשילד, כיהודי מתבולל בצרפת, החליט לישיב אותם במושבות בפלשתינה. במושבותיו שתל כרמים, והקים יקבים (ב"ראשון לציון" וב"זכרון יעקב" (לזכר אביו). את העבודה השחורה עשו הפלשתינאים והיין שווק לצרפת. התישבות זו הרחיבה את השפעת צרפת במזרח התיכון כמו ההתנחלות הצרפתית באלג'יריה. המודל של רוטשילד הייתה ההתיישבות הצרפתית באלג'יריה. מושבותיו קנו רעפים מאותו מפעל במרסייל שסיפק רעפים למתיישבים הצרפתים באלג'יריה. רוטשילד התנגד למדינה יהודית ואילו הרצל עצמו לא התעקש שמדינת היהודים תוקם בפלשתינה.

כשהציע הרצל להקים את המדינה היהודית באוגנדה נבהלו "ציוני ציון" והתנגדו לו. כשנערכה הצבעה היה הרצל במיעוט. רוב צירי הקונגרס הציוני החליטו שמדינת היהודים תוקם בפלשתינה. 30 שנה לאחר מכן, כשהנאצים הציעו לגרש יהודים מאירופה לארצות אחרות כמו מדגסקר כתב בן-גוריון מתל-אביב לוועד הפועל הציוני שהתכנס בלונדון כתב (ב 17.12.1938):

"... מיליוני יהודים עומדים עכשיו לפני כליון גופני. שאלת הפליטים [היהודים מאירופה] נעשתה שאלה עולמית ושאלה דוחקת. אנגליה מתאמצת עכשיו להפריד בין שאלת הפליטים ובין שאלת א"י [ארץ-ישראל] ועוזרים לה בזה יהודים אנטי-ציונים. ההיקף האיום של בעיית הפליטים מחייב פתרון טריטוריאלי [ישובם בארץ כלשהי] ופתרון מהיר, ואם א"י איננה קולטת [את הפליטים] מוכרחים לחפש טריטוריות אחרות. הציונות עומדת עכשיו בסכנה. [כי] כל הנסיונות הטריטוריאליים האחרים [ליישוב יהודים בארצות אחרות] הנדונים לכישלון, ידרשו הון עצום. וכשלפני היהודים [בעולם] תעמוד מצד אחד שאלת פליטים, הצלת יהודים ממחנה הסגר, ומצד שני עזרה למוזיאום לאומי בא"י [רמז שהמפעל הציוני בא"י עשוי להפוך לשריד בלתי חיוני] תכריע כף הרחמנות, וכל המרץ של העם [היהודי ברחבי העולם] יופנה להצלת הפליטים בארצות שונות [ולא א"י] והציונות תרד מעל הפרק לא רק בדעת הקהל בעולם, באנגליה, באמריקה, אלא גם בדעת הקהל היהודית ונתחייב בנפש הציונות אם ניתן להפריד בין בעית הפליטים ובין הבעיה הארצישראלית. נגד סכנה זו לא נוכל לעמוד

במלים ובאידיאולוגיה בלבד ועלינו למצוא דרך לשלב את שאלת הפליטים בשאלה הארצישראלית ולמנוע את המגמה הברורה של אנגליה להפריד בין הדבקים".

(תיק S 25/7627 בארכיון הציוני המרכזי. ההבהרות בסוגרים הן שלי. ע. א.)

ומה לעשות כאשר האנגלים מסרבים להרשות הגירה המונית של יהודים לארץ-ישראל?

גם על כך ענה בן-גוריון בנאום לפעילים ציונים במפלגת העבודה בלונדון ב-7 לדצמבר 1938: **"אלו ידעתי שאפשר להציל את כל הילדים היהודים בגרמניה על ידי הבאתם לבריטניה ורק את מחציתם על ידי הבאתם לארץ ישראל, הייתי בוחר באפשרות השנייה. כי עלינו להתחשב לא רק בחיי הילדים הללו אלא גם בהיסטוריה של עם ישראל."**

(לני ברנר "הציונות בעידן הדיקטטורים" אנגלית, הוצ' קרום-הלם, לונדון, 1983, ע' 149)

מסתבר שעבור הציונות לא הצלת יהודים היא העיקר אלא המדינה הציונית בארץ ישראל. מדינת יהודים בארץ-ישראל חשובה לציונים יותר מהיהודים עצמם. המדינה הפכה מאמצעי למטרה, והצלת יהודים הפכה ממטרה לאמצעי (לקיום המדינה). זו הציונות החילונית.

ומה בדבר הציונות הדתית?

בעקבות השואה קמה "מדינת יהודים" חילונית. דתיים המשוכנעים שהאל הוא אדון ההיסטוריה תהו: מדוע יצר האל את השואה? מדוע הרשה האל הקמת מדינה חילונית? תשובתם הייתה: הציונות היא חטא, והשואה היא העונש על חטא זה. ובנוגע למדינה אמרו: האל משתמש בחילונים כפי שהמשיח משתמש בחמור. במשך הזמן תהפוך המדינה הציונית - לדתית. החילונים הם כמו החמור של המשיח שאינו מבין שום דבר והאל משתמש בהם ככלי למימוש מטרותיו.

יש גם תשובה יותר מתוחכמת של הרב קוק. הוא ידע שהחילוניים לא יוכלו לממש את שאיפתם להישאר גם חילונים וגם יהודים (לפתור את בעיית זהותם היהודית מבלי להזדקק לדת) והעריך שהם יחזרו לדת כדי להחליף מתסביך הזהות היהודית שהחילון יצר. לכן תמך הרב קוק בציונות החילונית. זו לא הייתה הערכה מוטעית. יש כיום חילונים רבים ה"חוזרים בתשובה" כדי לפתור את בעיית הזהות שלהם. אך מבחינה היסטורית וחברתית כל החזרות לדת הם קרבות מאסף. התהליך ההיסטורי הוא של חילון (בגלל **התגברות** התלות במוצרי התעשייה) וכל גלי ה"חזרה למקורות", "החזרת עטרה ליושנה", וכו' הם תופעות לוואי צפויות - וחולפות, של תהליך זה.

אך קרה משהו שהציונות החילונית - וגם הדתית, לא חזו מראש:

בישראל נוצרה זהות חדשה שאיננה "יהדות חילונית" - וגם איננה דתית - זהות של "ישראליות"

ישראליות

מדינת ישראל החילונית קיימת כבר 50 שנה, חילונים רבים הולכים לבתי-ספר חילונים, מדברים עברית, אינם סובלים מרדיפות או מתחושת קורבן. מה זהותם? הם אינם מתעקשים על כך שהם "יהודים", המושג "יהודי" חסר משמעות עבורם. הם חילוניים שמדברים עברית. חלקם היגרו לחו"ל. בניו-יורק יש כיום כ-300 אלף ישראלים. יש גם קהילה חרדית גדולה בניו-יורק. כמה ישראלים בניו-יורק מבקרים את החרדים שם? אף אחד! מדוע? כי אין להם עניין זה בזה. אין להם שום דבר משותף. עם מי מתידדים ישראלים חילונים בארה"ב? עם אמריקאים חילונים בעלי עניין משותף. ישראלי חילוני המדבר עברית מילדות, ללא תחושת נרדף/קורבן/מיעוט, שאין לו תסביך זהות יהודית, זהותו היא "ישראליות". בישראל צומחת זהות של "ישראליות" למרות שכל ממשלות ישראל מתנגדות לכך, ולמרות שמשרד החינוך מסיע ילדים לאושוויץ כדי להנחיל להם תחושת קורבן.

מדוע מארגן משרד החינוך מסעות תלמידי בתי-ספר תיכונים לאושוויץ? כדי לצרוב בתודעתם "זהות יהודית" של קורבן. זה לא תמיד מצליח. רוב התיכונים החילונים אינם חשים כקורבנות. בישראל גדלים דורות חדשים שאינם ציונים וגם לא יהודים אלא הם "גויים שמדברים עברית". הציונות החילונית ניסתה ליצור "יהודי חדש" אך נוצר "גוי שמדבר עברית". הציונות מסרבת להודות בכך, כי פירוש הדבר שכל מאמציה, ומלחמותיה, כל ההרוגים, הנכים, האלמנות, והיתומים – שהמלחמות להקמת והגנת מדינה "יהודית-חילונית" תבעו – כולם היו לשווא. במקום "מדינה יהודית" קמה "מדינה חילונית" שלא הצמיחה "יהודים חילונים" אלא "גויים דוברי עברית". זו התוצאה שהציונות נבהלת מפניה. למרות כל המאמצים שממשלות ישראל עשו בעבר - ויעשו בעתיד - תיווצר בישראל זהות של "ישראליות" ולא של "יהדות-חילונית". תוך חמישים שנה יהיו רוב הישראלים "גויים דוברי עברית". ישראל לא תהיה מדינה ציונית, אלא מדינת הישראלים.

הגיע הזמן להכיר בקיומה של זהות ישראלית המאופיינת על ידי חילוניות, עברית כשפת-אם, היעדר תסביך זהות, העדר תחושת קורבן, והיעדר תחושת מיעוט. בין אם זה טוב ובין אם זה רע - זה קיים, וזה ילך ויתגבר. הגיע הזמן להפוך את "מדינת היהודים" ל"מדינת הישראלים".

שאלות מהקהל

שאלה: אתה מייחס משקל גדול לטכנולוגיה ולמדע בתהליך שחיקת התרבויות המסורתיות,

האם לא הכסף הוא הכוח ששוחק אותן? האם לא הקפיטליזם שוחק אותן?

תשובה: כסף היה גם לפני 1000 שנה ולא גרם למשבר בתרבויות המסורתיות. גם קפיטליזם קיים מאז המאה ה-16. למרות זאת לא היה משבר בתרבויות המסורתיות לפני המאה ה-19 וליהודים לא הייתה בעיית זהות. שחיקת התרבויות המסורתיות החלה רק במאה ה-19. מדוע? כי במאה ה-19 החלה המהפכה התעשייתית ומוצריה החלו להציף את העולם. כששבטים באפריקה קיבלו מסוחרים פורטוגזים

חרוזים צבעוניים במאה ה-17 לא השפיע הדבר על השקפת עולמם. אבל כשהופיעו באפריקה רכבות, אניות קיטור, רובים, ובני תרבויות מסורתיות החלו להשתמש במוצרי התעשייה, רק אז החלה שחיקת אמינותן של תרבויות אלה. כשאנשים ראו שרובה הוא נשק יעיל בהרבה מחץ וקשת – והחלו משתמשים ברובים – הם הביעו בכך אמון בכל התיאוריה שהצמיחה את הרובה. זה שחק את אמונתם בתרבותם המסורתית. מילולית הם ימשיכו לתמוך בה, אך מעשית היא איבדה את תוקפה כהסבר יעיל למציאות.

שאלה: אנחנו רואים שבישראל יש עליה במספר הדתיים, איך זה מסתדר?

תשובה: מגמה משמעותית בהיסטוריה מסתמנת רק בטווח של מאה שנים ויותר, לא בטווח של עשרים שנה, כי בטווח קצר יש גורמים מקריים היוצרים עליות/ירידות קצרות-מועד המקזזות זו את זו. כך למשל אחרי הניצחון המפתיע של ישראל במלחמה ב-1967 היו ישראלים חילונים ש"חזרו בתשובה" כי פירשו את הניצחון כ"אצבע אלוהים". זה לא מבטא מגמה היסטורית משמעותית. כאשר תאולץ ישראל לפנות התנחלויות ותקום מדינה פלשתינית בגדה וברצועה יהיה משבר בציונות הדתית ונראה תופעות של חילון. הציונות הדתית פירשה את הניצחון ב-1967 כ"פעמי משיח" ופתחה במאבק לכיבוש ההגמוניה הרעיונית בציונות מידי החילונים. כך החלה שקיעת ההגמוניה הרעיונית של "תנועת העבודה". הטענה שציונות אין פירושה נישול הפלשתינים נחשפה כשקרית לאחר הכיבוש. רה"מ אשכול אסר התיישבות בשטחים הכבושים כי רצה להשתמש בהם כקלף מיקוח במשא ומתן על "שטחים תמורת שלום" עם מדינות ערב. אך הרב לוויןגר בא לחברון כ"תייר", נשאר שם, וטען שזו "נחלת אבות" ובדעתו להתנחל שם. במקום לפנותו – כפי שהחליטה ממשלת אשכול, בא ממלא מקום רה"מ, יגאל אלון החילוני (מפקד הפלמ"ח) לחץ את ידו של הרב לוויןגר ובירכו ב"יישר כוח".

לחיצת יד זו מסמלת את כניעתה האידאולוגית של הציונות החילונית לציונות הדתית.

טענת הציונות החילונית שהארץ הייתה שוממה לפני הופעת הציונות – נחשפה כשקר.

חברון איננה מדבר וגם שכם לא בדיוק שממה, כמו יפו, לוד, ורמלה.

הגירה לארץ מיושבת ונישול תושביה איננה הפרחת "שממה". ב-1948 גורשו ונושלו מחצית ערביי פלשתינ והשמאל הציוני התחזק. אך לאחר האינתיפאדה ב-1987 "גילו" רוב הישראלים את העם הפלשתיני ב"שממה". הדימוי העצמי של היהודי כ"קורבן" - נסדק. התברר שהפלשתינאים הם קורבן ההתנחלות הציונית ולא להיפך. אחרי '87 קשה להעלים את העובדה שרוב הפלשתינים חיים תחת כיבוש ישראלי. ישראלים חילונים שדגלו ב"הומאניזם" החלו לחוש אשמה, אך לא דתיים שבעיניהם המצב דומה לכיבוש. כנען בימי יהושע. חילונים שרצו להשתחרר מתחושת אשמה "חזרו בתשובה" כדי למצוא צידוק דתי לכיבוש. זה גרם לגידול (זמני) במספר הדתיים.

שאלה: אני מסכימה שצומחת פה ישראליות אבל האם זה טוב או רע?

תשובה: מוקדם מדי לענות על כך כי ישראליות היא עדיין בשלב התגבשות וטרם קיבלה צורה מובהקת.

כאשר תתגבש הישראליות תעמוד בפניה משימה ברורה: להפוך את ישראל – פוליטית וגם תרבותית –

מ"מדינת היהודים" ל"מדינת הישראלים". תוצאת התמודדתה עם משימה זו תקבע אם הישראליות היא תופעה חיובית או שלילית.

חיים וייצמן, נשיאה הראשון של ישראל, יו"ר הקונגרס הציוני, ואבי "הצהרת בלפור", אמר:

' בטוח אני שהעולם ישפוט את המדינה היהודית לפי מה שתתנהג עם הערבים.'

וכיצד היא נוהגת? כיגאל אלון, שנשאל כיצד הוא רואה את "הבעייה הערבית" וענה: **"מבעד לכוונת של הרובה!"** (אגב, האם הערבים הם "הבעייה"?)

כל ממשלות ישראל ראו כך את "הבעייה" ויחסם לערבים נבע מגישה זו. ב-50 השנים מאז נפטר וייצמן התברר שהציונות היא תופעה שלילית בהיסטוריה היהודית, והעולמית. מבחינה דתית – הציונות היא סגידה למדינת יהודים במקום לאל, זו משיחיות שקר. מבחינה אנושית – הציונות היא בת-ברית לכוחות דיכוי בעולם, לגזענים לבנים בדרום-אפריקה, למתנחלים צרפתים באלג'יריה, לבריטים בסואץ, לבוש בעיראק, לסאוואק באיראן, לדיקטטורים בדרום-אמריקה. זה נחוץ למי שבא להתנחל בארץ מיושבת בעם אחר, אך מבחינה כלל-אנושית זה פסול לחלוטין.

גם יחס המדינה הציונית לפלשתינים בשתי האינתיפאדות מבהיר את מהותה.

ישראל מנהלת מאז היווסדה על ידי קואליציות של ציונים חילונים ודתיים. כאשר דור שזהותו ישראלית ינהל אותה נוכל לשפוט את הישראליות. כרגע חשוב להבליט את קיומה של "ישראליות" כנגד "יהדות". חילוני שגדל בישראל חייב לדעת כי זהותו איננה "הדת חילונית" אלא "ישראליות" והוא אינו "יהודי" אלא "גוי שמדבר עברית", כל עוד אינו מבין זאת (או מתנצל על כך) הוא שבוי בידי הציונות(או הדת).

הממסד הציוני עושה - ויעשה - כל שביכולתו להכחיש קיומה של "ישראליות".

בשנות החמישים קמו בישראל מספר אנשים שנקראו "כנענים" – והכריזו כי תרבות הנוער הישראלי איננה המשך תרבותם של יהודי הגולה אלא היא המשך תרבותם של הכנענים שחיו כאן לפני 3000 שנה. זה שטויות. תרבות הכנענים זרה לעולם המודרני. מה לנו ולדינזאורים מן העבר? אנו תוצרי במציאות שונה לחלוטין. איננו ממשיכי הכנענים או היהודים. אנו משהו חדש, מעידן הנחיתות על הירח, המחשבים, האטום, הפלאפון, בין אם זה טוב, ובין אם זה רע. אין לנו ריב עם יהודי הגולה וגם לא עם שומרי מצוות, אנחנו פשוט אחרים, עם מנטליות שונה מזו של יהודי הגולה וגם מזו של הורינו. איננו חשים נרדפים, או עבדים לאל כלשהו, איננו אומרי "אמן". אנו בני העולם החילוני המודרני, לטוב ולרע. ילכו האחרים בדרכם ואנו נלך בדרכנו, שאין לה דבר עם יהודים/כנענים/פלישתים, או עם הורינו.

"יהודים חילונים" פוחדים מ"סכנה דמוגרפית", "סכנה קיומית", וסטטוס של מיעוט. הם זקוקים לרוב "יהודי" (שיהדותו בעייתית). אך "ישראלים" אינם חשים מאוימים ואינם זקוקים ל"רוב יהודי". גם "נטורי-קרתא" אינם חשים מאוימים למרות שהם מיעוט. מדוע? כי זהותם מוצקה ורוב "לא יהודי" אינו גורם להם להרגיש מאוימים. מי שזהותו ברורה אינו סובל מחרדות "קיומית". רק מי שזהותו מעורערת חש "קיומו" מאויים (גם ללא איום חיצוני) ומגיב בתוקפנות. **תוקפנות היא תגובה לאיום.** איום אינו בהכרח חיצוני. "האיום הקיומי" של בעלי זהות "יהודית חילונית" הוא רגשי, הוא נובע מזהות מעורערת. מי שאינו בטוח בזהותו

אינו בטוח בקיומו. מי שמתעקש שהוא "יהודי חילוני" (כאנשי מר"צ) חש מאוים לא רק על ידי "רוב ערבי" אלא גם על ידי יהדות דתית המאתגרת זהות של "יהודי חילוני". "ישראליות" שאינה טוענת שהיא "יהדות" אינה חשה מאוימת על ידי יהדות דתית או על ידי הערבים. יותר מכך – מי שאינו בטוח בזהותו זקוק לשונאים לשם הגדרת זהותו. ציונים חילונים זקוקים לשונאי יהודים כי בלי שונאים לא יוכלו להגדיר את עצמם. לציוני דרושים שונאי יהודים כי הם מגדירים את זהותו כ"קורבן האנטישמיות" שהיא – לדעתם – זהות ה"יהודי חילוני". אך "ישראליות" אינה זקוקה לאויב כדי להתקיים.

ב-1948 קרא אבא קובנר, ניצול שואה וקצין תרבות בחטיבת "גבעתי", לחיילי החטיבה בדרום להילחם נגד הצבא המצרי "**בשם ששת המיליונים...**" מה לצבא המצרי ול"ששת המיליונים"? קובנר הצהיר: "אנו לוחמים בצורר המצרי..." צורר? בהחלט! כי בעיני קובנר אין הבדל בין פארוק מלך מצרים ב-1948 לבין פרעה, או היטלר, כולם בעיניו "צוררים" ש"בכל דור ודור קמים עלינו לכלותינו". מזל ששונאים אותנו, שהרי בכך מגדירים אותנו. ומה לעשות אם בישראל גדל נוער שאין לו תסביך זהות? בא המימסד הציוני - הורים, מורים, סופרים, ומשרד החינוך, ובונה לנוער זה תסביך זהות באמרו שאין "ישראליות" אלא יש "יהדות חילונית". אך "ישראליות" היא עובדה קיימת בעוד ש"יהדות חילונית" טרם הוגדרה. כשהנוער אינו משתכנע מביאים אותו לאושוויץ כדי שיראה את ערימות המשקפיים והנעליים של הרוגי השואה - וישתכנע. המטרה היא להקנות לנוער הישראלי תודעת "קורבן נצחי של אנטישמיות". אך מי שאינו סובל מרדיפות מתקשה לרכוש תודעת נרדף. ברוב המקרים זה רק זורע בילבול.

שאלה: מה הופך עם לעם? חברה לחברה?

תשובה: התנהגות! אנשים מגדירים את זהותם בהתנהגותם. לא מדובר בהתנהגות מחושבת אלא בהתנהגות יומיומית, "נורמלית", בלתי-מחושבת. כל התנהגות נובעת ממנטליות מסויימת, זאת אפשר ללמוד מהיהדות אשר בה התנהגות יומית בהתאם למצוות מגדירה את הזהות היהודית.

אדם מגדיר עצמו בהתנהגותו, כלומר – במעשיו ובתגובותיו. במיוחד באלה שהוא נוקט בקביעות, יומיום. התנהגות לפי "עשרת הדיברות" הפכה עבדים שברחו ממצרים לעם חדש. מדוע? כי מי שנוהג לפי 10 הדיברות מתנהג בצורה חדשה. הכללים מכתבים התנהגות, וההתנהגות קובעת את הזהות. מה שאדם עושה כעשייה שגרתית, יומיומית, לא חריגה, לא חד-פעמית - לא מה שהוא אומר - קובע את זהותו. לכן התשובה היא – התנהגות. וכמובן גם התגובות, במיוחד אלה הספונטניות, הבלתי-מחושבות. קיום המצוות באופן יומיומי מעצב מנטליות של סגידה מתמדת לאל. חיים כסגידה מתמדת לאל (לא לעם היהודי ולא למדינת היהודים), כל יום, כל שעה, כל שניה, זו מהות היהדות. זו אינה "ישראליות".

כל האמור לעיל אינו נאמר כציון לחיוב או לשלילה אלא רק כתיאור מהות השוני.

שאלה: איפה נכנסת תרבות הצריכה לכל העניין הזה?

תשובה: "תרבות הצריכה" היא תגובה למשבר הרוחני בתרבות המערב. החילון יצר ריק רוחני בתרבות המערב. מרגע שנגזזה האמונה באל נגזז גם הממד הרוחני בחיים, הוא קרס ולא הומר ברוחניות חדשה, חילונית. תרבות הצריכה (וגם חיפוש אחר רוחניות בהודו) היא ניסיון למלא חלל רוחני זה. "צריכה" אינה

יכולה לשמש תחליף לרוחניות. יש תהליך של שחיקת האמונה הדתית אך החילונים (בכל העולם) טרם בראו רוחניות חילונית. מאידך, "תרבות הצריכה" עצמה נמצאת במשבר. היא צומחת על חורבותיה של כל תרבות מסורתית ואין לה יחוד ישראלי. ל"ישראליות" יש יחוד. אפשר להכיר ישראלי מרחוק בכל מקום בעולם. "ישראליות" צומחת ללא קשר ל"תרבות הצריכה". יש לה בעיות משלה ומאפיינים משלה.

הסכסוך הציוני-פלשתיני

הקדמה

בטרם אתאר בפניכם סכסוך זה מנקודת מבטי ברצוני לומר משהו על כתיבת היסטוריה בכלל. זה דרוש כי אתם תפגשו תיאורים רבים של אירועים/תהליכים/עימותים, וצריך גישה ביקורתית כלפי כל תיאור. גישה ביקורתית אין פירושה שלילה, תכופות היא מוסיפה מידע שחסר בתיאור עצמו, במיוחד מידע על גישתו של המתאר. אסביר את הבעייה בדוגמה מוכרת לנו כיום: סרטים תיעודיים בטלביזיה. דמיינו לעצמכם שלושה צוותי טלביזיה באים למחנה הפליטים בג'נין כדי לעשות סרט תיעודי על האירועים שם מיד לאחר שצה"ל הרס חלק גדול מהמחנה במבצע "חומת מגן" במרץ 2002. נניח שצוות אחד הוא של "ערוץ 1" הישראלי, צוות שני הוא של שירות השידור הערבי "אל-ג'זירה", וצוות שלישי הוא של שירות השידור הבריטי **B.B.C.** גם בלי תואר אקדמי בתקשורת או בפסיכולוגיה ברור לכולנו שכל צוות יעשה סרט שונה על המצב ועל סיבותיו. כתוצאה מכך יהיו שלושה סרטים שונים על מציאות אחת. שאלה: איזה סרט מתאר את "המציאות האמתית"? תשובה: שלשתם. מדוע? כי אם עורכי הסרטים השתמשו רק בחומר שצולם בג'נין, ולא ביימו שום תמונה, אי אפשר לומר על סרט שהוא "תיאור שקרי" של האירועים. כי מצלמה מתעדת רק אירועים שבאמת התרחשו. אך "ערוץ 1" הישראלי יעשה סרט אוהד לישראל, "אל-ג'זירה" תעשה סרט פרו-פלשתיני, והסרט של **B.B.C.** יהיה ביקורתי גם על ישראל וגם על הפלשתינים. כל עורך יתמקד באירועים שנראים לו חשובים, ויערוך את הסרט לפי גישתו לסיכסוך. לכן נקבל שלושה תיאורים שונים של אותה מציאות. שאף אחד מהם אינו "שקר". כולם "אמת". כל תיאור עוצב על ידי הערך העליון (ר' הרצאה שניה) של עורכיו. כל זה נכון גם לגבי גירסאות על ההיסטוריה. כתיבת היסטוריה דומה לעריכת סרט תיעודי. במאי של סרט משתמש בתמונות, ההיסטוריון - במסמכים, עדויות, וראיונות. בשני המקרים יש עריכה, ויש עורך המחליט במה להתמקד, איזה חשיבות להעניק לכל תמונה/תעודה, וכיצד לצרף את כל החומר לרצף הגיוני אחיד. כל כתיבת היסטוריה, כמו כל סרט תיעודי, היא "סובייקטיבית" כי אינה מתארת מציאות "כמו שהיא" אלא "כמו שהיא נראית מנקודת מבטו של מישהו" כלומר, מנקודת ראותו של "סובייקט" ("יחיד") מסוים. יש כמובן "מציאות כמו שהיא" אך אין – ולא יתכן – תיאור מציאות "כמו שהיא" כי כל גרגיר חול, כל זבוב, וכל עלה בכל צמח, הוא חלק מ"מציאות כמו שהיא" אך אי אפשר לכלול אותו בתיאור. המתאר חייב להחליט מה "חשוב" ומה "לא חשוב", לסלק את מה שבעיניו "לא חשוב" ולהשאיר את מה שבעיניו כן "חשוב".

כל תיאור הוא – בהכרח – עריכה, וכל עריכה היא בהכרח העדפה ונעשית לפי שיקול ערכי.

לכן קיים תמיד – בהכרח – שוני בין ה"מציאות" לבין "תיאור המציאות".

עוד נקודה שחשוב לזכור: רבים מפרשים את העבר לא כדי להבין אותו אלא כדי להצדיק בעזרתו את דעותיהם הנוכחיות ושאיפותיהם לגבי העתיד. היסטוריון ציוני יתאר תמיד את ההיסטוריה היהודית כסדרת רדיפות יהודים ברוח "בכל דור קמים עלינו לכלותינו" כדי להצדיק את הצורך במדינת-מקלט ליהודים. אין קושי ללקט מההיסטוריה היהודית מידע על רדיפות ולהתעלם ממידע על שותפויות, למשל – שיתוף הפעולה בין יהודים למוסלמים בספרד, בתקופת "דור הזהב" בה כתב יהודה הלוי שירים, והרמב"ם (רופאו של צלאח-א-דין) ספרים – בערבית. מי שטוען כי "בכל דור קמים עלינו לכלותינו" יעניק חשיבות מעטה לעובדות אלה. הציונות מעלימה אותן.

לכן יש לבחון כל גירסה על העבר גם לפי מה שמשתמע ממנה לגבי העתיד. למשל, מי שמסרב לעשות וויתורים לשם פשרה עם הפלשתינים ילקט מן העבר אירועים המחזקים את גישתו.

לא פלא שמתנחלים ותומכיהם טוענים שהסכסוך הציוני-פלשתיני נובע משנאת-יהודים שהיא קיבוע פסיכולוגי. כי אם זה המצב אין טעם בווייתורים על שטחים תמורת שלום. המתנגדים לווייתורים מצדיקים את התנגדותם בעזרת פרשנות הרואה את העבר כרצף של שנאת יהודים.

אקדמאים רבים משוכנעים שאם יעסקו אך ורק בתיעוד עובדות ייצרו גירסה "אובייקטיבית" של המציאות. הם טועים ומתעים. אין שום אפשרות לתת תיעוד כולל של המציאות. לא יתכן תיעוד ללא עריכה. כל תיעוד בהכרח מתמקד בפרטים מסוימים ומתעלם מאחרים. למשל, כל ישראלי שרצה שארה"ב תתקוף את עיראק (ב-1991, וב-2003) התעלם מהעובדה שסאדם חוסיין הציע לישראל (ב-1988, וב-1993) הסכם שלום, אך ארה"ב התנגדה לכך ולכן דחתה ישראל את הצעותיו, למרות שרצתה בשלום עמו (ר' "מעריב". 'מוסף שבת', 14.2.2003, ע' 6, ו 30)

כל מתעד מחליט מה "חשוב/לא חשוב" בתיעוד. והחלטה זו – ככל החלטה – היא העדפה. העדפה נקבעת לפי הערך העליון של המעדיף. האם נובע מכך שאין שום אפשרות לשפוט גירסה זו או אחרת של ההיסטוריה? לא. גם כאשר כל "אמת" היא "יחסית" ולא "מוחלטת", אפשר בהחלט לשפוט ולהעריך גירסה המתארת מציאות.

יש שלושה מבחנים שכל תיאור של המציאות חייב לעמוד בהם:

1. אימות (תחזיות) 2. מימוש. 3. איחוד (מירבי).

אסביר זאת בקצרה.

אימות. מתיאור העבר נובעת תחזית של עתיד. תחזית מבוססת על הערכה להמשכת או הפסקת תהליכים. מימוש תחזית תורם לאמינותו של התיאור עליו התבססה. תיאור שתחזיותו התממשו עדיף על תיאור שתחזיותו התבדו. אך תחזיות שהתממשו בטווח קצר יכולות להתבדות בטווח הארוך. לכן גם תיאור שתחזיותו התממשו אינו "אמת מוחלטת". הוא בעל תוקף כל עוד תחזיותו מתמשות.

יתכן שאמינותו מוגבלת בזמן ותחזיותו טובות רק בתנאים מסוימים.

מאידך, תיאור שאינו מאפשר תחזיות איננו אמין מראש. מימוש. תיאור איננו סביל אלא הוא גורם פעיל הדוחף למימוש מטרה מסוימת. למשל תיאור ההיסטוריה כמאבק בין גזעים הוא מניע להקמת מדינה גזענית. תיאור ההיסטוריה כמאבק בין אומות הוא מניע להקמת מדינה לאומית. תיאור ההיסטוריה כמאבק בין מעמדות דוחף להקמת מדינה מעמדית. לכן כל תיאור נבחן לפי מכלול מעשיהם של אלה שפעלו לפיו. תומכי תורת הגזע יצרו את אושוויץ, תומכי המדינה המעמדית - את ה"גולאג", תומכי מדינת הלאום - "טיהור אתני" ומלחמות לאומיות.

איחוד. תיאור המציאות מתאר לא רק עובדות אלא גם קשרים בין עובדות. תיאור המאחד פרטים רבים לתמונה אחת עדיף על תיאור המאחד מעט פרטים. תיאור המחבר תופעות שנראות כנפרדות עדיף על תיאור שאינו מקשר ביניהן. זה נכון גם במדעי הטבע. התיאור של ניוטון בדבר "חוק המשיכה" איחד תופעות שונות זו מזו כנפילת כל הגופים ארצה, תנועת כדור הארץ וכוכבי הלכת סביב השמש, תנועת הירח סביב הארץ, גאות ושפל, והעובדה שכדור הארץ פחוס בקטבים - כולם כתוצאה הכרחית של גורם אחד ויחיד ("כוח המשיכה"). זה עדיף על תיאור שאינו מאחד תופעות אלה.

דוגמה אחרת. ב-1962 כתבתי - עם משה מחובר - ספר בשם "שלום, שלום, ואין שלום" שסקר את יחסי ישראל-ערב בשנים 1948-1960. התחלנו לעבוד על הספר ב-1957, מיד לאחר מלחמת סואץ 1956 ("מבצע קדש") בו תקפה ישראל - יחד עם בריטניה וצרפת - את מצרים. רצינו להראות שבניגוד להכחשות בן-גוריון היה שיתוף פעולה מתוכנן מראש בין ישראל לצרפת ובריטניה. בתחקיר לספר חקרנו את ההיסטוריה של הסכסוך הציוני-פלשתיני מ-1948 עד 1956. במהלך החקירה גילינו עובדה שכל ספרי ההיסטוריה הישראלים מעלימים - רובם אינם מזכירים אותה, מיעוטם מזכירים אותה כפרט שולי. עובדה זו היא ההסכם הסודי שבן-גוריון חתם עם האמיר עבדאללה (מלך עבר-הירדן) ב-1948. לפי הסכם סודי זה סיפחו ישראל וירדן לעצמן את השטחים שהאו"ם היקצה ב"החלטת החלוקה" (29.11.1947) למדינה הפלשתינית. סיפוח זה שדד מהפלשתינים את מדינתם והפך את ישראל וירדן אחראיות להמשכת הסכסוך הישראלי-ערבי עד היום כי בגלל סיפוח זה אין לפלשתינים מדינה ולכן הם ממשיכים להילחם להשגתה. לא פלא שישראל וירדן מעלימות הסכם זה שהפר החלטה של האו"ם וגורם להמשכת הסכסוך. רוב ההיסטוריונים ומדינאי ישראל מתעלמים מחשיבות הסכם זה. שום סידרת טלביזיה על הסכסוך אינה מזכירה אותו. רוב הישראלים לא שמעו עליו. לא במקרה, כי כל הגירסאות הישראליות על הסכסוך מעלימות אותו. גם התקשורת הישראלית מעלימה אותו בשיטתיות. אך הסכם זה הוא שגרם - וממשיך לגרום - למאבק הפלשתינים לעצמאותם, ולכן למותם של כל אלה הנהרגים במאבק זה מאז 1948. הבנת משמעותו של הסכם זה איפשרה למחבר ולי לחזות ב-1962 שמאבק העם הפלשתיני לעצמאותו ימשך, וגם נתנה הסבר לעובדות נוספות, כמו:

- (1) רצח עבדאללה ב-1950 במסגד אל-אקצה על ידי פלשתיני,
- (2) התקוממות הפלשתינים נגד השלטון הירדני בשנות ה-50' ה-60', וה-70'.
- (3) הפעלת חיל האוויר הישראלי לשם הגנת ירדן מפני סוריה שתקפה אותה בקיץ 1970.

4) אזהרות ישראליות למלך חוסיין לפני נסיונות התנקשות בחייו.

5) ביקורו הסודי של המלך חוסיין בישראל שבוע לפני "מלחמת יום כיפור" כדי להזהיר את רה"מ גולדה מאיר שמצרים וסוריה עומדות לתקוף אותה.

עובדות אלה אי-אפשר להסביר כנובעות מ"שנאת הערבים" אך אפשר להסבירן כתוצאת ההסכם הסודי בין בן-גוריון לעבדאללה ב-1948. אך כל ספרי ההיסטוריה שנכתבו בישראל אינם מייחסים חשיבות להסכם זה (רובם מעלימים אותו). לכן גם לא חזה שום היסטוריון ישראלי את האינתיפאדות. מדוע הופתעו כל ההיסטוריונים הישראלים - והמטכ"ל - מפרוץ ה"אינתיפאדה" הראשונה ב-1987?

כי רה"מ מאיר הכריזה ב-1970: "אין עם פלשתיני" ורוב הישראלים הסכימו עימה!

אם אין עם פלשתיני מי ילחם בשתי אינתיפאדות? לכל פירוש יש תחזית משלו.

העלמת הסכם עבדאללה - בן-גוריון היא דוגמה לאונאה שיטתית של עם שלם על ידי ממשלה הדוגלת באידיאולוגיה אתנוצנטרית. איש לא סיפר לנוער בישראל (או למהגרים מחבש או מרוסיה) שבן-גוריון ועבדאללה סיפחו את שטחי המדינה הפלשתינית ב-1948 ולכן משוכנע רוב הנוער הישראלי שאין שום סיבה פוליטית לכך שהפלשתינים נלחמים בהם, ושהמניע היחיד למאבק הפלשתיני הוא "שנאת יהודים". "הסבר" כזה מועיל מאוד לממשלות ישראל הזקוקות לחיילים המשוכנעים ש"ישראל נלחמת על קיומה" (ולא כדי לספח שטחים השייכים לפלשתינים מבחינה היסטורית ומבחינת החוק הבינלאומי). לכן אין סיכוי שמשרד החינוך הישראלי (או היסטוריון המקבל משכורת מממשלת ישראל) יפרסם ספר הדין במשמעות ההסכם הסודי בין בן-גוריון לעבדאללה. העובדה ש"שלום, שלום, ואין שלום" הבליט את חשיבותו של הסכם זה עוד ב-1962 היא הסיבה לכך שגם כיום, 40 שנה לאחר הופעתו, ספר זה עדיין אקטואלי, בעוד שספרי היסטוריה אחרים שנכתבו זמן רב אחריו הפכו למיושנים. משה מחובר ואני לא היינו היסטוריונים אלא סטודנטים למתמטיקה, אך הערך העליון שלנו - אנתרופוצנטריזם - גרם לנו להבליט את חשיבות ההסכם בעוד שהערך העליון של רוב ההיסטוריונים הישראלים - "נאמנות לאומית" (אתנוצנטריזם) או "קרייריזם אקדמאי" (אגוצנטריזם) - גרם להם להתעלם ממנו. לספרנו יש שני יתרונות שמניתי לעיל - אימות (תחזיות) ואיחוד (מירבי) - שאין לשום ספר שנכתב על הסכסוך. ספרנו חזה מראש תהליכים ששום ספר אחר לא חזה, והפירוש שלנו איחד לתמונה אחת יותר עובדות מכל ספר אחר על הסכסוך. זה מעניק לו אמינות שאין לשום פירוש אחר.

כשמדובר בסכסוך אתני (לאומי) יש לחשוד בכל פרשן שהערך העליון שלו הוא אתנוצנטריזם. מדוע? כי מי שבאמת רוצה לפענח סכסוך אסור שיתמוך באחד הצדדים בסכסוך. אך פרשן אתנוצנטרי מעורב רגשית ופרשנותו תצדיק (את הצד שלו) ותגנה (את הצד שכנגד). זה תורם לטשטוש הבעייה ולא להבהרתה. אם נוסיף לכך את העובדה שבישראל עורכי סרטים תיעודיים, פרשני חדשות, והיסטוריונים, מעלימים את הערך העליון שלהם (שהוא בדרך כלל אתנוצנטריזם) יתברר שרובם תורמים להמשך הסכסוך ופירושיהם תורמים לבעייה, לא לפתרונה.

"אמת" איננה "מציאות" אלא תיאור המציאות. כל תיאור עושה עריכה וכל עריכה עושה העדפה. כל העדפה מודרכת על ידי ערך עליון. סירוב להודות בכך הוא אונאה עצמית או אונאת אחרים. בשני המקרים מדובר בהתעלמות מהשיקול הערכי המנחה את הפרשן.

פרשן כנה יצהיר מראש על הערך העליון שלו וכך יסייע לצופה/קורא להעריך את הפרשנות.

אך האם ראיתם פעם פרשן המצהיר על הערך העליון המנחה אותו?

ואם לא ראיתם שאלו את עצמכם: האם הפרשן מודע לכך שערכיו משפיעים על השקפותיו? ומה המסקנות הנובעות מתשובה חיובית – או מתשובה שלילית – לשאלה זו.

הרקע ההיסטורי לסכסוך הציוני-פלשתיני

מתי החל הסכסוך בין יהודים לערבים ומה הסיבות לסכסוך?

יהודים חיו כמיעוט דתי/חברתי במדינות רבות בעולם. אך במדינות האיסלאם חיהם היו שונים מאוד מחיי היהודים במדינות נוצריות. ראשית – הם דיברו ערבית, בעוד שיהודי אירופה דיברו אידיש או לאדינו שהיו שונות מהשפה המקומית. שנית, לבושם ומאכליהם היו זהים לאלה של המקומיים בעוד שלבושם ומאכליהם של היהודים באירופה היו שונים מאלה של האירופאים. שלישית, במדינות האיסלאם היו היהודים מעורים בחיי התרבות של האוכלוסיה וכתבו הגות, ספרות, ושירה בערבית, שנקראו על ידי משכילים ערביים. אך יהודי אירופה חיו (עד למהפכה הצרפתית) בבידוד מוחלט מהתרבות המקומית. בין איסלאם ליהדות אין מתח דתי. לאיסלאם אין טענות כלפי היהדות. אך במדינות הנוצריות היה מתח תמידי בין הנצרות ליהדות. היהודים הואשמו ברצח ישו, באי הכרה במשיחיותו, ולעתים – בשימוש בדם של נוצרים בליל הסדר. לאיסלאם אין מחלוקת דתית עם היהדות, לנצרות – יש. הנצרות רואה את עצמה כהמשכת היהדות, כיהדות "אמתית", שהכירה במשיחיותו של ישו, ואת היהודים ככופרים במשיחיותו של ישו. הנצרות מוסיפה לתנ"ך ("הברית הישנה") את כתבי השליחים הנוצרים ("הברית החדשה") ורואה בשניהם "כתבי קודש" בעוד שהיהדות שוללת את "הברית החדשה", איננה מכירה במשיחיות ישו, ורואה את הנצרות כעבודת אלילים. במיתולוגיה היהודית (שגם המוסלמים מקבלים אותה) אברהם – אבי האומה – הוא אבי יצחק וישמעאל, שרק אמהותיהם שונות (שרה והגר). היות והיהודים נחשבים לצאצאי יצחק והערבים לצאצאי ישמעאל מכנים הערבים את היהודים בשם "בני דודים". למיתולוגיה אין ביסוס עובדתי, אך העובדה שרוב הערבים מכנים את היהודים "בני-דודים" מעצבת יחס רגשי שונה מזה שיש לנוצרים שבעיניהם היהודים הם "רוצחי ישו". בעולם המוסלמי לא הייתה שנאת יהודים כמו בעולם הנוצרי. הטענה שהסכסוך הציוני-פלשתיני נובע משנאת יהודים של המוסלמים אין לה שום ביסוס עובדתי בהיסטוריה הקדם-ציונית. מראשית האיסלאם במאה השביעית, ועד סוף המאה ה-19 אין תופעות של רדיפת יהודים בארצות האיסלאם. זה נכון גם בארץ. היו בארץ קהילות יהודיות תחת שלטון מוסלמי בירושלים, ביפו, בחברון, בצפת, בטבריה, אך במשך 1200 השנים שבין הופעת האיסלאם להופעת הציונות לא נרדפו

יהודים על ידי מוסלמים בארץ ובעולם. יהודים נרצחו בארץ על ידי הצלבנים, לא על ידי המוסלמים. העדר שנאת יהודים בעולם המוסלמי מעוררת את השאלה: מתי, ומדוע, החלה השנאה כלפי היהודים (או חלק מהם) בקרב ערבים?

אחד האנשים הראשונים שהתייחסו לשאלה זו היה אשר גינזבורג (1856-1927) שחתם על מאמריו בשם "אחד-העם". במשך 50 שנה שימש "אחד-העם" כמורה רוחני לרוב הציונים החילוניים. הרצל אמר עליו שהוא: " בכיר הוגי הדעות בעם היהודי בזמננו ". המשורר הלאומי – ביאליק, והנשיא הראשון של מדינת ישראל – חיים וייצמן, ראו ב"אחד-העם" את המורה הרוחני שלהם. שניהם העריצו אותו. בבתי-הספר התיכוניים בישראל היו מאמריו חלק מתכנית הלימודים. לאחר מלחמת 1967 החלו לסלק את רוב מאמריו מתכנית הלימודים וכיום הוא דמות שולית לגמרי בתודעת הציבור בישראל. אחד-העם היה ציוני כשהרצל עדיין המליץ ליהודי אוסטריה להתנצר בפומבי. אך הציונות של "אחד-העם" הייתה שונה מזו של הרצל. הוא הבין ש"צרת היהודים" איננה נובעת מרדיפות, אלא בעיקר מכך שחילון הורס את הזהות היהודית, שמהותה דתית, ויוצר – אצל חילונים שרוצים להישאר יהודים – משבר זהות. במאמריו התמודד "אחד-העם" עם משבר זהות זה והציע לפתח זהות לאומית חילונית על ידי הקמת "מרכז רוחני" חילוני בארץ, שהזדהות עימו תיצור לאומיות יהודית חילונית. גם ניסיון זה להגדיר יהדות לאומית חילונית נכשל. ב-1891 הגיע "אחד-העם" לארץ כדי לבדוק את המושבות שהקים הברון רוטשילד. הברון אדמונד ("הנדיב הידוע") רוטשילד התנגד להקמת מדינה יהודית וראה במושבות שהקים שלוחה של צרפת. במושבות הברון (כמו "ראשון לציון" ו"זכרון יעקב") גידלו ענבים ועשו יין. בכרמים עבדו פלשתינים. הם קיבלו את המתישבים היהודים בברכה כי המושבות סיפקו להם פרנסה. "אחד העם" ביקר במושבות ופירסם את רשמיו במאמר "אמת מארץ ישראל" בו כתב: ". . . רגילים אנו להאמין בחו"ל כי הערביים הם כולם פראי מדבר, עם הדומה לחמור, אבל שגיאה גדולה היא. הערבי, ככל בני שם, הוא בעל שכל חד ומלא ערמה. כל ערי סוריא וא"י מלאים סוחרים ערביים היודעים גם הם לנצל את ההמון וללכת בעקבה עם כל אשר דבר לו עמהם. הכל כנהוג באירופא. רואים ומבינים הערבים וביחוד יושבי הערים, את מעשינו וחפצנו בארץ אבל הם מחשים ועושים עצמם כלא יודעים. לפי שאינם רואים במעשינו עתה שום סכנה לעתידותיהם. והם משתדלים איפוא לנצל גם אותנו, להוציא תועלת מן האורחים החדשים בהיות לאל ידם ועם זה שוחקים לנו בליבם. האיכרים שמחים בהיווסד בתוכם קולוניא עברית לפי שמקבלים שכר טוב בעד עבודתם ומתעשרים והולכים משנה לשנה כמו שהראה הניסיון. ובעלי האחוזות הגדולות שמחים לקראתנו גם הם לפי שאנו משלמים להם בעד אדמת אבן וחול מחיר רב אשר לא ראו לפנים גם בחלום. ואולם, אם תבוא עת אשר חיי בני עמנו בא"י יתפתחו כל כך, עד שידחקו מעט או הרבה רגלי עם הארץ, אז לא על נקלה יניח זה את מקומו."

("אמת מארץ ישראל" 1891)

כש"אחד-העם" כתב מאמר זה טרם נוסדה הציונות של הרצל. ערביי פלשתיין קידמו בברכה את מתיישבי הברון שהביאו להם עבודה. לא הייתה שום שנאה בינם לבין תושבי מושבות הברון כי המתישבים לא שאפו

להקים "מדינת-יהודים" ולכן לא ראו בהם ערביי פלשתיין סכנה לעצמאותם. אך "אחד-העם" צפה מראש שכאשר יפעל חלק מהיהודים להקמת "מדינת יהודים" בפלשתיין יעורר הדבר התנגדות, שנאה, וסכסוך עם ערביי פלשתיין. הוא הבין שהגירת יהודים לארץ מיושבת ערבים כדי להקים בה "מדינת יהודים" תפגע בשאיפת הערבים לעצמאות בארץ זו. האם תושבי יפו, עזה, עכו, שכם, רמלה, לוד, חברון וירושליים, ששאפו לעצמאות משלהם וחיו בארץ 1200 שנים רצופות, היו אמורים לקדם בברכה מהגרים מחו"ל שבאו להקים בארץ מיושבת ערבים "מדינת יהודים" ליהודי העולם כולו? לא "שנאת יהודים" הולידה את הסכסוך אלא הפעילות הציונית להקמת "מדינת יהודים" בארץ היא שהולידה את שנאת הערבים אליה.

ובאשר ליחס המתנחלים כלפי הערבים - כותב "אחד-העם" בקטע אחר באותו מאמר:

" . . . הן זאת בוודאי יכולנו ללמוד מדברי ימינו בעבר ובהווה: עד כמה מוכרחים אנו להיזהר לבלתי עורר עלינו חמת עם הארץ על ידי מעשים מגונים. עד כמה עלינו להיות זהירים בהתנהגותנו עם עם נכרי שאנו באים לגור בתוכו מחדש. להתהלך עימו באהבה ובכבוד, ואין צריך לאמור, בצדק ובמשפט. ומה עושים אחינו בא"י? ההפך ממש! עבדים היו בארץ גלותם ופתאום הם מוצאים עצמם בתוך חירות בלי גבול, חירות פרועה שיכולה להימצא רק בארץ כנען. השינוי הפתאומי הזה הוליד בליבם נטייה לדיספוטיות [עריצות, ע.א.] כאשר יקרה תמיד ל"עבד כי ימלוך" והינם מתהלכים עם הערביים באיבה ואכזריות, משיגים גבולם שלא בצדק, מכים אותם בחרפה בלי כל סיבה מספקת ומתפארים עוד כי כן יעשו. ואיש אין אשר יעמוד בפרץ ויעצור בעד הנטייה הזויה והמסוכנת הזאת. הן אמנם צדקו אחינו באמרום כי הערבי מכבד רק מי שמראה לו גבורה ואומץ רוח, אבל במה דברים אמורים? כשהערבי מרגיש שהדין עם מתנגדו. לא כן אם יש לו צדקה לחשוב את מעשי מתנגדו לעושה וגזל משפט. אז, אם גם יחריש, יתאפק, עד עת קץ, אבל עברתו שמורה בלבו ונוקם ונוטר הוא מאין כמוהו."

(אמת מארץ ישראל" מאמר ראשון, 1891)

מאמר זה התפרסם **שש שנים לפני** שהרצל יסד את הציונות המדינית בקונגרס הראשון בבאזל. כשנכתב מאמר זה היו בארץ כחמש מאות אלף ערבים וכחמשים אלף יהודים, רובם מ"הישוב הישן" הבלתי ציוני, שחי ביחסים טובים עם שכניו הערביים מאות שנים. דברי "אחד-העם" מכוונים למתיישבי הברון רוטשילד שהיגרו לפלשתיין ב"עליה הראשונה" (1880-1900). כשהופיעו אנשי ה"עליה השנייה" (-1914) בפלשתיין הורע היחס לערבים עוד יותר כי אנשי ה"עליה השנייה" באו "להקים מעמד עובדים יהודי" בארץ ו"לכבוש את העבודה". "לכבוש"? ממי? מהעובדים הערבים שעבדו במושבות הברון. "כיבוש העבודה" הגיע לשיאו בימי המנדט הבריטי בשנות ה-20. אז הוקמה "הסתדרות העובדים העבריים בארץ ישראל" שתפקידה הראשון היה "להקים מעמד עובדים יהודי בארץ ישראל" כלומר "לכבוש את העבודה מידי הערבים". מנהיג האירגון היה בן-גוריון. ה"הסתדרות" הציבה משמרות עובדים יהודים בפרדסים וכרמים של יהודים שהעסיקו ערבים. הם היכו עובדים ערבים, איימו על המעבידים היהודים, ואילצו אותם

להעסיק רק יהודים. כך "כבשו" את העבודה מהערבים. לא פלא שהעובדים הערבים החלו לשנוא את אלה שגזלו את פרנסתם. זה מלמד מה שלא מלמדים ספרי לימוד והיסטוריה ישראלים:

1. שהסכסוך הוא לא בין "יהודים" ל"ערבים" אלא בין ציונים לפלשתינים.
 2. שהסכסוך לא נובע משנאת יהודים אלא השנאה נובעת מיחס הציונים לפלשתינים.
- מסקנות אלה מקבלות חיזוק נוסף מעדותו של משה סמילנסקי, יו"ר התאחדות האיכרים (היהודים) בארץ, מ"העליה הראשונה", תושב רחובות (דודו של הסופר ס. יזהר) ודמות מרכזית בישוב היהודי בארץ בשנות השלטון הבריטי. בסיפור תולדות חייו הוא מספר על שנות ה-20:

" המופתי שלח את שליחיו להטיף במסגדים נגד התנועה הציונית בכל יום ששי בשעות התפילה. אלה סיפרו להמוני שומעיהם כי היהודים זוממים לרשת את הארץ ולנשל את כל תושביה המוסלמים. . . היחס לעובדים הערבים במשקי היהודים, המשמרות שהיו העובדים היהודים מעמידים נגד חבריהם הערביים, והדרישה בכל פה לעבודה עברית ב- 100% שהערבים הבינוה פשוטה כמשמעה: חרם על הפועל הערבי, וגם אי אלה מקרים עגומים ביחס לאריסים הערביים באדמות שנרכשו על ידי יהודים – כל המקרים הללו ביחד סייעו למופתי בתעמולתו והוסיפו שמן על מדורת המשטמה והכעס. "

הדברים ברורים – השנאה נגרמה על ידי יחס הציונים לערבים. זה כמובן לא יגרום לאף ציוני לפקפק בכך שהוא קורבן גם כאשר הוא הופך אחרים לקורבנות. גולדה מאיר אמרה חמשים שנה לאחר מכן: " אני שונאת את הערבים בגלל מה שהם גורמים לבחורים שלנו לעשות להם."

סמילנסקי מתאר בדואי שמכר את אדמתו: " יום אחד ראה יהודה במשרד הקרקעות בדואי אחד ערום למחצה, סמרטוט של עבאיייה מכסה את גופו וכאפיה ועאקל ממורטט לראשו, והוא עומד נבוך וחפוי ראש לפני פקיד המשרד שבפניו הכריז כי מכר את אדמתו וקיבל את כספו, והוא מושיט ידו לקבל כסף זה באופן ממשי. ואז מקריא לו הפקיד את חשבונו כי לאחר שסולקו כל חובותיו לא נשאר לו מה לקבל. לאחר שיצאו כולם מהמשרד שאל יהודה את הבדואי מה נשאר לו עוד לאחר המכירה? המסכן תפס בעאקל ובכאפיייה שלו, השליכם ארצה וקרא: רק זה ! ימים רבים לא יכול היה יהודה לשכוח את הבדואי הזה שעמד לפניו כמראה בלהות ... "

(כתבי משה סמילנסקי, הוצ' "מסדה", ת"א, תשי"ג, "תקומה ושואה" ע' 162)

בעקבות אירועים כאלה (שספרי הלימוד הישראלים מעלימים) מרדו ערביי פלשתינ בשלטון הבריטי בשנים 1936-1939. הציונים קראו למרד זה בשם "מאורעות" כדי לטשטש את משמעותו הפוליטית, אך בהיסטוריה הערבית הוא ידוע כ"מרד הערבי הגדול". המרד החל באפריל 1936 בשביתה כללית של כל הפלשתינים. לא רק פלאחים שבתו אלא גם עובדים, בעלי החנויות, עובדי התחבורה. כל בוקר הופסקה השביתה לשעתיים (לצורך קניית מצרכים) ואח"כ נמשכה עד למחרת. היא נמשכה ששה חדשים (זו השביתה הכללית הארוכה ביותר בהיסטוריה). השובתים דרשו הגבלת הגירת יהודים לארץ, איסור מכירת קרקעות ליהודים, ושלטון עצמי. הבריטים דחו דרישות אלה והסתייעו בציונים כדי לשבור את השביתה. הם הקימו "משטרת ישובים" יהודית, תמכו במבצעי "חומה ומגדל", ובשוברי-שביתה יהודים.

למשל, כאשר הושבת נמל חיפה בגלל שביתת פועלי הנמל הערביים נסע מזכיר ה"הסתדרות" בחיפה, אבא חושי, לנמל סלוניקי ביוון, בו עבדו פועלי נמל יהודים, שכנע אותם להגר לחיפה, שם החלו להפעיל את הנמל בלי ערבים. בעיני ה"הסתדרות" אין זו "שבירת שביתה" אלא "כיבוש העבודה" מידי הערבים. כדי להתגבר על שביתת עובדי נמל יפו איפשרו הבריטים הקמת נמל בתל-אביב. "ההסתדרות" שלחה פועלים יהודים להפעיל את הרכבות, מערכות המים והחשמל, וכל משרדי הממשלה. לפלשתינים התברר כי השביתה פוגעת בהם יותר מאשר בבריטים ולכן פתחו במאבק מזויין. השתתפו בו בעיקר פלאחים שתקפו תחנות משטרה בריטיות וכלי רכב. הם לא היו אירגון של קבע ולא קיבלו תשלום. הם פעלו בקבוצות (שהעיתונות הציונית כינתה "כנופיות") שהתארגנו לביצוע פעולה מסויימת והתפזרו לאחריה. הבריטים איבדו שליטה על רוב הארץ ושלטו רק בערים. הם החלו לאסור כל אדם לבוש כפלאח – חובש כאפייה ועאקל.

בתגובה החליטו תושבי הערים הערביות לחבוש כאפייה ועאקל כאות הזדהות עם הפלאחים. המורדים חסמו כבישים והבריטים בנו בצמתי הדרכים החשובים תחנות משטרה מיוחדות ("מבצרי טיגארט" על שם המהנדס שתיכנן אותן) והושיבו בהן שוטרים להגנת הצמתים. הבריטים גם הקימו יחידה צבאית מורכבת מיהודים ("פלוגות הלילה המיוחדות") בפיקודו של וינגייט שלחמה בפלשתינים ושמרה על צינור הנפט לחיפה שהמורדים נהגו לחבל בו. "המרד הערבי הגדול" נמשך שלוש שנים, עד פרוץ מלחמת העולם השנייה ב-1939. הוא לא הובס צבאית אלא דערך. בראש הפלשתינים עמד ה"וועד הערבי העליון" שמנהיגו, המופתי של ירושלים, חאג' אמין אל חוסייני, מונה לתפקידו על ידי הנציב העליון הבריטי הראשון – היהודי הרברט סמואל. אנשי הדת המוסלמים התנגדו למינוי זה כי חאג' אמין לא למד במכללה המוסלמית "אל-אזהר" בקהיר. אך הרברט סמואל התעקש כי רצה להפוך את חאג' אמין למשת"פ בריטי. הניסיון נכשל. כשפרצה מלחמת העולם עבר חאג' אמין לגרמניה ותמך בנאצים ובאיטלקים שלחמו בבריטים. ברחבי האימפריה הבריטית היו תופעות דומות - מי שלחם נגד בריטניה ראה באויבי בריטניה (ביפאנים, בגרמנים, ובאיטלקים) בן ברית, בהתאם לעיקרון (המוטעה) "האויבים של אויבי הם בני בריתי". זה לא היה מיוחד לפלשתינים. גם אירגון של אברהם שטרן, "לוחמי חירות ישראל" ("לחי"), שיצחק שמיר (רה"מ ישראל בשנות ה-80) נמנה על מוסדיו, ניסה לכרות הסכם עם הנאצים. "האירגון הצבאי הלאומי" (אצ"ל) של ז'אבוטינסקי (ובגין) נעזר במשטר הפאשיסטי של מוסוליני באיטליה ורבים מחברי האצ"ל קיבלו הכשרה צבאית ומקצועית במשטר הפשיסטי שם. כשמלחמת העולם השנייה הסתיימה במפלת גרמניה (1945) נותרו הפלשתינים ללא הנהגה. הישוב היהודי בארץ גדל ל-600,000 בעוד שהפלשתינים מנו 1,100,000. שלושת המחצרות בישוב היהודי - ה"הגנה" (50,000) ה"אצ"ל" (5000) וה"לח"י" (500) לחמו בבריטים. שני האחרונים - הרגו חיילים ואזרחים בריטים - וזכו לתואר "טרוריסטים" מהבריטים ו"פורשים" מרוב הישוב היהודי בארץ. כתוצאה מהזעזוע שה"שואה" גרמה לדעת הקהל העולמית, החליט האו"ם (29.11.1947) ברוב של שני שלישי, לחלק את שטח פלשתיין לשניים ולהקים בה שתי מדינות: אחת לפלשתינים ואחת ליהודים. שטח הארץ חולק לשני חצאים כמעט שווים

בגודלם למרות שמספר הפלשתינים היה כמעט כפול ממספר היהודים. רוב הפלשתינים התנגדו לחלוקה שהעניקה למהגרים הציונים, שרובם היו בארץ פחות מ- 20 שנים, חצי מארץ בה חיו פלשתינים 1200 שנה. גם הבריטים התנגדו לחלוקה כי היא שמה קץ לשליטתם בארץ. אך הבריטים לא יכלו להתנגד בגלוי להחלטת האו"ם. לכן אירגנו את הערבים למלחמה נגד הישוב היהודי בהניחם שכאשר יתברר שהערבים עומדים לנצח יבקש האו"ם מבריטניה לחזור ולשלוט בארץ כדי למנוע טבח ביהודים. כשנשל המאבק הפלשתיני נגד החלוקה (בגלל העדר הנהגה, משתתפים, ואמצעים) אירגנו הבריטים פלישה של צבאות מצרים, סוריה, עיראק, עבר-הירדן, ולבנון, לפלשתיין (ב- 15 למאי 1948) אך זה"ל הדף פלישה זו. בעת "מלחמת השחרור" (מהשלטון הבריטי) ניהל בן-גוריון מו"מ סודי עם עבדאללה מלך עבר-הירדן וחתם איתו הסכם סודי לפיו כל אחד משניהם יספח לארצו חצי השטח שהאו"ם הועיד למדינה הפלשתינית. הפלשתינים נותרו ללא מדינה (לכן הם ממשיכים להילחם למענה). כחצי מהפלשתינים הפכו לפליטים, והשאר הפכו לאזרחי ישראל - וירדן. בן-גוריון ציפה שעבדאללה יחתום הסכם שלום עם ישראל ויוכר על ידי הפלשתינים כמלכם וכך יסתיים הסכסוך. אך הפלשתינים ראו בעבדאללה בוגד וב- 1950 הרגו אותו בירושלים כשבא להתפלל במסגד אל-אקצה. הפלשתינים המשיכו להילחם למען הקמת מדינתם. אילו הסתפק בן-גוריון בשטח שהאו"ם היקצה לישראל ב"החלטת החלוקה" היו לישראל גבולות מוכרים על ידי האו"ם (כלומר ע"י כל העולם) והכתובת לתלונות הפלשתינים היה האו"ם - לא ישראל! אך מרגע שבן-גוריון הפר את החלטת החלוקה של האו"ם וגזל מהפלשתינים שטחים שהאו"ם הועיד להם, יש לפלשתינים ריב עם ישראל, לא עם האו"ם. ההסכם הסודי בין בן-גוריון לעבדאללה הפך את ישראל (וירדן) לכתובת לתביעות הפלשתינים. גם האו"ם חייב לתמוך בפלשתינים כי הם דורשים שישראל תכבד את החלטת החלוקה של האו"ם.

העולם הערבי

מוחמד מת בשנת 632 ובמאה השנים שלאחר מותו כבשו המוסלמים שיצאו מערב הסעודית אזור שהשתרע מסין ועד צרפת. ארצות החלק המערבי (מרוקו, אלג'יר, טוניס, לוב) נקראו ה"מגרב" ("מערב") וארצות החלק המזרחי (פלשתיין, סוריה, לבנון, עיראק, סעודיה) נקראו ה"מזרח" ("מזרח"). לאימפריה זו הייתה תקופת פריחה כלכלית ותרבותית שהגיעה לשיאה במאה ה- 12 וה- 13 ולאחר מכן החלה שקיעתה וכיבושה בידי כוחות שונים. במאתיים השנים האחרונות לא המציאה התרבות הערבית (או היהדות הדתית) שום המצאה שהפכה לנחלת האנושות כולה ושיפרה את חייה. אך היא משתמשת בכל האמצאות שהמציאה התרבות האירופית החילונית - בחשמל, מכונות, מטוסים, טלביזיה, טלפון, רפואה מודרנית, וכו'. לכן שרויה התרבות הערבית באותו משבר כשאר התרבויות המסורתיות בעולם (כולל היהדות). ככל

חברה מסורתית מתפצלת גם החברה הערבית לשלושה זרמים לפי היחס לעולם המודרני:

1. מסתגרים. 2. מסתגלים. 3. מתבוללים.

ה"מסתגרים" מנסים להסתגר מפני השפעת העולם המודרני ו"לחזור למקורות" - למסורת הדתית. ה"טליבאן" באפגניסטן הם דוגמה טיפוסית ל"מסתגרים". אך בכל ארץ ערבית יש קבוצות דומות ל"טליבאן". ברוב הארצות הערביות "המסתגרים" הם עדיין רוב (שונה בגדלו מארץ לארץ) בעוד שה"מתבוללים" וה"מסתגלים" הם מיעוט. מיעוט זה נמנע ברובו (פרט לבודדים חריגים) ממאבק רעיוני נגד ה"מסתגרים". כתוצאה מיחסי כוחות אלה אין "דמוקרטיה" (שלטון נציגים) אמיתית בשום ארץ ערבית כי בבחירות ללא זיופים היו ה"מסתגרים" זוכים ברוב ומקימים תיאוקרטיה. לכן הצבא הוא השולט בכל הארצות הללו. גרוע במיוחד הוא מצב האישה בחברה האיסלמית, היא למעשה משועבדת לחלוטין לגבר. הגברים חיים ברובם כ"רוכבי אופניים" - בועטים באלה שמתחתיהם וכפופים לאלה שמעליהם. ב"משרק" שלטו התורכים ("עותמנים") עד מלחמת העולם הראשונה. במלחמה זו סייעו הערבים לבריטים שהבטיחו להם עצמאות לאחר הניצחון על טורקיה. אך לאחר המלחמה הפרו הבריטים את הבטחתם. במקום להמליך את השריף חוסיין, שליט ערב הסעודית, על כל השטח שבין עיראק למצרים, מסרו את סוריה ולבנון לבני בריתם הצרפתים והקימו מדינות חדשות (ירדן, עיראק) עליהן המליכו את בניו של חוסיין שהיו כפופים להם. על פלשתינה קיבלו הבריטים מנדט מ"חבר הלאומים" והם עצמם שלטו בה. אכזבת הערבים מהבריטים הפכה בהדרגה למאבק נגדם.

ב- 1921 החלו בפלשתינה הפגנות אנטי בריטיות. כמעט כל שנה, ב- 2 לנובמבר (יום "הצהרת בלפור") נערכו הפגנות מחאה ערביות כנגד הצהרה זו. ב- 1936 פרץ "המרד הגדול" שנמשך עד 1939. רק פרוץ מלחמת העולם השני הביא לסיום המרד. במהלך מלחמה זו התרוששה בריטניה והתקשתה לממן צבא להחזקת האימפריה. ברחבי האימפריה קמו תנועות שדרשו עצמאות. במדינות ערב החלו מאבקים לסילוק הבריטים. ב- 1952 הודח פארוק מלך מצריים על ידי קציני צבאו והוקם שם משטר קציני צבא, ששם לו למטרה לשחרר את מצרים מכפיפות לבריטניה. משטר זה תמך במאבק הפלשתינים לעצמאות. מנהיג המשטר היה הקולונל ג'מאל עבד-אל-נאצר. הוא היה המנהיג הערבי החשוב ביותר במאה ה- 20. הוא היה ישר ואמיץ והעז לעמוד מול בריטניה. אי אפשר היה לשחדו או להפחידו. הוא סילק את הבריטים מתעלת סואץ והחל בבניית הסכר הגדול ביותר בעולם, "הסכר הגבוה" באסואן, שאגם מי הנילוס שנוצר מאחוריו שיחרר את מצרים לתמיד מסכנת השיטפונות והבצורת מהן סבלה אלפי שנים. נאצר זכה לתמיכה המונית בעולם הערבי. מטרתו הייתה לאחד את העולם הערבי למדינה אחת. רוב הערבים מקבלנקה ועד בגדד תמכו בו בהתלהבות כי השאיפה לאיחוד כל מדינות ערב ("פאן-ערביזם") למדינה אחת מפעמת את רוב הערבים הרואים עצמם כעם אחד.

לכן גם תומכים רוב הערבים בפלשתינים ורואים בהם חלק בלתי נפרד מהאומה הערבית. ב- 1955 השתתף נאצר בוועידה בינלאומית חשובה בבאנדונג (אינדונזיה) בה השתתפו גם נציגי סין, הודו, ויוגוסלביה. בוועידה זו הופיע לראשונה "העולם השלישי" ככוח עצמאי בפוליטיקה העולמית מול ה"עולם הראשון" (מדינות המערב ובראשן ארה"ב) ו"העולם השני" (ברית-המועצות וגרורותיה). נאצר הכריז שם בפומבי כי מצרים מוכנה לכרות שלום עם ישראל אם זו תכבד את תכנית החלוקה של האו"ם ותאפשר

לפלשתינים להקים את מדינתם. הייתה זו הקריאה הערבית הפומבית הראשונה - והחשובה ביותר - לשלום עם ישראל. נאצר היה השליט האהוד ביותר בעולם הערבי במאה ה-20. הסכם שלום איתו היה נתמך על ידי רוב הערבים, כולל הפלשתינים. אך בן-גוריון דחה את הצעת השלום של נאצר. הוא סירב להחזיר את השטחים שסיפח בהסכם עם עבדאללה. הוא חשש שנאצר יצליח לאחד את העולם הערבי ויהווה איום על ישראל. במקום הסדר עם נאצר העדיף ב.ג. לסייע לבריטניה וצרפת להילחם בנאצר כדי שהאימפריות שלהן ימשיכו להתקיים. ב.ג. ראה באימפריות כוח שתומך בישראל מול עולם ערבי עויין.

ב-1956 הלאים נאצר את תעלת סואץ שהייתה בבעלות בריטית-צרפתית. בתגובה החליטו ממשלות בריטניה וצרפת לפלוש למצרים ולהפיל את נאצר. דעת הקהל בבריטניה וצרפת התנגדה לכך. רוב האנגלים והצרפתים התנגדו למלחמה שמטרתה לשלוט בסואץ. בן-גוריון, שחשש כי נאצר יאחד את העולם הערבי, החליט לסייע לממשלות בריטניה וצרפת. הוא טס לפריז (22.10.1956) בחשאי וחתם על הסכם סודי עם צרפת ובריטניה לפיו תפלוש ישראל לסיני ותגיע עד 10 ק"מ מתעלת סואץ ואז ינחת צבא בריטי וצרפתי בתעלת סואץ כדי "להפריד בין ישראל למצרים ולהבטיח חופש שיט לכל האומות בתעלת סואץ".

עד יום מותו (1973) הכחיש בן-גוריון בתוקף שביקר בצרפת וחתם על שיתוף פעולה צבאי עם צרפת ובריטניה (פרטים על ביקור זה שכתב בן-גוריון ביומנו מופיעים בספר "שלום, שלום, ואין שלום") שמעון פרס (נער שליחיות של בן-גוריון, שהשתמש בו כדי לעקוף את משרד החוץ) פעל למימוש הסכם זה וגם הוא הכחיש זאת משך 30 שנה אך ב-1986 השתתף פרס בטקס לציון 30 שנה לקנוניה נפשעת זו, (באוניברסיטה על שם בן-גוריון בבאר-שבע) והודה במה שהכחיש שלושים שנה.

ממי הסתירו בן-גוריון ופרס את שותפותם עם שליטי בריטניה וצרפת במלחמה אימפריאלית זו?
 מהבריטים והצרפתים שידעו זאת מהעיתונות שלהם? מהערבים שלא היה להם ספק בכך?
 או מישראלים שהתנגדו לצירוף ישראל למעצמות קולונאליות הנלחמות להמשכת שליטתן?
 ואם התשובה האחרונה היא הנכונה מה זה אומר על ראש ממשלה המסתיר מדיניותו מעמו?
 בהתאם לתיכנון המשותף פלש צה"ל למצרים ב-29.10.1956 והתקדם לעבר תעלת סואץ.

לאחר פלישת ישראל פירסמו ממשלות בריטניה וצרפת אולטימאטום לישראל ומצרים לסגת 10 ק"מ מתעלת סואץ. לישראל הייתה זו הזמנה להתקדם עד 10 ק"מ מהתעלה. אך למצרים הייתה זו הוראה לסגת 10 ק"מ מהתעלה ולא להתגונן נגד הפלישה הישראלית. מתכנני המבצע ידעו שמצרים אינה יכולה להסכים להוראה כזו (זה היה חלק מהתכנון). כשמצרים המשיכה להילחם נחתו חיילי צרפת ובריטניה בתעלת סואץ, תקפו את צבא מצרים, והשתלטו מחדש על התעלה. אך בלונדון ופריז פרצו הפגנות ענק נגד המלחמה. ארה"ב (שלא הייתה שותפה למזימה ורצתה לרכוש אהדה בעולם הערבי) אילצה את בריטניה, צרפת, וישראל, לסגת. צבאות צרפת ובריטניה נסוגו בבושת פנים, ורה"מ בריטניה וצרפת התפטרו ("יצאו לחופשה"). רה"מ בן-גוריון, שהכריז בשארם-אל-שייך על סיפוח סיני לישראל והקמת "מלכות ישראל השלישית" אולץ גם הוא לסגת, אך לא התפטר שהרי "ישראל נלחמה על קיומה". "מבצע קדש" החל בניצחון צבאי של ישראל וצרפת ובריטניה, ונגמר במפלתן הפוליטית. נאצר יצא מנצח ממלחמה זו ששמה

קץ למעמד בריטניה וצרפת כמעצמות עולמיות. התקשורת חדלה להשתמש במונח "ארבעת הגדולים" (ארה"ב, ברה"מ, בריטניה, צרפת) ועברה למונח "שתי מעצמות העל" (ארה"ב וברה"מ).

מדיניות החוץ הציונית

עד סוף מלחמת העולם השנייה היו רוב המדינות באפריקה ובאסיה מושבות באימפריות של בריטניה, צרפת, הולנד, בלגיה, ופורטוגל. אך תושבי ארצות אלה החלו להילחם לעצמאותם והקריבו קרבנות רבים (הצרפתים הרגו כמיליון אלז'יראים שנאבקו לעצמאות) עד שזכו בה. מלחמות אלה נמשכו כשלושים שנה. האלז'יראים התוניסאים והוויטנמים לחמו נגד שליטת צרפת. תושבי קניה, אוגנדה וטנגניקה וגם תושבי הודו, ציילון ועדן – נגד שליטת בריטניה. תושבי אינדונזיה – נגד שליטת הולנד. תושבי קונגו – נגד שליטת בלגיה. תושבי אנגולה ומוזמביק – נגד שליטת פורטוגל. רק בשנות השבעים חוסלו האימפריות. כיום בקושי זוכרים אותן.

בכל מלחמות השחרור נגד האימפריות (1947-1973) תמכה הציונות באימפריות.

לא במקרה ולא בטעות. מהות הציונות כתנועת הגירה השואפת להקים מדינת-יהודים בארץ שרוב תושביה (עד 1948) היו ערבים הכתיבה מדיניות-חוץ זו. משתי סיבות:

1. הארץ הייתה תמיד כפופה למעצמה עולמית (עד 1918 – טורקיה, עד 1948 - בריטניה, ומ- 1948

ארה"ב) בלי הסכמת מעצמה זו לא יכלה הציונות לממש את מטרותיה. מדוע?

כי אילו התנגדה מעצמה זו לציונות לא הייתה מרשה לשום ציוני להגר לפלשתינה. המפעל הציוני היה תלוי לחלוטין בהסכמת מעצמה שמדיניותה נקבעה לפי התועלת שהציונות הביאה לה. לכן ניסה הרצל לשכנע את השולטן הטורקי שהיהודים יסדירו את עינייני הכספים שלו ולבת בריתו – גרמניה – אמר שהציונות תגן על מסילת הברזל לבגדד ותשמש "חומת מגן לאירופה מול הברבריות האסייתית" (ר' הרצל, "מדינת היהודים" 1896) מאוחר יותר, לאחר מלחמת העולם הראשונה, כשבריטניה שלטה בפלשתינה שיכנעו מקס נורדאו, סגנו של הרצל, וחיים וייצמן (יושב ראש הקונגרס הציוני לאחר מלחה"ע הראשונה) את בריטניה שהציונות תפעל לטובתה, ובמיוחד - תגן על תעלת סואץ (ר' "שלום, שלום, ואין שלום"). אחרי 1948, כשארה"ב הפכה לכוח קובע באיזור, הפך בן-גוריון את ישראל למכשיר של ארה"ב שאיים על כל משטר ערבי שאינו מציית לארה"ב. מדיניות חוץ של שרות למעצמה הקובעת במזרח התיכון אינה מקרה או טעות. בלעדיה לא הייתה המעצמה הקובעת מרשה לציונות להקים מדינה יהודית בארץ.

2. ב- 1920 הצהיר מקס נורדאו, סגנו של הרצל, כי בפלשתינה יושבים 600,000 ערבים ו 60,000 יהודים (שרק מחציתם ציונים). הפלשתינים נאבקו לעצמאותם נגד השלטון הטורקי ואח"כ נגד השלטון הבריטי (ב"מרד הערבי" 1936-1939). אילו זכו הפלשתינים בעצמאות לא הייתה קמה מדינה ציונית בפלשטין. לכן התייצבה הציונות לצד בריטניה ונגד מאבק הערבים לעצמאותם (במצרים, בעיראק, בתוניס, ובאלג'יריה). כדי להקים מדינה ציונית בפלשתינה צריך היה להביס את מאבק ערביי פלשתינה להקמת מדינתם. במאבק זה נזקקה הציונות לבני-ברית שיסייעו לה בנשק, בכסף, בתמיכה פוליטית. בני ברית

אלה היו מדינות שגם הן לחמו נגד אוכלוסייה מקומית. למשל, משטר הגזענים הלבנים בדרום-אפריקה שדיכא את השחורים שם ומנע מהם זכות הצבעה בבחירות. ישראל מכרה נשק לשלטון הגזעני בדרום-אפריקה (למרות החרם של האו"ם על משטר זה). בן-גוריון תמך בצרפת שלחמה נגד לוחמי העצמאות באלג'יריה, ונגד נאצר שתמך בהם. תמורת זאת קיבלה ישראל מצרפת טנקים, מטוסים, וכור אטומי ליצור פצצת אטום. ישראל גם סייעה למלך מרוקו ולמלך חבש נגד אלה שניסו להקים שם משטרים דמוקרטיים. ישראל הצביעה באו"ם עם הולנד נגד עצמאות אינדונזיה, עם בלגיה נגד עצמאות קונגו, עם פורטוגל נגד עצמאות מוזמביק, ותמכה בארה"ב נגד לוחמי העצמאות בווייטנאם (משה דיין נסע לווייטנאם לייעץ לאמריקאים). אידי אמין, הדיקטטור של אוגנדה בין השנים 1971-1979 קיבל אימון צבאי בישראל וענד כנפי צנחן ישראלי. נשיא אוגנדה, מילטון אבוטה, נבחר בבחירות דמוקרטיות אך לפי "מעריב" (17.8.2003) " בשנת 1970 התגלעו חילוקי דעות בין אמין לשליט אוגנדה מילטון אבוטה שהסתיימו בהפיכה צבאית ותפיסת השלטון על ידי אמין וחייליו". . . "אבוטה טען (בספרו – "רוחות הרפאים של קמפאלה, עלייתו ונפילתו של אידי אמין") כי הסיבה העיקרית להפיכה הייתה החלטתו להפסיק את הסיוע הישראלי למורדים הנוצרים בדרום-סודאן כדי לסייע במציאת פתרון של שלום באזור. הוא טען שלישראל היה קשר לניסיון התנקשות בחייו ב-1969". . . "מאוחר יותר התגלה שסוכנות הביון האמריקנית (CIA) אכן סיפקה, בשיתוף עם סוכני "מוסד" ישראלים, נשק ואמצעי לחימה לאידי אמין. המבצע התנהל האמצע שנות ה-70 כשבראש הסוכנות עמד אז ג'ורג' בוש האב שלימים הפך לנשיא ארצות-הברית. העברת הנשק התנהלה בניגוד לאמברגו שהוטל על המדינה באותה תקופה בעקבות שלטונו האלים של אמין (שרצח כ-300,00 מבני עמו וגירש ממנה את כל התושבים ממוצא הודי וגרם בכך להרס הכלכלה. ע. אור)

העיתון *village voice* האמריקני שחשף בשנת 1986 את הפרשה, טען כי סוכני מוסד ישראלים הטיסו את האסמקה הצבאית לאוגנדה. מה שבטוח הוא שבתחילת שלטונו אכן אהבו בישראל את הגנרל השחור. . . ("מעריב" 17.8.2003). לרוב אזרחי ישראל לא היה שום מושג מה עושה ממשלתם בשמם באפריקה ואסיה.

ישראל סייעה להקים ולאמן את ה"סוואק", השירות החשאי הידוע לשמצה של השאח הפרסי. היא תמכה בדיקטטורים בדרום-אמריקה, כולל הדיקטטורה בארגנטינה בשנות ה-70, ש"העלימה" אלפי דמוקרטים ושמאלנים, ביניהם יהודים רבים, ללא משפט וללא הודעה לקרוביהם. הקהילה היהודית בארגנטינה הקימה וועדת חקירה לביורור סירוב ישראל למחות בפני שלטונות ארגנטינה על פעולות אלה. בכתבה "עיסקאות עם השטן" ("מעריב סופשבוע" 18.7.2003) נאמר "ב-16 ביוני '78 כתב אריה שר, הנספח הצבאי בשגרירות (ישראל) בארגנטינה מברק שנשלח למשרד החוץ (בירושלים): " במישור הדו-צדדי היחסים שהתנהלו בצורה רגילה וללא תופעות מיוחדות קיבלו ממד מיוחד עם חתימת החוזים לרכישת נשק בישראל. כולל מטוסים וכלים מתוחכמים אחרים, בקנה מידה חסר תקדים מבחינת המכירות של ישראל, וגדול מאוד אף לגבי ארגנטינה. רכישות אלה מאפשרות

ומחייבות מגע הדוק יותר עם צמרת הכוחות המזוינים השולטים במדינה. הרכישות נעשו על רקע מה שנתפס כ"כוח עליון" על ידי השלטונות נוכח הסכסוך עם צ'ילה, והקשיים ברכישה ממקומות אחרים" (מעריב סופשבוע" 18.7.03 ע' 74) ה"קשיים" בהם מדובר היה האיסור שהטילו ממשלות ארה"ב, בריטניה, גרמניה וצרפת, בלחץ דעת הקהל הדמוקרטית בארצות אלה, על משלוחי נשק לדיקטטורה של גנרלים שהוציאה להורג אלפי אנשים ללא משפט. ממשלת ישראל העדיפה להתעלם מכך, לנצל זאת, ולספק נשק לרוצחים, למרות שרבים מהנרצחים היו יהודים. ממשלת ישראל סירבה לנקוף אצבע למען יהודי ארגנטינה כי הדיקטטורה שם קנתה מישראל נשק וישראל חששה לאבד לקוח חשוב זה. השגריר נירגד שלח במאי 78' למשרד החוץ בירושלים את המברק הבא: " אנחנו חייבים לפעול בדרך שקטה. גם על ידי שיחות עם חברי כנסת במסגרות סגורות על מנת שלא ירתמו להסתה בלתי שקולה (הכוונה לדרישת הקהילה היהודית בארגנטינה שישראל תפעל למען אלה שנאסרו ללא משפט. ע.א) עלינו לקיים יחסים עם המשטר הנוכחי, לקדם עסקאות רכש ויצוא בכללולאפשר המשך פעולה חוקית של ההסתדרות הציונית בארגנטינה על כל המשתמש מכך. לא נשרת משימות אלה אם ניתפס לאלארמיזם (אזהרות שווא) מילה מוצלחת לתיאור התנהגות גורמים מסוימים (למשל – משפחות אלפי ה"נעדרים" שנחטפו ונרצחו על ידי השלטון. ע.א. . . .) . לאחר נפילת משטר החונטות (ובעקבות הסתבכות המשטר במלחמת פוקלנד עם בריטניה) החלה להסתמן דרישה מצד השגרירות (הישראלית) בבואנו-איירס למדיניות תקיפה יותר מצד ישראל.

"נדמה לי" כתב השגריר שמורק ב- 82' " שאנו נוהגים בארגנטינה במתינות מופרזת, בשעה שמנהלים מסעי חנופה כלפי הערבים. לא זו בלבד שהגברת לחצינו עליהם לא תזיק לעניינינו, אלא תגרום להתחשבות גדולה יותר בנו. לאור היוזמה האיטלקית, אני מציע לשקול פניית קרובים ישראלים של ה"נעלמים" היהודים בארגנטינה לנשיא ישראל ומתן הוראות לשגריר (הישראלי) בבואנו-איירס להעלות את נושא פניות אלה תוך פרסום הדברים ברבים. הוא נענה בשלילה." ("מעריב סופשבוע" 18.7.2003) גם לאחר קריסת שלטון הגנרלים, כשדעת הקהל באירופה לחצה על ממשלותיה לברר מה אירע ל"נעלמים" סירבה מדינת ישראל לעשות זאת. "מדינת היהודים" התעלמה מ"צרת היהודים". מדינת מתנחלים המדכאת את יושבי הארץ המקוריים תומכת במדכאים אחרים, גם כשהם מדכאים יהודים . . .

שמשון האומלל

מכל המלחמות שישראל נלחמה (ב- '48, '56, '67, '69, '73, '82) היחידה שפרצה ללא כוונה מראש היא מלחמת 67'. באווירה המתוחה של הסכסוך הציוני-פלשתיני גם מקרה לא מתוכנן יכל לגרום למלחמה אבל בדרך כלל זה לא קרה. כל הצדדים התאמצו לא להיגרר למלחמה בגלל אירוע מקרי. ב- 1967 נכשלו מאמצים אלה ופרצה מלחמה ששום צד לא תיכנן אותה מראש. באפריל 67' חרש טרקטור ישראלי בשדות קיבוץ "האון" בשטח המפורז שבין ישראל לסוריה. הצבא הסורי שהתנגד תמיד לחריש בשטח המפורז פתח עליו באש. צה"ל השיב אש אך לא הצליח לשתק את האש הסורית. שני הצדדים קראו לסיוע אווירי. התפתח קרב אווירי בו חדר חיל האוויר הישראלי לסוריה

והפיל 6 מטוסי קרב סורים (2 מהם במבואות דמשק). זה היה ללא תקדים. אפילו במלחמת 1948 לא קרה דבר כזה. הרמטכ"ל יצחק רבין הכריז שמטרת ישראל היא להפיל את המשטר בדמשק. זו הייתה דעתו, לא עמדת הממשלה. רה"מ אשכול לא היה מעוניין במלחמה. אך רבין גרם לסורים להעריך שישראל עומדת לפתוח במלחמה נגדם לכן ביקשו עזרה ממצרים. נשיא מצריים, ג'מאל עבד אל נאצר נענה להם. הוא הכין את צבאו כדי לסייע לסוריה והטיל סגר על שיט לאילת. ממשלת ישראל החליטה לפרוץ את הסגר בכוח אך ציפתה לאישור מארה"ב. לאחר שבועות של המתנה ומתח (במהלכם קיבל הרמטכ"ל רבין, שהסית למלחמה, התמוטטות עצבים, שתוארה אח"כ כ"הרעלת ניקוטין") אישרה ארה"ב את ההתקפה וישראל תקפה את מצרים ב-5 ליוני. להפתעת כולם הביסה ישראל את מצרים, סוריה, וירדן בשישה ימים, וכבשה את כל שטח פלשתיין, את רמת הגולן, ואת חצי האי סיני. ניצחון מפתיע זה הראה שישראל היא הכוח הצבאי החזק ביותר באזור. התדהמה מניצחון מפתיע זה גרמה לרוב הישראלים אופוריה שנמשכה 6 שנים, עד "מלחמת יום כיפור". רבים ראו בניצחון "אצבע אלוהים" ו"אתחלתא דגאולה" והפכו לדתיים. החלה תופעה של "חזרה בתשובה" אצל חילונים ותמיכה בציונות אצל דתיים. מלחמת 1967 הסיטה את הדעות הפוליטיות בישראל לכיוון הדת והלאומנות. מיד לאחר המלחמה החליטה הכנסת על סיפוח ירושלים המזרחית לישראל. זה גרם למדינות ערב שהתכנסו לאחר המלחמה בחרטום (בירת סודאן) לדחות את הצעת רה"מ אשכול לדון בהסדר שלום. שום ממשלה ערבית לא יכלה לחתום על הסכם שלום עם ישראל מיד לאחר שזו החילה ריבונות ישראלית – בכיבוש צבאי - על מסגד אל-אקצה. הסכם כזה ישראל היה מתפרש כהסכמה לסיפוח אל-אקצה, דבר שכל המוסלמים בעולם מתנגדים לו.

ישראל לא סיפחה את הגדה המערבית ורצועת עזה כי זה היה הופך את תושביהן לאזרחי ישראל – דבר שרוב הציונים מתנגדים לו. רוב הציונים רצו לספח שטחים אך לא את תושביהם. (רה"מ אשכול אמר:

'קיבלנו כלה אך איננו מעונינים בנדוניה שלה') לעיתונאים הייתה בעיית ניסוח – כיצד לכנות את השטחים שנכבשו? "שטחים כבושים" נשמע תוקפני, "שטחים משוחררים" נשמע לאומני (אגב, ממי "שוחררו" השטחים? מתושבים שישבו בהם 1400 שנים?) היו שכינו אותם "שטחים מוחזקים", ליצינים הציעו לכנותם "שטחים משוחזקים". לדתיים לא הייתה בעייה, הם כינו אותם "יהודה, שומרון, ועזה" ובקיצור - יש"ע וראו בהם חלק בלתי נפרד מהארץ שהאל הבטיח להם (למרות שישבו בה עמים אחרים...). בהדרגה הפך שימוש בשם מסוים לתעודת זהות פוליטית. מי שקורא להם "שטחים כבושים" תומך בדרישת הפלשתינים לעצמאות ומי שקורא להם יש"ע תומך בסיפוחם לישראל. לאנשי "המגבית היהודית המאוחדת" העוסקים באיסוף תרומות לישראל בארה"ב, הייתה בעייה נוספת: תמיד תיארו את ישראל כ"דויד" המתגונן מפני "גוליית". זה סייע באיסוף תרומות. אך לאחר הניצחון על צבאות מצרים, סוריה וירדן בששה ימים, דמתה ישראל יותר ל"גוליית" מאשר ל"דויד". נציגי המגבית אמרו לרה"מ לוי אשכול שאינם יכולים להמשיך לתאר את ישראל כ"דויד" וביקשו ממנו עצה. אשכול – שהיה בעל חוש הומור מפותח - הציע להם לתאר את ישראל כ"שמשון המיסכן" ("נעבכדיקר שימשון"), גברתן מיסכן. בעקבות הניצחון החל זרם השקעות הון מחו"ל לישראל, שנראתה מעתה מקום בטוח להשקעות הון. החלה תנופת בנייה עצומה בארץ. נבנו מלונות גדולים לאורך חוף תל-אביב ושכונות חדשות סביב ירושלים. הוחל בסלילת מאות קילומטרים של כבישים חדשים – לאורך ים-המלח, מאילת לשארם-אל שייך, לאורך בקעת הירדן, לרוחב הגדה המערבית, לרמת הגולן, לירושלים (עוקף אבו-גוש). מיליונים הושקעו (ומיליונים נוצרו) בבניית ביצורי "קו בר-לב" לאורך תעלת סואץ. הפלשתינים מרצועת עזה ומהגדה באו לעבוד בישראל ככוח עבודה זול וזמין בחקלאות ובבנין. רוב העבודה הידנית בחקלאות ובבנין נעשתה מעתה על ידי פלשתינים. הכלכלה פרוחה, קציני צה"ל הפכו לנערצים, האוכלוסייה היהודית השתכרה

מהניצחון. שיכרון זה – שנמשך שש שנים – גרם לכך שכאשר דיווח המודיעין למטכ"ל באוקטובר 1973 כי המצרים והסורים מתכוננים לתקוף את ישראל זלזלו כולם במידע. חוסיין מלך ירדן בא בחשאי לישראל כשבוע לפני המלחמה והזהיר את רה"מ גולדה מאיר שצבא סוריה (ומצרים) עומד לתקוף אותה אך גולדה התעלמה מאזהרתו. כשפתחו הסורים והמצרים – ביום כיפור 1973 - בהתקפה על "קוו בר-לב" וצלחו את תעלת סואץ על דוברות ניסה חיל האוויר הישראלי להטביע את הדוברות אך מטוסיו יורטו על ידי טילים והניסיון להטביע את הדוברות נכשל. הטנקים המצרים צלחו את התעלה. אז ניסה השריון הישראלי להדוף את המצרים אך הותקף בטילים שהשמידו את רוב הטנקים הישראליים. המצרים תקפו את מוצבי "קוו בר-לב" לאורך תעלת סואץ וכבשו את רובם. חיילים ישראלים רבים נכנעו ונראו בטלביזיה המצרית כשידיהם מורמות. מחזות כאלה מעולם לא נראו בישראל. שר-הביטחון משה דיין נתקף פאניקה והודיע לרה"מ גולדה מאיר כי ישראל עומדת בפני "חורבן בית שלישי". הוא פחד שהצבא המצרי עומד לכבוש את תל-אביב ואמר לגולדה שצה"ל אינו יכול לעצור את המצרים. ממשלת ישראל לא הבינה שסעדת אינו רוצה לכבוש את ישראל אלא רק לשחרר חלק מסיני מהכיבוש הישראלי ואח"כ לכרות שלום עם ישראל כפי שהציע לגולדה מאיר ב- 1971 (ר' עדות ויקטור שם-טוב, שר הבריאות בממשלת גולדה, בראיון ל"מעריב" 29.9.1998 בנספח "שלום, שלום, ואין שלום"). כאשר דחתה גולדה את הצעת סעדת הוא החליט להשיג את מטרתו במלחמה – לשחרר את סיני מהכיבוש הישראלי ואח"כ לכרות שלום עם ישראל. סירוב גולדה להצעת סעדת ב- 1971 מטיל עליה אחריות לכל הרוג ופצוע ב"מלחמת יום כיפור". באוקטובר 1973, בתגובה לדברי דיין על "חורבן בית שלישי" הורתה גולדה להסיע את פצצות האטום הישראליות לשדה התעופה (כדי להרתיע את מצרים וסוריה) ולאפשר למטוסי הביון האמריקאים לראות זאת. בתגובה סיפקו האמריקאים ציוד צבאי לישראל ואיפשרו לה לבלום את הצבא המצרי והסורי. במלחמה זו הוחזרו חלקים מסיני ומרמת הגולן לידי מצרים וסוריה. "מלחמת יום כיפור" שמה קץ ל"שיכרון הכוח" הישראלי שהחל לאחר "מלחמת ששת הימים". אופוריית הניצחון מ- '67 הפכה ב- 1974 לזעם נגד ממשלה ומטכ"ל שהתעלמו מאזהרות מלחמה וגרמו לישראל להיות בלתי מוכנה. הוקמה וועדת חקירה ממשלתית ("וועדת אגרנט") לחקר "המחדל הבטחוני" שממצאה הטילו את האחריות ל"מחדל" על הרמטכ"ל דויד אלעזר ("דדו") והתעלמו לחלוטין מאחריות הממשלה. אך הציבור דרש מגולדה ודיין להתפטר. הם סירבו. החלו הפגנות ומחאות ממושכות שתבעו את התפטרותם ולבסוף אולצו להתפטר. יצחק רבין הפך לרה"מ (ב- 1974). אך הציבור לא הסתפק בכך ובבחירות 1977 הדיח את מפלגת ה"עבודה" מהשלטון. לראשונה מאז הקמת המדינה קיבלה מפלגתו הלאומנית של מנחם בגין רוב בבחירות והקימה ממשלה ללא מפלגת ה"עבודה". שר הביטחון משה דיין נטש את מפלגת ה"עבודה" והצטרף לממשלת בגין. נשיא מצרים סעדת חידש את הצעתו לשלום (שגולדה מאיר דחתה). הוא ביקש לבוא לישראל ולנאום בכנסת. בגין הסכים ולאחר דיונים הוסכם שסעדת יבוא במטוס וינחת בלוד. אך הרמטכ"ל מוטה גור הודיע לעיתונות שהביקור הוא הסוואה למבצע קומנדו מצרי שנועד לחסל את בגין וחברי ממשלתו. הוא טען שכאשר תיפתח דלת מטוס נשיא מצרים תתפרץ משם יחידת קומנדו מצרית שתפתח באש על בגין והאחמ"ים הישראליים ותחסל אותם. הוא הציב בשדה התעופה צלפים שכיוונו נישקם לדלת המטוס. כשנחת המטוס ונשיא מצרים סעדת הופיע בפתח התקשו רוב הישראלים להאמין למראה עיניהם. למרות פירסום ההכנות לביקור בעיתונות לא האמינו רוב הישראלים שנשיא ערבי אכן יבוא לישראל לכרות עמה שלום. הייתה זו השפעת החינוך הציוני שעשה דמוניזציה של הערבים והציגם כ"שונאי יהודים". סעדת נאם בכנסת וחתם על שלום עם ישראל תמורת פינוי כל סיני (כולל כל ההתנחלויות והעיר "ימית"). המצרים שמרו על שלום "קר" בגלל המשך

הסכסוך של ישראל עם הפלשתינים אך לא הפרו אותו גם כשישראל פלשה ללבנון ב- 1982 וגם כשפרצו שתי ה"אינתיפאדות".

רוב הערבים ראו בהסכם זה בגידה בפלשתינים וכעסו על סעדת שכת שלום בעוד הפלשתינים חיים תחת כיבוש ישראלי. מסיבה זו רצחו "האחים המוסלמים" את סעדת ב- 1981 כשסיקר את המצעד הצבאי בחגיגות יום השנה לניצחון המצרי במלחמת יום הכיפורים. רצח זה הדגיש שוב שרוב הערבים רואים בפלשתינים חלק בלתי נפרד מהאומה הערבית ומסרבים להגיע לנורמליזציה עם ישראל כל עוד אין לפלשתינים מדינה משלהם. מדינאי ישראלי נבון היה מכבד את שאיפות הפלשתינים לעצמאות, מסייע להקמת מדינתם, והופך אותם מאויבים - לגשר של שלום אל העולם הערבי. אך שום מדינאי ישראלי לא נקט גישה זו. כל ויתור ישראלי למדינות ערב או לפלשתינים נעשה בגלל לחץ ארה"ב ולכן היו מדינות ערב חייבות משהו לארה"ב, לא לישראל. ישראל נקטה תמיד עמדה כוחנית כלפי הפלשתינים וניסתה לכפות עליהם תנאים במקום להגיע עמם לפשרה ולהכיר בזכויותיהם. גם "הסכם אוסלו" מבוסס על עליונות ישראלית. רוב הציונים משוכנעים שפשרה עם הפלשתינים תתפרש כחולשה בעיני הערבים ולכן יש להימנע ממנה. התוצאה - שיא עולמי - שש מלחמות ושתי אינתיפאדות במשך 50 שנה.

לאחר מלחמת 1967 החל "אירגון השחרור הפלשתיני" (אש"ף) בפעולות צבאיות נגד ישראל מבססיו בירדן. ב- 1968 פלש צה"ל למחנה "כראמה" בירדן כדי לחסל את אש"ף. הפעולה נכשלה. אש"ף התחזק עד כדי כך שחוסיון מלך ירדן ראה בו סכנה לשלטונו ותקף את אש"ף במבצע צבאי בספטמבר 1970. אש"ף עבר ללבנון, התארגן מחדש, והמשיך לתקוף את ישראל מלבנון. הוא התבסס בדרום לבנון שזכה לכינוי "פתח-לנד". ב- 1982 פלשה ישראל ללבנון כדי לחסל את אש"ף ופתחה במלחמת "שלום הגליל". למלחמה זו היו שתי מטרות :

1. לחסל את אש"ף. 2. להפוך את הנוצרים (המרוניטים) לשליטי לבנון - וסוכני ישראל.
 שר הביטחון אריאל שרון, הבטיח לרה"מ בגין כי מדובר בפלישה לעומק 40 ק"מ בלבד, שלא תגיע לביירות, לא תתקוף את הצבא הסורי בלבנון, אלא רק את אש"ף. הוא הבטיח לרה"מ בגין שהפלישה תסתיים תוך שבועות, תחסל את אש"ף ותקים בלבנון ממשלה שתהיה אוהדת לישראל - ותלויה בה.
 לכן הסכים בגין - וגם מפלגת ה"עבודה" - למלחמה זו. שרון - כמנהגו - הוליך שולל את כולם. צה"ל פלש ללבנון, נכנס לביירות ולחם שם, ונשאר בלבנון 18 שנה. . . כאשר נרצח באשיר ג'ומאייל המנהיג המרוניטי הפרו-ישראלי, בביירות ב- 1982, (כמו עבדאללה ב- 1950, וסעדת ב- 1981, כולם - בגלל שיתוף פעולה עם ישראל נגד הפלשתינים) פלשו ה"פלאנגות" (צבא המרוניטים) למחנות הפליטים הפלשתינים "סברא" ו"שתילה" בביירות וביצעו שם טבח כשהצבא הישראלי צופה מהצד. הטבח עורר מחאה בעולם וגרם לפיטורי שרון ולבסוף גם להסתלקותו של בגין מהפוליטיקה. אחיו של באשיר תפס את מקומו אך הודח לבסוף. אש"ף עבר לתוניס והמשיך לפעול משם. מלחמת לבנון לא מנעה את פרוץ האינתיפאדה ("התקוממות") הראשונה בדצמבר 1987 (שנמשכה עד 1993). פרוץ התקוממות זו הפתיע את כל ה"מומחים לענייני ערבים" בישראל, כולל בצה"ל ובשב"כ. הם חשבו שלאחר תבוסת אש"ף בלבנון ישלימו הפלשתינים עם הכיבוש הישראלי - אך התבדו. ההתקוממות הראשונה כונתה "אינתיפאדת האבנים" כי המאבק נהל בידי ילדים - ונשים - שהשליכו אבנים על חיילי צה"ל בשטחים הכבושים. איש לא נתן להם הוראות. זה היה ספונטאני לחלוטין. חיילי צה"ל הגיבו בירי ובשש שנות האינתיפאדה הרגו 241 ילדים מתחת לגיל 17 ש- 29 מהם היו מתחת גיל 10! (ר' דו"ח האירגון הישראלי לזכויות אדם - "בצלם"). מספר כה גדול של ילדים הרוגים אי אפשר להסביר כתוצאה מירי מקרי. גם אם אחדים נורו במקרה ברור שרובם נורו בכוונה. כל זה בנוסף למאות מבוגרים שנורו למוות. לשם השוואה כדאי לזכור שבמשך 30 שנות השלטון הבריטי בפלשתיין (1918-1948)

לא הרגו הבריטים אפילו ילד אחד מתחת גיל 17. הצעיר היהודי היחיד שהרגו היה אלכסנדר רובוביץ (17) שנתפס מדביק כרוזים של "לוחמי חירות ישראל" בירושלים. רצח זה עורר גל מחאות ובתגובה הרג הלח"י את רוי פאראן, הקצין הבריטי האחראי לרצח. האבנים שהשליכו הילדים הפלשתינים לא סיכנו את ישראל אך חיילי צבא ה"הגנה" הישראלי יורים בילדים נראו על מסכי טלביזיה ברחבי העולם וישמו קץ לתדמיתה של ישראל כמדינה הנלחמת על קיומה. תדמית ה"קורבן" של ישראל שימשה שנים רבות כנכס הפוליטי העיקרי שלה, למרות שתדמית זו הייתה שקרית לפחות מ-1956. אך כל מי שרואה חיילים בקסדות ושכפצ"ם יורים בילדים זורקי אבנים יתמוך בילדים גם אם אין לו מושג מי הם ומדוע הם משליכים אבנים. כתוצאה מהנזק לתדמית ישראל הורה יצחק רבין, שר הביטחון, לצמצם ירי במשליכי אבנים ורק "לשבור להם את הידים והרגלים".

צלם טלביזיה ישראלי צילם שני חיילי צה"ל שתפסו צעיר פלשתיני כשהם חובטים בזרועותיו כרבע שעה כדי לשברן. האירוע עורר מחאה בעולם אך בישראל הוא עורר כעס על הצלם (חבר קיבוץ "אפיקים") שהעז "להשמיץ" את צה"ל. חברי כנסת מהימין הגנו על צה"ל בטענה שאבנים הן נשק מסוכן וירי על זורקי אבנים היא התגוננות מוצדקת. אך כשחרדים ב"הפגנות השבת" בירושליים השליכו אבנים על שוטרים לא העלה איש בדעתו לירות בהם.

האם האבנים של ילדי הפלשתינים מסוכנות יותר מהאבנים של החרדים בירושלים? כמובן שלא, אך אילו נורה חרדי אחד שהשליך אבנים היו העיתונות, הרדיו, והטלביזיה בישראל מרימים קול זעקה והכנסת הייתה מצביעה אי-אמון בממשלה. אך כשנהרגו 241 ילדים פלשתינים מיריות חיילי צה"ל במהלך האינתיפאדה הראשונה הגיבה על כך הכנסת – והתקשורת הישראלית – בשתיקה. "אינתיפאדת האבנים" שהחלה בסוף 1987 נמשכה עד 1993 וגרמה לישראל נזק תדמיתי, כלכלי, פוליטי, ומוסרי, כבד. היא לא סיכנה את קיום ישראל אך הרסה את תדמיתה כ"קורבן".

חיילים שירים בילדים אינם קורבן. ילדים שנורים על ידי חיילים הם קורבן גם כשהם משליכים אבנים. במהלך "אינתיפאדת האבנים" פרצה "מלחמת המפרץ" (1991) כדי להבינה עלינו לדון בעיראק.

"סדר עולמי חדש" ומלחמת המפרץ

במאה ה-19 השתמשה כל התעשייה העולמית הרכבות ואניות הקיטור, בפחם. רק בסוף המאה ה-19 הומצא מנוע שריפה פנימית (להבדיל ממנוע קיטור בו האש בוערת מחוץ למנוע) המשתמש בדלק נוזלי והחל שימוש בנפט. לאחר מלחמת העולם הראשונה עברה התעשייה בעולם מפחם לנפט והביקוש לנפט גבר. מצבור הנפט הגדול ביותר בעולם הוא במזרח התיכון - בעיראק, איראן, וערב הסעודית, והוא גם זול להפקה. הנפט מעניק למזרח התיכון חשיבות מיוחדת. עד מלחמת העולם הראשונה שלטה טורקיה במזה"ת אך היא הובסה על ידי בריטניה שהפכה למעצמה הקובעת באיזור. בעת המלחמה חילקו בינהן בריטניה וצרפת (הדיפלומטים סייקס ופיקו) את השליטה באיזור וקבעו גבולות למדינות שיוקמו בו לאחר המלחמה. בריטניה השאירה לצרפת את סוריה ולבנון, ונטלה לעצמה את כל השאר. גבולות המדינות החדשות הותוו בסרגל בלי להתחשב בגיאורפיה, ובהיסטוריה. באזורים בהם לא נמצא נפט לא הותוו גבולות. אך כאשר נתגלה נפט בבאהריין (1932) הותוו מיד גבולות מדויקים לבאהריין, לנסיכות קאטר, לאמירויות, כדי למנוע סכסוכים על תמלוגי הנפט. כוויית הייתה איזור בעיראק אך כשהתברר שיש בה נפט הכריזו הבריטים על עצמאותה כדי לרכוש את הנפט מהשייך המקומי במחיר נמוך בהרבה מזה שביט-נבחרים עיראקי היה מאשר.

רוב המדינות הערביות במפרץ הפרסי הוקמו בהתאם לשיקול זה. שטח הוכרז כמדינה עצמאית, ושייך מקומי שהסכים למכור לבריטים בזול את הזכויות לשאוב נפט והסתפק באחוז קטנטן מתמלוגי הנפט, הוכרז כשליט. עיראק טענה תמיד שכוויית היא חלק מעיראק שנקרע ממנה כפי שאפשר לראות במפה. היא ניסתה להחזירו ב-1961 אך נרתעה כשבריטניה איימה עליה צבאית. לאחר מפלת בריטניה במלחמת סואץ (1956) החלה ארצות הברית לתפוס את מקום בריטניה.

רוב לוחמי העצמאות באסיה ואפריקה רכשו נשק ואימון צבאי מ"ברית-המועצות" (זה כולל גם את ישראל שמשלוחי הנשק מצ'כוסלובקיה ב-1948 היו תרומה מכרעת להקמתה). אך ב-1991 בוטלה "ברית-המועצות" לפי החלטת בית-הנבחרים שלה. המעצמה מספר 2 בעולם (לאחר ארה"ב) - שמאבק ארה"ב נגדה היה הציר עליו נסובה כל הפוליטיקה העולמית מאז תום מלחמת העולם השנייה - חדלה להתקיים. אז הכריז נשיא ארה"ב ג'ורג' בוש על "סדר עולמי חדש" הקובע כי מעתה ארה"ב היא המעצמה היחידה שתקבע את הסדר בעולם כולו.

בקיץ 1990 שאל שליט עירק, סדאם חוסיין, את שגרירת ארה"ב, גב' גילספי, כיצד תגיב ארה"ב אם יפלוש לכוויית. היא ענתה לו שארה"ב מעדיפה לא להתערב בסכסוכי גבולות מקומיים. סדאם פרש זאת כהיתר ופלוש לכוויית. פלישה זו הפחידה את שליטי ערב-הסעודית כי צבאו של סדאם יכל בנקל לפלוש לארצם הגובלת בכוויית ולכבשה תוך ימים ספורים. הם לחצו על ארה"ב לסלקו מכוויית. גילספי פוטר וארה"ב דרשה מסדאם לצאת מכוויית. הוא סירב. הנשיא בוש (האב), החל לגייס קואליציה נגד סדאם וזכה בתמיכת "הליגה הערבית" ותמיכה צבאית של מצרים וסוריה (שחששו מעליית קרנו של סדאם). זה היה דבר חדש בהיסטוריה הערבית המודרנית. סוריה ומצרים, שתמכו תמיד בעיראק, שלחו צבא להילחם נגדה יחד עם צבא ארה"ב. רוב עמי ערב (בניגוד לממשלותיהם) תמכו בסדאם חוסיין שעמידתו מול ארה"ב אוששה את כבודם, ובמנטליות הערבית הכבוד הוא הערך העליון. סדאם החליט לפגוע בישראל (שלא השתתפה במלחמה נגדו) בטילים כדי לגרור אותה למלחמה. לו הצטרף צה"ל לצבאות מצרים וסוריה נגד עיראק היה פרוץ מרד במצרים וסוריה. כדי למנוע מרד כזה לחצה ארה"ב על ישראל שלא להגיב על התקפות הטילים מעיראק. ישראל, כרגיל, צייתה.

המלחמה ("מלחמת המפרץ הראשונה") פרצה באמצע ינואר 1991 וכעבור חודש נכנעה עיראק. ערב הסעודית וכוויית חדלו לתרום כספים לערפאת שתמך בסדאם. אך אילו לא תמך ערפאת בסדאם היה מאבד אמינות בקרב הפלשתינים שרובם תמכו בסדאם על עמידתו מול ארה"ב. שלטון ערפאת מבוסס על השכר שהוא משלם לאנשיו. מי שמקבל מערפאת משכורת - נאמן לו. הכסף בא מסעודיה, כוויית, האמירויות, אבו-דאבה. אך כשתמך ערפאת בסדאם חדלו מדינות אלה לתרום לו כספים והוא חדל לשלם משכורות. כשנדע הדבר בישראל הבינו פרס ורבין שאם אש"ף יקרוס יהיו ה"חמאס" וה"ג'יהאד" נציגי הפלשתינים ויהיו קשוחים בהרבה מאש"ף.

הם החליטו להציל את ערפאת וחתמו עימו על "הסכם אוסלו". למרות שפרטי ההסכם לא פורסמו מעולם במילואם (פרסומם היה גורם לרצח ערפאת) נועד ההסכם להחליף שליטה צבאית ישראלית בפלשתינים בשיטור עצמי של אש"ף. שגם ינהל את מערכות הבריאות, החינוך, התחבורה, החקלאות, והבנייה שלהם, אך לא יורשה להחזיק צבא ולנהל מדיניות חוץ. שטחי הגדה והרצועה חולקו לשלושה סוגים: אלה שבשיטור פלשתיני, אלה שהשיטור בהם בידי ישראל, ואלה שבשיטור מעורב. רוב הפלשתינים קיבלו את "הסכם אוסלו" בשמחה כי פירושו היה נסיגה מידית של צה"ל מרוב שטחי הגדה והרצועה. חיילי צה"ל ששבוע קודם עוד רדפו אחרי ילדים פלשתינים שהניפו דגלי פלשתיני

על קווי חשמל זכו לפתע לחיבוקים. רוב חיילי צה"ל שמחו להיפטר ממשימות השיטור. מפגשים עם אש"ף שהיו אסורים על פי החוק הפכו לחוקיים. מנהיגי אש"ף שכונו "חיות אדם" על ידי בגין הופיעו בטלביזיה הישראלית והתגלו כאנשים נורמלים. הדמוניזציה של הפלשתינים התגלתה כלוחמה פסיכולוגית ישראלית.

ישראלים רבים ראו ב"הסכם אוסלו" פתיחה לתהליך של שלום אך אני ראיתי בו ניסיון לאונאת העם הפלשתיני. אונאה שסופה – בהכרח – קריסה ואכזבה. מאזן הכוחות בין אש"ף שנחלש פוליטית, צבאית, ופיננסית (בגלל תבוסת עיראק במלחמת המפרץ) לבין כוחה הצבאי, הפוליטי והכלכלי של ישראל (שגדל אחרי מפתת עיראק) נטה כל כך לטובת ישראל עד שכל "הסכם" בין השניים היה למעשה תכתובת ישראלית לאש"ף. במקום שישראל תגלה הבנה לסבל העם הפלשתיני שהציונות שדדה את אדמותיו ועצמאותו והפכה שלישי ממנו לפליטים חסרי כל, ותפצה עם זה על מאה שנות סבל שהציונות גרמה לו ותגיע עימו לפשרה הוגנת ולהתפייסות, ניצלה ישראל את מאזן הכוחות שנטה במובהק לטובתה כדי לסחוט מהפלשתינים הסכמה לכניעה. מדיניות כזאת, גם אילו הצליחה בטווח קצר, סופה כישלון. הסכם עם הנהגה מושחתת אין פירושו הסכם עם העם אותו היא מתיימרת לייצג (כפי שהוכח בהסכם בן-גוריון עם עבדאללה ב-1949 שהיה למעשה קנוניה לשוד עצמאות העם הפלשתיני) את זה לפחות יכלו פרס ורבין ללמוד מרצח עבדאללה. אך המדיניות הציונית של מנהיגי ישראל, ככל מדיניות אתנוצנטרית, לא יכלה להשתחרר מגישה כוחנית ואנוכית כלפי העם הפלשתיני. הסכם אוסלו נתפס כ"בגידה בעם היהודי" על ידי חסידי "ארץ ישראל השלמה" כי הוא מוותר על רצועת עזה ושטחים בגדה לטובת מדינה פלשתינית. בהפגנות סוערות נגד הסכם זה שאורגנו על ידי מפלגת ה"ליכוד", נשאו המפגינים תמונות של רה"מ רבין לבוש במדים נאצים, או חבוש כפיה כעראפאת. קיצוניים במחנה הלאומי-דתי החלו לתכנן את רצח רבין. וב-5.11.1995 נרצח רבין על ידי ציוני דתי בתום עצרת שלום בתל-אביב. שמעון פרס, סגנו של רבין, נמנע מלנקוט צעד תקיף כלפי הציונות הדתית ומבחירות חדשות למרות שהיה ברור שבחורים רבים היו מבטאים את סלידתם מהרצח בהצבעה בעד מפלגתו של רבין. גם את פינוי חברון בהתאם ל"הסכם אוסלו" סירב פרס לבצע ודחה לאחר הבחירות. אך בבחירות ניצח ה"ליכוד" ובנימין נתניהו, דמגוג לאומני, הפך לרה"מ, והחל את כהונתו בפרובוקציה נגד הפלשתינים כאשר פתח מנהרה ליד ה"כותל המערבי" (בהכרזו שהיא "תשתית קיומנו") בניגוד למוסכם עם הפלשתינים. הפלשתינים הגיבו בהפגנות מחאה (שהתקשורת הישראלית מכנה תמיד "התפרעויות") ומשטרת ישראל ירתה במפגינים והרגה אחדים. נתניהו פינה את חברון כמוסכם ב"הסכם אוסלו" אך בגלל חוסר אמינותו איבד תמיכה ב"ליכוד" ונאלץ לקיים בחירות מוקדמות. בבחירות אלה נבחר אהוד ברק ("עבודה") שבשנת 2000 הוציא את צה"ל מלבנון לאחר שהות של 18 שנה (שהחלו במבצע "שלום לגליל" שהיה אמור להימשך חודשים...) אך במקום לממש את החלטות "הסכם אוסלו" התחמק מהן ברק. בספטמבר 2000 ערב הבחירות, נתן ברק רשות לראש האופוזיציה שרון, לבקר במסגד אל-אקצה. שרון רצה ללבות את הלאומנות לקראת הבחירות, כדי להבליט את תדמיתו כשוקד על ריבונות ישראל, ולהראות לבוחרים, שהוא - להבדיל מ"העבודה" (ומיריבו נתניהו) - לא יוותר על "אל-אקצה" לפלשתינים. ב-28.9.2000 בא שרון למסגד "אל-אקצה" עם מאות שוטרים להגנתו ועורר את זעמם של אלפי המתפללים. יום לפני כן הזהירו אישים פלשתינים את ישראל שביקור כזה יגרום התפרצויות זעם שאי-אפשר יהיה למנוע. אך רה"מ ברק התעלם מכך. למחרת, אחרי התפילות של יום ששי, החלו מתפללי "אל-אקצה" להשליך אבנים על שוטרים ישראלים שהשיבו באש והרגו 7 מתפללים. האירוע שודר בטלביזיה העולמית. בתגובה פרצו הפגנות ברחבי העולם המוסלמי. מיליון מוסלמים הפגינו בג'אקרטה, בירת אינדונזיה, והפגנות דומות נערכו במרוקו, במצרים, בירדן ובסעודיה. גם ערביי ישראל ערכו הפגנות מחאה. שוב הגיבה משטרת ישראל באלימות מוגזמת והרגה 10 מפגינים פלשתינים. תוך 4

ימים הרגו שוטרי ישראל 29 מפגינים פלשתינים בעקבות ביקור שרון. "ידיעות אחרונות" כתב ב- 1.10.2000: **"לשב"כ ולמשטרה לא היה כל מידע על כוונה להבעיר את השטחים בעקבות ביקור שרון בהר-הבית"**, בניגוד לגירסאות מאוחרות יותר שטענו כי הרשות הפלשתינית תיכננה את "אינתיפאדת אל-אקצה" מראש. הפרובוקציה של שרון הצליחה. האווירה הלאומנית התלהטה והביאה לניצחון בחירות של הימין הלאומני. שרון, שהקריירה הפוליטית שלו עמדה להסתיים, הפך מראש אופוזיציה לראש ממשלה, ופתח במלחמה נגד הפלשתינים. רוב הישראלים כיום לא יודעים כי בן-גוריון אמר על שרון ש"אילו לא היה שקרן היה מגיע רחוק", או שב-1956 דרשו קציני המטכ"ל להעמידו למשפט צבאי על שהפר הוראה לא לתקוף את המיטלה ב"מבצע קדש" (1956) ובניגוד להוראת המטכ"ל פתח בקרב - מיותר מבחינה צבאית - בו נהרגו 49 צנחנים ונפצעו כמאה. ב-1954 הוא שינה פקודת פשיטה על הכפר קיביה והרג 69 אזרחים (רובם נשים וילדים) פלשתינים כשפוצץ בתים על יושביהם באישון לילה. בעקבות המחאה שקמה בעולם בגלל טבח זה אולץ בן-גוריון להתפטר. אישור תעודי לכל מה שנאמר כאן אפשר למצוא בספריו של עוזי בנזימן ("לא עוצר באדום" הוצ' "אדם", ת"א 1985, ו"אמת דיברתי", הוצ' "כתר" ת"א 2002) בספרו של מאיר עמית ("ראש בראש"), ובספרו של בני מוריס ("מלחמות הגבול של ישראל 1949-1956" הוצ' "עם עובד" 1996, ע' 274-278). שקרן סידרתי זה הפך לראש ממשלה שהבטיח "שלום וביטחון" ותוך שנתיים גרם לכך שבטחונם האישי של אזרחי ישראל, תדמיתה - וכלכלתה - צנחו לשפל חסר תקדים. בשתי שנות שלטונו (סוף 2000 עד סוף 2002) חדרו לשטחים שבשליטת ישראל 167 מתאבדים פלשתינים וביצעו בה 84 פיגועי התאבדות, לעומת שבע השנים הקודמות (1993-2000) בהן חדרו לשטחים בשליטת ישראל 43 מתאבדים שביצעו 38 פיגועי התאבדות (לפי "מעריב" 17.12.2002 ע' 10) כלומר הממוצע השנתי של פיגועי התאבדות עלה מ-6 לפני שלטון שרון ל-42 בעת שלטונו (זה ה"שלום וביטחון"...). מדיניות שרון גרמה לכך שהתיירות מחו"ל פסקה, שישראלים צמצמו ביקורים במקומות ציבוריים, שעשרות מלונות ומסעדות ומאות עסקים הקשורים בהם נסגרו, ש 2500 עסקים נסגרים מידי חודש, שהאבטלה הגיעה לשיא חסר תקדים של 300 אלף מובטלים (12% מכלל העובדים בישראל) שלמעלה מחצי מיליון ילדים ישראלים חיים מתחת לקו העוני והולכים רעבים לבתי-הספר. למרות כל אלה גדלה התמיכה בשרון ובבחירות 2003 הגדיל ה"ליכוד" בהנהגתו את מספר חברי הכנסת שלו מ-19 ל-40. זה מלמד שרוב הבוחרים בישראל כיום מודרכים על ידי רגשות לאומניים ולא על ידי שיקול הגיוני, כלכלי, או מוסרי.

שאלות מהקהל.

שאלה: מדוע אתה מבקר רק את ישראל ולא את הערבים?

תשובה: הרבה דברים ראויים לביקורת במדינות ערב ובחברה הערבית אך כל עוד יש סכסוך בין ישראל לערבים חייבת ביקורת זו לבוא מצד ערבים, לא מצד ישראלים. כי כל ביקורת ישראלית תחשב - בצדק - כליבוי הסכסוך וערבים יתייחסו אליה בתור שכזו. מי שמותח ביקורת פומבית על יריבו בשעת סכסוך חשוד בליבוי הסכסוך. בתקופת סכסוך הדבר הקשה - והנכון - לעשות הוא למתוח ביקורת פומבית על החברה שלך. זו גם הדרך הנכונה לפיתרון הסכסוך. בפגישות פרטיות עם ערבים אני מותח ביקורת על המתרחש אצלם, אך בפומבי אני מבקר רק את הצד הישראלי, כי אני ישראלי. התנהגות זו גורמת לערבים להתחשב בביקורתי, ולפתח ביקורת על הצד שלהם. אילו מתחתי עליהם ביקורת פומבית היו רואים בי עוד ישראלי הנלחם בהם.

שאלה: ראיתי סרט תיעודי על מעשי לינץ' אכזרי מצד ערבים בישראלים, וגם על חינוך לשנאת ישראלים בבתי-ספר פלשתינים. אלה היו מראות קשים מאוד.

איך אפשר להגיע לשלום עם אנשים המבצעים מעשים כאלה ומחנכים לשנאה כזאת?

תשובה: לאחר מאה שנות סכסוך ברור שיש גילויי אכזריות ושנאה בשני הצדדים. השאלה היא – איזה חלק מהציבור שותף לכך. האם מדובר בכל הציבור או בחלק ממנו. גם על ישראלים אפשר לעשות סרט שיראה את מעשי המתנחלים כלפי הפלשתינים ויזעזע כל אדם תרבותי. סרט על ברוך גולדשטיין, שנכנס למסגד איברהימיה בחברון ב-1994 הרג 29 פלשתינים בעת התפילה ופצע 125, לא יהיה פחות מזעזע מסרט על הלינץ' ברמאללה. אך ברור שברוך גולדשטיין אינו מייצג את יחס כל הציבור הישראלי לפלשתינים אלא רק יחס של מיעוט. אותו דבר נכון גם לגבי הלינץ' ברמאללה.

לאחר 100 שנות סכסוך, ומעשי אכזריות משני הצדדים, נוצרת – בהכרח – שנאה. כך למשל שררה שנאה עמוקה וממושכת בין צרפתים לגרמנים מ-1850 עד 1950 בגלל שלוש פלישות של גרמניה לצרפת. רבים חשבו ששנאה זו היא נצחית ותמנע כל הסכם גרמני-צרפתי בעתיד. אך הסכם השוק האירופי המשותף נחתם למרות השנאה, וכיום נמוגה רוב השנאה והדור החדש שנולד לאחר ההסכם מתקשה להבין מדוע שנאו הוריו את הצד השני.

השנאה ה"נצחית" נעלמה וסכסוך חדש בין גרמניה לצרפת אינו עומד כיום על הפרק. זה מלמד שני דברים: 1. – שאפשר להגיע להסכם למרות השנאה. 2. שבעקבות הסכם מתפוגגת השנאה. אין שנאה נצחית. גם כאשר דור קודם ממשיך לשנוא, גישתו של דור חדש, שנולד לאחר הסכם, נקבעת על ידי מה שהוא עצמו חווה, לא על ידי חוויות שעברו הוריו.

שאלה: האם ביקורתך על הציונות ועל המדיניות הישראלית איננה בגידה בעם היהודי?

תשובה: במאה ה-20 הייתה שחקנית קולנוע גרמניה מפורסמת מאוד בשם מארלינה דיטריך. היא הייתה ידועה בעולם כולו (הבמאי שלה, יוזף פון שטרנברג, בא מבית יהודי חרדי...)

ב-1930 עברה דיטריך להוליווד לעשות שם סרטים. כשעלו הנאצים לשלטון (1933) השתדלו היטלר ושר התעמולה שלו, גבלס, להחזירה לגרמניה והבטיחו לה הכנסה גבוהה, כבוד, ועמדה חשובה. אך דיטריך, שהייתה אנטי-נאצית, סירבה לחזור לגרמניה. ב-1941, כשהצטרפה ארה"ב למלחמה נגד גרמניה הנאצית, התגיסה דיטריך לצבא ארה"ב והשתתפה במופעי בידור בפני חיילי ארה"ב. ב-1961 באה לביקור בעיר הולדתה ברלין. גרמנים רבים קיבלו אותה בשמחה, אחדים ירקו עליה וצעקו "בוגדת". גם כשנקברה בברלין (1992) ליד קבר אימה באו גרמנים לירוק על קיברה וקראו לה "בוגדת".

האם דיטריך היא "בוגדת"?

במי היא בגדה? בנאצים? היא מעולם לא הייתה נאמנה להם אלא לחמה בהם. כיצד יכלה לבגוד במשהו שמעולם לא הייתה נאמנה לו ואף לחמה נגדו? האם בגדה בעם הגרמני?

היא הייתה משוכנעת שהנאצים יביאו הרס וחורבן על העם הגרמני (כפי שבאמת קרה) ולכן, מתוך **דאגה** לעם הגרמני, התנגדה לנאצים. במי היא בגדה? ומהי "בגידה"?

בדיקת המושג ה"בגידה" מבהירה שהוא צמוד למושג "נאמנות". "בגידה" ו"נאמנות" הם צמד מושגים התלויים זה בזה כשני צדי מטבע. אין קיום לאחד בלי השני. בלי "נאמנות" אין "בגידה", בלי "בגידה" אין "נאמנות". "בגידה" היא

ההיפך מ"נאמנות". רק מי שהיה "נאמן" ל- X והפך למתנגד של- X מועמד לתואר של "בוגד" ב- X. כדי לברר אם מישוהו "בוגד" צריך לברר למי היה "נאמן". אגב, לא כל מי ששינה את נאמנותו הוא "בוגד". אצל דיטריך המצב ברור. היא מעולם לא הייתה נאמנה לנאצים ולכן לא יכלה לבגוד בהם. היא הייתה נאמנה לעם הגרמני ונשארה נאמנה לו. **למען** העם הגרמני היא לחמה בנאצים. היא לחמה נגד **נציגי** העם, לא נגד העם. לעולם אין לזהות ציבור עם נציגיו, גם אם נבחרו ברוב קולות, כי שום ציבור אינו תומך בכל החלטה של נציגיו. לא כל העם הגרמני תמך בכל החלטה של היטלר. היטלר החליט לבדו ומעולם לא הביא את החלטותיו להצבעה של העם הגרמני. העובדה שרוב העם הגרמני לא התנגד להחלטותיו אין פירושה הסכמה להן, במקרים רבים אי-התנגדות נובעת מפחד מפני השלטון. דיטריך נשארה נאמנה לעם הגרמני. רק מי שאינו מבדיל בין עם לבין נציגיו לא מבין זאת.

אך גישתי לכל ענין ה"נאמנות" שונה לגמרי מגישתה של דיטריך. התשובה לשאלה אם אני "בוגד" נובעת מתשובתי לשאלה למי אני "נאמן". אינני - ומעולם לא הייתי - נאמן לעם כלשהו. אני אנתרופוצנטריסט, לא אתנוצנטריסט. יהודי אתנוצנטרי מחלק את האנושות ל"יהודים" ול"גויים" ומשוכנע שכל אדם ממוצא "יהודי" חייב להיות נאמן ל"יהודים", ו"יהודי" שאינו נאמן ל"יהודים" הוא "בוגד". חלוקת האנושות ל"יהודים" ו"גויים" נראית "נורמלית" לרבים בישראל. זו נורמה אתנוצנטרית.

הנאמנות שלי היא לאנושות, לא ל"יהודים" ולא ל"ערבים". אני אנתרופוצנטריסט ובניגוד לאתנוצנטרים המחלקים את האנושות לעמים ונאמנים תמיד לעם שלהם אני מחלק את האנושות ל"מדוכאים" ול"מדוכאים" ונאמן תמיד למדוכאים ולמאבק נגד דיכוי. אני נאבק נגד דיכוי ומדוכאים בלי להתחשב בשייכותם הלאומית, הדתית, הגזעית, או המינית, של המדוכאים -- או של המדוכאים. כאשר ישראל מדכאת את העם הפלשתיני אני תומך בפלשתינים לא מפני שהם ערבים אלא מפני שהם מדוכאים, ואני נאבק נגד מדיניות הדיכוי לא מפני שהיא ישראלית או "יהודית", אלא מפני שהיא מדכאת עם אחר. ישראלים רבים רואים בי "בוגד" כי אינני נאמן ל"יהודים" אלא ל"מדוכאים". אך אם ערבים ידכאו יהודים אתמוך ביהודים לא מפני שהם יהודים אלא מפני שהם מדוכאים. לעומת זאת יהודי אתנוצנטרי יתמוך תמיד ביהודים, גם כאשר הם מדוכאים, ולא יתמוך ב"גויים" שישראלים מדכאים. מדוע? כי נאמנותו נקבעת לפי מוצא לא לפי התנהגות.

האם זה "הגיוני"? האם זה "נכון" או "רצוי"? מדוע?
מדוע חייבת נאמנות להיקבע לפי מוצא ולא לפי התנהגות?

כאשר אני רואה אישה ערבית מדוכאת בידי גבר ערבי אני תומך בה לא מפני שהיא ערבית וגם לא מפני שהיא אישה אלא מפני שהיא מדוכאת. ואם אותה אישה תדכא את בנה אתמוך בבן לא מפני שהוא ילד ולא מפני שהוא ממין זכר אלא כי הוא מדוכא. **הנאמנות שלי היא למאבק נגד דיכוי!**

לא ל"יהודים" לא ל"ערבים", לא ל"פלשתינים", לא לגברים לא לנשים לא לילדים. אך כל אדם אתנוצנטרי יתמוך תמיד בבני עמו, גזעו, דתו, מינו, גם כשהם המדוכאים, כי בעיניו נאמנות חייבת להקבע לפי מוצא או אמונה ולא לפי התנהגות. אך "נאמנות" היא **החלטה**, לא מסקנה. האדם בוחר למי להיות נאמן, וכל בחירה היא העדפה.

מדוע להעדיף נאמנות לציבור לתוכו נולד האדם במקרה ולא לאנושות שבלעדיה היה נשאר קוף?
נאמנות למה? למוצא או להתנהגות? האם יש להחליט לפי מקריות או לפי שיקול דעת?

האם גרמני חייב נאמנות לגרמנים שמקימים מחנות השמדה רק כי הם גרמנים?
התשובות לשאלות אלה מכילות את תשובתי לשאלתך.

פירוש ההיסטוריה של המאה ה-20.

סקר ההיסטוריה העולמית - והישראלית - במאה ה-20.

תשובות לשאלות:

בגלל מה פרצו שתי מלחמות עולם ?

מהו סוציאליזם ומדוע נכשל ?

היש חלופה לקפיטליזם ולסוציאליזם, ומהי ?

האם תפוצנה מהפכות נוספות בעתיד ?

מהי "פוליטיקה" ? מהי "דמוקרטיה" ?

האם יש כיום בעולם משטר דמוקרטי ?
מיהו "יהודי" ? מהי "ישראליות" ?
מהי "חברה" ? מהו ה"יחיד" ? מה הקשר ביניהם ?
האם המציאות היא "אירועים" ? או "תהליכים" ?
האם " החלטה" היא " מסקנה" ?
מהם " ערכים " ? כיצד הם משפיעים על חיינו ?
ועוד . . .